

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β', τεύχος 364, Παρασκευή 15 Ιανουαρίου 1988,

Αρχ. 100

ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΦΟΣ

Βιβλία που καλύπτουν τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς του σύγχρονου πολίτη

ΣΕΙΡΑ: «ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ»

- CHARLES KAHN:
Ο Αναξιμανδρος και οι απαρχές της ελληνικής κοσμολογίας
- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ: Περί μυστικής θεολογίας
- G.S. KIRK:
Ηράκλειτος: τα κοσμολογικά αποσπάσματα
- ΠΡΟΚΛΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ: Στοιχειώσις Θεολογική

ΣΕΙΡΑ: «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ»

- ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ:
Για τον Γκράμσι. Μεταξύ Σαρτρ και Αλτουσέρ
Παρεμβάσεις
- ΛΟΥΪ' ΑΛΤΟΥΣΕΡ:
Στοιχεία αυτοκριτικής
- ΡΑΛΦ ΜΙΛΙΜΠΑΝΤ:
Το Κράτος στην καπιταλιστική κοινωνία
- ΤΣ. ΛΟΥΠΟΡΙΝΙ — Ε. ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ — Α. ΤΟΖΕΛ:
Η κριτική της πολιτικής στον Μαρξ
- ΠΙΕΤΡΟ ΙΝΓΚΡΑΟ:
Η κρίση και ο τρίτος δρόμος

ΣΕΙΡΑ: «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ»

- Μ.Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ:
«ΑΡΙΑΔΝΗ». Μία σπουδή στον ερωτικό Σεφέρη
- ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ:
«Εις την οδόν των Φιλελλήνων»
- ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΟΡΗΣ
Ο γλωσσικός αφελληνισμός
Πέραν του μισοξενισμού και της υποτέλειας
- ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ:
«Ο έρωτας στα χιόνια» του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη
- ΔΑΝΙΗΛ Ι. ΙΑΚΩΒ:
Η αρχαιογνωσία του Οδυσσέα Ελύτη
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ — ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
— ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ — ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
Επτά κείμενα για τον Καββαδία

ΔΟΚΙΜΙΑ • ΜΕΛΕΤΕΣ

- Γ. Δ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ:
Πολιτικό σύστημα και Πολιτική
- ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΙΝ ΜΑΡΤΕΝ:
Λαμπράκηδες. Ιστορία μιας γενιάς
- ΥΓΕΙΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ:
Το συμπόσιο για το ΕΣΥ
- ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ:
Δημοκρατική διοίκηση επιχειρήσεων
- ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ:
Η Αδιαχώρητη Κοινωνία
- ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ:
Μια συνάντηση. Σεφέρης - Μακρυγιάννης
- ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ:
Συνηγορία της παραλογοτεχνίας
- ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ:
Ο Κόσμος του Ελληνικού χορού

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ:
Μεροληπτική κατάθεση
- ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ:
Φύλλα - φτερά
- ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΒΟΥΝΙΔΗΣ:
Λεπτομέρειες
- ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ:
Η εργασία στην ποίηση

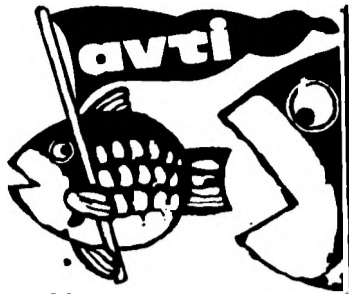
ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ

- «ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»
Το βιβλίο που εντόπισε και ανέλυσε ένα φαινόμενο:
το κιτς στη σύγχρονη Ελλάδα:
- ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ:
Τα παλιά αθηναϊκά σπίτια
- ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ:
Ο Τρίτος Δρόμος
- ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΗΣ:
Τσιγγάνικη Ορχήστρα

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

- ΜΙΛΤΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ: Ιστορία μιας γραμμής
Ένα ευρηματικό, παιδαγωγικό βιβλίο για παιδιά προσχολικής ηλικίας με ωραία σχέδια - αφετηρίες για την περιπέτεια της φαντασίας.

Περίοδος Β'
 • Χρόνος 15ος
 • Τεύχος 364
 Παρασκευή 15 Ιανουαρίου 1988
 δρχ. 100

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
 Δημοχάρους 60
 115 21 ΑΘΗΝΑ
 Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

Η ΔΙΣΕΧΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ	
Το νέφος είναι —προεκλογικά— πολιτικό	12
ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΛΩΡΟΣ	
Μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα	14
Π. ΠΛΑΓΙΑΝΝΑΚΟΣ	
Τα καύσιμα και άλλοι ένοχοι	15
ΚΛΕΑ ΚΑΤΣΟΥΓΙΑΝΝΗ	
ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ	
Ρύπανση και υγεία	17
ΛΗΔΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ	
Το «συνεχές» και η κατάληψη της συνέχειας	18
ΑΝΤΡΕΑΣ ΦΡΑΓΚΙΑΣ	
Χρόνος για ζωή	22
Κ. ΓΚΑΡΤΖΟΣ	
ΓΟΚ, Σ.τ.Ε. και περιβάλλον	24
ΡΕΠΟΡΤΕΡ	
Η ΠΥΡΚΑΛ επιστρέφει στον Αθανασιάδη	28
Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ	
Το «ποδαρικό» του Κ. Μητσοτάκη	30
ΡΕΠΟΡΤΕΡ	
ΚΚΕ: «Πράσινοι» κατά «κόκκινων»	31
Β. ΓΙΑΧΝΗΣ	
Όλοι οι «άσσοι» στο τραπέζι	32
ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗΣ	
Η νομικοπολιτική σημασία της συνταγματικής αναθεώρησης του 1986	34
ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΡΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ	
Συγκλίσεις των υπερδυνάμεων	37
Α. ΜΠΙΣΤΗΣ	
Η συνάντηση στο Νταβός	38
Λ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ	
Ντανίλο Β' και η εποχή του	41
Π. ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ	
Για τις κριτικές αναλύσεις των κόμικς	42
ΣΤ. ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ	
Ψυχανάλυση και κοινωνικές επιστήμες	48
Δ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ	
Η παραγωγή στην ΤV	50
ΑΛ. ΞΥΔΗΣ	
Σπίθες διάρκειας	51
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ	
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ	
ΑΝΤΗΝΩΡ	
Το «μήνυμα» δυο συναντήσεων	4
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	6
ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ	8
ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ	
Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ	11
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	40
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ	52
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	54
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	57

Ο ΝΤΕΗΒΙΝΤ Μπόουι ως αντικυβερνητικό όχημα στη δορυφορική του «λήσταρχου» —κατά Παπαθεμελή— Μακεδόνα Σ. Κούβελα· οι αναξιοπαθόντες μικρομεσαίοι κατά των εκφραστών του «συνεχούς» των μη προνομιούχων· ο κ. Ανδριανόπουλος να θέτει εκτός τειχών τους γιουσουρουμτζήδες του επινείου την ίδια στιγμή που το φλουρί της πίτας του «Κινήματος» για δέκατη τρίτη φορά λαχαιίνει στον Αρχηγό —«καθόλου τυχαία» ως εδήλωσε: η Ελλάδα εισέρχεται πλησίον στο 1988, εν όψει του 1990, 1992, 1996, 2000 και όποιων άλλων οροσήμων εφεύρει η πτωχοπροδρομική ρητορεία των ιθυνόντων.

ΟΛΑ ΑΥΤΑ δεν είναι παρά η άλλη όψη του θέσμιου δημόσιου βίου, αφού δεν σημαίνουν παρά εκείνο το διαρκές «στο μεταξύ», εκείνη την παλινδρομική κίνηση του εκκρεμούς που χαρακτηρίζει όσο ποτέ άλλοτε τη συμπεριφορά και τις πρακτικές ηγετών και αντιπολιτευομένων: ο ανασχηματισμός δεν θα γίνει κι όποιοι διαδίδουν κάτι τέτοιο βρίσκονται στις τάξεις των πολιτικών μας αντιπάλων, με σαφείς υπονομευτικές προθέσεις, καταγγέλλει ο Πρωθυπουργός στο κόψιμο της πίτας της Κοινοβουλευτικής Ομάδας. Μπορεί και να γίνει όμως αν ο Πρόεδρος «ξαφνικά» το αποφασίσει, ανταπαντούν επιτελείς του «Κινήματος» έχοντας κατά νου τον τραγέλαφο του τελευταίου ανασχηματισμού...

ΜΕ Ή ΧΩΡΙΣ ανασχηματισμό, το ζητούμενο εξακολουθεί —για πόσο άραγε ακόμα;— να βρίσκεται στην ασυνάφεια κυβερνητικών λόγων —που εξέπεσαν σε ρητορεία δημαγωγική με σενάριο βαρετό— και έργων· αυτά ονοματίζονται αναγέννηση, ανασυγκρότηση, αλλαγή, όμως δεν μπορούν να παράγουν αναγεννητικά αποτελέσματα, ελλείψει πολιτικής. Η πολιτική, αυτή η συνεκτική ουσία της όποιας δημόσιας δράσης έχει προ ετών εξοριστεί από το νου και την ψυχή των εγκεφάλων της κυβέρνησης, και έχει ενδυθεί μορφές φυλαρχικές στην πρακτική της αξιοτίμου και αξιωματικής Αντιπολίτευσης.

Το 1988 μπαίνει με το πανδήμως πλέον συμμεριζόμενο αίσθημα «όλα στον αέρα» στην πιο οξυμένη του μορφή: «εκλογικός νόμος υπάρχει», αλλά και «η αλλαγή του είναι κάτι που μπορεί να γίνει στο μέλλον, το οποίο, όμως, είναι άδηλο», δηλώνει η κυβέρνηση. Το ίδιο ισχύει και για την παλαιοκομματική ανθρωποφαγία, που μια της όψη είναι ο σταυρός προτίμησης: «δεν υπάρχει τέτοιο θέμα», αλλά και «είναι ανεπίκαιρο», δηλώνει πάλι η κυβέρνηση, μετά τη συνάντηση Παπανδρέου -Μητσοτάκη που χαρακτηρίστηκε περίπου ιστορικό γεγονός! Η συνάντηση «πήγε καλά», αλλά μια μόλις ημέρα μετά, ο Πρωθυπουργός δηλώνει ότι «η Δεξιά θα φέρει το χάος αν έλθει στην κυβέρνηση».

«ΟΛΑ ΣΤΟΝ ΑΕΡΑ» όλα σε αυτό το «στο μεταξύ», χωρίς όρους, όρια, κανόνες, σταθερές αναφορές, σαφήνεια μετώπων, αποκρυστάλλωση στερεότυπων στη συμπεριφορά των μείζονων δημοσίων ανδρών. Για τους ρεαλιστές, όλα αυτά «είναι στο παιχνίδι». Για τους παίχτες όμως το ζητούμενο πριν κάτσουν στην τσόχα είναι το ποιοι είναι οι συμπαίχτες, ποιοι το ακροατήριο, τι λογής παιχνίδι είναι αυτό, ποιοι είναι οι κανόνες του, ποια η διάρκειά του.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΑΙΧΤΕΣ, το 1988, ακριβώς επειδή είναι δίσεχτο, είναι και μια ευκαιρία για να ανατρέψουν το ψευδεπίγραφο παίγνιο των τελευταίων ετών· να αρχίσουν να ξεσημαδεύουν τις τράπουλες και να γράψουν κανόνες που θα ακολουθήσουν όσοι από εκείνους δεν ακολουθούν ήδη την τραγική μοίρα του μαθητευόμενου μάγου.

ΤΟ ΑΡΤΙΟΤΕΡΟ και ομορφότερο των παιγνίων είναι αυτό που σιγά - σιγά ξεχνιέται: η πολιτική.

πολιτικό δεκάπενθήμερο

Το «μήνυμα» δυο συναντήσεων

ΠΟΙΟ «ΜΗΝΥΜΑ» στέλνει —μπορεί να στείλει— μια συνάντηση του πρωθυπουργού με τον αρχηγό της Νέας Δημοκρατίας ή τον γενικό γραμματέα του ΚΚΕ ή τον πρόεδρο της ΔΗΑΝΑ ή τον γραμματέα της ΕΑΡ; Το γενικό (αρχικό) μήνυμα δεν μπορεί παρά να είναι θετικό: Ναι, ο πρωθυπουργός «διαλέγεται»... Ναι, δεν συμπεριφερόμαστε (ευτυχώς, ακόμα) σαν πολιτικοί ιπποπόταμοι... Ναι, παρά την πόλωση και την όξυνση, παραμένουν ανοιχτοί κάποιοι διαύλοι επικοινωνίας ανάμεσα στο κυβερνών και τα άλλα πολιτικά κόμματα... Τι γίνεται, όμως, με τις επί μέρους συναντήσεις;

Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ Παπανδρέου - Μητσοτάκη έγινε την Τρίτη και κράτησε, όπως είναι γνωστό, μια ώρα και 45'. Και αν πρέπει να πιστέψουμε τον «Δ. Λόγο» (την πρωινή έκδοση της «Αυριανής») «ο Μητσοτάκης έφυγε από τον Μαξίμου με άδεια χέρια», αφού κανένα από τα αιτήματά του (για πρόωρες εκλογές ή για επαναφορά του σταυρού ή για αναμετάδοση δορυφορικών τηλεοπτικών προγραμμάτων, κλπ.) δεν έγινε αποδεκτό. Με την εκτίμηση αυτή, φαίνεται να συμφωνεί και ο πρόεδρος της ΔΗΑΝΑ Κωστής Στεφανόπουλος, ο οποίος έσπευσε να εκφράσει «απορία και μόνον» για τη συνάντηση: «Κανείς δεν κατάλαβε —δήλωσε— γιατί ζητήθηκε από τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης η συνάντηση αυτή, ούτε ποιο ήταν το αποτέλεσμα το οποίο προέκυψε»...

ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ, ωστόσο, ήταν η εκτίμηση του ίδιου του αρχηγού της Νέας Δημοκρατίας ο οποίος χαρακτήρισε τη συνάντηση «χρήσιμη» και αναφέρθηκε σε ορισμένα σημεία συμφωνίας (για τη χρήση της τηλεόρασης λ.χ. ή για την πραγματοποίηση δυο συζητήσεων —προ ημερησίας διατάξεως— στη Βουλή, για θέματα ΕΟΚ και εξωτερικής πολιτικής). Από την πλευρά της η «Καθημερινή» πιστεύει ότι «το εκλογικό θέμα παραμένει ανοιχτό» (παρά το γεγονός ότι ο πρωθυπουργός απέρριψε το αίτημα Μητσοτάκη για πρόωρες εκλογές) ενώ η «Αυγή» —για να σταθούμε σε μια άλλη εκτίμηση— πιστεύει ότι οι Α. Παπανδρέου και Κ. Μητσοτάκης «μοίρασαν την πίτα —των επικείμενων πολιτικών εξελίξεων— στα δύο».

ΠΑΝΤΩΣ, απ' όλες τις μέχρι τώρα ενδείξεις φαίνεται ότι ο αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας έφυγε από το Μέγαρο Μαξίμου βέβαιος για ένα πράγμα: Ότι, αν πρόκειται να γίνει οποιαδήποτε αλλαγή του εκλογικού συστήματος, θα γίνει και με δική του συναίνεση. (Η «παράδοση», δηλαδή που θέλει το εκλογικό σύστημα να «τακτοποιείται», μεταξύ των δύο πρώτων κομμάτων, λίγες εβδομάδες πριν από τις εκλογές, θα διατηρηθεί...). Όσο για τη μη αποδοχή του αιτήματος περί «σταυρού», από πουθενά δεν προκύπτει ότι η δήλωση του πρωθυπουργού περί «ανεπικαιρικού θέματος», κλπ., έχει ενοχλήσει ιδιαίτερα τον αρχηγό της Νέας Δημοκρατίας, ο οποίος, με καλυμμένα τώρα τα νώτα του, θα μπορεί, με περισσότερη άνεση, να καταρτίσει τη «λίστα» των υποψηφίων βουλευτών του κόμματος, με βασικό κριτήριο τη νομιμοφροσύνη «ενός εκάστου» απέναντι στον ίδιο! Κατά τα άλλα, η συνάντηση Παπανδρέου - Μητσοτάκη, με τις έστω μικρές —επί μέρους— συμφωνίες που απέδωσε (όπως λ.χ. την «κατ' αναλογία της δυνάμεως των κομμάτων» χρησιμοποίηση

της τηλεόρασης, κ.ά.), ήλθε να επιβεβαιώσει τον σεβασμό και των δυο ανδρών στο σκηνικό και τη λογική του δικομματισμού.

Η ΔΕΥΤΕΡΗ συνάντηση της εβδομάδας αυτής, ανάμεσα στον πρωθυπουργό και τον γενικό γραμματέα του ΚΚΕ, πραγματοποιήθηκε το βράδυ της Τετάρτης, στην πρωθυπουργική κατοικία, στο Καστρί. (Τελικά, φαίνεται ότι η διαφορά ανάμεσα σε μια συνάντηση που πραγματοποιείται στο Καστρί ή στο Μέγαρο Μαξίμου, έχει τη σημασία της, όχι άσχετη με το «κλίμα» που θέλει, κάθε φορά, να δώσει ο Α. Παπανδρέου στη μια ή στην άλλη συνάντηση...).

ΟΠΩΣ ΕΙΝΑΙ γνωστό, την πρωτοβουλία για τη συνάντηση αυτή είχε ο ίδιος ο πρωθυπουργός, ο οποίος ήθελε —όπως δήλωσε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Γιάννης Ρουμπάτης— να «ενημερώσει τον Χ. Φλωράκη, πάνω στις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις», εσωτερικές και εξωτερικές... Φυσικά, βρέθηκαν αμέσως πολιτικοί σχολιαστές που θύμισαν ότι «εκκρεμούσε» από τον περασμένο Οκτώβριο, μια απάντηση του πρωθυπουργού στο αίτημα όλων των κομμάτων της Αριστεράς για την καθιέρωση της απλής αναλογικής. Και, παράλληλα με την υπόμνηση, τέθηκαν —όπως γίνεται συνήθως— μια σειρά ερωτήματα: Μήπως πέρα από την ενημέρωση του γενικού γραμματέα του ΚΚΕ, ο πρωθυπουργός θα δώσει την αναμενόμενη απάντηση; Μήπως ήλθε η ώρα της απλής αναλογικής; Μήπως...

ΣΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ αυτά έσπευσε να δώσει απάντηση ο ίδιος ο πρωθυπουργός, από την Παρασκευή —πέντε μέρες, δηλαδή πριν από τη συνάντηση της Τετάρτης: Εμείς, αγαπητοί φίλοι είπα (απευθυνόμενος στα μέλη του υπουργικού συμβουλίου...) είμεθα ένα δημοκρατικό και ριζοσπαστικό κόμμα που «διαλέγεται» με όλες τις πολιτικές δυνάμεις... Αλλά ο διάλογος αυτός δεν σημαίνει ότι είμαστε έτοιμοι να «εκχωρήσουμε» ή να «ενοικιάσουμε» ένα τμήμα της εξουσίας σε άλλους πολιτικούς φορείς... Τις εκλογές που έρχονται, θα τις κερδίσουμε αυτοδύναμα, δεν μας χρειάζονται, συνεπώς, ούτε «σύμμαχοι» ούτε «συγκυβερνήτες». Και σας τα λέω όλα αυτά, όχι γιατί είμαστε υπερόπτες, αλλά γιατί δεν θέλουμε να νοθευτούν οι «ιδεολογικοπολιτικές τοποθετήσεις μας», δεν θέλουμε να νοθευτεί ο δικός μας «σοσιαλισμός».

ΤΟ «ΜΗΝΥΜΑ» που προέκυψε, από τις πρωθυπουργικές αυτές δηλώσεις, ήταν, βέβαια, σαφές: Εφ' όσον δεν «εκχωρούμε» τίποτε, εφ' όσον δεν «ενοικιάζουμε» κανένα διαμέρισμα ή δωμάτιο ή δώμα από τη δική μας εξουσία, έπεται ότι όλη αυτή η φιλολογία περί απλής αναλογικής, «συμμαχικών κυβερνήσεων» κλπ., πρέπει να πάρει τέλος...

Όπου παρεμβαίνει ο κ. αντιπρόεδρος

ΤΗΝ «πάσα» από τον πρωθυπουργό πήρε ο αντιπρόεδρος και υπουργός Δικαιοσύνης Μ. Κουτσόγιωργας, ο οποίος, μιλώντας το Σαββατοκύριακο, στη Λάρισα, σε συνεννόηση της εκεί νομαρχιακής επιτροπής του ΠΑΣΟΚ, σκέφθηκε πως έπρεπε να το

Γραφτείτε συνδρομητές στο **ΑΝΤΙ**

«σούρει» σε όλη την «παραδοσιακή Αριστερά», διάβαζε «ΚΚΕ, ΕΑΡ και Σία...». Ποιοι είναι αυτοί οι κύριοι, είπε, που νομίζουν ότι εκφράζουν την Αριστερά και θέτουν όρους για να δεχθούν την πρόταση της Χαλκίδας, δηλαδή την πρότασή μας για διάλογο;... Ποιοι είναι αυτοί που ζητούν να δεχθούμε, εκ προοιμίου, την απλή αναλογική, ως προϋπόθεση για να διαλεχθούν μαζί μας; Τους πληροφορούμε, λοιπόν, ότι Αριστερά είμαστε εμείς, δηλαδή ο λαός, δηλαδή το ΠΑΣΟΚ. Και επειδή ενδέχεται να έχετε ασθενή μνήμη, σας πληροφορώ ότι αυτή η παρωχημένη «παραδοσιακή Αριστερά» είχε καπελώσει ακόμα και την ΕΔΑ (όχι τη δική μας, την «καλή» ΕΔΑ...) αλλά την προδικτατορική ΕΔΑ!

ΤΟΝ Μ. ΚΟΥΤΣΟΓΙΩΡΓΑ ενίσχυσε, λίγες ώρες αργότερα, ο υπουργός Εσωτερικών Α. Τσοχατζόπουλος, στη Θεσσαλονίκη. Χρησιμοποιώντας διαφορετικούς (χαμηλότερους) τόνους, δεν παρέλειψε, ωστόσο, να διαπιστώσει και αυτός την «πλήρη αδυναμία των ηγεσιών των κομμάτων της παραδοσιακής Αριστεράς να ανταποκριθούν στο κάλεσμα του ΠΑΣΟΚ». Μετά τη διαπίστωση αυτή, ο υπουργός Εσωτερικών σκέφθηκε πως, εκτός από τις ηγεσίες, υπάρχει και η «βάση» των κομμάτων της Αριστεράς. Το ΠΑΣΟΚ, λοιπόν, είπε, θα απευθυνθεί στη «βάση». Και ο νόων νοεϊτώ!

ΕΤΣΙ ΕΙΧΑΝ τα πράγματα μέχρι το βράδυ της Κυριακής... Οπότε, ξαφνικά, οι συντάκτες του εργατικού ρεπορτάζ διαπιστώνουν, το μεσημέρι της Δευτέρας, «γοργές εξελίξεις» γύρω από το θέμα του συνεδρίου της ΓΣΕΕ, ύστερα από πρόταση που υπέβαλε η ΕΣΑΚ-Σ και η οποία —κατά τους εργατικούς συντάκτες— «έθετε τέλος σε μια περίοδο σκλήρυνσης θέσεων και λόγων μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΚΚΕ». Η εξέλιξη αυτή ήταν τόσο γοργή, ώστε αιφνιδιαστήκαν ακόμα και στελέχη της ΠΑΣΚΕ, πλην δεν άργησαν να συλλάβουν το νόημά της και να προσαρμοσθούν ανάλογα. Την επομένη, ο αντιπρόεδρος Μ. Κουτσόγιωργας διευκρίνιζε ότι «ποτέ δεν στράφηκε κατά του ΚΚΕ» (ότι η ομιλία του στη Λάρισα, προφανώς είχε παρεξηγηθεί) και ότι «η υποστήριξη της πολιτικής μας, μέσα στις αρχές του ΠΑΣΟΚ, δεν σημαίνει ότι στρεφόμεστε κατά οιοδήποτε κόμματος».

ΜΕΣΑ Σ' ΑΥΤΟ το κλίμα πραγματοποιήθηκε η συνάντηση Παπανδρέου - Φλωράκη στις 7 το βράδυ της Τετάρτης. Το τι «απέδωσε», είναι λίγο-πολύ γνωστό: Ο πρωθυπουργός διαβεβαίωσε τον γενικό γραμματέα του ΚΚΕ ότι «εξακολουθεί να μελετά το σοβαρό αυτό πρόβλημα», δηλαδή την πρόταση των κομμάτων της Αριστεράς για την καθιέρωση της απλής αναλογικής. Μόνο που λίγες ώρες πριν, στο Μέγαρο Μαξίμου, κόβοντας την πίτα της κοινοβουλευτικής ομάδας του ΠΑΣΟΚ, διαδήλωνε και πάλι την πεποίθησή του ότι το «κίνημα» θα κερδίσει και τις προσεχείς εκλογές αυτοδύναμα. Συνεπώς —είπε— όσοι λένε «κουβέντες» (κι ας είναι στελέχη του ΠΑΣΟΚ ή και υπουργοί...) ότι τάχα δεν θα μπορέσουμε, μόνοι μας, να κερδίσουμε τις επερχόμενες εκλογές και ότι θα πρέπει να σκεφθούμε την περίπτωση «συμμαχιών», «συμμαχικών κυβερνήσεων», κ.ά., είναι τύποι απαράδεκτοι και καταδικαστέοι! Ωστόσο η αντίφαση αυτή (μεταξύ των όσων είπε στον Χ. Φλωράκη και των όσων είπε στο Μέγαρο Μαξίμου...), δεν εντυπωσίασε τόσο, όσο εντυπωσίασε η αποκάλυψη ότι ακόμα και μέσα στο «κίνημα» υπάρχουν άνθρωποι που αμφισβητούν την ικανότητα του ΠΑΣΟΚ να κατακτήσει την αυτοδυναμία και εισηγούνται απλή αναλογική. Όσο για τη φράση που ανέφερε ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ, ότι ο πρωθυπουργός τον ενημέρωσε και για κρίσιμα θέματα «λειτουργίας του πολιτεύματος», έδωσε λαβή σε διάφορες ερμηνείες και σχόλια. Έχει οπωσδήποτε σχέση με τη «λειτουργία» αυτή ο «κύριος» Πρώτος Πολίτης της χώρας;

Ελλάδα, βάσεις και Αφγανιστάν

ΠΟΛΛΑ και διάφορα, στο μεταξύ, κύλησαν μέσα στο δεκαπενθήμερο αυτό: Από τη νέα ένταση σχέσεων ανάμεσα στον

ΤΙ ΕΡΑΝΕΣ ΠΑΛΙ;
ΑΝΑΔΟΜΙΣΜΟ ... Ή ΕΑΜΙΑ ΔΡΑΧΜΟΒΑΣΙΑ;

ΟΧΙ ΚΥΡΙΕ ΠΡΟΕΔΡΕ...
ΜΟΝΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ
ΑΠΟΠΛΑΨΗΣΑ

πρόεδρο της Δημοκρατίας κ. Χρ. Σαρτζετάκη και την κυβέρνηση (με αφορμή την υπόθεση Ανεμογιάννη), τη φημολογία περί ανασχηματισμού (το βράδυ της περασμένης Τρίτης), τη δραματική έκκληση της «Αυγής» για την οικονομική επιβίωσή της, μέχρι τον νέο (δεύτερο) γύρο των διαπραγματεύσεων για τις βάσεις. Οι διαπραγματεύσεις αυτές έγιναν, ενώ, την ίδια στιγμή, ο «Ριζοσπάστης» επέμενε ότι μόνο στη βάση του Ελληνικού βρίσκονται σε εξέλιξη «δέκα έργα βελτίωσης της επιχειρησιακής και διοικητικής ικανότητας της βάσης αυτής» —πληροφορία την οποία διέψευσε, ωστόσο, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος.

Η ΙΔΙΑ εφημερίδα, με την ευκαιρία των νέων ελληνοαμερικανικών διαπραγματεύσεων αποτάθηκε στον εκπρόσωπο του σοβιετικού υπουργείου Γκενάντι Γκερασίμοφ, υποβάλλοντάς του δυο ερωτήσεις: Αν, κατά την πρόσφατη συνάντηση Ρέηγκαν - Γκορμπατσόφ «συζητήθηκε το θέμα της ύπαρξης αμερικανικών βάσεων σε χώρες του ΝΑΤΟ» και «ποια (δεύτερη ερώτηση) είναι η θέση της ΕΣΣΔ σχετικά με τις διαπραγματεύσεις που γίνονται μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ, για τις αμερικανικές βάσεις». Η απάντηση του Γκερασίμοφ (και για τις δυο ερωτήσεις) ήταν ότι: Πρώτον, στη συνάντηση κορυφής της Ουάσιγκτον δεν θίχτηκε το θέμα των βάσεων «γιατί απλώς δεν επαρκούσε ο χρόνος» και, δεύτερο, ότι «η Σοβιετική Ένωση τάσσεται κατά των ξένων στρατιωτικών βάσεων», οι οποίες κατά τη σοβιετική άποψη, αποτελούν «βάσεις μιας πιθανής επιδρομής κατά του σοβιετικού εδάφους». (Οι εξειδικεύσεις αποφεύχθηκαν).

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, υπήρξε και ένα τηλεγράφημα του Ασοσιέιτεντ Πρες, από τη Μόσχα, που έλεγε ότι σύμφωνα με δήλωση του Σοβιετικού υφυπουργού Γιούλι Βοροντσόφ, η Δυτική Γερμανία, η Ελλάδα και η Δανία θα μπορούσαν να διαδραματίσουν κάποιο θετικό ρόλο για τη ρύθμιση του θέματος του Αφγανιστάν. Θυμάσθε τον Ντινο Τσαλδάρη που, επί εποχής «λαοπρόβλητων» (1946) επέμενε ότι τα ιδεολογικά σύνορα της Ελλάδας φθάνουν μέχρι το Αφγανιστάν!...

Ο (όποιος) ανασχηματισμός έχει δυστοκίες

Η φιλολογία περί ανασχηματισμού, μετά τα περί «οριακού» που εδήλωσε ο πρωθυπουργός στο «Βήμα» φούντωσε και πάλι. Ο ανασχηματισμός παρουσιάζεται σχεδόν αποφασισμένος και ανάμεσα στους «αναδομηθέντες» ακούγονται τα ονόματα των Τρίτση, Τσοβόλα, Μπαντουβά. Βέβαια ο πρωθυπουργός διέψευσε τις σχετικές φήμες και τις απέδωσε στη ΝΔ όμως αυτές πράγματι υπήρξαν και μια «πηγή» λέγεται ότι ήταν το γραφείο του κ. Αντ. Λιβάνη.

Πίσω όμως από τις «φήμες» και την όλη «ανασχηματισμολογία» των τελευταίων ημερών, που ας σημειωθεί άρχισε αμέσως μετά την αποπομπή Σημίτη, υπάρχουν οι αντιθέσεις και οι συγκρούσεις στο κυβερνητικό στρατόπεδο για το εύρος και το χαρακτήρα του. Ορισμένοι, λέγεται επιθυμούν ο ανασχηματισμός να μην έχει «οριακό» χαρακτήρα αλλά να είναι «ευρύτερος» και «σοβαρός» κάτι που βρίσκει σφόδρα αντίθετο τον κ. Κουτσόγιωργα που τώρα είναι στα «πάνω του», γιατί σε μια τέτοια περίπτωση θα «χάσει». Ορισμένοι άλλοι θέλουν να κρατήσουν «πάση θυσία» στον «οριακό» και μόνο ανασχηματισμό κάποιους δικούς τους ανθρώπους στην κυβέρνηση ή να μην χάσουν ορισμένους που έχουν, και υποστηρίζουν έτσι τις «μικρές αλλαγές». Άλλοι πάλι σκέφτονται, αν θα μπουκ και πώς στην κυβέρνηση. Στους τελευταίους, εξαιρώντας αυτούς που ακόμα περιμένουν την υπουργική καρέκλα, ακούγεται και το όνομα του Γ.Α. Παπανδρέου, που φέρεται αναποφάσιστος ακόμη. Σε αυτή την περίπτωση θα αντιμετωπισθεί όμως το ενδεχόμενο και του ανασχηματισμού του Ε.Γ. άρα και άλλων αλλαγών και στην κυβέρνηση και στο κόμμα.

Έτσι μέχρι την οριστική απόφαση οι αντιθέσεις και οι προσπάθειες να κερδίσει «ο καθένας κάτι» θα εντείνονται και μαζί τους θα πολλαπλασιάζονται όπως είναι φυσικό και οι φήμες για το «ποιος μπαίνει και ποιος βγαίνει».

Βέβαια πάντα υπάρχει το δεδομένο του αιφνιδιασμού και της απόφασης στο «πέρα πέντε». Και ο Α. Παπανδρέου σε αυτόν τον τομέα έχει πάντα τον τελικό λόγο. Ιδιαίτερα τώρα που είναι «ανεβασμένος» από την απήχηση των περιοδειών του, όπως λένε κυβερνητικοί παράγοντες και την «αισιοδοξία» για το μέλλον, την οποία του έχει εμπνεύσει ο κ. Κουτσόγιωργας.

Ας μην ξεχνάμε όμως ότι οι όποιοι ανασχηματισμοί από δω και πέρα δεν είναι ανεξάρτητοι και από τις εκλογές και επομένως τις ανάγκες ψήφων και «από τα δεξιά» και «από τα αριστερά»...

Ήρωας ελέω ΠΑΣΟΚ

Δεν θα ασχοληθούμε με το αν υπάρχει ή όχι νομοθετικό κενό στην αναμετάδοση ξένων τηλεοπτικών προγραμμάτων και επομένως ποιος έχει δίκιο, η κυβέρνηση ή ο κ. Κούβελας. Θα σημειώσουμε μόνο ότι η δίωξη του δημάρχου Θεσσαλονίκης και της δορυφορικής κεραίας είναι μια ακόμα απελπισμένη προσπάθεια της κυβέρνησης να εμποδίσει σήμερα, αυτό που η τεχνολογία θα καταστήσει εφικτό για τον καθένα αύριο.

Τι θα κάνει άραγε η σημερινή ή μια άλλη κυβέρνηση, αν οι Ιάπωνες ρίξουν σε λίγο στην αγορά κεραίες δορυφορικής λήψης ή κάποια άλλη συσκευή, που θα κάνει προσιτή τη δορυφορική λήψη; Θα στέλνει τα ΜΑΤ στις ταράτσες των πολυκατοικιών και θα συλλαμβάνει τους διαχειριστές για παράβαση του αυθαίρετου «μονοπωλίου» της ΕΡΤ;

Ας προσγειωθεί λοιπόν η κυβέρνηση. Όλοι γνωρίζουμε γιατί ο κ. Κούβελας έστησε τη δορυφορική κεραία του και κόπτεται για το «καλό» των δημοτών του. Όμως τα νομικίστικα επιχειρήματα της κυβέρνησης είναι «λίγα» απέναντι στο βασικό επιχείρημα του δημάρχου Θεσσαλονίκης: «Θέλω να διευκολύνω τη λήψη ξένων τηλεοπτικών προγραμμάτων από όσους δεν έχουν σήμερα αυτή τη δυνατότητα». Και το μόνο που καταφέρνει είναι να τον ηρωοποιεί. Ποιον; Τον κ. Κούβελα.

Κατά τα άλλα, ας αφήσουν το κοινό να αποφασίσει μόνο του αν θα δει Μπού Τζώρτζ και «Παρί - Ντακάρ» ή «Ανοιχτά Χαρτιά» και «Το κανάλι της Βαγγελίτσας». Πριν από λίγα χρόνια, κάπως αλλιώς αποκαλούσαμε όσους επιχειρούσαν να επιβάλουν στον κόσμο τι θα βλέπει, τι θα ακούσει και τι θα διαβάζει.

Και άλλος Παπανδρέου στις βάσεις

Άρχισε και ο δεύτερος γύρος των συνομιλιών για τις βάσεις, μέσα στη γενική αδιαφορία όλων για την έκβασή τους, αν εξαιρεθεί μια διαδήλωση μερικών δεκάδων ειρηνόφιλων. Όλοι γνωρίζουν, πλέον, ότι αν και δεν θα μείνουν όπως είναι, οι βάσεις δεν θα φύγουν. Όπως γνωρίζουν ότι κι αυτός ο γύρος θα είναι ήπιος έως άτονος, αφού τα πυροτεχνήματα έχουν φυλαχθεί για το τέλος, που όπως λέγεται θα συμπέσει με τις εκλογές.

Για να τονώσουμε, όμως, το ενδιαφέρον του αναγνωστικού μας κοινού για τις διαπραγματεύσεις για τις βάσεις αποκαλύπτουμε σήμερα ότι το Καστρί ετοιμάζει στο παρασκήνιο μια «τεχνική επιτροπή υποστήριξης» της επίσημης ομάδας των διαπραγματεύσεων, την ευθύνη της οποίας θα αναλάβει ο γιός του πρωθυπουργού κ. Νίκος Παπανδρέου. Μέλη της επιτροπής θα είναι κυρίως στρατιωτικοί όπως ο πτέραρχος κ. Κοντοδιδός, που ένα παλιότερο δημοσίευσμά μας του στέρησε μια θέση στην ομάδα του κ. Ζαχαράκη.

Έτσι, ένας ακόμα Παπανδρέου θα αναλάβει ηγετικό ρόλο στο υπέρ της εθνικής μας ανεξαρτησίας αγώνα και θα αρχίσει τη θητεία του στην πολιτική από ένα πεδίο που προσφέρεται για πάσης φύσης ελιγμούς, τακτικούς και άτακτους.

ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ: νέες κρίσεις, ίδια κρίση

Άλλοι είκοσι στρατηγοί, ναύαρχοι και πτέραρχοι απομακρύνθηκαν από τις Ένοπλες Δυνάμεις στις ετήσιες κρίσεις των αξιωματικών, που φέτος έγιναν μέσα σε ένα όργιο φημών περί δήθεν «κινήσεων αποστράτων». Το γεγονός ότι ο ίδιος ο κ. Α. Παπανδρέου δήλωνε δημοσίως, μόλις πριν από λίγες εβδομάδες, ότι «οι ένοπλες δυνάμεις είναι πλέον νομιμόφρονες» δεν έχει προφανώς καμιά σημασία. Αυτή τη φορά η κυβέρνηση έπρεπε να δείξει στους προς αποστρατεία «δικούς της» ότι αυτή είναι που ελέγχει το στρατεύμα «και να μην κουνηθεί κανείς». Εφαρμόστηκαν λοιπόν τα σενάρια περί πραξικοπήματος.

Κατά τα άλλα, κατανοούμε πλήρως την αγωνιώδη προσπάθεια του κ. Χαραλαμπίδου να αυξήσει το 10% των αξιωματικών που, σύμφωνα με τον ίδιο, υποστηρίζουν σήμερα το ΠΑΣΟΚ. Όπως και οι προκάτοχοί του, επιδιέχεται κι αυτός στο άθλημα της απελπισμένης αναζήτησης «πράσινων» αξιωματικών.

Δεν θα ασχοληθούμε με το παρασκήνιο που κρύβεται πίσω από τις εφετεινές αποστρατείες, όπως αυτήν του στρατηγού κ. Τζανάκη, πρώην διευθυντού του στρατιωτικού γραφείου του πρωθυπουργού, ή τις μεταθέσεις, όπως αυτή του πρώην αρχηγού της ΚΥΠ κ. Μακέδου στο «ακίνδυνο» πόστο του αρχηγού της Σχολής Εθνικής Άμυνας. Κι αυτό γιατί δεν μας ενδιαφέρουν τα «εσωκομματικά» του ΠΑΣΟΚ ούτε η απομάκρυνση όσων το υπηρέτησαν κάποτε πιστά. Ο καθένας κατά τα πεπραγμένα του.

Θα πρέπει όμως να γράψουμε για μια ακόμα φορά, για να το λάβει υπόψη του και ο κ. Χαραλαμπίδου, ότι η νομιμοφροσύνη του στρατεύματος δεν έχει καμιά σχέση με την κομματικοποίησή του, σε «πράσινους» ή «γαλάζιους» αξιωματικούς, όπως την αντιλαμβάνεται ο κ. Χαραλαμπίδου, όπως την αντιλαμβάνονταν και οι προκάτοχοί του επί δεξιάς.

Έχει να κάνει με το «ξήλωμα» των δομών που από τον εμφύλιο μέχρι σήμερα επέτρεψαν στους αξιωματικούς να μεταλλαχθούν σε μια κλειστή κάστα, ξεκομμένη από την κοινωνία και τους θεσμούς της και ενίοτε αντίπαλό της.

Αν ήθελε ο κ. Χαραλαμπίδου και ο πρόεδρος του ο κ. Παπανδρέου να σπάσουν αυτή την κάστα, θα ενέκριναν, για παράδειγμα, το νομοσχέδιο του κ. Στάθη, που έπαιρνε τις προμήθειες και άλλα προνόμια από τα χέρια των στρατηγών. Αλλά όχι μόνο απέρριψαν το νομοσχέδιο, ύστερα από τις αντιδράσεις του «στρατηγού των στρατηγών» κ. Ν. Κουρή, αλλά έδωξαν και τον κ. Στάθη. Για να μάθει άλλη φορά να αφομοιώνει καλύτερα τη «γραμμή».

Ο «δόκτωρ» στη Βουλή

Άλλες διαστάσεις αναμένεται να πάρει τώρα η υπόθεση του «δόκτωρα» Γ. Κοσκωτά μετά την ερώτηση που κατέθεσε στη Βουλή ο Βουλευτής της ΝΔ Γ. Σούρλας, στην οποία ζητά να ασχοληθεί η Βουλή με το φαινόμενο Κοσκωτά και να δοθούν εξηγήσεις από την κυβέρνηση για το «πόθεν έσχες» και τις μέχρι τώρα δραστηριότητες του νεαρού εκδότη και τραπεζίτη.

Οι δραστηριότητες του Γ. Κοσκωτά που προκάλεσαν ποικίλες αντιδράσεις και ερωτηματικά μεταφέρονται τώρα και ως σημείο «τριβής» μεταξύ του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης και της κυβέρνησης στη βουλή.

Η «σύγκρουση» αυτή, ανεξάρτητα από τις διαστάσεις που τελικά θα πάρει, έχει τουλάχιστον για τα δεδομένα του ελληνικού Τύπου, ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Και επειδή υπάρχουν τα αναπάντητα μέχρι τώρα ερωτήματα για την ή τις πηγές προέλευσης των χρημάτων - πακτωλού του κ. Γ. Κοσκωτά και γιατί διατυπώθηκαν καταγγελίες για τη στάση που έχει κρατήσει η κυβέρνηση σε διάφορες δραστηριότητες του νεαρού επιχειρηματία.

Ενδιαφέρον ακόμη έχει το πώς θα αντιμετωπισθούν από τα κόμματα της Βουλής στο «φαινόμενο Κοσκωτά» σε σχέση

με τις εκδοτικές δραστηριότητες του αλλά και για τα όσα καταγγέθηκαν μέχρι τώρα για τις τραπεζικές και άλλες δραστηριότητες του.

Η ΝΔ πάντως ήδη διαχώρισε τη θέση της από τον ερωτώντα βουλευτή της. «Πώς είναι δυνατόν να βάλουμε θέμα εμείς», έλεγε στέλεχος της, «για τη δραστηριότητα ενός ανερχόμενου επιχειρηματία»;

Η αντίδραση της ΝΔ ως κόμματος και το «πάγωμα» της απέναντι στην «απερισκεψία» Σούρλα δείχνει και την τοποθέτησή της. Δεν βλέπει τη Βουλή ως θεσμό που ελέγχει το Δημόσιο βίο και τους έχοντες σχέση με αυτόν. Φανερώνει όμως και το πώς αντιλαμβάνεται τον έλεγχο στο κεφάλαιο. Το κεφάλαιο για τη ΝΔ πρέπει να είναι ελεύθερο χωρίς τον παραμικρό έλεγχο. Η Βουλή για τη ΝΔ απλώς παρακολουθεί τη δραστηριότητα των «ανερχόμενων επιχειρηματιών». Όσο για τον έλεγχο... Αυτό εκεί που δεν «πονάει». Ας μην διαμαρτύρεται λοιπόν ο κ. Μητσοτάκης επειδή ο κ. Παπανδρέου δεν αναβαθμίζει το Κοινοβούλιο.

Η συναίνεση βρίσκεται παντού. Οι «κόντρες» είναι χρήσιμες εκεί που δεν διακινδυνεύει κανείς τίποτα...

Νεφοεκλογικές αγωνίες

Τα «νέα» μέτρα για το συγκοινωνιακό της Αθήνας που ανακοίνωσε η κυβέρνηση δεν αποδεικνύουν μόνο ότι της τελείωσαν οι εμπνεύσεις. Αποδεικνύουν και την αγωνία που διακατέχει τον κ. Α. Παπανδρέου για το εκλογικό αποτέλεσμα στα μεγάλα αστικά κέντρα.

«Αν οι αιτίες της δυσαρέσκειας προς το ΠΑΣΟΚ στις μεγάλες πόλεις», μας έλεγε υπουργός, «είναι σύμφυτες με τη ζωή σε αυτές, δηλαδή το κυκλοφοριακό, το νέφος κλπ., δεν θα επεκταθεί και στην επαρχία», όπου σύμφωνα με τον κ. Κουτσόγιωργα, «προηγείται το ΠΑΣΟΚ». Αν όμως, η δυσαρέσκεια των κατοίκων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης είναι σύμφυτη με το ΠΑΣΟΚ, τότε τα πράγματα είναι δύσκολα, για τον κ. Παπανδρέου φυσικά!

Επειδή λοιπόν ο κ. Παπανδρέου δεν θέλει να περιμένει την επαύριο των εκλογών για να διαπιστώσει ποια είναι η απάντηση, δήλωσε στον κ. Ψυχάρη ότι «η Αθήνα πρέπει να σωθεί» και ύστερα από λίγες ημέρες ανακοίνωσε για πολλοστή φορά τα ίδια «μέτρα». Πόσο αγνώμονες είναι πράγματι αυτοί οι «μη προνομιούχοι» μικροαστοί που σπεύδουν με το παραμικρό νέφος να αποσύρουν την ψήφο τους!

«Κώστα μείνε, σε παρακαλούμε»

Μέσα στο όργιο των φημών που βομβαρδίζουν τις τελευταίες ημέρες τις εφημερίδες και τους ταλαιπωρούς αναγνώστες τους —«φεύγει ο Μητσοτάκης», «μένει ο Σαρτζετάκης», «κινδυνεύει ο Καραμανλής»— γράφτηκε και ότι ο κ. Κ. Σημίτης θα αναλάβει εντός ολίγου Επίτροπος της ΕΟΚ, στη θέση του κ. Βάρφη.

Το «περιβάλλον» του κ. Βάρφη —δηλαδή ο ίδιος— διέψευσε αμέσως την «πληροφορία» αλλά τα ερωτήματα για το ποιος τη διέδωσε έμειναν, επειδή όλοι γνωρίζουν την απάντηση. Η πληροφορία

διοχετεύτηκε καταλλήλως από το Καστρί, λίγες ημέρες ύστερα από το δημοσίευμα εβδομαδιαίας εφημερίδας, σύμφωνα με το οποίο «επικείται σημαντική αποσκίρτηση από το ΠΑΣΟΚ στη ΝΔ».

Οι υποψίες επικεντρώθηκαν αμέσως στο «δυσαρεστημένο» κ. Σημίτη και το Καστρί έσπευσε να τον καθησυχάσει: «Μείνε Κώστα και μπορεί να σε κάνουμε και επίτροπο της ΕΟΚ». Και ο «Κώστας» έμεινε. Όπως και τόσοι άλλοι που κατ'ιδίαν μεμψιμοιρούν και δημοσίως χειροκροτούν.

ΔΕΥΤΕΡΑ, 28.12.87

Παρανόμως υπηρετούσε στην Προεδρία της Δημοκρατίας επί 2,5 έτη ο κ. Ανεμογιάννης, παραδέχεται σε στιγμή κρίσης συνειδησεως ο κ. Σαρτζετάκης.

Φοβούμενη ότι σε επόμενη κρίση θα καταγγείλει ως παράνομα και τα γνωστά γαλάζια ψηφοδέλτια, η κυβέρνηση σπεύδει να τον παρηγορήσει δια των κκ. Μαγκάκη και Αλευρά, οι τίνες υποστηρίζουν ότι όλα έχουν καλώς.

Με αεροπλάνο Τσέσνα μεταβαίνει στη Σοβιετική Ένωση ο ακροδεξιός ηγέτης της Βαυαρίας Στράους. Αλλά αντί να συλληφθεί ως ο Ματίας Ρουστ γίνεται δεκτός από τον υπουργό Εξωτερικών κ. Σεβατάδε.

Η εθνική καλαθοσφαίρας ανακηρύσσεται ομάδα της χρονιάς από την ιταλική «Γκαζέτα ντέλο Σπορτ» και ο κ. Μιχ. Γκορμπατόφ άνθρωπος της χρονιάς από το αμερικανικό «Τάιμ».

Σκληρός βράχος εμποδίζει την πρόοδο της σήραγγας για το μετρό της Αθήνας. Αποφασίζεται να χρησιμοποιηθούν ειδικά γεωτρήματα με αιχμή από διαμάντια, τιτάνιο και ατλάντιο. Το ΚΚΕ διαφωνεί, διότι έτσι θα υποταγούμε στους γνωστούς ατλαντικούς κύκλους.

Το δολάριο πέφτει κάτω από 1,6 μάρκα και 130 δραχμές. Η αξία του χρυσού και της σιωπής ανεβαίνουν.

Έκτακτη συνεδρίαση του Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ με θέμα το γνωστό στους αναγνώστες του Ημεροδρόμου σκάνδαλο του υφυπουργού, της ερωμένης του Α.Β., της συζύγου του, της γραμματέως του γ.γ. Αποφασίστηκε ότι κάποιος πρέπει να διαγραφεί, διαφωνούν ποιος.

Άφιξη αντιπροσωπείας του ΕΑΜ Αλγερίας με επικεφαλής τον αντιπρόεδρο κ. Μεσαντιά.

ΤΡΙΤΗ, 29.12.87

Το νέφος φούντωσε και η κυβέρνηση επιβάλλει εκτάκτως τα μέτρα που θα ισχύουν τακτικά από 18ης Ιανουαρίου.

Απόκτηση από τα μέτρα, η αντιπροσωπεία του ΕΑΜ Αλγερίας συναντάται με τον κ. Παπανδρέου και αντιπροσωπεία της ΕΑΡ. Οι ντόπιοι εαμογενείς διαμαρτύρονται.

Η «αυτοδυναμία του ΠΑΣΟΚ είναι εξίσου επικίνδυνη, με την

Για πόλεμο χαρακωμάτων ήσαν έτοιμα τα πιστά στρατεύματα του κ. Έβερετ.

αυτοδυναμία της ΝΔ», αποφάνθηκε η Κ.Ε. του ΚΚΕ. Αποκλειστικό: με πλειοψηφία μόνο 3 ψήφων ελήφθη η παραπάνω απόφαση.

Η αλληλεγγύη των σωμάτων ασφαλείας δεν γνωρίζει σύνορα: διαδηλωτές εδάφησαν από τα ΜΑΤ εν Αθήναις γιατί πορεύονταν προς την τουρκική πρεσβεία διαμαρτυρόμενοι για το βασανισμό των Κουτλού - Σαργκίν.

Παρά τη χρήση του ενισχυμένου γεωτρυπάνου ατλαντίου - τιτανίου η σήραγγα του μετρό δεν προχωρεί. Ο «Ριζοσπάστης» θριαμβολογεί ότι το είχε προβλέψει. Το χειρότερο, ρωγμές εμφανίζονται σε σημεία των αντιστηριγμάτων του τμήματος που έχει ήδη γίνει.

Ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών κ. Καψής ισχυρίζεται ότι εξαπατήθηκε και δεν θέλει να δημοσιευτεί άρθρο του σε βιβλίο με τίτλο «Η άνοδος, η πολιτική και η παρακμή του Ανδρέα Παπανδρέου». Αντιπροτείνει ως τίτλο «Η μαγγιά και το μεγάλο του Μεγάλου Δικού μας».

Ο Πρόεδρος Ρήγκαν ανακηρύσσεται κομψότερος άντρας του έτους και η Ελλάδα η πλέον παρανομούσα χώρα της Κοινότητας, με 106 παραβάσεις της ΕΟΚικής νομοθεσίας, έναντι 69 της δεύτερης και καταϊδρωμένης Γαλλίας.

Σε νέα του συνεδρίαση το Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ αποφάσισε να το ρίξει στον τζόγο: με κλήρωση θα οριστεί, μεθαύριο Πέμπτη, ποιος από όλους θα διαγραφεί για τη γνωστή υπόθεση του υφυπουργού.

Πειρατική τηλεοπτική εκπομπή προαναγγέλλεται για αύριο στη Θεσσαλονίκη, ενώ υποπτες κινήσεις της αστυνομίας παρατηρούνται γύρω από την κεραία του δημοτικού ραδιοσταθμού της Αθήνας στο Λυκαβηττό.

ΤΕΤΑΡΤΗ, 30.12.87

Έξω από το Καστρί κατασκηνώνουν και ξενυχτούν γονείς που απαιτούν μεταγραφές για τα παιδιά τους. Ο φρούραρχος

της «Γαλήνης» τους ανακοίνωσε ότι μόνο οι μεταγραφές του κ. Κοσκωτά ενδιαφέρουν τον πρωθυπουργό.

Αλλά και στο Λυκαβηττό ξενυχτούν πιστά στρατεύματα του κ. Έβερετ για να προφυλάξουν την κεραία του «Αθήνα 9-84».

Ο κατήφορος του «Αντί»

Δάφνες της «πατσαβούρας» διεκδικεί το άλλοτε προοδευτικό κι άλλοτε πραγματικά ενημερωτικό «Αντί». Στο τελευταίο του τεύχος πέρα από όλα τα άλλα ανόητα αντιπασοκικά που φιλοξενεί, δημοσιεύει και ένα βορβορώδες κείμενο όπου αναμειγνύει (χωρίς ονόματα) ένα υφυπουργό, ένα γενικό γραμματέα, το Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ, τον Ιόλα και κάτι σχιζοφρενικές καταστάσεις, που δεν περιγράφονται. Το κείμενο είναι γραμμένο με σοβαροφάνεια έτσι που να περνάει και για «μπλακ χιούμορ». Ωστόσο όμως - και προλαβαίνοντας - τις όποιες αναφορές του «Αντί» ότι δήθεν ήταν χιούμορ και δεν καταλάβαμε εμείς οι «λαϊκίστες», τονίζουμε ότι ο λιγγιώδης κατήφορος που έχει πάρει το περιοδικό μια κατάληξη έχει: την ανοιχτή χαβούζα των Τραχώνων!!

Το καταδικαστικό άρθρο του «Δ. Λόγου» που έκρινε την τύχη της άμοιρης Α.Β.

Με νεώτερη συνεδρίαση του και μετά από το άρθρο του «Δημ. Λόγου» το Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ αποφασίζει να μην διαγραφεί αλλά να εκτελεστεί ο τυχερός που θα κληρωθεί αύριο για την υπόθεση του υφυπουργού. Η στιγμή της κάθαρσης πλησιάζει...

Συναντήσεις με το ΚΚΕ και την ΕΑΡ έχει ο κ. Κούβελας προκειμένου να διαφυλάξει τις Θεσσαλονικιές κεραίες του.

Βασ. Χαρισσόπουλος, ο άνθρωπος του έτους, σε φωτογραφία που δεν μας βοηθά να κατανοήσουμε τις αιτίες της θυσίας του.

Στη σήραγγα του μετρό, που δεν έχει προχωρήσει πόντο, καταφθάνει ο υπουργός Χωροταξίας κ. Κουλουμπής. Σκάβει απεγνωσμένα με τα νύχια του, τίποτα.

Ο θαυμαστής της Αυριανής αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών κ. Πάγκαλος υπακούει στα κελεύσματα της Κουράδος και αρνείται να συμμετάσχει σε εκπομπή του «Αθήνα 9-84».

ΠΕΜΠΤΗ, 31.12.87

Σάλο δημιουργούν οι αποκαλύψεις του Ημεροδρόμου για το σκάνδαλο υφυπουργού, Ιόλα, Α.Β., συζύγου γραμματέως γ.γ., κτλ. Το Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ αναγκάζεται να αναβάλλει την κλήρωση. Αντί αυτής γίνεται η κλήρωση του Κρατικού Λαχείου και κερδίζει ο αριθμός 028316 της 85ης σειράς.

Σύγκρουση τρένων στο σταθμό Περισσού του ηλεκτρικού με 33 τραυματίες. Για καλό μας, φαίνεται, δεν προχωρά η σήραγγα του μετρό.

Ο Ημεροδρόμος αποδεικνύει

ως άνθρωπο του έτους για το 1987 τον καπνοπαραγωγό Βασίλη Χαρισσόπουλο που αυτοπυρπολήθηκε στις 27 Απριλίου στην κεντρική πλατεία της Κατερίνης.

Ευρεία σύσκεψη συναρμοδίων υπουργών στο ΥΠΕΧΩΔΕ υπό την προεδρία του κ. Κουλουμπή συζητά το πρόβλημα του μετρό: το γεωτρήματα τιτανίου - ατλαντίου έσπασε! Λόγω διαφωνιών, το θέμα παραπέμπεται στον πρωθυπουργό.

Πέθανε στο Παρίσι ο Ίωνας Μπούζεμπεργκ αρχιτέκτονας, 50 χρονών στέλεχος του προδικτατορικού φοιτητικού κινήματος των Λαμπράκηδων της Αντίστασης, της ΕΑΡ, καμιά φορά, οι καλοί φεύγουν πράγματι νέοι.

Μα πότε κιόλας τέλειωσε αυτό το 1987;

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 1.1.88

Κυρίες και κύριοι, ευτυχές το νέο έτος!

Δυστυχώς, κομμάτι από τη ραγισμένη αντιστήριξη της σήραγγας του μετρό έπεσε. Κατά τα άλλα ειρήνη και γαλήνη σε

Στον κ. Τσοβόλα έλαχε να καλύψει με την κλήρωση του Κρατικού Λαχείου την άλλη σκοτεινή κλήρωση που ετοιμαζόταν για την ίδια μέρα.

Λέτε να...

όλη την υφήλιο - πλην Παλαιστίνης.

ΣΑΒΒΑΤΟ, 2.2.88

Ο κ. πρωθυπουργός δίνει εντολή να αντικατασταθεί το γεωτρύπανο του μετρώ με άλλο σοβιετικής κατασκευής που χρησιμοποιείται στα μεταλλεία των Ουραλίων. Ο «Ριζοσπάστης» θριαμβολογεί με επιχειρήματα του τύπου «στερνή μου γνώση να σε είχα πρώτη».

Αναδιαρθρώσεις καλλιεργειών κόστους 106 δις και εκτάσεως ενός εκατ. στρεμμάτων, ανακοίνωσε ο κ. Ποττάκης.

ΚΥΡΙΑΚΗ, 3.1.88

Μετακίνηση του παζαριού του Πειραιά απαιτεί ο κ. Ανδριανόπουλος που ο καθωπρεπισμός του δεν ανέχεται τους «γύφτους και τους μικροπωλητές».

Από αύριο πιάνουν ξανά δουλειά οι ταμιακοί που απεργούσαν από τις 25 Νοεμβρίου. Ετοιμαστείτε να πληρώσετε.

ΔΕΥΤΕΡΑ, 4.1.88

Ελεύθερο είναι από σήμερα το επιτόκιο για τα κεφάλαια κινήσεως. Μπορείτε λοιπόν να ζητάτε από τους πελάτες σας ό,τι θέλετε.

Πρώτη συνάντηση ΣΕΒ, ΓΣΕΒΕ, ΓΣΕΕ για την νέα συλλογική σύμβαση εργασίας. Άκαρπη. Στοίχημα 100 προς 1 ότι η υπόθεση θα παραπεμφθεί στη διαίτησία.

Απίστευτο και όμως αληθινό: Ξαφνικά το γεωτρύπανο άρχισε να κόβει το βράχο και η σήραγγα του μετρώ προχώρησε, κατά το σύνηθες τρία ολόκληρα μέτρα.

Καρέκλες υψώθηκαν στην επιτροπή για τις υποκλοπές μεταξυ βουλευτών ΠΑΣΟΚ-ΝΔ αλλά τους συγκράτησε ο Αντ. Μπριλλάκης της ΕΑΡ, υπενθυμίζοντας ότι οι σύγχρονοι «κοριοί» καταγράφουν όχι μόνο ήχους αλλά και εικόνες.

Πασατέμπο αξίας 8 εκατ. δραχμών έκλεψαν από βιοτεχνία ξηρών καρπών. Δεν θα τους φθάσει όλος ο Μόρνος για να ξεδιψάσουν.

Αδιέξοδο κατά τη συνάντηση ΠΑΣΚΕ - ΕΣΑΚ - ΑΕΜ - ΣΣΕΚ για το θέμα της ΓΣΕΕ παρά την πε-

ντάωρη συζήτηση.

Ο κ. Έβερτ απέσυρε τα στρατεύματά του από τον Λυκαβηττό μετά τη διαβεβαίωση του ΥΠΕΧΩΔΕ ότι δεν κινδυνεύει η κεραία του.

Ελεύθερες είναι και οι τιμές των εφημερίδων μετά από απόφαση του Συμ. Επικρατείας που δικαίωσε προσφυγή του «Ριζοσπάστη» ο οποίος ζητούσε κατάργηση της ελάχιστης τιμής πώλησης των 50 δρχ. που έχει επιβάλλει η κυβέρνηση.

Κατόπιν αυτού, για να χτυπήσουμε το ανταγωνιστικό Αντί, από το επόμενο τεύχος ο Ημεροδότης θα πωλείται 45 δρχ.

Μυστηριώδης παγοκολώνα πέφτει εξ ουρανού στην περιοχή του Ωρωπού.

ΤΡΙΤΗ, 5.1.88

Σύσκεψη υπό τον κ. πρωθυπουργό για το νέφος. Ανακοινώνεται ότι θα γίνουν τα έργα που είχαν ανακοινωθεί προ πενταετίας.

Παρά τη δικαίωσή του από το Συμβούλιο Επικρατείας ο «Ριζοσπάστης» όχι μόνο δεν μειώνει την τιμή του αλλά ούτε καν αναφέρει την είδηση, αντίθετα από όλες τις άλλες εφημερίδες.

Η σήραγγα του μετρώ προχωρά κανονικά. Κατά τον «Ριζοσπάστη» αυτό έγινε διότι αφαιρέθηκε η αιχμή με το ατλάντιο, κατά την «Καθημερινή» η καθυστέρηση οφειλόταν σε σαμποτάζ της ΕΣΑΚ που ήθελε να πολεμήσει τη χρησιμοποιήση ατλαντίου.

Αποκλειστικά: Από την Κυριακή 3 Ιανουαρίου έχει εξαφανιστεί η γνωστή Α.Β., η ερωμένη του υφυπουργού.

Το Χημείο του Κράτους βεβαιώνει ότι το άγνωστο αντικείμενο του Ωρωπού είναι παγοκολώνα που έπεσε από αεροπλάνο. Τα ίχνη αίματος που υπήρχαν προέρχονται από κοτόπουλο που το χτύπησε πέφτοντας.

ΤΕΤΑΡΤΗ, 6.1.88

Χρόνια πολλά, Φώτη, Φωτεινή, Φάνη, Φανή, κι ο Θεός να σας φωτίσει. Χρόνια πολλά Διονυσία για τα γενέθλιά σου!

ην πρόεδρος του Αρείου Πάγου κ. Κώνστας. Αναμένεται ότι ο κ. Σερέτης θα οριστεί νομικός σύμβουλος του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Και όμως, ανθρώπινο είναι το αίμα στην παγοκολώνα του Ωρωπού, σύμφωνα με πληροφορίες του συνεργάτη μας Τάκη Καφετζή.

Τα αεροπορικά μυστήρια πληθαίνουν: πρωτοφανής κρότος ακούστηκε στον ουρανό της Αθήνας πανικοβάλλοντας χιλιάδες Αθηναίους. Πιθανότατα αεροπλάνο που έσπασε το φράγμα του ήχου.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 8.1.88

Να ήταν η ζήλεια ψώρα... Συνάντηση με τον κ. Φλωράκη ζήτησε και ο κ. πρωθυπουργός. Λέτε να του απαντήσει για την απλή αναλογική; Από της Αγίας Δήμητρας, που τον είχε επισκεφθεί, περιμένει απάντηση ο γ.γ. του ΚΚΕ.

Ούτε συνδιοίκηση, ούτε συμμαχίες: αυτοδυναμία θέλει το ΠΑΣΟΚ, δήλωσε ο κ. Παπανδρέου μονολογώντας κατά το πρώτο υπουργικό συμβούλιο του σωτηρίου έτους 1988.

Συνταρακτικό: όλες οι μέχρι τώρα ερμηνείες που δημοσιεύθηκαν στον Τύπο για το πώς ξαφνικά έγινε δυνατό να συνεχιστεί η εκσκαφή της σήραγγας του μετρώ πόρω απέχουν της αλήθειας. Δεν ήταν θέμα ούτε τιτανίου, ούτε ατλαντίου. Όταν ο κ. Κουλουμπής επισκέφθηκε τη σήραγγα άκουσε τη μυστηριώδη, πανάρχαια, στοιχειωμένη φωνή να βγαίνει από τα έγκατα της γης: «αν δεν στεριώστε άνθρωπο, σήραγγα δε στεριώνει»...

4,3% διορθωτικό και 4% ΑΤΑ μας δίνει ο πολυχρονεμένος μας πατισάχ που ο Θεός να τον έχει καλά κι εμάς καλύτερα, και δεν θα μας αυξήσει ούτε το ηλεκτρικό, ούτε το τηλέφωνο, ούτε το νερό. Χρόνια πολλά να ζήσεις αφέντη μας, να μας αφήσεις πίσω.

Μεταμόσχευση εγκεφάλου έγινε για πρώτη φορά στο Μεξικό. Λέτε να σωθούμε;

Στην κατεχόμενη Γάζα η εξέ-

Η τραγική Α.Β...

Στην ηλικία Του κι εγώ πανέμορφη θα την έβρισκα.

Ευτυχώς, την τελευταία στιγμή τον έπιασε ο Αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ και δεν έπεσε στη θάλασσα ο κ. Παπανδρέου κατά τον εορτασμό των Φώτων στον Πειραιά. Τον είχε σπρώξει, επωφελούμενος από το συνωστισμό, ο κ. Σαρτζετάκης.

Όπως απαιτεί η από τον Ιανουάριο του 1975 καθιερωμένη παράδοση το φλουρί της πίτας του ΠΑΣΟΚ έπεσε στον κ. Παπανδρέου. Δεκατο τρίτο και γούρικο. Όπως και ο τελευταίος ανασχηματισμός. Οι οιωνοσκοποί ανατριχιάζουν.

ΠΕΜΠΤΗ, 7.1.88

Γιάννη, Γιάνγκο, Γιάννα, Ιωάννα, Τζώνη: Χρόνια σας πολλά. Ειδικά στον Γιάννη Φλώρο του «Αντί» αφιερώνουμε το δημόδες «Σαρανταπέντε Γιάννηδες...».

Επιβεβαίωσαν Άγκυρα και Αθήνα ότι οι Οζάλ - Παπανδρέου θα συναντηθούν στο Νταβός στις 31 Ιανουαρίου.

Συνάντηση με τον κ. Παπανδρέου ζήτησε ο κ. Μητσοτάκης και ο πρωθυπουργός συμφώνησε. Ο κ. Μητσοτάκης σκοπεύει να συναντηθεί και με τους κκ. Φλωράκη και Κύρκο.

Αγωνιωδώς αναζητούν την Α.Β. συγγενείς και φίλοι. Εισμάτην. Τι απέγινε η πράκτωρ της ΚΥΠ και ερωμένη του υφυπουργού;

Απομακρύνθηκε ο Πρόεδρος του Δ.Σ. του Λαϊκού Νοσοκομείου ιατρός κ. Σερέτης και στη θέση του τοποθετείται ο πρώ-

Σοφιανός Χρυσοστομίδης
ελεύθερα
και
απροκατάληπτα

Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΜΙΑΣ ΤΕΤΡΑΕΤΙΑΣ

Τα ψευδεπίγραφα

Ο χρόνος - δάσκαλος...

Του Σοφιανού Χρυσοστομίδα

ΕΞΕΛΑΚΗ Μητροκόλη, ο κόσμος είχε γεμίσει την πλατεία: Ώρμη άντρες, γυναίκες, παλιοί αγωνιστές και νέοι...

Θα τολμούσαν ποτέ;

Χαρταετοί...

Ισοτιμία — αλλά πώς;

ΠΟΙΟΣ σας είπε ότι ο «σοσιαλιστικός μετασχηματισμός» δεν έφθασε μέχρι την ΚΥΠ και τις άλλες μυστικές υπηρεσίες; Ποιος σας είπε ότι ο αντιπρωθυπουργός Ι. Αλέξιακας ή ο χαφές Κουσταλάκης δεν εξυπηρέτησαν τα «αξίματα»...

Θεμέλιο

ΧΟΡΧΕ ΣΕΜΠΡΟΥΝ

Η αυτοβιογραφία του
ΦΕΔΕΡΙΚΟ ΣΑΝΤΣΕΘ

ΕΞΑΝΤΑΣ

γερση κατά των Ισραηλινών δυνάμεων κατοχής συνεχίζεται. Μέχρι σήμερα υπάρχουν συνολικά 25 νεκροί Παλαιστίνιοι και 180 τραυματίες - σύμφωνα με τον επίσημο απολογισμό.

Άρχισε η κατ' έφεσιν δίκη Κοσκωτά κατά Έθνους. Χαμός γίνεται. Εμάς όμως μας ενδιαφέρει κάτι άλλο. Θεάθηκε η σύζυγος του γνωστού υφυπουργού να παρακολουθεί τη δίκη. Τι ήθελε εκεί;

Κακά μαντάτα: Βουτιά 140 μονάδων στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης.

ΣΑΒΒΑΤΟ, 9.1.88

Μετά τον κ. Παπανδρέου και τον κ. Γεννηματά ήρθε η σειρά του κ. Κουτσόγιωργα να διεκδικήσει την αριστερά, μιλώντας στο Βόλο. Τόσα χρόνια σύντροφος με όλους τους και να μην το ξέρω...

Ίσως το υποπτευθήκατε και σεις αλλά ο συνεργάτης μας Β. Ζήσης το επιβεβαίωσε: η τραγική Α.Β. εντοιχίστηκε ζωντανή τη νύχτα της Κυριακής 3 Ιανουαρίου όπως απαιτούσε το στοιχείο του μετρώ. Παπανδρέου, Κουλουμπής, υφυπουργός επνιξαν τα συναισθήματά τους για το καλό των εκατομμυρίων Αθηναίων. Μετά τη σημαδιακή κατακρήμνιση της πρωτοχρονιάς, δεν είχαν άλλη λύση. Μεθαύριο που, χάρις στο μετρό, το νέφος δεν θα υπάρχει, το καθαρό αεράκι της Αθήνας θα μεταφέρει σε όλους μας κάτι από το άρωμα της καλλονής που θυσιάστηκε για χάρη μας...

ΚΥΡΙΑΚΗ, 10.1.88

200 εκατ. διεκδικεί η «Αυγή» από την κυβέρνηση και ταυτόχρονα ζητά την οικονομική ενίσχυση των αναγνωστών της. Ακόμη και αν δεν την διαβάζετε βοηθείστε, γιατί από την κυβέρνηση μάλλον δεν θα δει δραχμή.

20 χρόνια μετά την άνοδο και την πτώση του ο Ντούμπσεκ δίνει συνέντευξη στην «Ουνιτά».

Και όμως, και όμως, τα πράγματα δεν ήταν τόσο απλά όσο νομίζατε: διότι σύμφωνα με απόλυτα διασταυρωμένες πληροφορίες του Τάκη το αίμα στην παγοκολώνα ανήκε στην Α.Β., τη θρυλική πράκτορα της ΚΥΠ και ερωμένη του υφυπουργού... Πώς είναι δυνατόν αφού είχε εντοιχιστεί την προηγούμενη;

Πώς να μην έρθει ισοπαλία ο Ολυμπιακός με τον Διαγόρα, με όσα διαβάζουν οι παίκτες του για το αφεντικό τους; Και τι ήθελε η υφυπουργίνα στο ματς;

ΔΕΥΤΕΡΑ, 11.1.88

Άρχισαν οι διαπραγματεύσεις για τις Βάσεις. Αι ημέτεροι δυνάμεις αμύνονται σθεναρώς δια την υπεράσπιση του πατρίου εδάφους.

«Τα 'σπασαν» ΓΣΕΕ - εργοδοσία στις διαπραγματεύσεις για την εθνική συλλογική σύμβαση εργασίας. Ο κ. Ραυτόπουλος το γύρισε στο αντάρτικο.

Αντίθετα, τα βρίσκουν ΠΑΣΚΕ - ΕΣΑΚ και φαίνεται ότι οδεύομεν προς ενωτικό συνέδριο της ΓΣΕΕ - πλην ΔΑΚΕπιθανότατα.

Παραμένουν οι αρχηγοί των Επιτελείων αλλά Πετσοκόβονται μπόλικοι αντι — και υπο — στρατηγοναυαρχοπτεράρχοι.

Προς την Κωνσταντινούπολη πήγαινε το αεροπλάνο από όπου έπεσε η γνωστή παγοκολώνα.

Ο Βασίλης Ζ. (που γιόρταζε την πρωτοχρονιά και τον ξεχάσαμε) βρίσκεται ήδη στο Τοπκαπί.

Κάλιο αργά παρά ποτέ: αποζημίωση για το κλεισμό της από τη χούντα διεκδικεί η «ΑΥΓΗ».

Εξέπεμψαν εν τέλει σήμερα οι Κουβελιανοί αναμεταδότες της Θεσσαλονίκης - ποινική δίωξη κατά του δημάρχου.

Απεργούσαν σήμερα ξανά τα ταξί και η Αθήνα θα ήταν χαρά Θεού: αν δεν πλανιόταν ένα τραγικό ερώτημα στην ατμόσφαιρα: Ποια εντοιχίστηκε στη θέση της Α.Β. στη σήραγγα του μετρώ;

ΤΡΙΤΗ, 12.1.88

Συνάντηση Παπανδρέου - Μητσotάκη. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος διέψευσε ότι συνεζητήθη το θέμα του μετρώ.

Τέσσερις Έλληνες ναυτικοί χάθηκαν στον Κόλπο, όταν το δεξαμενόπλοιο τους χτυπήθηκε από την ιρακινή αεροπορία.

Ψευδές τηλεφώνημα για τοποθέτηση βόμβας διέκοψε τη δίκη Φιλιππόπουλου - Κοσκωτά. Αποτελεί άραγε σύμπτωση το ότι έγινε σε στιγμή που η σύζυγος του υφυπουργού έλειπε από την αίθουσα;

Στην Αλβανία θα μεταβεί εν ευθέτω χρόνω ο κ. Παπανδρέου, μετά από σχετική πρόσκληση.

Υποστήριξε το αίτημα της «Αυγής» για αποζημίωση ο κ. Κανελλόπουλος της ΝΔ, απέφυγε να πάρει θέση η κυβέρνηση, απουσίαζε το ΚΚΕ από τη χθεσινή σχετική συζήτηση στη Βουλή.

Έσχατον αλλ' ουχί ελάχι στον. Η «Αυγή» άρχισε να εφαρμόζει κοσκωτικές μεθόδους: αγόρασε από το «Αντί» τον Δημ. Ψυχογιό και πούλησε στην Ε.ΑΡ. τον Γρηγ. Γιάνναρο.

Φωτογραφία του μωρού της τραγικής Α.Β.

ΗΜΕΡΟΔΗΚΤΗΣ

ΚΥΡΙΕ ΠΡΟΕΔΡΕ
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΑΡΟΥΜΕ
ΕΚΤΑΚΤΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΤΑ
ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ!!
... ΕΧΟΥΝ ΞΕΠΕΡΑΣΕΙ ΤΑ
ΟΡΙΑ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΥ!!

ΠΡΟΘΥΠΟΥΡΓΟΣ

8/1/88
ΙΩΑΝΝΩ

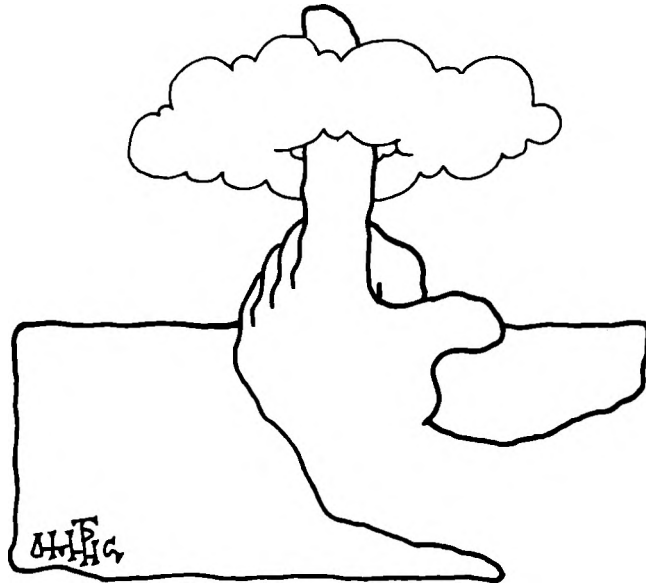
του Γιάννη Ιωάννου

Το νέφος είναι—προεκλογικά—πολιτικό

του Λεωνίδα Λουλούδη

Στις 15 Δεκεμβρίου η κυβέρνηση εξαγγειλε μια νέα σειρά μέτρων για την αντιμετώπιση του νέφους της Αθήνας. Για όσους θυμούνται, από την εποχή του «προγράμματος των εκατό ημερών», στα 1982, 1984, 1986 παρόμοιες εξαγγελίες έχουν επαναληφθεί, πάντα το ίδιο αμετροεπείς, ως προς την αποτελεσματικότητά τους. Το νέο στοιχείο είναι ότι αυτή τη φορά υιοθετούνται ορισμένες βασικές προτάσεις οικολογικών οργανώσεων και μικροτέρων κομμάτων που και ορθές είναι και αναγκαίες πια, για μια καταρχήν αντιμετώπιση του προβλήματος. Αυτό βέβαια που μένει να συζητηθεί είναι κατά πόσο τα κυβερνητικά μέτρα διέπονται και από τη βαθύτερη λογική που κινεί τις προτάσεις των οικολόγων, ζήτημα άμεσα συνδεδεμένο με τη μακροπρόθεσμη αναβάθμιση της ζωής στην πρωτεύουσα. Νομίζω ότι τα εξαγγελθέντα μέτρα, πέρα από τη δυσπιστία που δικαιολογημένα οφείλουμε να έχουμε ως προς την υλοποίησή τους, υπηρετούν σε τελευταία ανάλυση την αρχή ότι η πόλη ανήκει στους γιωταχίδες της, εξ ου και η κατά προτεραιότητα αντιμετώπιση του κυκλοφοριακού προβλήματος. Συνεχές ωράριο, επέκταση του δακτυλίου χρονική και στα ταξί, βελτίωση καυσίμων, επισκευές και φίλτρα στα λεωφορεία, μετρό, συγκοινωνιακά έργα είναι ο βασικός πυρήνας των μέτρων όχι μόνο γιατί αντιμετωπίζουν—εντελώς σχηματικά—το 75% της αιτίας (αυτοκίνητο) που δημιουργεί το πρόβλημα αλλά και γιατί σε αυτά συμπυκνώνεται η κοινωνική αντίσταση ή το λεγόμενο πολιτικό κόστος εφαρμογής τους, αν και αρκετά χρόνια τώρα συζητιέται η αναγκαιότητά τους. Ακριβώς η μικρή προϊστορία αυτής της συζήτησης των μέτρων είναι ενδεικτική και της κυβερνητικής λογικής που οδήγησε στην, έστω φραστική προς στιγμήν, υιοθέτησή τους.

Η αοριστία των εξαγγελθέντων μέτρων και η αιφνιδιαστική υιοθέτησή τους μετά από έξι χρόνια διστακτικών, αντιφατικών και σχεδόν αδιάφορων κινήσεων της κυβέρνησης επί του θέματος δεν στερούνται σημασίας. Ο ίδιος ο αρμόδιος υπουργός απορούσε λίγες μέρες πριν τα μέτρα («Το Βήμα», 4.10.87): «δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πολλά (μέτρα), και όχι μόνο αυτό που αφορά το ντιζελ των ταξί, έχουν καθυστερήσει. Και είμαστε υπεύθυνοι εμείς. Γιατί για παράδειγμα καθυστερούμε να λύσουμε το ωράριο; Γιατί καθυστερούμε για την αναδιάρθρωση των συγκοινωνιών... πρέπει να ομολογήσω ότι όταν υπάρχουν πολλοί συναρμόδιοι, είναι φυσικό να υπάρχει και πρόσθετη καθυστέρηση».

ρηση». Στην «Ελευθεροτυπία» (10.11.87) εξ άλλου ο κ. Κουλουμπής ήταν πιο σαφής, ερωτώμενος για τον αποκλεισμό σε μόνιμη βάση του ιστορικού κέντρου από τα Ι.Χ.: «Η λύση αυτή μας συγκινεί ιδιαίτερα. Δεν μπορούμε όμως να προκαλέσουμε δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομική ζωή της πόλης. Τι θα γίνουν τα γκαράζ που βρίσκονται στο κέντρο; Θα αχρηστευθούν; Θα κλείσουν; Δεν μπορούμε να τα μεταφέρουμε». «Είναι φυσικό μετά από αυτές τις δηλώσεις να διερωτηθεί κανείς, τι συνέβη μέσα σε ένα μήνα ώστε να ξεπεραστεί το εμπόδιο «της συναρμοδιότητας» (διάβαζε έλλειψη πολιτικής βούλησης) και οι δισταγμοί ενός υπουργού περιβάλλοντος, που συνδέει το νέφος με την οικονομική ζωή της πόλης συγκεκριμενοποιώντας την τελευταία με την τύχη των γκαράζ...

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα δεν είναι βέβαια δύσκολη. Δυο-τρια νούμερα αρκούν για να κατανοηθεί η αναγκαιότητα λήψης των μέτρων. Από 100.000 τα Ι.Χ. (1969) έγιναν 550.000 (1982) μόνο στο νομό Αττικής, ενώ στο διάστημα Ιουλίου '86-'87 η αύξηση σε όλη τη χώρα κατά 155.476 οχήματα, αντιστοιχούσε σε 61.944 (σύνολο 946.637) για την περιοχή της πρωτεύουσας. Αν σε αυτή τη σχεδόν τρομακτική αύξηση των οχημάτων συνυπολογισθεί όχι μόνο ο επίσης διογκούμενος αριθμός των ταξί (περίπου 17.000), όσο το μέγεθος «οχηματοχιλιόμετρα», που προκύπτει από τη σταδιακή υποκατάσταση των λεωφορείων από το καθεστώς των ταξί πολλαπλής μίσθωσης, το κυκλοφοριακό αδιέξοδο στο κέντρο είναι και ευνόητο και αναμενόμενο τουλάχιστον εδώ και μια πενταετία. Λέμε μια πενταετία γιατί πέρα από τις στατιστικές και τις μετρήσεις, στο διάστημα αυτό η απλή καθημερινή εμπειρία του κέντρου αποδεικνυε την κατάληψη του από την ιδιωτική αυτοκίνηση επαγγελματική και ερασιτεχνική.

Κοινή συνιστώσα όλων—και των ανατολικής προελεύσεως λεωφορείων εδώ συμπεριλαμβανομένων—η αυξημένη συμβολή τους, λόγω κακής συντήρησης και έλλειψης ελέγχου, στη ρύπανση. Κοινό αποτέλεσμα, η πτώση της μέσης ταχύτητας μετακίνησης στα 7 χλμ/ώρα και η κατανάλωση περίπου του 64% των καυσίμων σε στάσεις ή καθυστερήσεις. Αν η ενεργειακή σπατάλη που συνοδεύει αυτό το αποτέλεσμα δεν απασχολεί τον μέσο πολίτη, καθώς οι συνέπειές της χάνονται μέσα στην αλχημεία των εθνικών λογαριασμών, δεν συμβαίνει το ίδιο με την πρακτική αχρήστευση της ιδιωτικής αυτοκίνησης. Ακόμα και ο πιο αμετάπειστος λάτρης της τετράτροχης αυτάρκειας είναι πια δύσκολο να ανεχθεί τα πόλυρα μποτιλιαρίσματα, το απεγνωσμένο ψάξιμο χώρων στάθμευσης, εν τέλει την αβεβαιότητα στις μετακινήσεις του. Ωστόσο μια δημοσκόπηση της ΕΥΡΩΔΗΜ τον περσινό Ιούλιο 1987 («Η Νέα Οικολογία» τ. 28), είναι ενδεικτική της αντίληψης που ο «μέσος Αθηναίος» έχει για τα σημαντικότερα προβλήματα της πόλης του. Σε σχετική ερώτηση με δυνατότητα πολλαπλής απάντησης το κυκλοφοριακό θεωρείται δεύτερο (42%) πρόβλημα μετά το νέφος (89%), ενώ το συγκοινωνιακό τέταρτο (19%) και με διαφορά από το τρίτο (έλλειψη χώρων πρασίνου, επίσης 42%). Αξίζει να σταθούμε σε αυτή την ιεράρχηση των προβλημάτων. Βέβαια το νέφος κατέχει την πρώτη θέση. Η επιδείνωση του κυκλοφοριακού είχε σαν συνέπεια, αν δεχτούμε τον υψηλότερο ποσοστό συμβολής του στη ρύπανση, που μετά μια δεκαπενταετία (από την πρώτη τεχνική έκθεση του ΠΕΡΠΑ) δέχτηκε και η πολιτεία, την όλο και συχνότερη επανάληψη κρισίμων επεισοδίων ρύπανσης.

Η «κρισιμότητα» αυτή δεν είχε τόση σχέση με τα «αποδεκτά» όρια των ρύπων που η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ εκμεταλλευόμενη την απουσία διεθνών προδιαγραφών, είχε αυξήσει κατάλληλα ώστε να αποφεύγει την συχνή λήψη περιοριστικών μέτρων. Υψηλή σχετική υγρασία, θερμοκρασιακές αναστροφές, καύσωνας και άπνοια προσδιόρισαν αντικειμενικά την κρισιμότητα της κατάστασης, αυτή τη φορά όχι μόνο για τους ηλικιωμένους και ασθενείς αλλά και για όλους τους νεφοσκεπείς πολίτες. Στις 29 Σεπτεμβρίου η φιλοκυβερνητική «Ελευθεροτυπία» πιστοποίησε, με το γνωστό «μαύρο εξώφυλλο» της, ότι ακόμα και οι συμπαθούντες την «αλλαγή» δεν ήταν πια διατεθειμένοι να ανεχθούν την απάθειά της στο

συγκεκριμένο θέμα. Από την άλλη η οξύτητα του κυκλοφοριακού, με την προαναφερθείσα έννοια της αχρήστευσης της ιδιωτικής αυτοκίνησης, προσδιορίζει και τη δεύτερη θέση του στην ιεράρχηση της δημοσκοπήσης.

Η λύση όμως του κυκλοφοριακού, όπως αποδεικνύεται από την υποδεέστερη επισήμανση του συγκοινωνιακού ανάμεσα στα προβλήματα της Αθήνας, δεν προσδοκάται από τη βελτίωση των υπηρεσιών του. Θα μπορούσαμε έτσι να υποθέσουμε —άλλωστε αυτό επιβεβαιώνει πέραν της δημοσκοπήσης και η εμπειρία των καθημερινών συζητήσεων— ότι για τους Αθηναίους, ιδανική θα ήταν η σύγχρονη εξάλειψη του νέφους και η βελτίωση της ιδιωτικής αυτοκίνησης όχι των μαζικών μέσων μεταφοράς. Αποδέκτης αυτού του μηνύματος και η κυβέρνηση έδειξε για μια ακόμα φορά ότι γνωρίζει καλά να αξιοποιεί τη λαϊκή αντιφατικότητα.

Αν η αιφνιδιαστική ανακοίνωση των μέτρων συνδέεται με την οικοδόμηση του γενικότερου προφίλ της «ανασυγκρότησης», η βαθύτερη λογική τους απαντάει στην τρέχουσα αντίληψη ότι η ποιότητα της ζωής εξαρτάται άμεσα από την ποσότητα των ιδιωτικών ανέσεων και κατοχών, την αδυναμία συλλογικών λύσεων στα προβλήματα, ιδιαίτερα όταν οι λύσεις αυτές επαφίενται στην κρατική μέριμνα. Γι' αυτό και τα περιοριστικά μέτρα που απλώς, αποπαγιδεύουν σήμερα, την αχρηστευμένη αντικειμενικά πια ιδιωτική αυτοκίνηση, συνοδεύονται από μέτρα μακροπρόθεσμης ενθάρρυνσής της. Προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να εκτιμηθούν ο προγραμματισμός 42 δημόσιων και η ενθάρρυνση δημιουργίας ιδιωτικών γκαράζ με την παροχή πολεοδομικών κινήτρων, ο καταγισμός ανισόμενων κόμβων, διαπλατύνσεων, ανακαινίσεων, κατασκευών νέων δρόμων. Θα ήταν λάθος να εκτιμηθεί αυτός ο πολύ συγκεκριμένος οργανισμός της μπουλντόζας, που αποτέλεσε και τον πυρήνα της προεκλογικής εκστρατείας του κ. Έβερτ ως αναγκαίος εκσυγχρονισμός, αν δεν συγκριθεί με τις αοριστίες των εξαγγελιών για το πράσινο, την επιπόλαια αποκέντρωση με την πρόχειρη κίνηση της μεταστέγασης των υπουργείων και της νομαρχίας ή την ατολμία στην αναδιάρθρωση των μαζικών μέσων μεταφοράς, ακόμα τις πρώτες κυβερνητικές υποχωρήσεις που ήδη άρχισαν μετά τις κινητοποιήσεις των ιδιοκτητών ταξί.

Ορθά ορισμένοι σχολιαστές επισημάνουν ότι τα εξαγγελθέντα μέτρα αποτελούν χιλιοειπωμένες διακηρύξεις χωρίς καμιά αναφορά στη χρηματοδότηση και κοστολόγησή τους. Ο ίδιος ο κ. Κουτσόγιωργας όταν ερωτήθηκε (8.1.88) πού θα βρεθούν τα κονδύλια για τα έργα, αφού

δεν περιέχονται στον τακτικό προϋπολογισμό απάντησε: «Δεν μπορώ να σας πω συγκεκριμένα...». Ωστόσο, νομίζω ότι αυτή η πλευρά της κριτικής των μέτρων είναι δευτερεύουσα. Για έργα αυτού του τύπου εκσυγχρονισμού που περιγράφηκε, πάντα βρίσκονται πιστώσεις.

Να θυμηθούμε μόνο τις κακοκατασκευασμένες ανισόμενες διαβάσεις, παραμονές των εκλογών του 1981, που το ΠΑΣΟΚ χαρακτήριζε τότε «έργα βιτρίνας». Όμως το νέφος αποτελεί σύνθετο φαινόμενο που για την αντιμετώπισή του απαιτείται μια μακροπρόθεσμη συστηματική και πολύπλευρη παρέμβαση. Παρόμοια παρέμβαση δεν μπορεί να εγγυηθεί η σημερινή κυβέρνηση όταν ένα χρόνο μετά την ψήφιση του βασικού νόμου της για την προστασία του περιβάλλοντος, εξακολουθεί —για να αναφερθούμε και στην άλλη μεγάλη πηγή ρύπανσης— να τιμωρεί βιομηχανίες παραβιάζουσες τα επιτρεπόμενα όρια, με το ασήμαντο πρόστιμο των 50.000 δραχμών («Ελευθεροτυπία» 4.9.1987), ενώ πεντακόσιες βιομηχανίες παραμένουν ανεξέλεγκτες ως λειτουργούσες αυθαιρέτως. Όμως παρόμοια παρέμβαση δεν θα πρέπει να αναμένεται —παρά τη μεγάλη ευθύνη της— μόνο από την κυβέρνηση. Άλλωστε η περιβαλλοντική «ευαισθησία» της τελευταίας έχει ήδη επιδειχθεί στο νόμο - πλαίσιο 1650/86, το νόμο για τους βοσκότοπους, την αλουμίνα των Δελφών και την παρ' ολίγο καταστροφή των Πρεσπών και του Νέστου, το διάταγμα Πέτσου, την αδιαφορία για την πολιτισμική κληρονομιά. Το τι σκέφτονται και πώς δρουν οι υπόλοιπες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις είναι ένα εξίσου σημαντικό ζήτημα.

Είναι γεγονός ότι τα δυο μεγαλύτερα κόμματα της αντιπολίτευσης συμμερίζονται εξίσου επιφανειακά και δημαγωγικά την υπόθεση του περιβάλλοντος. Είναι χαρακτηριστικό ότι η «Καθημερινή» κατηγορούσε πρωτοσέλιδα τους κυκλοφοριακούς περιορισμούς των μέτρων, επαναλαμβάνοντας την ίδια κοντόθωρη και συντεχνιακή επιχειρηματολογία της, περί «αναστάτωσης» εμπόρων και γιωταχίδων, όπως ακριβώς και το 1982 με την πρώτη εφαρμογή του δακτυλίου. Η "Νέα Δημοκρατία" που ανησύχησε για τις επιπτώσεις από το κλείσιμο του ιστορικού κέντρου και θεώρησε απαράδεκτους τους περιορισμούς για τα ταξί... ευτυχώς βλέπει θετικά την υπόθεση του ωραρίου και μάλιστα σε αντίθεση) με τους συνδικαλιστές της.

Το ΚΚΕ εξακολουθεί να υπερτονίζει τη συμβολή της μεγάλης βιομηχανίας στη ρύπανση αποσιωπώντας τις οχλήσεις του μικρομεσαίου «βιομηχανικού - βιοτεχνικού κονιορτού». Πρακτικά εξάλλου αρνείται κάθε ρύθμιση ουσιαστική του κυκλοφοριακού, με πιο επίκαιρο παράδειγ-

μα τη σημερινή εναντίωσή του στην καθιέρωση του συνεχούς ωραρίου.

Όμως η αδιαφορία αν όχι η αντίθεση των μεγάλων κομμάτων προς το περιβάλλον, γνωστού όντος του λαϊκίστικου χαρακτήρα της σχέσης τους με τις μάζες των ψηφοφόρων - οπαδών τους, αντανάκλα ως ένα —μεγάλο— βαθμό και τις αντιλήψεις των τελευταίων. Στην πρόσφατη φθινοπωρινή πορεία κατά του νέφους, οργανωμένη από οικολογικές ομάδες και νεολαίες μικρότερων κομμάτων, συμμετείχαν μόλις δυο ή τρεις χιλιάδες πολιτών. Την ίδια εποχή στο δημοψήφισμα του Νέου Φαλήρου για τους οικοδομικούς όρους, από τους 8.000 κατοίκους της διαμερισματικής περιοχής, συμμετείχαν μόνο 1264. Είναι αυτής της τάξεως μεγέθους ο αριθμός των πολιτών που ενδιαφέρονται για το περιβάλλον της Αθήνας;

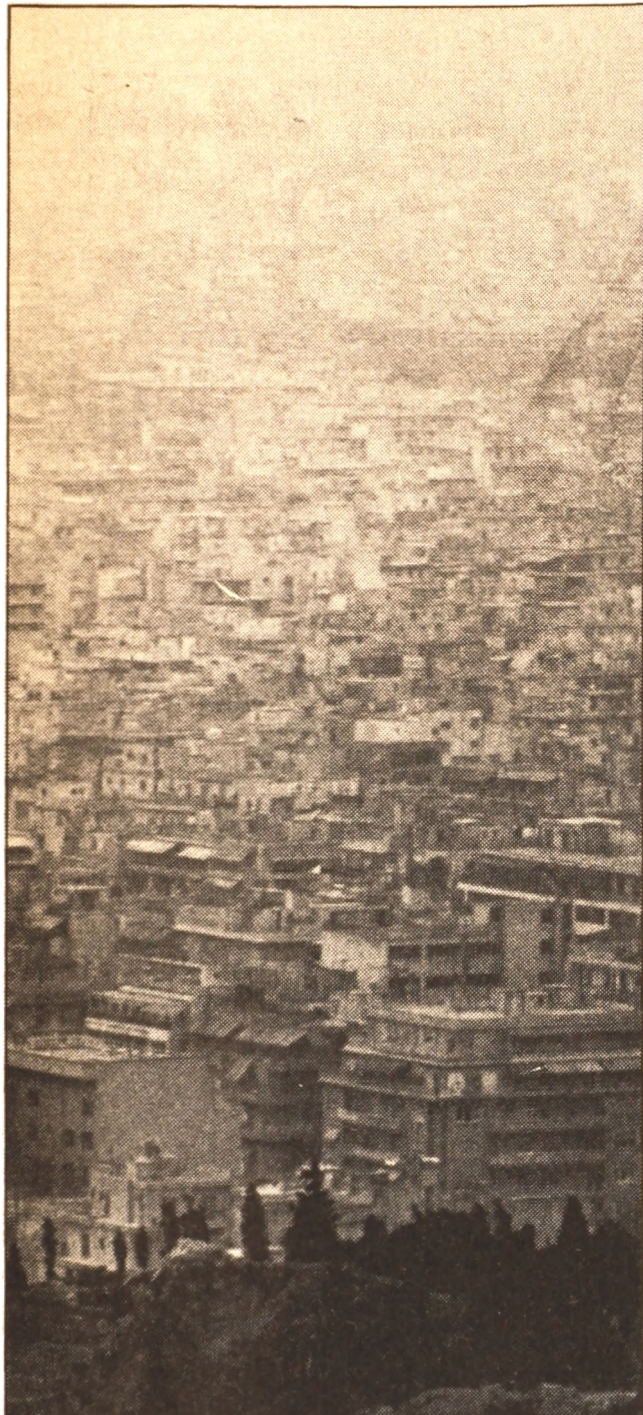
Η αισιόδοξη απάντηση θα ήταν όχι αν ληφθούν υπόψη οι καθημερινές φωνές απόγνωσης για την επιδείνωση της κατάστασης. Όμως από τη φραστική δυσανεξία μέχρι την έμπρακτη διάθεση αλλαγής ατομοκεντρικών συμπεριφορών και συλλογικής εναντίωσης στα κακώς κείμενα της καθημερινότητας η απόσταση είναι ως γνωστόν μεγάλη. Και γίνεται μεγαλύτερη όταν η ενημέρωση, η εκπαίδευση και η κουλτούρα των πολιτών προς αλλού καθοδηγείται και τυρβάζει. Και μόνο τα μεγαλομανιακά σχέδια για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα, να αναφερθούν, στα οποία συγκατανεύουν όλες οι πολιτικές δυνάμεις, γίνονται αντιληπτά το ενδιαφέρον και η φιλοσοφία όλων αυτών των «φιλάθλων» για το πρότυπο της ήπιας αποκεντρωμένης και αποσυμφορημένης πόλης που κατά τα άλλα εξαγγέλλουν με τις περι νέφους απόψεις τους.

Τα μέτρα για το νέφος, τελευταία μιας σειράς άλλων ακυρωθέντων, παραπεμφθέντων στις καλένδες ή μισο-κακοεφαρμοσθέντων μέτρων δεν θα πρέπει να παραμείνουν αυτό που είναι σήμερα: ένα τσουβάλιασμα θετικών και αρνητικών προτάσεων για το ξεπέραςμα της κρίσης της πόλης. Με κατεύθυνση τη γενική αρχή ότι η πόλη ανήκει σε ανθρώπους δικαιούμενους καθαρό αέρα, ζωτικό χώρο κίνησης και επικοινωνίας και όχι στα αυτοκινούμενα νευρόσπαστα του τριτοκοσμικού και εσχάτως ευρωπαϊζοντος νεοπλουτισμού, οι θετικές προτάσεις πρέπει να διεκδικηθούν σθεναρά και να εμπλουτισθούν. Εμποδίζοντας την προεκλογική καμπάνια της κυβέρνησης και τους εργολάβους να είναι και πάλι οι μόνοι ωφελημένοι από την εκ νέου ανακίνηση του ζητήματος.

Αλλιώς το νέφος δεν θα ξαναγίνει πολιτικό παρά μόνο σαν προεκλογικό τέχνασμα του ΠΑΣΟΚ. Φτάνει πια... []

Μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα...

του Γιάννη Φλώρου

Αν κρίνουμε, από τα στοιχεία και τις σχετικές μελέτες του ΠΕΡΠΑ, τα μέτρα για το νέφος κυρίως προσανατολίζονται στο κυκλοφοριακό και τον περιορισμό του καπνού. Η μέχρι τώρα εργασία του ΠΕΡΠΑ κατατάσσει σε τρεις κατηγορίες τις πηγές ρύπανσης: αυτοκίνητο, βιομηχανίες και κεντρική θέρμανση. Με το πενταετές πρόγραμμα αντιρρύπανσης ελπίζουν να περιορίζουν τον καπνό, τον οποίο θεωρούν τον πλέον επικίνδυνο ρύπο, αλλά και να εκσυγχρονίσουν ορισμένους κλάδους της βιομηχανίας με υψηλή συμμετοχή στη ρύπανση του περιβάλλοντος και τις κεντρικές θερμάνσεις. Με συνεχές ωράριο και τα μέτρα για τα μονά - ζυγά ελπίζουν να βελτιωθεί το κυκλοφοριακό με θετικά αποτελέσματα για τη μείωση των ρύπων.

1. Αυτοκίνητο: η ελπίδα στο ΤΑΞΙ

Οι μετρήσεις που έγιναν δείχνουν ότι στην κυκλοφορία στο κέντρο της Αθήνας μετέχουν αυτοκίνητα ιδιωτικής χρήσεως (45%), ταξί (30%), μοτοποδήλατα (15%), λεωφορεία (5%) και τρόλεϊ (5%). Από τη σύνθεση προκύπτει ότι είναι μεγάλη η συμμετοχή των αυτοκινήτων Ι.Χ. και των ταξί στην κυκλοφορία σε σχέση με τα δημόσια

ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΚΠΟΜΠΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΘΗΝΑΣ

ΠΗΓΕΣ	ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ		ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΘΕΡΜΑΝΣΗ		ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ		ΣΥΝΟΛΟ
	τον./έτος	%	τον./έτος	%	τον./έτος	%	
ΡΥΠΑΝΤΕΣ							
Καπνός	3.300	64	859	17	1.034	19	5.193
Σωματίδια	90	-	-	-	21.206	100	21.296
Διοξείδιο του θείου	1.410	7	3.690	21	12.687	72	17.787
Διοξείδιο του Αζώτου	17.400	67	1.391	5	7.170	28	25.961
Μονοξείδιο του Άν.	323.750	100	380	-	449	-	324.579
Υδρογονάνθρακες	46.200	69	190	-	20.792	31	67.119
ΜΕΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ		75		3		22	

Τα στοιχεία προέρχονται από τις μετρήσεις του ΠΕΡΠΑ. Σε αυτούς τους ρύπους θα πρέπει να προστεθούν και οι εκπομπές στο θριάσιο πεδίο, όπου υπάρχουν πολλές βιομηχανικές μονάδες. Για τα στοιχεία αυτά δεν υπάρχει συμφωνία, αν και αποτελούν τη μόνη βάση γιατί οι μετρήσεις έγιναν με σταθερότητα από το 1984 και μετά.

Το ΠΕΡΠΑ έχει δέκα σταθμούς, 7 αυτόματους και 3 ημιαυτόματους. Οικολόγοι και άλλοι επιστήμονες πιστεύουν ότι δεν αρκούν, ενώ ορισμένοι θεωρούν λάθος τους τόπους εγκατάστασής τους. Από το ΠΕΡΠΑ διατυπώνεται αντίρρηση να αλλάξουν χώρο γιατί μετά δεν θα υπάρχει συνέχεια και μέτρο σύγκρισης στις μετρήσεις.

μεσα μαζικής μεταφοράς. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα αυτοκίνητα από 688.000 που ήταν σύμφωνα με την ΕΣΥΕ το 1981 ξεπέρασαν το 1987 τις 950.000.

Οι ελπίδες συγκεντρώνονται στα μονά - ζυγά των ταξί και των Ι.Χ. στην υγραεριοκίνηση των πρώτων, στην σταδιακή αντικατάσταση των δευτέρων και στην επέκταση της χρονικής διάρκειας του δακτυλίου μέχρι τις 8 μ.μ. Και αυτό γιατί τα αυτοκίνητα δύσκολα μπορούν να αλλάζουν τεχνολογία και να περάσουν άμεσα σε σύγχρονη.

Στη βασική κατεύθυνση της μείωσης της κυκλοφορίας, αλλά και του περιορισμού του καπνού είναι και τα μέτρα που ανακοινώθηκαν για τους ανισόπεδους κόμβους και τη διευκόλυνση, αν και όταν γίνουν, της κυκλοφορίας στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας.

Όμως και εδώ υπάρχουν προβλήματα. Η συντήρηση των αυτοκινήτων είναι κακή ενώ είναι μεγάλης ηλικίας με αποτέλεσμα περισσότερα καυσαέρια. Η υγραεριοκίνηση στα ταξί προϋποθέτει ότι οι μηχανές θα είναι σωστές για να μην μολύνεται με άλλους ρύπους το περιβάλλον, που είναι και αυτοί επικίνδυνοι. Τα λεωφορεία δεν έχουν σωστούς κινητήρες, ενώ τα συγγαρέζικα, που αγόρασε η ΕΑΣ έχουν κινητήρες 190 ίππων οι οποίοι θεωρούνται μικροί. Το συγκοινωνιακό είναι δύσκολο να λυθεί, ενώ αναδιάρθρωση των συγκοινωνιών δεν φαίνεται στον ορίζοντα για να υπάρξει ουσιαστικό κίνητρο χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς.

Έτσι μένουν οι βελτίωση των καυσίμων - η αποτελεσματικότητα της οποίας αμφισβητείται - η παρέμβαση στη συντήρηση. (ΚΤΕΟ, εκσυγχρονισμός συνεργείων κλπ.) και τα αστυνομικά μέτρα. Άντε από τους 1000 τόνους κάπνα που βγάζουν τα ταξί το χρόνο στις πλέον ακατάλληλες βέβαια ώρες και στο κέντρο, να φθάσουμε στους 700 και να περιορισθεί η ρύπανση από τα υπόλοιπα αυτοκίνητα με την επέκταση της χρονικής διάρκειας του δακτυλίου.

2. Βιομηχανία: να μας πληρώσουν τον εκσυγχρονισμό της

Εδώ τα πράγματα είναι περισσότερο μπλεγμένα. Από τη μία υποστηρίζεται ότι οι ρυθμίσεις στη βιομηχανία (ποιότητα καύσης, όρια εκπομπών, τεχνολογικοί εκσυγχρονισμοί) μείωσαν τους ρύπους, από την άλλη το όλο νομοθετικό πλαίσιο είναι τέτοιο που ουσιαστικά κάνει ανενεργό τον έλεγχο. Αυτό που γίνεται τώρα και τελειωμό δεν έχει είναι η προσπάθεια να φύγουν ορισμένες επικίνδυνα ρυπογόνες βιομηχανίες (π.χ. βαφεία, φινιριστήρια) και να τροποποιηθούν οι άδειες λειτουργίας σε 130 περίπου βιομηχανίες.

Εδώ όμως δημιουργούνται επιπλέον προβλήματα. Κατ' αρχήν οι βιομήχανοι πιέζουν για διευκολύνσεις προκειμένου να αλλάξουν την τεχνολογία. Ο αναπτυξιακός νόμος 1262 όπως τροποποιήθηκε με τον 1682/86 προβλέπει ότι θα καταβάλλει το 40% το κράτος, ενώ 40% θα υπάρξει επιδότηση επιτοκίου για 6 χρόνια για τα δάνεια που θα χρησιμοποιηθούν για την αντιρρύπανση. Δεύτερον η νομοθεσία είναι τέτοια που εξαρτά την πλήρη εφαρμογή, έστω αυτού του υπάρχοντος νόμου 1650 για το περιβάλλον από το νόμο 1515 για τον Οργανισμό Αθήνας. Όμως δεν υπάρχει τρόπος να βάλουν πρόστιμα π.χ. αν δεν ενεργοποιηθεί ο 1515, που μπορεί να γίνει μόνο από το υπουργείο Βιομηχανίας.

Έτσι, ενώ οι βιομήχανοι υποστηρίζουν ότι το κλίμα της «αντιβιομηχανικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ» τους δημιουργεί εμπόδια, έχουν διευκολύνσεις για τον εκσυγχρονισμό. Ενώ έχουν προβλήματα για να τον κάνουν (κόστος, μείωση κερδών κλπ.), δύσκολα μπορεί να κάνουν π.χ. μεταφορά (ουσιαστικά σημαίνει ίδρυση νέας μονάδας) με αποτέλεσμα να διαιωνίζεται ένας φαύλος κύκλος ισορροπιών, που μεγαλώνει περισσότερο αν συνυπολογισθούν τα οικονομικά συμφέροντα, οι πολιτικές πιέσεις και κυρίως ο χαρακτήρας της βιομηχανίας, το

μοντέλο ανάπτυξης, η συγκέντρωση της στο λεκανοπέδιο Αττικής κλπ.

Βέβαια υπάρχουν κάποια αποτελέσματα και πράγματι έχει γίνει προσπάθεια από τις υπηρεσίες του ΠΕΡΠΑ και ορισμένων βιομηχανιών να βελτιωθούν κλάδοι παραγωγής, αυτό όμως λύνει ορισμένα προβλήματα περιορισμένης εμβέλειας και χωρίς προοπτική για το μέλλον.

Σε όλα αυτά αν προστεθούν τα μέχρι τώρα αποτελέσματα της πολιτικής για τις βιομηχανικές περιοχές και τα βιομηχανικά πάρκα μαζί με τα προβλήματα της συνεργασίας των δήμων με το κράτος —επειδή ακριβώς είναι αναξιόπιστο— και μεταξύ των δήμων, εύκολα κατανοεί κανείς τις αντιφάσεις και τις δυσκολίες που έχουν να «περπατήσουν» και αυτά ακόμα, και σε άλλες χώρες θεωρούνται ως τα βασικά και αποτελούν την «άλφα-βήτα» των όποιων μέτρων.

3. Κεντρική θέρμανση: αν βελτιωθούν τα καύσιμα

Οι ρύποι από την κεντρική θέρμανση στην οποία δεν μετράται μόνο η θέρμανση των πολυκατοικιών, αλλά και των αρτοποιείων, νοσοκομείων και ξενοδοχείων, αν και είναι χαμηλή (3%) σε σχέση με το αυτοκίνητο και τη βιομηχανία, την περίοδο της αιχμής (χειμερινοί μήνες) φθάνει σε υψηλά επίπεδα (10-15%). Τα μέτρα που πάρθηκαν (έλεγχος και οδηγίες για τη σωστή λειτουργία των λεβητοστασίων, συντήρηση κλπ.) είχαν κατά τους υπεύθυνους θετικά αποτελέσματα, αν και ο αριθμός των πολυκατοικιών στην Αθήνα είναι τέτοιος που δεν επιτρέπει αισιοδοξία.

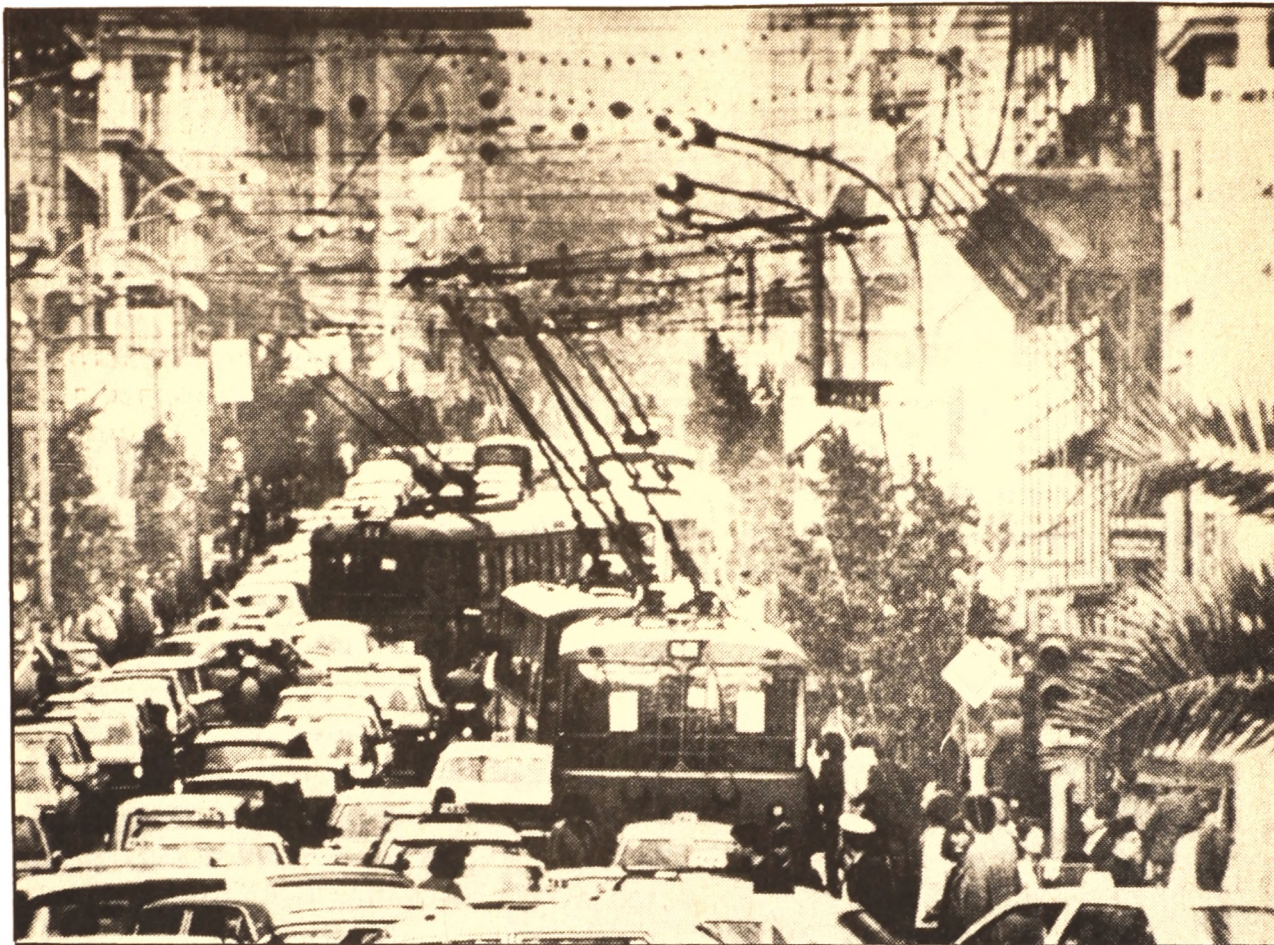
Μέτρα βραχυπρόθεσμα και αντιφωτιστικά

Ουσιαστικά το πενταετές πρόγραμμα της αντιρρύπανσης φιλοδοξεί να σταματήσει τον καπνό, να βελτιώσει την κυκλοφορία και να περιορίσει την αύξηση των ρύπων από τις άλλες πηγές. Τα «μεγάλα έργα» για την Αθήνα που εξήγγειλε η κυβέρνηση, αν γίνουν, θα βοηθήσουν απλά σε αυτή την κατεύθυνση όμως δεν θα λύσουν το πρόβλημα του νέφους. Τα μέτρα και η τεχνολογία θα δώσουν βέβαια κάποια αποτελέσματα, αλλά για το μέλλον τα πράγματα είναι δύσκολα. Μπορεί η Αθήνα να σταματήσει να μεγαλώνει με ευχές; Μπορεί το πολεοδομικό χάος να αλλάξει; Μπορεί να υπάρξει αναδιάρθρωση των συγκοινωνιών όταν το μετρό προχωρά τρία μέτρα την ημέρα; Μπορεί να περιορίσεις ρύπους όταν δεν μπορείς να εφαρμόσεις πρόγραμμα, όταν δεν έχεις εξασφαλίσει πόρους, όταν υπουργοί συμπεριφέρονται ως «υπουργοί Ι-Χήδων» ή «ταξιτζήδων» ή «βιομηχάνων» δηλαδή δεν διαμορφώνουν πολιτική για την κοινωνία;

Εκτός όμως από αυτά, το νέφος της Αθήνας εξαιτίας των μετεωρολογικών συνθηκών έχει όλα τα χαρακτηριστικά της φωτοχημικής ρύπανσης που είναι περισσότερο επικίνδυνη από τον καπνό για τον οποίο υπάρχουν κάποιες ελπίδες να περιορισθεί. Οι επιπτώσεις σε αυτή την περίπτωση για τους κατοίκους του Λεκανοπεδίου είναι ακόμα περισσότερες και βέβαια μαζί με τις μετρήσεις των ρύπων θα αναγκαστούμε να μετράμε και τη ζωή μας. □

Τα καύσιμα και άλλοι ένοχοι

του Πάνου Πλαγιαννάκου

Χρ. Βλάχος

ΣΤΟΝ ΑΝΑΜΦΙΣΒΗΤΗΤΑ φτωχό απολογισμό του κυβερνητικού έργου στον τομέα του περιβάλλοντος, κορυφαία θέση κατέχει ασφαλώς το μέτρο της μείωσης του περιεχομένου θείου στο ντίζελ και το μαζούτ. Έχει αποδειχθεί ότι η ποιότητα των καυσίμων συνιστά προνομιακό πεδίο παρέμβασης για τον περιορισμό της ατμοσφαιρικής ρύπανσης καθώς οι ρύποι, ως προϊόντα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, παράγονται, κυρίως κατά τις καύσεις. Επομένως η χρήση βελτιωμένου καυσίμου συντελεί στη μείωση των εκπομπών ρύπων στην ατμόσφαιρα. Βέβαια, οι δυνατότητες παρόμοιων ρυθμίσεων δεν είναι απεριόριστες, ιδιαίτερα μάλιστα όταν συνεκτιμάται η προκύπτουσα σχέση «οικονομικού κόστους - περιβαλλοντικού οφέλους», προκειμένου για την επιλογή ή απόρριψη μέτρων βελτίωσης της κατάστασης του περιβάλλοντος. Τούτο δε επειδή, μετά το ξεπέραςμα κάποιου «κρίσιμου» σημείου, ο σταθερός προσανατολισμός προς την κατεύθυνση της περαιτέρω βελτίωσης της ποιότητας του καυσίμου οδηγεί σε οριακό περιβαλλοντικό όφελος για υψηλό κόστος. Έτσι κρίνεται σκόπιμη η υιοθέτηση μιας εναλλακτικής στρατηγικής περιορισμού των επιπέδων των ρύπων στοχεύοντας στον έλεγχο των εκπομπών καυσαερίων από τις πηγές ρύπανσης.

ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ όμως με τα ελληνικά καύσιμα; Χρηζουν άραγε ποιοτικής βελ-

τίωσης ή όχι; Διευκρινίζεται πάντως, ότι οι ελληνικές προδιαγραφές, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στην περιβαλλοντική τους διάσταση, δεν θεωρούνται λιγότερο αυστηρές από τις αντίστοιχες άλλων χωρών της ΕΟΚ.

ΠΩΣ ΛΟΙΠΟΝ οι εκπομπές καπνού από τα πετρελαιοκίνητα ταξί και λεωφορεία παρουσιάζονται τόσο σημαντικές; Η απάντηση θα πρέπει να αναζητηθεί περισσότερο στο επίπεδο σωστής συντήρησης και τον τρόπο οδήγησης των πετρελαιοκίνητων οχημάτων, και λιγότερο στις ιδιότητες του ντίζελ (με δοσμένη βέβαια τη σημερινή ποιότητα του καυσίμου). Έτσι εκτιμάται ότι, παρά τον θετικό τους χαρακτήρα, τα προτεινόμενα μέτρα (καθορισμός προδιαγραφής ειδικού βάρους και μείωση του τελικού σημείου απόσταξης του ντίζελ) ελάχιστα θα βελτιώσουν την κατάσταση του ατμοσφαιρικού περιβάλλοντος παρά τη δαπάνη 2 δις δρχ. το χρόνο.

ΟΥΔΕΙΣ φυσικά αρνείται την αναγκαιότητα του δραστικού περιορισμού των επιπέδων καπνού. Υπάρχουν όμως έντονες διαφωνίες σχετικά με τη σκοπιμότητα των σχεδιαζόμενων ρυθμίσεων, καθώς η εξέταση της σχέσης κόστους - οφέλους, συνεκτιμώντας παράλληλα και το γεγονός ότι οι διαθέσιμοι πόροι είναι ελάχιστοι, υπαγορεύει ασφαλώς διαφορετικές προτεραιότητες. Συνυπολογίζοντας δε και την ειδική μορφή του αθηναϊκού νέ-

φους (είτε φωτοχημικό, είτε καπνομίχλη, είτε κάποια ενδιάμεση κατάσταση) προκύπτει ότι η εναλλακτική διάθεση των 2 δις δρχ. το χρόνο προς την κατεύθυνση της αντικατάστασης των πετρελαιοκίνητων ταξί της πρωτεύουσας με υγραεριοκίνητα (ή βενζινοκίνητα) συνιστά μια σαφώς ορθολογικότερη στρατηγική. Τούτο δε επειδή προβλέπεται να οδηγήσει σε θεαματική μείωση των τιμών συγκέντρωσης καπνού στην ατμόσφαιρα της Αθήνας, και το συνακόλουθο περιορισμό του προβλήματος του νέφους στη φωτοχημική του μόνο διάσταση. Αποτελεί άραγε αφέλεια να ρωτήσουμε την κυβέρνηση γιατί απέρριψε (αν την εξέτασε) την συγκεκριμένη πρόταση, ιδιαίτερα μάλιστα όταν έχει ήδη αποφασιστεί η απαγόρευση κυκλοφορίας νέων πετρελαιοκίνητων ταξί και εκκρεμεί μόνο η εξαγγελία σχετικά με τον τύπο του νέου καυσίμου που θα αντικαταστήσει το ντήζελ στα ταξί; (Με την ευκαιρία, τι εμποδίζει την οριστικοποίηση της σχετικής απόφασης;).

ΚΡΙΝΟΝΤΑΙ λοιπόν αποπροσανατολιστικά τα σχεδιαζόμενα μέτρα, καθώς εστιάζουν στη δήθεν κακή ποιότητα των καυσίμων ως κυρίως υπεύθυνη για τα υψηλά επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης ενώ παράλληλα συγκαλύπτουν την ανεπάρκεια της κρατικής υποδομής για τη

σύλληψη, επεξεργασία και προώθηση μιας αποτελεσματικής περιβαλλοντικής πολιτικής. Γίνεται έτσι φανερό ότι το βασικό κριτήριο που πρυτάνευσε αφορούσε στην ευκολία ελέγχου της υλοποίησης των προβλεπόμενων ρυθμίσεων.

ΕΙΝΑΙ άλλωστε γνωστό ότι ο έλεγχος των διατιθεμένων καυσίμων αποτελεί μια οικεία πρακτική που εφαρμόζεται ήδη καθημερινά. Αντίθετα, η εναλλακτική πρόταση του ουσιαστικού ελέγχου των εκπομπών από κάθε ρυπαντή απαιτεί την ανάπτυξη μιας ευέλικτης υποδομής, τόσο διοικητικής όσο και τεχνικής (διοικητικές ρυθμίσεις τεχνικός εξοπλισμός, εκπαιδευμένα συνεργεία, κ.ά.), και συνεπώς συναντά την αντίδραση των γραφειοκρατών. Δεν είναι, ίσως, υπερβολικό να σημειώσουμε πως οι συγκεκριμένες τάσεις, που αναφέρθηκαν πιο πάνω, εκφράζουν δυο διαφορετικές αντιλήψεις, της συντήρησης και του εκσυγχρονισμού αντίστοιχα.

ΟΙ ΘΙΑΣΩΤΕΣ του μέτρου της βελτίωσης των καυσίμων φαίνεται πως αδιαφορούν για τη σχέση κόστους - οφέλους, επιμένοντας στην εφαρμογή μιας πολιτικής που, με δοσμένη τη σημερινή ποιότητα των καυσίμων, οδηγεί σε προφανή αδιέξοδα. Αντίθετα όσοι υποστηρίζουν την πρόταση της μείωσης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης παρεμβαίνοντας και ελέγχον-

τας τις εκπομπές ρύπων από τους ρυπαντές προβάλλουν ως βασικό επιχείρημα την ευνοϊκή υπέρ των απόψεών τους, σχέση κόστους - αποτελέσματος.

ΦΥΣΙΚΑ υπάρχει και η τρίτη άποψη που αντιπροσωπεύει μια διαφορετική αντίληψη, και στοχεύει στη βελτίωση της ποιότητας της ατμόσφαιρας ακυρώνοντας τα (πολιτικά) αίτια που γέννησαν το νέφος. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη η αποδυναμωση του υπερτροφικού ρόλου της αυτοκίνησης υπέρ των δημοσίων μέσων μεταφοράς αποτελεί όρο εκ των ων ουκ άνευ, ενώ σε ό,τι αφορά στα καύσιμα κρίνεται σκόπιμη η κατά το δυνατόν μείωση της χρήσης τους με την προώθηση προγραμμάτων εξοικονόμησης ενέργειας, και την ανάπτυξη των ήπιων μορφών ενέργειας. Επισημαίνεται επίσης η αναγκαιότητα προσανατολισμού προς «εναλλακτικά» καύσιμα π.χ. φυσικό αέριο για τις κεντρικές θερμάνσεις και τη βιομηχανία, αμόλυβδη βενζίνη για τα αυτοκίνητα.

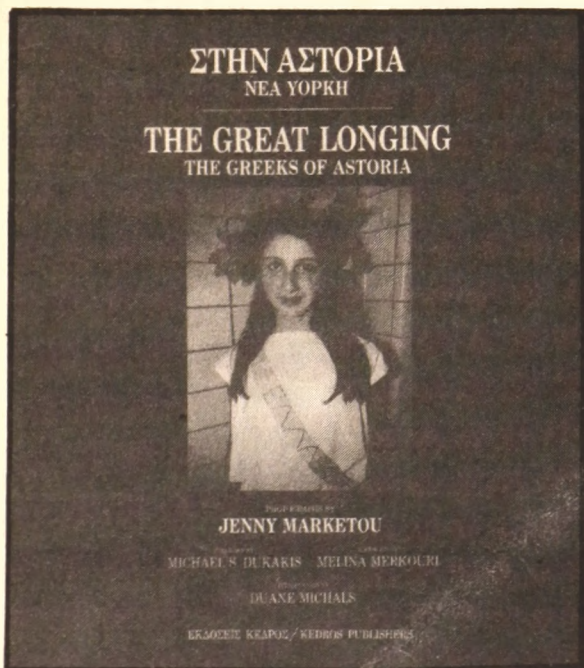
ΥΠΑΡΧΟΥΝ λοιπόν πολλές προτάσεις για την υλοποίηση μιας εναλλακτικής περιβαλλοντικής πολιτικής. Δυστυχώς, όμως, δεν εντοπίζουν τον ένοχο στα καύσιμα αλλά στον τρόπο ζωής και παραγωγής στην πόλη. Πόσο διατεθειμένοι είμαστε όμως να τις υποστηρίξουμε;

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 3 – Τηλ. 36.02.007

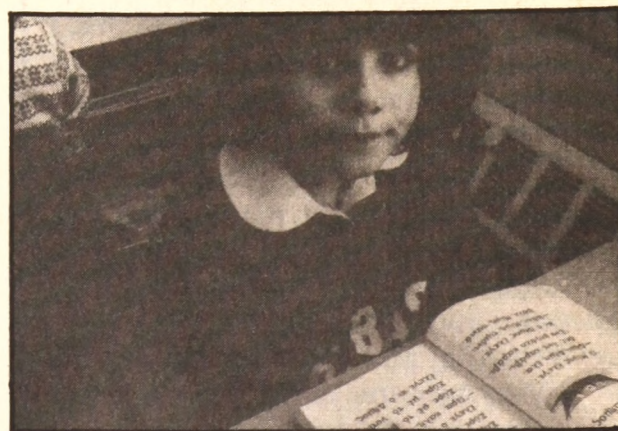
ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ
Ένα μοναδικό ΛΕΥΚΩΜΑ

■ Φωτογραφίες – μαρτυρίες από την πατρίδα Αμερική και αναμνήσεις από την πατρίδα Ελλάδα.

■ Φωτογραφίες καθημερινής ζωής γεμάτες ρεαλισμό, αλήθεια αλλά και τρυφερότητα.

ΣΤΗΝ ΑΣΤΟΡΙΑ. Νέα Υόρκη
Φωτογραφίες: Τζένη Μαρκέτου

■ Φωτογραφίες για μεγάλους που θέλουν να θυμηθούν και για νέους που θέλουν να μάθουν.

■ Φωτογραφίες με πρόσωπα που μπορεί να μην είμαστε εμείς αλλά είναι δικά μας. Φωτογραφίες χωρίς προσποίηση όπως η ίδια η ζωή.

Ατμοσφαιρική ρύπανση και υγεία

Κλέα Κατσουγιάννη και
Άγγελος Χατζάκης

Το θέμα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης της Αθήνας φούντωσε ξανά στο τέλος του '87 και ο θόρυβος επισφραγίστηκε με την εξαγγελία μέτρων από την κυβέρνηση —μέτρων που δεν είναι ακόμα γνωστό πώς και σε ποιο βαθμό θα υλοποιηθούν και ποια θα είναι η αποτελεσματικότητά τους. Μεγάλο μέρος της δημοσιογραφικής κάλυψης αποτέλεσε η επίδραση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην υγεία, για την οποία πολλά γραφτήκαν, τόσο γενικά όσο και ειδικότερα για τον πληθυσμό της Αθήνας. Τώρα που το συγκεκριμένο πρόβλημα δεν αποτελεί αντικείμενο πρωτοσέλιδων τίτλων στις εφημερίδες, ίσως είναι ο κατάλληλος χρόνος να επανέλθουμε με περισσότερη ψυχραιμία.

Είναι γνωστό από τη δεκαετία του '50 ότι η συγκέντρωση ρύπων στην ατμόσφαιρα μπορεί να έχει επιδράσεις στην υγεία και μάλιστα τόσο σοβαρές ώστε να εκφράζονται με σημαντική αύξηση της θνησιμότητας σε περιόδους επεισοδίων αυξημένης ρύπανσης. Έτσι, κατά το επεισόδιο του Λονδίνου το χειμώνα του 1952, που σηματοδότησε το παγκόσμιο ενδιαφέρον, αποδόθηκαν στην ατμοσφαιρική ρύπανση 4.000 θάνατοι. Γενικά, οι επιδράσεις της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην υγεία χωρίζονται σε οξείες ή άμεσες ή βραχυπρόθεσμες και σε χρόνιες ή αψότερες ή μακροπρόθεσμες. Οι πρώτες εκφράζονται με επιδείνωση των δεικτών υγείας (αναπνευστική, λειτουργικότητα, νοσηρότητα, θνησιμότητα) που συνοδεύει την έξαρση των τιμών και ρύπων στην ατμόσφαιρα, ενώ οι δεύτερες είναι επιδράσεις που προέρχονται από μακροχρόνια έκθεση σε —σχετικά χαμηλές ίσως— συγκεντρώσεις ρύπων. Οι μελέτες με αντικείμενο της διερεύνηση της σχέσης ατμοσφαιρικής ρύπανσης υγείας αναγκαστικά περιορίζονται να τεκμηριώσουν τις επιδράσεις του «μίγματος» των ρυπαντών που αποτελούν την ατμοσφαιρική ρύπανση της συγκεκριμένης περιοχής ό-

που έγιναν. Έτσι, οι περισσότερες αφορούν τη ρύπανση «τύπου Λονδίνου» όπου παρουσιάζονταν υψηλότερες τιμές καπνού και SO₂ ενώ άλλες αφορούν τη φωτοχημική ρύπανση «τύπου Λος Άντζελες» κλπ. Όσον αφορά τις οξείες επιδράσεις, είναι τεκμηριωμένη η επίδραση της ρύπανσης, που σταθμίζεται με βάση το SO₂ και τον καπνό, στη θνησιμότητα και τη νοσηρότητα κυρίως του αναπνευστικού, ενώ η φωτοχημική ρύπανση θεωρείται ότι επιδρά στη λειτουργία και στη συχνότητα λοιμώξεων του αναπνευστικού συστήματος.

Επίσης μελέτες έχουν γίνει για την επίδραση του μονοξειδίου του άνθρακα στην υγεία και υπάρχουν πειστικές ενδείξεις για τη σχέση του με παρατηρούμενη έκπτωση ψυχοκινητικών λειτουργιών, μείωση της ικανότητας παραγωγής μυϊκού έργου και επιβάρυνση καρδιαγγειακών συμπτωμάτων. Όσον αφορά τις μακροπρόθεσμες συνέπειες της ρύπανσης στην υγεία, θεωρείται δεδομένη η σχέση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης προς τη χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια, ενώ για τον καρκίνο του πνεύμονα υπάρχουν διαφονίες, παρ' όλο που στην ατμόσφαιρα πολλών πόλεων, συμπεριλαμβανομένης και της Αθήνας, έχουν ανιχνευτεί καρκινογόνες ουσίες. Οι τιμές των ρύπων που αποτελούν το «κατώφλι» εμφάνισης αυτών των επιδράσεων ποικίλλουν στις διάφορες έρευνες και αυτό είναι επόμενο γιατί ποικίλλει, τόσο η αναλογική παρουσία των ατμοσφαιρικών ρύπων, όσο και οι αλληλεπιδράσεις των παραγόντων της ρύπανσης με κλιματολογικούς ή άλλους περιβαλλοντικούς παράγοντες¹⁻⁵.

Στην Αθήνα το φαινόμενο της ατμοσφαιρικής ρύπανσης έχει δικά του ιδιόμορφα χαρακτηριστικά. Παλαιότερα οι ρύποι που μετρούσαν —κυρίως SO₂ και καπνός— παρουσίαζαν εξαιρετικά αυξημένες τιμές. Σήμερα οι τιμές του SO₂ έχουν ουσιαστικά ελαττωθεί, παραμένει

ωστόσο ως σημαντικό πρόβλημα η ρύπανση από καπνό. Μαζί όμως με τον καπνό εμφανίζεται και σημαντική φωτοχημική ρύπανση^{6,7}. Το φαινόμενο αυτό, μαζί με άλλες ιδιομορφίες της Αθήνας (σχετικές με μετεωρολογικούς παράγοντες και συνθήκες ζωής), επιβάλλει τη μελέτη της σχέσης ρύπανσης - υγείας στις συγκεκριμένες συνθήκες. Πραγματικά, στις μελέτες που έχουν γίνει από το εργαστήριο Υγιεινής και Επιδημιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και άλλους φορείς, φαίνεται ότι τις ημέρες αυξημένης ρύπανσης παρουσιάζεται αυξημένη ολική θνησιμότητα στην Αθήνα⁸. Συγκεκριμένα, για τη χρονική περίοδο 1983-85 τις ημέρες με τιμές καπνού πάνω από 350 μgr/m³ (τέτοιες ημέρες ήταν —σύμφωνα με τις μετρήσεις του ΠΕΡΠΑ— 35 συνολικά για αυτή τη χρονική περίοδο) είχαμε 6 περισσότερους θανάτους κατά μέσο όρο από ό,τι τις ημέρες με τιμές καπνού κάτω από 50 μgr/m³.

Η αύξηση αυτή στον αριθμό των θανάτων δεν οφείλεται υποχρεωτικά μόνο στη ρύπανση. Είναι δυνατό να οφείλεται, σε ποικίλο βαθμό, σε άλλους παράγοντες που συσχετίζονται με τη ρύπανση, αλλά και με τη θνησιμότητα. Παραδειγματος χάριν, είναι γνωστό ότι τις ημέρες χαμηλής θερμοκρασίας το χειμώνα εμφανίζεται αύξηση στη θνησιμότητα λόγω του ψύχους, αλλά και αύξηση στις τιμές της ρύπανσης εξαιτίας των αυξημένων ενεργειακών αναγκών. Έτσι, μπορεί ένα μέρος της σχέσης ρύπανσης - θνησιμότητας να αποτελεί αντανάκλαση της σχέσης θερμοκρασίας - θνησιμότητας (ή και της σχέσης άλλων παραγόντων με τη θνησιμότητα). Στις μελέτες που προαναφέρθηκαν έγινε συστηματική προσπάθεια να διαχωριστεί η επίδραση της ρύπανσης από την επίδραση άλλων παραγόντων. Προέκυψε ότι από αυτή τη διαφορά των 6 θανάτων, οι 2 θα μπορούσαν να αποδο-

θούν στην αυξημένη ρύπανση ενώ οι υπόλοιποι 4 σε άλλους παράγοντες.

Φαίνεται, επομένως, ότι η ατμοσφαιρική ρύπανση της Αθήνας μπορεί να ενοχοποιηθεί για την πιο σοβαρή και ανεπανόρθωτη βλάβη στην υγεία, δηλαδή το θάνατο. Το επιχείρημα ότι η ρύπανση προκαλεί απλώς επιτάχυνση του θανάτου σε άτομα ήδη εξασθενημένα έχει φυσικά βιολογική βάση, αλλά δεν είναι ηθικά αποδεκτό. Εξάλλου υπάρχει τόσο θεωρητική επιχειρηματολογία όσο και εμπειρική στήριξη στη θέση ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη θνησιμότητα επηρεάζουν δυσανάλογα και τη νοσηρότητα και κατά συνέπεια και την ποιότητα ζωής. Μολονότι δεν υπάρχουν ακόμα ενδείξεις ότι η ατμοσφαιρική ρύπανση της Αθήνας έχει μακροχρόνιες συνέπειες και επηρεάζει την επίπτωση χρόνιων νοσημάτων, όπως ο καρκίνος του πνεύμονα, και η χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια⁹, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι μακροχρόνιες επιδράσεις προϋποθέτουν εξ ορισμού μακροχρόνια έκθεση και η ατμοσφαιρική ρύπανση στην Αθήνα είναι φαινόμενο της τελευταίας εικοσαετίας. Θα αποτελούσε βέβαια ακραία έκφραση συλλογικής ανευθυνότητας η αναμονή της εμφάνισης μακροχρονίων συνεπειών για τη δημιουργία συναινετικών προϋποθέσεων για μαζική κινητοποίηση.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση στην Αθήνα, είναι σε κάποιο βαθμό έκφραση της κοινωνικής μας νοσολογίας. Η δυνατότητα για την αντιμετώπισή της είναι μια πρόκληση για τις υγειείς δυνάμεις —στην έκταση που υπάρχουν και μπορούν να ενεργοποιηθούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Holland W.W., Bennett A.E., Cameron I.R., Florey C., Leeder S.R., Schilling R.S.F., Swan A.V., Waller R.E. (eds). Special issue on particulate air pollution. American journal of epidemiology 110: 5, 1979.
- Wilson R., Colome S.D., Spengler J.D., Wilson D.E., Health effects of fossil fuel burning. Balinger, Cambridge, Massachusetts, 1980.
- Lynn D.A., Air pollution: Threat and response. Addison-Welsey, Reading, Massachusetts, 1976.
- Χατζάκης Α. Ατμοσφαιρική ρύπανση και υγεία: Διοξειδίο του θείου και ατμοσφαιρικά σωματίδια. Ιατρική 40: 153-163, 1981.
- Χατζάκης Α. Ατμοσφαιρική ρύπανση και υγεία: Το μονοξειδίο του άνθρακα. Ιατρική 41: 346-352, 1982.
- Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών. Μετεωρολογικό Ινστιτούτο. Έκθεση ατμοσφαιρικής ρύπανσης (1975-83), τόμοι 6-14.
- ΥΠΕΧΩΔΕ/ΠΕΡΠΑ. Συνοπτικά αποτελέσματα και αξιολόγηση ατμοσφαιρικής ρύπανσης περιοχής Αθηνών 1985.
- Hatzakis A., Katsouyanni K., Kalandidi A., Day N., Trichopoulos D. Short-term effects of air pollution on mortality in Athens. International Journal of Epidemiology 15: 73-81, 1986.
- Trichopoulos D., Hatzakis A., Wyndes E., Katsouyanni K., Kalandidi A. Time trends of tobacco smoking, air pollution and lung cancer in Athens. Environmental Research (υπό δημοσίευση).

Το «συνεχές», η κατάλυση της συνέχειας και η πρόκληση

της Λήδας Καζαντζάκη

«μόνον το ωράριο της Δευτέρας βρίσκω πολύ καλό. Μπορώ να πάω από το Σάββατο στο χωριό μου και να γυρίσω σαν κύριος τη Δευτέρα στις 10 το πρωί».

Έμπορος «Νεωτερισμών»

Το συνεχές θίγει το κοινωνικό "συνεχές"

Το συνεχές είναι αμφίβολο κατά πόσο θα μας κάνει να αναπνέουμε περισσότερο και καλύτερα: οι δοκιμαστικές ημέρες (30-31 Δεκεμβρίου), έδειξαν μια πρώτη αρνητική μάλλον συσχέτιση του ωραρίου προς το νέφος, σύμφωνα με τις μετρήσεις του ΠΕΡΠΑ. Ακόμα όμως και αν η συσχέτιση αυτή είναι θετική, είναι επιεικώς βλακώδες το πρόβλημα του ωραρίου να τίθεται σε ίση μοίρα με τη βελτίωση του μαζούτ, τα μονά-ζυγά, τους πάσης φύσεως δακτύλιους, ή τα φίλτρα που πρέπει να μπουν στα ταμπάκια. Ήδη οι διαιρετικές τομές που δημιουργήθηκαν στις κοινωνικές ομάδες και τα αντίστοιχα, οριζόντια ή κάθετα, μέτωπα αντιπάρθεσης σηματοδοτούν την ουσία του προβλήματος η οποία μπορεί, προκαταρκτικά και γενικευτικά, να συνοψιστεί σε τρία κεντρικά στοιχεία (δεν παρατίθενται ιεραρχικά):

- αναδιάταξη των σχέσεων εργασίας, ανακατανομή του χρόνου εργασίας και συνακόλουθος επαναπροσδιορισμός στη χρήση και το χαρακτήρα του ελεύθερου χρόνου και των συναφών πολιτιστικών πρακτικών του· ο επαναπροσδιορισμός αυ-

τός μπορεί να αναχθεί στις συνέπειες που ενδεχομένως θα έχει ως προς τους ποικίλους ιστούς σχέσεων που συγκροτούν το «ιδιωτικό», σε χώρους δημόσιους ή ιδιωτικούς·

- μετασχηματισμός στα πρότυπα καταναλωτικής πρακτικής και συμπεριφοράς και αλλαγή στους τρόπους οικονομικής δράσης τόσο των επιχειρηματιών της διανομής του εμπορεύματος όσο και των παραγωγών —για τον απλό λόγο ότι ο χρόνος είναι συστατικό στοιχείο, πολλαπλά εγγεγραμμένο στο εμπόρευμα, στην αξία και τη διακίνησή του·

- ρήξεις και σύστοιχες ανατροπές στους συσχετισμούς οικονομικής ισχύος μεταξύ των στρωμάτων και ομάδων που αναπαράγονται στον τριτογενή τομέα του εμπορίου και των υπηρεσιών· το συνεχές ωράριο συνεπάγεται αλλαγές στους «γεωμετρικούς τόπους» της αγοράς που ορίζουν τη συγκέντρωση και αναπαραγωγή κέρδους από την κυκλοφορία του εμπορεύματος· συνεπάγεται την ανακατανομή του «τζίρου» και του κύκλου εργασιών, τον επανακαθορισμό των κανόνων παιχνιδιού στην αναπαραγωγή και κατανομή του εμπορευματοικού κεφαλαίου.

Με βάση αυτή τη σχηματική συνόψιση των στοιχείων που συνθέτουν τον πυρήνα τόσο των προϋποθέσεων όσο και συνεπειών του «συνεχούς» μπορούμε να κατατάξουμε και να ερμηνεύσουμε τις συμπεριφορές που διαγράφονται στα επιμέρους μέτωπα των «αντιπάλων» κοινωνικών, αλλά και πολιτικών ομάδων. Και, παραπέρα, να ανιχνεύσουμε ακόμα και παλαιότατα «μοτίβα» συγκρούσεων που στοιχειοθετούσαν και ίσως εξακολουθούν να στοιχειοθετούν και την κοινωνική βιογραφία του δημόσιου βίου.

Πριν χρόνια, ο ανταποκριτής του *Monde* στην Αθήνα είχε γράψει ότι το προτεινόμενο από την τότε κυβέρνηση της ΝΔ συνεχές ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων συναντά αντιδράσεις: σαν τέτοιες ανέφερε... την εξής μια: «ο Έλληνας έχει συνηθίσει να βλέπει το μεσημέρι τη "μαιτρέσα" του...». Ασφαλώς, πίσω από αυτή την έκδηλα φολκλορική αντίληψη για τις νοοτροπίες του «νότου», δύσκολα κρύβεται ο χαρακτηριστικός, εκλεπτυσμένος ενίοτε ρατσισμός που διακρίνει την κουλτούρα του «μέσου Γάλλου». Όμως, σίγουρα, δεν είναι λιγότερο φολκλορικές και ακοινωνικές οι γηγενείς αντιδράσεις κατά του «συνεχούς» όπως αυτή που επικαλείται, π.χ., το «μεσογειακό» χαρακτήρα του «Έλληνα», τις «συνήθειες» κ.τ.λ.

Το συνεχές ως εξάρτημα του νέφους

Σήμερα, 11 χρόνια μετά την απόπειρα καθιέρωσης του συνεχούς που είχε φιλοδοξήσει ο νεοδημοκράτης υπουργός Εργασίας που κατάργησε την πάλη των τάξεων, η κυβέρνηση των «εκσυγχρονισμών» και «αναπροσαρμογών» (άλλως, κυβέρνηση της «αλλαγής») αποφάσισε για το πρόβλημα του ωραρίου αυτό που έχει άλλοτε αποφασίσει ως μεθόδευση επίλυσης προβλημάτων με υψηλό «κόστος»: αφού δεν μπορούσε επί πέντε χρόνια να αντιμετωπίσει αυτόνομα και οργανικά το ζήτημα της καθιέρωσης του συνεχούς, και αφού δεν μπορούσε να εκπονήσει την απαιτούμενη διαιτητική και συνθετική των επιμέρους αντιθέσεων στρατηγική της, πρόταξε κατά τρόπο δαιμονολογικό ένα ζήτημα «ζωής και θανάτου» (νέφος), εκμεταλλεύθηκε τον συναφή πάνδημο πανικό (του Τύπου συνδράμοντος) και υποβίβασε στη θέση του παραρτήματος την εντός ολίγων ημερών διοικητική επιβολή του συνεχούς ωραρίου: αυτό, πλέον, νομιμοποιείται ως ένας από τους παράγοντες που θα συμβάλλουν στην καταπολέμηση της ρύπανσης. Ασθενής και εξαρτηματική καθώς ήταν αυτή η επιχειρηματολογία, δεν μπορούσε παρά να εκπνεύσει άμα τη ρητορική εκφορά της: το συνεχές ωράριο επιβάλλοντας την αυτονομία και την εγγενή κοινωνική δυναμική του, αντιμετωπίζεται πλέον από τον Τύπο, τους ενδιαφερόμενους, αλλά και την ίδια την κυβέρνηση, ως ξεχωριστό πρόβλημα — αν όχι ως αρνητικά συνδεδεμένο με το νέφος.

Από αυτή την άποψη, τον ορθότερο λόγο τον εκφωνεί, διόλου τυχαία, ο επικεφαλής μιας αξιοσημάντης ομάδας πίεσης (ιδιοκτήτες πολυκαταστημάτων), κ. Γ. Μεϊμαρίδης: χωρίς καμιά αναφορά στο πρόβλημα της

ρύπανσης, αναφέρει ότι οι λόγοι που επέβαλαν το συνεχές ωράριο είναι οι εξής τέσσερις: αύξηση πωλήσεων, καλύτερη εξυπηρέτηση καταναλωτών, βελτίωση των συνθηκών εργασίας των υπαλλήλων, βελτίωση κυκλοφοριακού (*Ελευθεροτυπία*, 8-1-1987).

Ως συνήθως, όμως, η κυβέρνηση — και επί του προκειμένου ο κ. Γεννηματάς — υπέπεσε στο κλασικό της σφάλμα να περιοριστεί στο ενδοκρατικό πεδίο δράσης της (βλ. διαπραγματεύσεις με τους ενδιαφερόμενους, εντός του υπουργείου Εργασίας) και να μην διατυπώσει τη συλλογιστική της και προς τους κοινωνούς, δέσμια καθώς ήταν της προβολής του «συνεχούς» ως εξαρτήματος του νέφους (και αυτή η δέσμευση προκαλεί και αντιστοιχη «συσταλτική» πολιτική συμπεριφορά...).

Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι με την καθιέρωση του συνεχούς αναδείχτηκε με εξαιρετική ενάργεια η παθολογία που χαρακτηρίζει δεκαετίες τώρα την παραγωγή και αναπαραγωγή μιας από τις ξεχωριστές και χαρακτηριστικές της ελληνικής ανάπτυξης κοινωνικές ομάδες: των «αυτοαπασχολούμενων», οικογενειακής δομής, επιχειρηματιών που αποτέλεσαν βασικό κορμό της πρώτης μετεμφυλιακής κοινωνικής συγκρότησης της πρωτεύουσας, κυρίως, και παραδειγματικό τύπο του εσωτερικού μετανάστη. Μετέπειτα, στη δεκαετία του '70, με άλλες μορφές και πρακτικές στις σχέσεις τους προς το κράτος και το «κοινό», η πολυπλόκαμη αυτή κοινωνική ομάδα, που βρισκόταν στα όρια της νομιμότητας και της ανομίας, εμπλουτίστηκε από εξίσου «αυτοαπασχολούμενους» επιχειρηματίες, οι οποίοι ακολούθησαν τα ίχνη οικονομικής πρακτικής των προγόνων τους, αλλά προσανατολίστηκαν στη διαχείριση και διανομή εμπορευμάτων τα οποία υπερέβαιναν το είδος της πρώτης μεταπολεμικής «οικονομίας της ανάγκης» και ικανοποιούσαν τον όψιμο, έως «εξεζητημένο», καταναλωτισμό ενός αναδυόμενου τότε νεοπλουτικού μεσοστρώματος.

Εργάτες κατά εργατών/μικροαστών

Αυτοί οι παλαιοί μικροαστοί και νέοι μικρομεσαίοι συγκροτούν τη μια πλευρά του τωρινού μετώπου, απέναντι στους μεγαλοεπιχειρηματίες, οι οποίοι μπορούσαν μεν μέχρι τώρα να τους απειλούν με τα «σупερμάρκετ» και τα πολυκαταστήματά τους, όμως αυτή η απειλή δεν είχε ενσαρκωθεί στο ισχυρό πλεονέκτημα που λέγεται: 50 ώρες λειτουργίας την εβδομάδα. Είναι φανερό ότι 9 ή 10 ώρες την ημέρα «ανοιχτό μαγαζί» — 9 ή 10 ώρες την ημέρα κυκλοφορία εμπορεύματος — «δεν βγαίνει με την οικογένεια», χρειάζεται να «μπει» μισθωτή υπηρεσία στο μαγαζί. Ακόμα όμως κι αν επιδοτείται με 50% αυτή η εργασία για ένα δμηνο (όπως ανακοινώθηκε από το υπ. Εργασίας), η αποδοχή της προσκρούει σε παράγοντες κάθε άλλο παρά οικονομικής τάξεως: «πώς θα βάλω εγώ ξένο άνθρωπο στο μαγαζί, αφού είμαι σίγουρος ότι θα με κλέψει;» τα σύνδρομα της κλειστής κοινωνίας της επαρχίας - καταγωγής του μετανάστη μικρέμπορου, με τις χιλίες αξεδιάλυτες υποψίες, καχυποψίες και «φυλετικές» εχθρότητες σηματοδοτούν ακριβώς μίαν από τις την κυρίαρχες ανθρωπολογικές εκδοχές του νεοέλληνα, και δηλώνουν ευθέως μια αναχρονιστική προ-καπιταλιστική παραδοσιοκρατία: και αυτά τα οιονεί ανακλαστικά δεν μπορούν να ηγεμονευθούν με ρυθμίσεις εκ των άνω.

Με την πλευρά αυτή του μετώπου συντάσσεται και μερίδα των μισθωτών (οι Εμποροϋπάλληλοι της Αθήνας), τρεις ομοσπονδίες επαγγελματιών, βιοτεχνών και εμπόρων Αττικής (σαν να λέμε, οι άλλοτε «μη προνομοιούχοι» του λαϊκιστικού ΠΑΣΟΚ), με συγκολλητική τους ουσία έναν κοινό πολιτικό παρανομαστή, το ΚΚΕ. Αλλά η εργατική τάξη δεν είναι μία, και απέχει πολύ από το να είναι ένα και το κόμμα της. Όχι μόνο αυτό, αλλά συμβαίνει η... πάλη των τάξεων να αχνοφαίνεται στους κόλπους μιας και μόνης τάξης, αυτής που την επικαλείται, δηλαδή της εργατικής. Το «κάθετο» δίκτυο μικροαστών - εργατών σπάει την «οριζόντια» ταξική αλληλεγγύη: πώς αλλιώς να εξηγήσουμε το γεγονός ότι η Ομοσπονδία Ιδιωτικών Υπαλλήλων κάλεσε τους εμποροϋπάλληλους της Αθήνας — που το συνδικάτο τους είναι μέλος της Ομοσπονδίας, σημειωτέον — να πάνε στα μαγαζιά τους και τις βιοτεχνίες, στις οποίες «κατέβηκαν» τα ρολά προχτές!

Είναι φανερό ότι τέτοιες συγκρούσεις θέτουν σε σκληρή δοκιμασία το παλιό, έως και τριτοδιεθνίτικο, μοντέλο κοινωνικών συμμαχιών που έχουν υιοθετήσει τα Κ.Κ. της «περιφέρειας»: εργάτες + «φτωχοί» επαγγελματιοβιοτέχνες: ένα μοντέλο που δεν αντέχει και πολύ μπρος στη συσσώρευση και συγκέντρωση κεφαλαίου που, τι να κάνουμε, συντελείται και στην περιφέρεια.

Κι ύστερα, ποιος έχει αναλογιστεί μέχρι τώρα, από τους ανήκοντες στους πρωτοπόρους, το τι έχει κοστίσει αυτός ο κατακερματισμένος ιστός επιχειρήσεων με 5-10 εργάτες, με τον ιδιοκτήτη στη θέση του πατέρα-αφέντη-προστάτη; Ποιος έχει αναλογιστεί τι έχει κοστίσει αυτή η «κάθετη» συμβίωση για την ανάπτυξη κοινωνικής συνείδησης στην εξαρτημένη τάξη;

«Αριστερόστροφος» πουζαντισμός;

Το πρόβλημα, βεβαίως, είναι, ότι το εργασιακό καθεστώς του ν. 1037/71 θα αναμορφωνόταν σίγουρα κάποτε, εν όψει και της εισόδου και ελεύθερης εγκατάστασης κοινοτικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα (και θα ήταν αρκετά δύσκολο να προσαρμοστούν τα «κοιναγορίτικα μονοπώλια» στο ελληνικό διακεκομμένο ωράριο, ή σε ένα ωράριο κυκλοφορίας του εμπορεύματος που είναι μεν συνεχές, αλλά κομμένο και ραμμένο στα μέτρα του προ-καπιταλιστικού «αυτοαπασχολούμενου» οικογενειάρχη...).

Όσο για τους συμπαθείς ηλεκτρολόγους, υδραυλικούς υπεργολάβους κ.τ.λ. που κοσμούν τον κλάδο των βιοτεχνών, επαγγελματιών και λοιπών οικογενειάρχων, θα έπρεπε χρόνια τώρα να φιλοτιμηθούν και να καταβάλλουν κάποιες προσπάθειες σύμπυξης κοινοπραξιών, συνεταιρισμών, ή άλλων σύντονων μορφών επιχειρηματικής δράσης, και να μην διαμαρτύρονται απόπως, ακόπως, αόκνως, δυστυχώς, και παρά πέντε, για την «εισβολή των μονοπωλίων». Όλοι αυτοί οι απόγονοι της κρατοδίατης μικροαστικής τάξης του μεσοπολεμικού Λαϊκού Κόμματος και των αεριτζήδων μαρξοριτών της κατοχής, θα μπορούσαν άρα να στοιχηθούν υπό τα λάβαρα ενός ελληνότροπου πουζαντισμού, αν ο λαϊκισμός στην Ελλάδα δεν είχε πρόφατα θεμιστεί κυρίαρχα σε αριστερόστροφη τροχιά. Έτσι, με αυτή την τροχιά, ο συνεταιρισμός των «ανεξάρτητων» παραγωγών (άλλο κι αυτό...) αναβάλλεται για το... σοσιαλισμό. Κι αυτό μάλλον θα πρέπει να το ξανασκεφτούν σοβαρά οι πρωτοπόροι του Περιεσού, οι οποίοι το πρώτο που θα έπρεπε να αναρωτηθούν, π.χ., είναι το γιατί αυτός ο κατακερματισμός των «αναξιοπαθούντων» μικρομεσαίων σε 3 (!) Ομοσπονδίες, μόνο στο Νομό Αττικής.

Ο κίνδυνος για την Αριστερά δεν είναι ότι δεν έχει να αντιτάξει τίποτε άλλο μπρος στην επιβολή του συνεχούς εκτός από την αμυντική τακτική της απαγόρευσης του ωρομισθίου και της μερικής απασχόλησης (απαγόρευση που η κυβέρνηση προτίθεται να κατοχυρώσει και νομοθετικά...): ο κίνδυνος είναι να λειτουργήσει ως συρρικνωμένη και πεπερασμένη, αυτή τη φορά, ομάδα πίεσης, αντιμέτωπη με ένα «μπλοκ» στο οποίο συμβιβάζονται μεγαλοεπιχειρηματίες (ΣΕΠΠΕ, ΣΕΜΕ) με υπάλληλους (Ομοσπονδία Ιδιωτικών Υπαλλήλων Ελλάδος), με τη συναίνεση του «καταναλωτή», και σε μια κατεύθυνση αρκετά θετική μιας και ο προβαλλόμενος εκσυγχρονισμός της οικονομίας διασταυρώνεται με την προσδοκώμενη κινητικότητα της αγοράς. Με δυο λόγια, η Αριστερά, συγκεκριμένα το μεγάλο της τμήμα (ΚΚΕ), δεν μπορεί, με τα δεδομένα του επερχόμενου άγριου ανταγωνισμού και του σημερινού τέλματος, να οπισθοχωρεί σε θέσεις που διόλου δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως πρωτοποριακές και δεν προσφέρονται στο ελάχιστο σαν αφετηρίες επεξεργασίας μιας εναλλακτικής κοινωνικής στρατηγικής, αντάξιας μιας πολιτικής δύναμης. Ελλείψει μιας τέτοιας στρατηγικής, το ενδεχόμενο μιας κοινωνικής απομόνωσης της πρωτοπορίας είναι κάτι που δεν μπορεί να αποκλειστεί. Πώς όμως μπορεί να επινοηθεί μια τέτοια στρατηγική,

όταν η πρωτοπορία δεν άρθρωσε ούτε μία λέξη για το τι συνεπάγεται, ως προς τις μορφές και την έκταση του παρεμβατικού ρόλου του κράτους, η ρύθμιση του συνεχούς; Για το τι συνεπάγεται η επέκταση αυτού του παρεμβατικού ρόλου στις ανακατατάξεις που αναγκαστικά θα επέλθουν στο μέχρι τώρα «προστατευόμενο πάρκο» της «μικρής» ιδιωτικής πρωτοβουλίας; Και είναι πλείστα άλλα που η πρωτοπορία αδυνατεί να αρθρώσει, μέσα στην άμυνά της.

«Μεγαλοαστοί» και κοιναγορίτες

Στην αντίπαλη όχθη της διαιρετικής τομής, οι μεγαλέμποροι συναίνεσαν μεν στη «χρυσή τομή» των 50 ωρών συνεχούς κυκλοφορίας του εμπορεύματος και στις 40 ώρες εβδομαδιαίας εργασίας, όμως, σύμφωνα πάλι με τον κ. Μείμαριδη, επιφυλάσσονται ενδεχομένως για ένα δεύτερο γύρο: «αφού εφαρμοστεί (το συνεχές, σ.σ.) λίγους μήνες, θα εκθέσουμε τις θέσεις μας για τυχόν αλλαγές που θα πρέπει να επέλθουν»: η υπερακόντιση των 50 σε 55 ή 56 ώρες (αρχικό αίτημά τους) μπορεί να επανέλθει στην ημερήσια διάταξη —τον Μάιο ασπούμε· αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι το συνεχές και η ενδεχομένη διεύρυνση του συνεχούς, ακόμα και η επιβολή του ωρομισθίου ή της μερικής απασχόλησης (όπως

Χρ. Βλάχος

συμβαίνει στην ΕΟΚ) θα χορηγήσει στους μεγάλους επιχειρηματίες το διαβατήριο για τον ισότιμο ανταγωνισμό με τους Ευρωπαίους «συναδέλφους» τους: αν η οικογενειοκρατική παραδοσιακότητα του παλαιού και νέου μικροαστού είναι όνειρο μεσοπολέμου και σχήμα οριστικά πεπερασμένο, το σημερινό μεγαλοκατάστημα ελάχιστα εμπίπτει στον τύπο της κάθετης καπιταλιστικής εμπορευματικής επιχείρησης και περισσότερο συμπυκνώνει αυτό το «στο μεταξύ» που χαρακτηρίζει το δύσμορφο κοινωνικό σχηματισμό μας στην τελευταία 10ετία. Και αυτό το «στο μεταξύ» θα δοκιμαστεί σκληρά όταν ένας ευρωπαϊκός οίκος καθιερώσει στην Αθήνα, π.χ., χρόνο εργασίας 37,5 ωρών, άλλες συνθήκες εργασίας, ημερομίσθια που δεν θα τα διανοούνται καν ο ΣΕΠΠΕ ή ο ΣΕΣΜΕ, τιμές και ποιότητα προϊόντων που θα θυμίζουν συγκρίσεις που γίνονται σήμερα ανάμεσα σε κατάστημα «Ειδών Νεωτερισμού» Ανω Λιοσίων και «Μινιόν». Και μάλιστα αυτοί οι οίκοι δεν θα έχουν κανένα πρόβλημα στρεψόδικης εφαρμογής ή καταστρατήγησης της εργατικής νομοθεσίας, γιατί έχουν μάθει δεκαετίες τώρα ότι είναι προτιμότερη η ενσωμάτωση από τον ατομικιστικό και βάρ-

βαρο ετσιθελισμό απέναντι στην κοινωνική ένταση.

Είναι σαφές ότι η αύξηση του κύκλου εργασιών στα μεγάλα καταστήματα, που αναμένεται να επιτευχθεί με την αύξηση των ωρών (συνεχούς πλέον) λειτουργίας τους, δεν είναι ικανός όρος από μόνος του για να εξασφαλίσει ισότιμες δυνατότητες ανταγωνισμού με τους κοινοτικούς ομοειδείς επιχειρηματίες: η προσδοκώμενη μεγέθυνση της οικονομικής επιφάνειας των «σупερμάρκετ» και των πολυκαταστημάτων, πρέπει να συνοδεύεται από τον επαναπροσδιορισμό των μορφών επιχειρηματικής οργάνωσης και δράσης, τη διαφοροποίηση και την εξειδίκευση των αγαθών και υπηρεσιών και την αλλαγή των σχέσεων με το πιστωτικό σύστημα· διαφορετικά μπορεί η ΣΕΛΠΕ και ο ΣΕΣΜΕ να θυμίζουν σε λίγα χρόνια τη μιζέρια των σημερινών εμποροοικογενειάρχων.

Προοπτικά, το μέτωπο για την Αριστερά μετατοπίζεται πλέον εξ' αντικείμενου από την συντεχνιακή προστασία των «βιοπαλαιστών» προς την κοινωνική αντιπροσώπηση των εργαζομένων στον τριτογενή τομέα του εμπορίου και των υπηρεσιών, σε μια βάση που υπερβαίνει το διεκδικητισμό και επεκτείνεται σε ουσιαστικότερα, θεσμικά ζητήματα των εργασιακών σχέσεων. Και, παραπέρα, αν η Αριστερά δεν θέλει να εξακολουθήσει να διέπεται από την αντίληψη «όλα θα γίνουν στο σοσιαλισμό», θα πρέπει από τώρα να λειτουργήσει παραγωγικά ως πολιτική δύναμη (με το αναγκαίο κόστος φυσικά) και να εκπονήσει το αναπόφευκτο πρόγραμμα μετάβασης από τη «βιοπάλη» των «ανεξάρτητων» μικροαστών στον συνεταιρισμό των παραγωγών· διαφορετικά αυτοί οι βιοπαλαιστές δεν θα πάψουν να λειτουργούν ως έωλες τάξεις - στηρίγματα άλλων κυρίαρχων της κοινωνικής σκακιέρας.

«Θα μπαινεις βόιδι και θα βγαινεις μοσχάρι»...

...είπε ένας μικρέμπορος με μαγαζάκι «κομμάτι γωνία», που λένε. Είναι από τις χαρακτηριστικότερες αντιδράσεις που καταγράψαμε σε σχετικό ρεπορτάζ, σε ό,τι αφορά τον «εξοντωτικό» χρόνο εργασίας του συνεχούς. Κι άλλος είπε: «εγώ το μεσημέρι θέλω να πηγαίνω σπίτι μου να τρώω, δεν με ενδιαφέρει πόσες ώρες θα μου κοστίσει»· δηλαδή, ο άνθρωπος εννοούσε, χωρίς να το καταλαβαίνει φυσικά..., «δεν μ' ενδιαφέρει ποιος πληρώνει το "σπιτικό φαγητό" μου». Κι αν σε κάποιον άλλον πεις ότι ούτε «μοσχάρι» θα βγει από τη δουλειά, ούτε θα του «κλέψει» την πελατεία κάποιος άλλος που θα μένει ανοιχτός το μεσημέρι, αφού το μαγαζί του θα μπορεί να μένει ανοιχτό με επιδοτούμενες θέσεις εργασίας· κι αν πεις σε μερικούς άλλους ότι καλό θα είναι να «κάνουν κολλεγιά» για να αυγατίσουν και τα κέρδη, θα εισπράξεις την απάντηση: «και πού ξέρω 'γω ποιος θα με πρωτοκλέψει»;· όχι αν του «κλέψουν», αλλά ποιος θα το κάνει πρώτος!

Κάθε κρατική ρύθμιση εμπεριέχει το στοιχείο της βίας· αν αφορά σε βαθιά ριζωμένες συνήθειες, η συναίσθηση περί του βίαιου αυξάνεται αντίστοιχα, μαζί και οι αντιδράσεις. Ποιος θα μας διαφυλάξει όμως

από τη συνεχή βία που ασκείται πάνω μας με την απλούστατη φράση: «εγώ έτσι θέλω, ρε παιδί μου»· βία που είναι πιο αποτελεσματική όταν κοσμεείται από την συμπαθή εμποράκο, υδραυλικό κ.ο.κ., με διάφορα «ιδεολογικά» επιχειρήματα, του είδους «κι αν γίνεται στην Ευρώπη, τι μ' αυτό; Θα τους αντιγράψουμε;». 'Ετσι' εμείς είμαστε μια ζωή εθνικά περήφανοι, ή τουλάχιστον, «αλλιώςτικοι, άλλοι άνθρωποι ρε παιδί μου, πώς να σου πω; Εμείς το βράδυ έχουμε την ταβερνούλα μας, ξέρεις... κι έπειτα αρκεί η νύφη μου κι η γυναίκα μου όταν πλακώνει δουλειά στο μαγαζί».

Πέρα από τις επιπτώσεις στην οικονομία (από εξοικονόμηση καυσίμων μέχρι αύξηση των θέσεων εργασίας, περιορισμό της παραιοοικονομίας κτλ. —όλες προβλέψεις, ενδεχόμενα...), είναι γεγονός ότι το συνεχές πλήττει καίρια κοινωνικές νοοτροπίες και πρακτικές που συνιστούσαν, δεκαετίες τώρα, τη δομή και το ύφος της καθημερινότητας του «μέσου Έλληνα», όπως λένε.

Η αναδιάταξη του εργασιακού χρόνου, είναι το κεντρικό σημείο από όπου εκπορεύεται πλείστες όσες ανατροπές στην κοινωνική ζωή. Τουλάχιστον το χειμώνα και την άνοιξη (το συνεχές θα επανεξετασθεί το καλοκαίρι —βαλκανιομεσόγειος γαρ η Ελλάς...), το 20λεπτο μεσημεριανό διάλειμμα, π.χ., ενδέχεται να επιδράσει ευεργετικά στην άνθηση ποικίλων ειδών, διάφορων από τα σημερινά, «ταχυφαιγείων»· προς όφελος της εργαζόμενης συ-

ζύγου ή της νοικοκυράς, η οποία δεν θα είναι τόσο «μάγαιρας» όσο μέχρι τώρα, με αποτέλεσμα να ασχοληθεί και με άλλα —πέραν του οίκου— ή να βλέπει περισσότερες βιντεοκασέτες το πρωί... Η κατάργηση του μεσημεριανού φαγητού (με την επιφύλαξη ότι τα εμπορικά και οι βιοτεχνίες δεν θα γίνουν και μαγέρικα), μπορεί να επιδράσει ευεργετικά και στην υγεία του νεοέλληνα, ο οποίος το μεσημέρι συνήθως «ξεκοιλιάζεται»· τώρα, επειδή δεν θα μπορεί να το κάνει αυτό το μεσημέρι, θα τρώει κάπως πιο νωρίς το βράδυ, έτσι που να μη βλέπει εφιάλτες, όπως τώρα που κατεβάζει τα «γατοκέφαλα» στις 10 και στις 11 αρχίζει το γνωστό ασθματικό του ροχαλητό προς στην του - βούλα του.

Είναι αμφίβολο, βέβαια, κατά πόσον το συνεχές δεν θα αυξήσει την ιδιώτευση —ως τρόπο βίωσης χρόνου— η οποία, ωστόσο, έχει ήδη προοδεύσει αξιοθαύμαστα στον κατακερματισμό αυτού που άλλοτε λεγόταν κοινωνικός βίος. 'Ισως «το κλεισιμο στο σπίτι» επιταθεί, επ' ωφέλεια των λεσχών πώλησης και ενοικίασης βιντεοκασετών, ή επ' ωφέλεια της «παρέας», ή επ' ωφέλεια των διαζυγίων (σίγουρα είναι προτιμότερο η «μαιτρέσσα» να φτάσει στα όρια τις απαιτήσεις της, και να μην συμβιβάζεται στο μέχρι τώρα «πεταχτό»· του εισπράττει από τον ερωτικώς δυσπραγούντα οικογενειάρχη). Ποιος θα μπορούσε να συστηματοποιήσει τις τόσες συνέπειες που θα έχει το συνεχές στην ιδεολογία και την πρα-

κτική των εκτός παραγωγής και δημοσίου χώρου στιγμών; Οι αισιοδοξότεροι μπορούν να προσδοκούν κινητικότητα στα βιβλιοπωλεία, στα δισκάδικα, στις πολιτιστικές πρωτοβουλίες των πολιτών του «συνεχούς», χωρίς να παραβλέπουν και τις συνέπειες μιας δομικής ομοιομορφίας που θα επιβληθεί εξ' αντικειμένου σε παραγωγικούς ρυθμούς και δημόσιες σχέσεις.

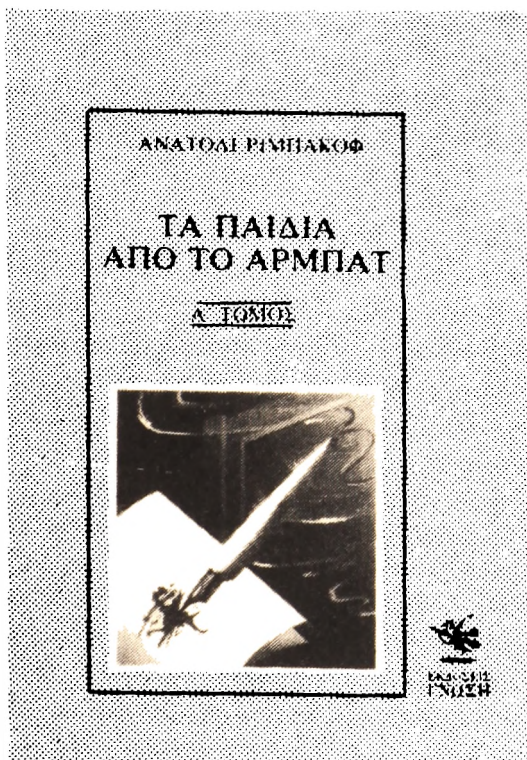
Δεν χρειάζεται όμως ούτε κινδυνολογία, ούτε δαιμονολογία, ούτε καταστροφολογία. Όσοι μετέλθουν τέτοιου είδους ρητορεία, τους επιφυλάσσεται μια θέση στα χρονοντούλαπα της Ιστορίας, αντάξια της ανικανότητάς τους να συμβάλλουν στην αυτόνομη, δική τους θέσπιση μιας άλλης κοινωνικής τάξης πραγμάτων· να καταδείξουν τις ελλείψεις εκείνες που αποτελούσαν οργανικές προϋποθέσεις για τη θέσπιση του συνεχούς (από βελτίωση συγκοινωνιακής και επικοινωνιακής υποδομής μέχρι πρόνοια για τον εκσυγχρονισμό και την ποιότητα της γενικότερης υποδομής των πόλεων και ημι-πόλεων)· να καταδείξουν τις ελλείψεις, αλλά να μην περιοριστούν στο καταγγελτικό στυλ ρητορικής· να παρέμβουν υπέρ των εργαζομένων και αναξιοπαθούντων, όχι από τη σκοπιά του πατέρα -προστάτη αλλά από θέσεις κοινωνικού μετασχηματισμού: κολυμπώντας στα βαθιά χωρίς σωσίβια και ναυαγοσώστες.

Η άλλη πρόταση για την Ελλάδα του 2000, βαρύνεται και με άλλες υποχρεώσεις εγγραφής τώρα...

Τα βιβλία της «γνώσης»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΝΩΣΗ»
ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΞΕΧΩΡΙΖΟΥΝ

ΑΝΑΤΟΛΙ ΡΙΜΠΑΚΟΦ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΜΠΑΤ

«... Η δομή του έργου έχει τις ρίζες της στις παραδόσεις ρωσικής γραφής του δέκατου ένατου αιώνα...
Αλλά το πιο σπουδαίο είναι ότι περιέχει δυο μαθήματα — ένα μάθημα Ιστορίας και ένα μάθημα ηθικής...».

Εβγκένι ΕΦΤΟΥΣΕΝΚΟ

«... Θεωρώ ότι στη λογοτεχνία μας δεν υπήρξε πιο εντυπωσιακό καλλιτεχνικό μνημείο εκείνων των δύσκολων και τραγικών χρόνων...»

Μπουλάτ ΑΚΟΥΤΖΑΒΑ

Μόλις Κυκλοφόρησε

εκδόσεις «γνώση»

Ζωοδόχου Πηγής 29, 106 81 Αθήνα, τηλ.: 3620941 · 3621194 Γρηγ. Αυξεντίου 26, 157 71 Ζωγράφου, τηλ.: 7794879 · 7786441

Χρόνος για ζωή

του Αντρέα Φραγκιά

Κ. Πιττακίης

Η παλίρροια που γεμίζει και αδειάζει τους δρόμους από τις καθημερινές μυρμηγκιές δεν γίνεται βέβαια αυτόματα ούτε είναι τυχαία. Δεν αποφασίζουν κάποια στιγμή να βγουν όλοι στους δρόμους και ύστερα, όταν τους έρθει το κέφι, να μαζευτούν πάλι στα σπίτια τους. Ο ρυθμός της εναλλαγής μέσα - έξω φαίνεται για τον καθένα σταθερός και νομίζουμε πως είναι ο μόνος, πως έτσι ήταν πάντοτε. Έχουμε αποδεχτεί το μεγάλο ρολόι που βρίσκεται πάνω από την πόλη μας. Το ρολόι αυτό χτυπάει βαριά, άλλοτε τρέχει αλλόκοτα, συχνά σφυρίζει, γίνεται ξυπνητήρι, σειρήνα συναγερμού ή σημαίνει σιωπητήριο. Υπάρχει στους δρόμους μέσα στα γραφεία, στο εργαστήριο ή στο εργοστάσιο, στο μαγαζί, το έχουμε συνέχεια μπροστά μας και κάποτε ανακαλύπτουμε πως βρίσκεται στις φλέβες και στο αίμα μας. Λέει ποιοι και πότε θα βγουν, ποιοι οφείλουν να αποσυρθούν. Προστάζει πότε θα ξυπνήσεις σε πόσα λεπτά πρέπει να ντυθείς, να ρουφήξεις το πρωινό σου και πόσες κουβέντες προφταίνεις να πεις αν το ίδιο πρωινό ξυπνητήρι ισχύει και για τους άλλους. Αν είναι μόνο για σένα, όλα πρέπει να γίνουν αθόρυβα και να φύγεις αμίλητος κλείνοντας προσεχτικά την πόρτα. Είναι ακόμα καθορισμένο πόσο γρήγορα υποχρεώνεσαι να τρέξεις ώσπου να φτάσεις στη δουλειά και πόσο πρέπει να σέβεσαι τους χρονικούς συντελεστές ασφαλείας για να εξουδετερωθούν τα συγκοινωνιακά απρόοπτα. Ο ρυθμός διαχέεται, όλοι τον ξέρουν αλλά και απορούν για τη δύναμή του. Όποιος τον παραβεί ή αδιαφορήσει θα έχει πολλαπλές και ατέλειωτες συνέπειες.

Θα λέγαμε, σύμφωνα με τη γνωστή διατύπωση, ότι κάθε τρόπος παραγωγής ορίζει τον δικό του ρυθμό. Είναι αποτέλεσμα και η προέκτασή του στην καθημερινή ζωή. Ο τρόπος παραγωγής, ισχυρότερος από τους επιμέρους παράγοντες, καθορίζει το ρυθμό ανεξάρτητα από τη βούληση ή τις επιθυμίες των ομάδων. Δεν αφήνει περιθώρια επιλογής. Οι ιδιαιτερότητες που μπορεί να παρουσιάσουν είναι αποτέλεσμα του βαθμού της οργάνωσης μέσα στη βαθμίδα του συγκεκριμένου τρόπου. Ακόμα και στο αναπτυγμένο βιομηχανικό στάδιο υπάρχουν αγροτικοί ρυθμοί, βιοτεχνικοί, νησιδες μακαριότητας, όπως και ξέφρενο λαχάνιασμα στην καταδίωξη του ευκαιριακού κέρδους και η λανθάνουσα δραστηριότητα μιας παραοικονομίας σε άνθιση.

Στο συγκεκριμένο χρονικό ρυθμό, ο άμορφος χρόνος επιμερίζεται σε ειδικότερα μεγέθη, σε ώρες με καθορισμένο περιεχόμενο και διαδοχή που εκφράζονται στο ωράριο. Μέσα σε αυτό πραγματοποιείται κάθε φορά με απαραβίαστη τάξη η ανακύκλωση της ζωής. Και, όπως όλοι ξέρουμε, ο χρόνος είναι η ίδια

Οι ώρες έξω από τη δουλειά θεωρούνται ώρες χαμένες για το σύστημα που μπορούν να λεηλατηθούν χωρίς συνέπεια και ευθύνη. Έτσι έχουμε όγκους πεταμένου χρόνου, ξέφτια και σκουπίδια ωρών που καταλήγουν στην οδυνηρή κατάσταση να θέλει ο καθένας να «σκοτώσει την ώρα του». Όσοι περισσότεροι τέτοιοι «φόννοι» ωρών γίνονται, τόσο η ζωή υποβαθμίζεται. Εκτός από τις ατομικές «δολοφονίες» του χρόνου, η πόλη φροντίζει για μαζικές εξοντώσεις ωρών με την ανεύθυνη υπεροψία ενός δυνάστη.

η ζωή μας. Το ωράριο αποκτά ποιότητα μόνο όταν την εξυπηρετεί. Είμαστε παράγωγα του κάθε γενικού και ειδικού ωραρίου στο οποίο έχουμε ενταχθεί. Μέσα σε αυτό θα ρυθμίσεις, όπως και όλοι οι άλλοι, τη ζωή σου. Και, σύμφωνα πάντα με την ίδια διατύπωση, όταν η ανάπτυξη —ή και η καθυστέρηση— δεν μπορεί να χωρέσει στο ρυθμό αυτόν, οι δυνάμεις που γεννιούνται στο παραγωγικό— χρονικό σύστημα ασφυκτιούν ή δεν το αντέχουν και το σύστημα αναπροσαρμόζεται λιγότερο ή περισσότερο απότομα, συχνά βίαια ακόμα και θεαματικά. Το σύστημα είναι πάντοτε κουρντισμένο σε ένα βασικό ρυθμό και σε αυτόν υπακούουν όλες οι διαδικασίες. Οι αποκλίσεις βέβαια υπάρχουν σύμφωνα με τις ανάγκες του, ποτέ όμως έξω από το κυρίαρχο τέμπο μιας ενορχήστρωσης που κύριο μέλημά της είναι η παραγωγή.

Κυρίαρχη όμως σημασία αποκτά η προτεραιότητα που δίνει το σύστημα στην ποσοτική και ποιοτική έννοια της παραγωγής και υπέρ ποιού αυτή συντελείται. Ο μέσα στο χώρο δουλειάς ρυθμός καθορίζει και τον έξω χρόνο, που είναι μια σύνθεση από ρυθμούς. Ξεκινάει από το πώς γυρίζει η ρόδα, από πού αρχίζουν και πώς τελειώνουν τα διάφορα στάδια, ποιος κλάδος μέσα στο σύστημα επιβάλλει το ρυθμό του. Στις πιο πρώιμες μορφές, τον τόνο τον έδινε το εμπόριο και όλη η πόλη ήταν προέκταση του «μαγαζιού» που έπρεπε να εξυπηρετηθεί οπωσδήποτε. Είχαμε δηλαδή ένα ωράριο καθαρά εμπορικό σε μια πόλη που ήταν ολόκληρη ένα παζάρι. Έτσι «οι νόμοι της αγοράς» απόκτησαν θεσμική ιερότητα.

Ο χρονορυθμός γίνεται συνθήκη ζωής ως τις έσχατες λεπτομέρειες. Καθορίζει πότε θα κοιμηθείς και πότε θα ξυπνήσεις, πόσο σου επιτρέπει και πότε να συναντήσεις τους ανθρώπους του σπιτιού σου και τους φίλους σου, αν θα βρεθείς μαζί τους γύρω από το οικογενειακό τραπέζι, αν αποτελεις μέρος μιας συνεκτικής ομάδας ή είσαι ένα ξεμοναχιασμένο άτομο. Αυτός επίσης καθορίζει αν ένα σπίτι λειτουργεί σαν εστία ή σαν ξενοδοχείο, αν είναι δυνατόν να δεχτούν τους φίλους τους ή αν η μόνη δυνατότητα επαφής είναι ένα βιαστικό τηλεφώνημα. Συμβαίνει συχνά οι άνθρωποι του ίδιου σπιτιού να συνεννοούνται με σημειώματα και κάποιοι να είναι «κυριακάτικοι πατέρες».

Πολλές φορές βλέποντας την κίνηση στους δρόμους, θα έχουμε αναρωτηθεί όλοι μας: πού πάει όλος αυτός ο κόσμος; Το ερώτημα μένει αναπάντητο στις ενδιάμεσες ώρες που όσοι απασχολούνται έχουν αποσυρθεί στις δουλειές τους. Ποιοι είναι οι τόσοι άλλοι; Μια χρήσιμη στατιστική θα ήταν να μετρηθούν πό-

σοι κυκλοφορούν στο δρόμο, πεζοί ή επωχούμενοι, και πόσοι δουλεύουν. Έτσι θα μπορούσε να διαπιστωθεί αν κάθε ώρα ισχύει κάποια σχέση στις δυο αυτές ομάδες. Θα ήταν ακόμα ενδιαφέρον να μαθαίναμε πόσοι από τους κινούμενους κυκλοφορούν για τη δουλειά που κάνουν, προσφέροντας κάποια υπηρεσία, πόσοι ξεκίνησαν για ψώνια, για διοικητικές υποχρεώσεις και πόσοι για περίπατο ή χάζεμα. Από τις ποσοτικές σχέσεις των ομάδων θα έβγαινε ένας δείκτης για κάθε ώρα και για κάθε πόλη. Αν στη ροή της πολιτείας βαραίνουν οι άνθρωποι έξω από την εργασία, η όψη της αλλάζει. Η παρουσία τους, οι καταναλωτικές συμπεριφορές τους, οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται για να εξυπηρετηθούν αυτοί προσδιορίζουν διαφορετικό κλίμα και σκηνικό. Μήπως η επιβάρυνση είναι δυσανάλογη με την αντοχή της πολιτείας; όταν η κίνηση είναι κατά μεγαλύτερο μέρος δική τους; Από ποιους προκαλούνται οι περιφημες ώρες αιχμής, ποια είναι η ανθρώπινη σύνθεση και το κίνητρό τους;

Κάθε ώρα της ημέρας έχει διαφορετικούς ανθρώπους στο δρόμο. Πέρα από τις οικονομικές ή ταξικές διακρίσεις τους, οι άνθρωποι είναι αναγνωρίσιμοι σύμφωνα με τις ώρες που προσέρχονται και τις ώρες που γυρίζουν σπίτι τους. Είναι ακόμα αποτυπωμένη στο πρόσωπό τους η κούραση και η δυσφορία από τη διαδρομή όταν φτάνουν στη δουλειά τους ή στο σπίτι τους. Είναι ένα υπέρβαρο που τους επιβάλλει η πόλη κλέβοντάς τους ένα κομμάτι από τη ζωή τους. Η ώρα της επιστροφής ρυθμίζει πολλά πράγματα μέσα στο σπίτι και στις σχέσεις των ανθρώπων. Το είδος του φαγητού, αν θα υπάρχει κοινό τραπέζι, οι αγορές και τα ψώνια διαβίωσης, καθορίζουν το κλίμα της υπόλοιπης μέρας, αν θα συναντήσει κανείς άλλους ανθρώπους ή θα παραδοθεί, στο άραγμα, ώσπου να αποκοιμηθεί απέναντι στην τηλεόραση.

Η κατάσταση που βρίσκεται ο καθένας μετά τη δουλειά του είναι αποτέλεσμα του ωραρίου του και του ρυθμού παραγωγής στο σύνολό της. Παλαιότερα, ο καθένας φρόντιζε να κατοικεί κοντά στη δουλειά του και να εξυπηρετείται για την καθημερινή του διαβίωση μέσα στη συνοικία του. Για τις μεγαλύτερες και προγραμματισμένες από τον προϋπολογισμό του αγορές, κατέφευγε στο εμπορικό κέντρο της πόλης που είχε αποκτήσει παραδοσιακή και εθιμική προτεραιότητα. Με το άπλωμα της πόλης, την κατάργηση των εργατικών συνοικισμών, το σχήμα αυτό έσπασε, οι διαδρομές μεγάλωσαν σε χιλιόμετρα και πολλαπλασιάστηκαν εξοντωτικά σε χρόνο. Η πόλη έγινε ένα άθροισμα από δυσλειτουργίες που θεωρήθηκαν φυσικές, το κλίμα της «γειτονιάς» διαλύθηκε και αυξήθηκε, μαζί με το νέφος, η ψυχική έρημος της απομόνωσης. Η λύση και η θυσία για την απόκτηση του Ι.Χ. αποδείχτηκε χωρίς πρακτικό αποτέλεσμα και το όνειρο του ακριβοπληρωμένου αυτού θησαυρού κατάντησε άνθρακες.

Ο ρυθμός, η κατανομή του χρόνου, η χρήση και η εσωτερική αξία του καθορίζει τη ζωή των ανθρώπων. Ο καθορισμός ενός «ωραρίου» φαίνεται σαν μια κοινή και απλή διαρρύθμιση ενός ασήμαντου προβλήματος. Οι ώρες έξω από τη δουλειά θεωρούνται ώρες χαμένες για το σύστημα που μπορούν να λεηλατηθούν χωρίς συνέπεια και ευθύνη. Έτσι έχουμε όγκους πεταμένου χρόνου, ξέφτια και σκουπίδια ωρών που καταλήγουν στην οδυνηρή κατάσταση να θέλει ο καθένας να «σκοτώσει την ώρα του». Όσοι περισσότεροι τέτοιοι «φόννοι» ωρών γίνονται, τόσο η ζωή υποβαθμίζεται. Εκτός από τις ατομικές «δολοφονίες» του χρόνου, η πόλη φροντίζει για μαζικές εξοντώσεις ωρών με την ανεύθυνη υπεροψία ενός δυνάστη. Και όμως, ο χρόνος έξω από την εργασία, ο περιφημος «ελεύθερος χρόνος» είναι η κυρίως ζωή, η ουσιαστική περίοδος της ημέρας που η ποιότητά του καθορίζει το άτομο. Αυτή η ζωή του απομένει και σε αυτήν, εκτός από την αναπλήρωση της εργατικής δύναμης, ολοκληρώνει τον εαυτό του, αποκτά και εκφράζει τα ενδιαφέροντά του, βρίσκει τις πηγές της τροφοδοσίας του, τις μικρές και τις μεγάλες χαρές που είναι ατομικά και κοινωνικά ανεκτίμητες.

Δυο θαυμάσιοι εκλαϊκευτές της επιστήμης μεταφράζονται

για πρώτη φορά
στην Ελλάδα

Peter Atkins
Πανεπιστήμιο Oxford
η δημιουργία

• «ένα αστραφτερό, συγκλονιστικό κείμενο για ένα θέμα μέγιστης σημασίας...».

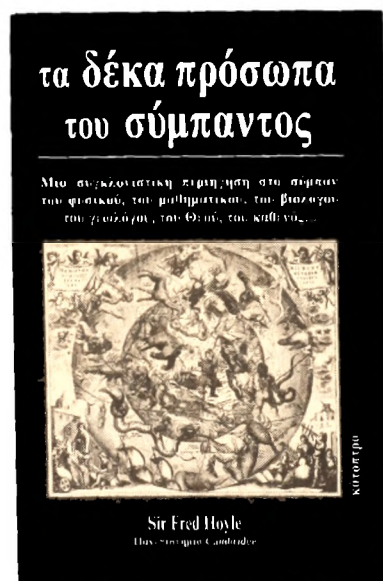
THE TIMES literary supplement

«...Υποστηρίζω την άποψη ότι δεν υπάρχει τίποτε που να μην μπορεί να κατανοηθεί· ακόμη και ζητήματα που πολλοί πιστεύουν ότι δεν επιδέχονται ερμηνεία, όπως η δημιουργία του Σύμπαντος ή η εμφάνιση μιας έκφρασής του όπως είναι η συνείδηση ή η ελεύθερη βούληση.

Όλα αυτά ερμηνεύονται χωρίς την ανάγκη να επικαλεστούμε την ιδέα ενός Υπέρτατου Όντος. Παραδέχομαι πως τα επιχειρήματά μου πιθανόν να ενοχλήσουν ανθρώπους που κατά κάποιο τρόπο θρησκευονται. Ελπίζω όμως πως θα αποδεχθούν τουλάχιστον ότι η επιστήμη φαίνεται να βρίσκεται στο κατώφλι της ερμηνείας των πάντων...».

Ένα μανιφέστο της σύγχρονης επιστήμης από τον καθηγητή Φυσικοχημείας P. Atkins.

σελ. 216, Εκδόσεις Κάτοπτρο, 950 δρχ.

Sir Fred Hoyle
Πανεπιστήμιο Cambridge
τα δέκα πρόσωπα
του σύμπαντος

«...Είναι συγκλονιστική η εκτίμησή του ότι αν ο πολιτισμός μας δεν καταρρεύσει σύντομα (μέχρι το 2025 μ.Χ.), τότε το ανθρώπινο είδος θα εξαφανιστεί...»

Scientific American

Θέματα τόσο σημαντικά όπως η σύσταση της ύλης, η αλληλεπίδραση των σωμάτων, η εμφάνιση και εξέλιξη της ζωής, η μελέτη της ανθρώπινης κοινωνίας και του μέλλοντός της, η ενδεχόμενη ύπαρξη ευφυούς ζωής σε άλλους πλανήτες, η αρχή και το πιθανό τέλος του σύμπαντος παρουσιάζονται με απλό τρόπο και διευρύνουν τους ορίζοντες του αναγνώστη από το μικρόκοσμο ως τον μέγακοσμο.

σελ. 214, Εκδόσεις Κάτοπτρο 950 δρχ.

KΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ τροχαλία ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
Γριβαίων 5 (πάροδος Σκουφά 64) 106 80 Αθήνα — Τηλ.: 36 46 426

...Όταν τα συνταγματικά όργανα αναγορεύονται σε κριτές των πάντων...

Η πρόσφατη «έγκαιρη» απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με το «νέο» Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό, που ισχύει από 1.1.1986 (!), ακυρώνει δυο καίριες διατάξεις του, των άρθρων 8 παρ. 1 και 9 παρ. 3, που αναφέρονται στην επιτρεπόμενη κάλυψη των οικοπέδων και στη θέση των κτιρίων σε σχέση με τα πλάγια και πίσω όριά τους.

Οι συνέπειες της απόφασης δημιούργησαν μεγάλη αναταραχή, απόλυτα δικαιολογημένη άλλωστε, αφού θίγουν δυο από τις πλέον ευαίσθητες χορδές της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας: την ιδιοκτησία και την εκμετάλλευσή της. Οι επόμενες κινήσεις που φυσιολογικά θα αναμενόταν να γίνουν από τον αρμόδιο φορέα, το ΥΠΕΧΩΔΕ, θα ήταν:

- ή να προσφύγει στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο για συνολική ακύρωση της απόφασης του Σ.Τ.Ε.

- ή να δεχθεί τη μερική ισχύ της απόφασης, μόνο για τις περιοχές όπου ισχύει το πανταχόθεν ελεύθερο σύστημα δόμησης, από τους ιδιοκτήτες των οποίων έγινε η προσφυγή.

Από τις δηλώσεις του κ. Παπαστεφάνου προκύπτει πως επέλεξε τη δεύτερη λύση, η οποία επιτρέπει να σωθεί προσωρινά το κύρος του νομοθετικού οργάνου, καθώς και να κερδηθεί χρόνος, έως ότου προσφύγουν και ιδιοκτήτες άλλων περιοχών. Όπως και να 'χει το ζήτημα παγιώνεται και διαιωνίζεται μια κατάσταση, που τείνει να γίνει καθημερινή μέθοδος δράσης στον τόπο μας, όπου συζητήσεις επί της ουσίας, αντί να προηγούνται, έπονται των καταστάσεων. Επιλύονται μάλιστα δια της οδού διοικητικών - δικαστικών διαιτησιών, από όργανα θεσμοθετημένα από το Σύνταγμα να «μιλούν» επί του τυπικού των νόμων.

Δίχως να γνωρίζουμε ούτε το κείμενο με το σκεπτικό της απόφασής του Σ.Τ.Ε. ούτε το πρόβλημα σε όλη του την έκταση, έχουμε να παρατηρήσουμε τα παρακάτω:

- εάν ο νέος Γ.Ο.Κ. όπως ισχυρίζονται ορισμένοι, αναβαθμίζει το περιβάλλον των πόλεων, τότε γιατί δεν πάρθηκαν εγκαίρως τα απαραίτητα μέτρα — π.χ. κατά την Αναθεώρηση Διατάξεων του Συντάγματος του '86 — ώστε οι σχετικές νομοθετικές πράξεις να είναι συνταγματικά κατοχυρωμένες. Γιατί τέτοια προχειρότητα και ανευθυνότητα;

- εάν ο νέος Γ.Ο.Κ., αντίθετα, υποβαθμίζει το περιβάλλον των πόλεων, όπως ισχυρίζονται άλλοι, τότε αναρωτιόμαστε εάν αυτό ήταν στην πρόθεση των Επιτροπών και των αρμοδίων φορέων. Και τότε πάλι προκύπτει το ερώτημα: γιατί τέτοια προχειρότητα και ανευθυνότητα;

Παραθέτουμε, προκειμένου να ανοίξει διάλογος, άρθρο του πολεοδόμου Κωστή Γκάρτζου, ο οποίος ήταν μέλος των Επιτροπών επεξεργασίας του νέου Γ.Ο.Κ., ως εκπρόσωπος του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων, του Τ.Ε.Ε. και του ΥΠΕΧΩΔΕ.

Η κατάργηση του νέου Γ.Ο.Κ. προστατεύει ή προδίδει το φυσικό περιβάλλον;

του Κωστή Γκάρτζου

Εντελώς αβασάνιστα το Συμβούλιο της Επικρατείας κατάργησε, ως αντισυνταγματικές, δυο από τις βασικές διατάξεις του νέου Γ.Ο.Κ. που κατοχυρώνουν την ελεύθερη διάταξη του κτιρίου μέσα στο οικόπεδο. Το Σ.Τ.Ε. επανέφερε έτσι έμμεσα σε ισχύ το περίφημο «πανταχόθεν ελεύθερο» σύστημα, που ο νέος Γ.Ο.Κ. είχε καταργήσει.

Την απόφασή του αυτή το Σ.Τ.Ε. στήριξε στην επικρατούσα αφελή αντίληψη ότι η κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα προστασία του φυσικού περιβάλλοντος εξαντλείται στις πλαϊνές πρασιές των οικοπέδων (!). Το Σ.Τ.Ε. απέφυγε εντελώς να μπει στον κόπο να αναρωτηθεί ποιοι είναι οι αληθινοί στόχοι των διατάξεων που καταργεί και κατά πόσο το επιδιωκόμενο φυσικό αποτέλεσμα συγκρούεται πράγματι με το πνεύμα του άρθρου 24 του Συντάγματος, ή μήπως αντίθετα είναι εκείνο ακριβώς που το υλοποιεί πιο βαθειά και ουσιαστικά.

Εκείνο που προξενεί κατάπληξη ανεξάρτητα από την ουσία του ζητήματος, στην οποία θα αναφερθώ παρακάτω, είναι ότι αποφάσεις του Σ.Τ.Ε. σε ζητήματα τόσο σοβαρά παίρνονται ερήμην της πολεοδομικής επιστήμης και των κοινωνικών διαδικασιών που έχουν προηγηθεί. Η σύνταξη του νέου Γ.Ο.Κ. είναι προϊόν πολυετών διεργασιών μιας ολόκληρης δεκαετίας μετά τη μεταπολίτευση (1975-1985), με συμμετοχή όλων των ειδικών επιστημόνων της χώρας, στα πλαίσια ομάδων εργασίας των Πανεπιστημίων, του Τεχνικού Επιμελητηρίου, του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων και του Υπουργείου ΥΠΕΧΩΔΕ. Παίρνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες του μεσογειακού περιβάλλοντος και τα διδάγματα της ελληνικής παράδοσης στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία, οι επιστήμονες αυτοί υιοθέτησαν ένα ολόκληρο σύστημα στόχων για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις ελληνι-

κές πόλεις και για την απαλλαγή από το δεινά που έφεραν οι προηγούμενοι ξενόφερτοι Γ.Ο.Κ.

Πώς είναι δυνατόν, ύστερα από τις πρώτες προσφυγές μεμονωμένων ατόμων, που είναι φυσικό να υπάρχουν (και που πίσω από τη δήθεν προστασία του περιβάλλοντος αποβλέπουν προφανώς στην εξυπηρέτηση ατομικών ως επί το πλείστον συμφερόντων), το Σ.Τ.Ε. να τα διαγράφει όλα αυτά με μια μονοκονδυλιά και να παίρνει αποφάσεις τόσο σοβαρές, στη βάση συντηρητικών εισηγήσεων για την ερμηνεία του άρθρου 24 του συντάγματος, στηριζόμενων στην αφελή αρχή «φυσικό περιβάλλον ισον πρασιές» και αδιαφορώντας εντελώς για τη γνώμη των ειδικών επιστημόνων, γύρω από την ουσία του ζητήματος; Είναι δυνατόν οι αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι που συνέταξαν το νέο Γ.Ο.Κ. να αγνόησαν το στόχο της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος;

Στην ουσία του ζητήματος θα αναφερθώ εδώ συνοπτικά μόνο, γιατί υπάρχουν πολυσέλιδες εργασίες και εισηγήσεις των Επιτροπών.

1. Οι προϋπάρχοντες Γ.Ο.Κ. επέβαλαν δυο συστήματα δόμησης, φερμένα από το εξωτερικό, το «συνεχές» και το «πανταχόθεν ελεύθερο». Και τα δυο είναι άσχετα και προς το ελληνικό περιβάλλον και προς την παραδοσιακή πολεοδομία και αρχιτεκτονική. Το «συνεχές» έκανε υποχρεωτική τη δόμηση ολόκληρης της πρόσοψης του οικοπέδου, στραγγαλίζοντας έτσι την παραδοσιακή λειτουργικότητα του ακάλυπτου χώρου και την οργανική σχέση του με το δρόμο και την πλατεία (αυλή, αίθριο, δώμα). Το «πανταχόθεν ελεύθερο», που εισάχθηκε αργότερα για να προλάβει στα προάστια τα κακά του «συνεχούς» δανεισμένο από τις αγγλικές κηπουπόλεις όπου οι κάτοικοι

δεν ζουν στην ύπαιθρο όπως στη Μεσόγειο, αύξησε μεν σημαντικά τον ακάλυπτο χώρο, αλλά τον κατασπατάλησε σε στενούς και ακατάλληλους για οποιαδήποτε κοινωνική χρήση διαδρόμους γύρω από την οικοδομή, τις λεγόμενες πρασιές. Επί πλέον, με τη δραστική μείωση της κάλυψης που απαιτούσε η δημιουργία πρασιών, το «πανταχόθεν ελεύθερο» περιόρισε υποχρεωτικά τη μορφή της οικοδομής σε ένα αναγκαστικό ορθογώνιο κουτί, στη μέση του οικοπέδου, καταργώντας την παραδοσιακή δυνατότητα παιξίματος των όγκων για δημιουργία ανοιχτών και ημιυπαίθριων χώρων σε όλα τα επίπεδα, λειτουργικά συνδεδεμένων μεταξύ τους και προς τους κλειστούς χώρους.

2. Ο νέος Γ.Ο.Κ. κατάργησε και τα δυο αυτά συστήματα και θέσπισε έναν τρόπο δόμησης που κατοχυρώνει τη δυνατότητα ελεύθερης διάταξης του κτιρίου και των ανοιχτών και ημιυπαίθριων χώρων του (κήπων, αυλών, δωματίων, αιθριών, στοών, εξωστών) μέσα στο οικόπεδο, ανάλογα με τις λειτουργικές του ανάγκες. Το «συνεχές» και το «πανταχόθεν ελεύθερο» εμπεριέχονται σε αυτόν ως ακραίες υποπεριπτώσεις. Ο τρόπος αυτός διέπει τη δόμηση στις χώρες της Μεσογείου σε όλα τα χρόνια της ιστορίας τους. Στην Ελλάδα καταργήθηκε το έτος 1923 με την άκριτη εισαγωγή των ξενόφερτων συστημάτων δόμησης (συνεχές, πανταχόθεν ελεύθερο) που μας έγιναν από τότε δεύτερη φύση. Σε άλλες χώρες της Μεσογείου (Ισραήλ, Μαρόκο, Νότια Γαλλία), αντίθετα, κατόρθωσε να ενσωματωθεί σιγά - σιγά στη σύγχρονη μαζική δόμηση, χάρις στην προσπάθεια, την ευφυΐα και τη συνεργασία των ειδικών επιστημόνων και των νομικών⁽¹⁾.

3. Ας έρθουμε τώρα στο φυσικό περιβάλλον. Δεχόμαστε την αρχή με την οποία ο εισηγητής του Σ.τ.Ε. πέτυχε να αποκαταστήσει το «πανταχόθεν ελεύθερο» σύστημα, ότι δηλαδή η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος είναι συνάρτηση του μεγέθους και της συνέχειας του ακάλυπτου χώρου, και υποστηρίζουμε ότι η αρχή αυτή υλοποιείται πολύ πιο σωστά και λειτουργικά στο νέο Γ.Ο.Κ. Ο κρίσιμος δείκτης για την πυκνότητα δόμησης δεν είναι ούτε οι πρασιές, ούτε η κάλυψη, ούτε το ύψος, είναι ο συντελεστής δόμησης, σε συνάρτηση με τη χρήση γης. Από αυτόν και μόνο εξαρτάται, σε αντίστροφη ευθεία συνάρτηση η συνολική ποσότητα των ανοιχτών χώρων του οικοπέδου (αν φυσικά δεχθούμε ότι στη δημιουργία της έννοιας του συνολικού ανοιχτού χώρου συμβάλλει π.χ. και ένα δώμα που προκύπτει από την οπισθοχώρηση ενός όγκου στον πρώτο όροφο και που μπορεί να συνεχεται με την αυλή, τον κήπο και το δρόμο πιο άμεσα και λειτουργικά από ότι η ταράτσα μιας πολυκατοικίας στο «πανταχόθεν ελεύθερο» σύστημα μέσω του πηγαδιού της πρασιάς). Πράγματι σε ένα οικόπεδο π.χ. 1000 μ² σε ζώνη κατοικίας με συντελεστή δόμησης 0,4 η κάλυψη δεν μπορεί ποτέ να υπερβεί το 40%, κατά κανόνα δε θα είναι πολύ μικρότερη γιατί οι ιδιοκτήτες σπάνια θα θελήσουν να εξαντλήσουν το συντελεστή δόμησης στο ισόγειο.

Αντίθετα σε ένα οικόπεδο κατοικίας μι-

Αφού όποιος θέλει χτίζει όπου του καπνίζει

Δεν αφήνετε τον κόσμο ελεύθερο να χτίζει όπου θέλει;..

● **Ετσι θα γλιτώσει ο κοσμάκης από τους εργολάβους και το κράτος θα εισπράξει και καμιά δεκάρα**

ΤΕΛΙΚΑ, δεν εφαρμόζεται κανένα από όλα εκείνα τα «αυστηρά» μέτρα που έχει πάρει η Πολιτεία, για να σταματήσει, την παράνομη ανοικοδόμηση, αφού καθημερινά σ' όλη τη χώρα, ξετρυπώνουν έκατοντάδες αυθαίρετα.

ΣΥΜΦΩΝΑ δε με πληροφορίες μας οι «εργολάβοι» που χτίζουν αυθαίρετα έχουν αποθρασυνθεί και θησαυρίζουν, αφού για κάθε παράνομο σπίτι που χτίζουν, πληρώνονται στη ΔΙΠΛΗ τιμή. Ακόμα πολύ χρήμα κονομάνε, ορισμένοι αστυνομικοί, κυρίως αυτοί που υπηρετούν σε παραθεριστικά κέντρα. Λέγεται, πως οι εργολάβοι ζητούν και παίρνουν από αυτούς που χτίζουν αυθαίρετα, από 200 μέχρι 800.000, για να λαδώνουν τους χωροφύλακες και να κάνουν στραβά μάτια - η ταρίφα εξαρτάται από το μέγεθος του κτίσματος και το πόσο κοντά είναι σε

● **ΣΥΝΕΧΕΙΑ** στη σελ. 8

ΑΥΡΙΑΝΗ (12.1.'88)

Ηθικό δίδαγμα: Συνεχίστε το έργο της Δεξιάς μέχρι να ολοκληρωθεί η καταστροφή του περιβάλλοντος και τότε... βλέπουμε.

Δραπετσώνα ήθελαν όλη την Ελλάδα!

ΑΠΟΚΑΛΕΣΑΜΕ αλυσιτελή και υποκριτικά τα πρόσφατα μέτρα που εξήγγειλαν οι «12 συναρμόδιοι» για την αντιμετώπιση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής σε ολόκληρο το Λεκανοπέδιο Αττικής.

ΚΑΠΟΙΟΙ ξύνισαν, μάλιστα, τα μούτρα.

ΚΙ ΗΡΘΕ, ευτυχώς, η προχθεσινή απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας και κατάφερε ηχηρό ράπισμα στην υποκρισία των «συναρ-

ΕΘΝΟΣ (11.1.'88)

Όπου η Εκάλη και η Κηφισιά αναγορεύονται σε πρότυπα περιβαλλοντικών συνθηκών... Βέβαια, πάντοτε σε σύγκριση με τη Δραπετσώνα.

κρό (π.χ. 300 μ²) με συντελεστή δόμησης μεγάλο (π.χ. 2,0), ακόμη και αν η επιτρεπόμενη κάλυψη είναι 100% ο ιδιοκτήτης (ή μάλλον ο αρχιτέκτων για λογαριασμό του) θα εκμεταλλευτεί ασφαλώς το ύψος (το οποίο για το λόγο αυτό επίσης δεν πρέπει να περιορίζεται) για να δημιουργήσει όλους τους ανοιχτούς χώρους που απαιτεί η λειτουργία και ο ηλιασμός του σπιτιού, σε όλα τα επίπεδα, συνδέοντάς τους μεταξύ τους λειτουργικά. Σε ένα οικόπεδο της ζώνης καταστημάτων τέλος, όπου οι αυλές δεν χρειάζονται, ο ιδιοκτήτης θα κάνει πολύ καλά να εξαντλήσει την κάλυψη, ακόμη και αν αυτή είναι 100%.

4. Συμπέρασμα: Αν θέλουμε να αυξήσουμε τους ανοιχτούς χώρους του οικοπέδου χωρίς να καταστρέψουμε τη λειτουργικότητά τους θα πρέπει να παρέμβουμε αποκλειστικά και μόνο στο συντελεστή δόμησης. Μειώνοντας την κάλυψη ή το ύψος και επιβάλλοντος πρασιές, το μόνο που πετυχαίνουμε είναι να παράγουμε «κουτιά» για να καταστρέψουμε τη λειτουργικότητα των ανοιχτών χώρων που αντιστοιχούν στο συντελεστή δόμησης και που η ίδια η ζωή, με τη βοήθεια της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας θα φροντίσει να διαμορφώσει

σωστά και ωραία για τις ανάγκες μας. Η Ύδρα, η Μύκονος, η Σίφνος, το Πήλιο, προστατεύουν μήπως το φυσικό περιβάλλον χειρότερα από ότι η Εκάλη και το Ψυχικό; Δικαιολογείται μήπως το Σ.τ.Ε. εν ονόματι της άρνησης ορισμένων ιδιοκτητών επαύλεων των βορείων προαστείων να τους «ακουμπήσει» ο διπλανός (λες και τα σπίτια έχουν λέπρα), να καταργήσει στη μεγάλη μάζα του λαού τη δυνατότητα να διαμορφώσει επί τέλους ένα σπίτι και μια πόλη σύμφωνα με τις ανάγκες του, όπως έκανε πάντα; Στο κάτω - κάτω αν οι ιδιοκτήτες των επαύλεων θέλουν να παραμείνουν ανενόχλητοι στη μοναξιά τους δεν χρειάζεται να αλλάξει ο Γ.Ο.Κ. η έμμεση διατήρηση του «πανταχόθεν ελεύθερου» στην περιοχή τους μπορεί να εξασφαλιστεί με ένα ειδικό διάταγμα.

Είναι καιρός πια να σοβαρευτούμε σε αυτόν τον τόπο. □

1. Ο Ισραηλινός αρχιτέκτονας Μοσέ Σάφτι απέδειξε τη δυνατότητα ενσωμάτωσης λειτουργικών ανοιχτών χώρων σε πολυεπίπεδα συγκροτήματα κατοικίας μεγάλης πυκνότητας στο έργο Habitat που έχτισε στη διεθνή έκθεση του Μόντρεαλ το 1970.

του Τύπου, του Ραδιοφώνου, της Τηλεόρασης...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ (Χειμερινή περίοδος 1987-88)

ΣΕΙΡΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Γκέοργκ Λούκατς
Αστική και Σοσιαλιστική
Δημοκρατία
(Παγκόσμια πρώτη έκδοση)

Μαξ Χόρκχάιμερ
Η έκλειψη του Λόγου

Αντόρνο, Πόππερ κ.ά.
Θετικιστική ή κριτική
κοινωνιολογία;

Νικολάι Μπουχάριν
Η πολιτική οικονομία του
εισοδηματία

Καρλ Μαρξ
Το εμπόρευμα

Ναταλί Μοσκόβσκα
Θεωρίες για τις οικονομικές
κρίσεις

Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών
της Φραγκφούρτης
Κοινωνιολογία: Εισαγωγικά
Δοκίμια

Καρλ Σμιτ
Η Έννοια του Πολιτικού

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ονορέ ντε Μπαλζάκ
Μια σκοτεινή υπόθεση,
Μυθιστόρημα

Ντάνιελ Ντεφόου
Η πανούκλα στο Λονδίνο,
Χρονικό

Μπέρτολτ Μπρεχτ
Οι δουλειές του κυρίου Ιούλιου
Καίσαρος, Μυθιστόρημα

Ιστορίες της σκακίερας,
Διηγήματα

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
Εκδόσεις Κριτική Α.Ε.
Καποδιστρίου & Πατούσα 3
106 77 Αθήνα, τηλ. 3639434

● Αλλαγές στην «Αυγή». Ο διευθυντής της Γρ. Γιάνναρος αποχώρησε για να αναλάβει άλλα καθήκοντα στο Ε.Γ. της Ε.ΑΡ. Νέος διευθυντής ανέλαβε ο Δημήτρης Ψυχογιός ενώ αρχισυντάκτης στο κυριακάτικο φύλλο ανέλαβε ο Θαν. Παπαδόπουλος.

Για το ΑΝΤΙ, στο οποίο ο Δ. Ψυχογιός ήταν μέλος της συντακτικής επιτροπής του, η αποχώρησή του είναι μια σημαντική απώλεια. Έχασε ένα πολύτιμο συνεργάτη που πρόσφερε πολλά στο περιοδικό, όχι μόνο ως μέλος της συντακτικής επιτροπής, αλλά και πολύ πριν, με τις συνεργασίες, τις ιδέες του και τη βοήθεια που πρόσφερε σε πολλούς τομείς. Του ευχόμαστε η επιλογή που έκανε να συνοδευτεί από την ίδια παραγωγικότητα, περισσότερο δύναμη και πιο πολύ κουράγιο για την αντιμετώπιση των σημερινών δυσκολιών μιας εφημερίδας, που κουβαλάει πίσω της μια πολύχρονη ιστορία αγώνων και μαχόμενης δημοσιογραφίας.

● Για τις οικονομικές δυσκολίες της «Αυγής» έχουμε ξαναγράψει. Η εφημερίδα τώρα ζητά —και δικαιολογημένα— από την κυβέρνηση την αποζημίωση που της ανήκει, ύψους 150 εκατ. δραχμών από την καταστροφή και τη λεηλάτηση των αρχείων και όλων των περιουσιακών της στοιχείων που έγινε στη διάρκεια της δικτατορίας. Φαίνεται όμως ότι η κυβέρνηση θεωρεί φυσιολογικό να ζητούσαν το 1972 οι υπεύθυνοι της «Αυγής», από την εξορία τότε και τις φυλακές, την αποζημίωση για τις καταστροφές. Ας ελπίσουμε ότι θα πρυτανεύσουν άλλες σκέψεις και θα ξεπεραστεί το τυπικό πρόβλημα.

● Προβλήματα λοιπόν εκεί, αλλά στο χώρο των εβδομαδιαίων εφημερίδων ετοιμάζονται να μουν και οι του ΚΚΕ εσ. - Αν.Αρ. Προγραμματίζεται η έκδοση κυριακάτικης εφημερίδας, και τα πρώτα χρήματα θα μαζευτούν με οικονομική εξόρμηση.

● Αναζητείται διευθυντής για την υπό έκδοση πρωινή της «Απογευματινής», «Κάθε μέρα». Ο Β. Μπιστικας παραιτήθηκε και έχει ακουσθεί το όνομα στελέχους της «Απογευματινής» που ετοιμάζεται να τον διαδεχθεί.

● Νέο στρατιωτικό περιοδικό ετοιμάζε-

ται να κυκλοφορήσει σύντομα: θα ονομάζεται DEFENCE AND TECHNOLOGY και θα έχει διευθυντή τον κ. Σπύρο Καρτζαφέρη. Μάθαμε ότι το αρχικό κεφάλαιο του περιοδικού ανέρχεται στα είκοσι εκατομμύρια, αλλά δεν μάθαμε αν καταβλήθηκε μόνο από τον κ. Τεγόπουλο.

Μάθαμε, πάντως, ότι στους συνεργάτες του νέου περιοδικού συγκαταλέγονται μερικοί απόστρατοι αξιωματικοί, πολύ γνωστοί στους αναγνώστες του «Αντί» από την ανάμιξή τους σε μια σειρά αγοραπωλησίες όπλων, όπως ο υπεύθυνος της «αγοράς του αιώνα» αντιπτεράρχος κ. Γιάννης Μαρινάκης και ο ταξιαρχος κ. Φώτης Κικίρας. Προηγούμενη δουλειά του κ. Κικίρα ήταν η αντιπροσωπεία των ραντάρ που θα τοποθετηθούν στα F-16 («Γουεστίνχάουζ»), αλλά έφυγε για το περιοδικό του κ. Καρτζαφέρη επειδή εξασφάλισε, όπως λέγεται, διακόσιες χιλιάδες το μήνα.

Εμείς αναρωτιόμαστε μόνο για το ποιος θα αγοράζει το νέο στρατιωτικό περιοδικό, όταν στη μικρή αγορά του χώρου κυκλοφορούν ήδη δύο άλλα: η «Πτήση» και τα «Αμυντικά θέματα». Καθώς φαίνεται επικεντρώνονται κάποιες μεγάλες αγορές όπως οι φρεγάτες και υπάρχει πολύ υλικό για διαφήμιση.

● «Υπ' ατμόν» ακούγεται ότι βρίσκονται οι κκ. Δεληγιάννης, διευθυντής ειδήσεων της ΕΤ-1 και Κονταξής, ομόλογός του της ΕΤ-2. Ο πρώτος επειδή «διέλυσε» το δελτίο ειδήσεων της ΕΤ-1 και θεωρήθηκε «υπεύθυνος» —αν είναι ποτέ δυνατόν— για τον τρόπο που καλύφθηκε η περιφημη περιοδεία της Αχαΐας. Ο δεύτερος επειδή βαρύνεται με πολλά, όπως η δράση του επί επταετίας και τα «ρουσφέτια» στην πασοκική τηλεόραση.

Εμείς, πάντως, δεν πιστεύουμε τις πληροφορίες αυτές. Γιατί να τους διώξουν; Ο τρόπος που κάλυψε ο κ. Δεληγιάννης την περιοδεία του κ. Παπανδρέου αποτελεί «τίτλο τιμής» στο περιβάλλον του και το παρελθόν του κ. Κονταξή δεν ενοχλεί καθόλου τον φίλο του κ. Κουτσόγιωργα. Το αντίθετο μάλιστα. Θυμηθείτε ότι ο κ. Κουτσόγιωργας εγκαινίασε τη δράση του ως υπουργός της «αλλαγής» με την υιοθέτηση του χουντικού κ. Οικονόμου.

Ο τίτλος είναι της «Εβδόμης» της περασμένης Κυριακής. Υπομονή παιδιά. Θα σας αγοράσει...

Ο φανταστικός «δόκτωρ»

Η δίκη της εφημερίδας «*Έθνος*» με το νεαρό τραπεζίτη, εκδότη, πρώην ελαιοχρωματιστή και τώρα πρόεδρο της ΠΑΕ «Ολυμπιακός» Γ. Κοσκωτά δεν είχε τελειώσει όταν πηγαίναμε στο τυπογραφείο.

Ο ουδέποτε αποκτήσας πτυχίο Γ. Κοσκωτάς μήνυσε τους υπεύθυνους της εφημερίδας «*Έθνος*» για συκοφαντική δυσφήμιση επειδή η εφημερίδα αυτή έγραψε ότι πίσω από την αγορά της Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδας, που τελικά δεν αγοράστηκε από τον Κοσκωτά, βρίσκεται η Μαφία.

Στη δίκη, το δικαστήριο δεν επέτρεψε να απαντηθούν ερωτήσεις που αφορούσαν το «πόθεν έσχες» των χρημάτων του νεαρού εκδότη, που φαίνεται ότι μπορεί να κάνει μια «αγορά» κατά μέσο όρο το διμήνο ύψους δισεκατομμυρίου.

Όμως σε συνέντευξη Τύπου οι υπεύθυνοι του «*Έθνους*» αποκάλυψαν ότι ο Γ. Κοσκωτάς δεν έδωσε το συνάλλαγμα για την αγορά της Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδας στις ημερομηνίες που αυτός ισχυρίστηκε. Παραμένει έτσι το ερώτημα ποια ήταν η πηγή προέλευσης των χρημάτων, αλλά και, αν δεν ήρθε το συνάλλαγμα από το εξωτερικό, γιατί εδόθη άδεια εξαγωγής. Αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι ο Γ. Κοσκωτάς δεν ζήτησε τόκους τότε και τους χάρισε στην Καλαμάτα, αλλά πήρε άδεια για λειτουργία υποκαταστημάτων της Τράπεζας Κρήτης.

Στην ίδια συνέντευξη καταγγέλθηκε ότι η Τράπεζα της Μακεδονίας - Θράκης χρηματοδότησε οικοδομικές εργασίες του Γ. Κοσκωτά, παρά τη διαφωνία και την απόρριψη αιτήματος, του και εργολάβου όπως φαίνεται Γ. Κοσκωτά, για «δυνατότητα προαγοράς υλικών» από την Τράπεζα της Ελλάδας. Επίσης αποκάλυφθηκαν παρατυπίες και παρανομίες που έγιναν στη διάρκεια της ανέγερσης του κτιριακού συγκροτήματος της «Γραμμής Α.Ε.» στην Παλλήνη, όπου

μεταφέρονται όλες οι εκδοτικές επιχειρήσεις του Γ. Κοσκωτά.

Σχετικά με τη σύλληψη του Κοσκωτά στην Αμερική ελέχθη ότι ο «δόκτωρ» έχει και άλλες «εκκρεμότητες». Συγκεκριμένα ότι «*το F.B.I. ερευνά τις σχέσεις του κ. Κοσκωτά με δυο άλλους Έλληνες που είχαν καταδικαστεί για ληστεία 10 εκατ. δολαρίων που δεν βρέθηκαν*».

Ο Γ. Κοσκωτάς από την πλευρά του χαρακτήρισε έμμεσα παρέμβαση στο έργο της Δικαιοσύνης τις παραπάνω καταγγελίες και μίλησε για «*αήθη, βάνουση και υβριστική επίθεση της εφημερίδας Έθνος*». Υπενθύμισε την πρωτόδικη καταδίκη του «*Έθνους*» και στην ανακοίνωσή του αναρωτήθηκε «*αν όλα αυτά οφείλονται μόνο στον πανικό του ανταγωνισμού ή εξυπηρετούν άλλες σκοπιμότητες*».

Ο ανταγωνισμός στον Τύπο βέβαια είναι πραγματικότητα και με τις διαστάσεις που παίρνει θα κάνει πιθανώς τους μελετητές να μιλάνε για «ελληνική ιδιομορφία». Όμως τι είναι αυτό που κάνει ένα «δόκτορα» να μην λέει λέξη για την προέλευση των χρημάτων του όταν από έναν απλό υπάλληλο που προσλαμβάνει στις επιχειρήσεις του ζητάει τουλάχιστον βιογραφικό σημείωμα; Ιδιαίτερα όταν αυτός ο «δόκτορας» είναι ιδιοκτήτης Τράπεζας, εκδότης, χρηματιστής, εργολάβος, ιδιοκτήτης ποδοσφαιρικής ομάδας και ποιος ξέρει τι άλλο; Είναι δηλαδή δημόσιο πρόσωπο υπεράνω του απλού πολίτη, που έχει εξουσία, εμπλέκεται με την εξουσία, κριτικάρει την εξουσία, ελέγχει ανταγωνιστές του ως εκδότης, πιέζει την εξουσία, ασκεί κριτική στα κόμματα, διαμορφώνει κοινή γνώμη, κλπ.

Σίγουρο επίσης είναι ότι οι άλλοι εκδότες, αφού πλέον ο δημοσιογράφος - εκδότης έχει γίνει σπάνιο είδος και στον τόπο μας, αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της απώλειας φύλλων από την υπο έκδοση εφημερίδα του Κοσκωτά. Όμως αυτό δεν

σημαίνει ότι δεν πρέπει να αναζητείται η σχέση των εκδοτών με την εξουσία, να εξηγείται τι σημαίνει και πώς τελικά γίνεται η ενημέρωση. Ποιες σκοπιμότητες εξυπηρετεί ένθεν και ένθεν. Όταν ο πολίτης π.χ. δηλώνει τους φόρους του γιατί κάποιος το αρνείται;

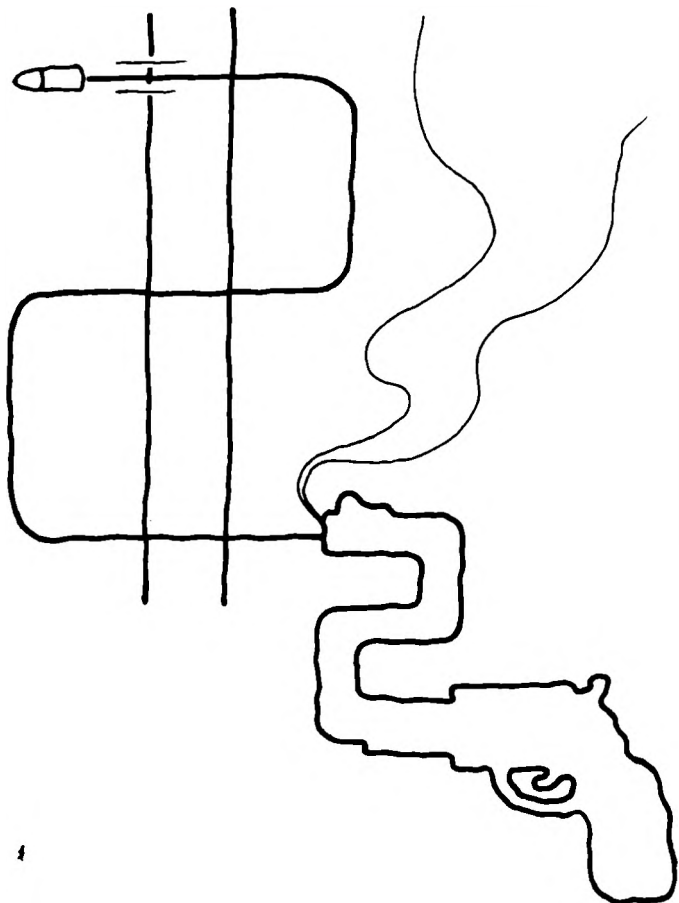
Βέβαια τυπικά έχει κάθε δικαίωμα ο κ. Κοσκωτάς να αρνείται το «πόθεν έσχες». Αυτό αν ήταν ο οποιοσδήποτε κοινός πολίτης, που δεν θα είχε στην κατοχή του μια Τράπεζα, ένα εκδοτικό συγκρότημα, έναν όμιλο επιχειρήσεων και μια ποδοσφαιρική ομάδα προς το παρόν, θα ήταν κάτι κοινά αποδεκτό. Στην περίπτωση όμως που οι δραστηριότητες ενός πολίτη «δόκτορα» που έστω «*ρискάρισε*» να φέρει τις «οικονομίες» του στην πατρίδα για να «βοηθήσει τον τόπο», εμπλέκονται με τη διαμόρφωση πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και άλλων συσχετισμών δεν θα πρέπει να υπάρχει διαφάνεια και έλεγχος; Πώς αυτός που τα αρνείται αυτά για τον εαυτό του θα τα κάνει στους άλλους και μάλιστα στην εξουσία;

Για ορισμένους στο ΠΑΣΟΚ βέβαια, οι κάθε είδους δραστηριότητες του «δόκτορος» Κοσκωτά είναι υπεράνω αρχών, πολιτικής και ελέγχου. Αυτό όμως είναι άλλο «κεφάλαιο» στην ιστορία ενός «φανταστικού ντόκτορα». Προς το παρόν ο αξιότιμος Γεώργιος Κοσκωτάς κρατά ζηλότυπα για τον εαυτό του και μόνο το μυστικό «*πώς από ελαιοχρωματιστής γίνεσαι εκατομμυριούχος*».

Κρίμα γιατί θα διαψεύσει τις ελπίδες όσων πιστεύαμε ότι θα λύναμε το πρόβλημα της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας δημιουργώντας μια δεκάδα Κοσκωτάδες. Μέχρι να γίνει αυτό ας ελπίσουμε ότι κάποιος δεν θα αναθεωρήσουν τα περιναυτιλιακού και μεταναστευτικού συναλλάγματος που «*βοήθησε την Ψωροκώσταινα*»...

Η ΠΥΡΚΑΛ επιστρέφει στον κ. Αθανασιάδη

του Ρεπόρτερ

Δεν είναι η πρώτη φορά που γράφουμε για την ΠΥΡΚΑΛ και την εν πολλοίς αμαρτία περιπεσούσα διοίκησή της. Και το «ΑΝΤΙ» και ο ημερήσιος Τύπος έχουν ασχοληθεί πολλές φορές με τα «κατορθώματα» αυτής της κρατικής εταιρείας, είτε αυτά είναι το εμπόριο όπλων προς τον Περσικό, είτε τα χρέη, είτε η έκρηξη που σημειώθηκε πριν από λίγες ημέρες στο εργοστάσιο της στην Ελευσίνα.

Για την έκρηξη αυτή γράφτηκαν πολλά στον ημερήσιο Τύπο, αλλά έχουμε τη γνώμη ότι πρόκειται για ένα ακόμα σύμπτωμα της κακοδιοίκησης και της «ασχετοσύνης» που επικρατεί σε αυτήν την επικίνδυνη —τόσο από άποψη δημόσιας υγείας, όσο και δημοσίου συμφέροντος— εταιρεία. Απόδειξη, το γεγονός ότι ο διευθυντής του εργοστασίου όπου σημειώθηκε η έκρηξη είναι ο κ. Γ. Χαλόφτης, λογιστής στο επάγγελμα και «άσχετος» περί τα πυρομαχικά και τα μέτρα ασφαλείας που πρέπει να λαμ-

βάνονται κατά την κατασκευή τους. Είναι όμως «ημέτερος» και αυτό του δίνει όσα πιστοποιητικά «ασφαλείας» χρειάζεται.

Εν πάση περιπτώσει. Επειδή είναι καιρός να ασχοληθεί κάποιος με τις πραγματικές αιτίες της κακοδιοίκησης της ΠΥΡΚΑΛ και τα μικρά και μεγάλα σκάνδαλα που συμβαίνουν εκεί μέσα, αποκαλύπτουμε σήμερα μερικές πτυχές των πεπραγμένων της διοίκησης, που αν και δεν είναι τόσο θορυβώδεις όσο η έκρηξη της Ελευσίνας, είναι πολύ πιο επιζήμιες, όχι για τη δημόσια υγεία, αλλά για τα δημόσια οικονομικά.

Ο ανασυγκροτηθείς κ. Λίλιος

Ο κ. «Μπιλ» Λίλιος ήταν στενός συγγενής του πρώην ιδιοκτήτη της ΠΥΡΚΑΛ κ. Αλ. Αθανασιάδη, ο οποίος τον χρησιμοποιούσε, όπως λέγεται, για να υπερτιμολογεί τις αγορές της εταιρείας από τις ΗΠΑ και να υποτιμολογεί τις εξαγωγές της, εξασφαλίζοντας έτσι το επιπλέον υπερκέρδος τους. Όταν το ΠΑΣΟΚ κρατικοποίησε την ΠΥΡΚΑΛ ο κ. Σωτηρλής εξεδίωξε κακώς τον κ. Λίλιο, αλλά σήμερα ο πρώην Ambassadeur par excellence του κ. Αθανασιάδη μπήκε στην ΠΥΡΚΑΛ από την πίσω πόρτα και αποτελεί το νέο «εξ' απορρήτων» έμπιστο του γενικού διευθυντή της κ. Ανδρέα Βελή και του προέδρου της κ. Παπαντωνόπουλου.

Η συνεργασία της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ με στελέχη της «επάρατης δεξιάς» δεν είναι βέβαια είδηση και ο κ. Λίλιος δεν θα μας απασχολούσε, αν οι δραστηριότητές του δεν είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια μικρή κρίση στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις και αν δεν εκκρεμούσε εναντίον του στις ΗΠΑ μια δίωξη.

Το θέμα προέκυψε όταν ο κ. Λίλιος αγόρασε για λογαριασμό της ΠΥΡΚΑΛ από τις ΗΠΑ μερικές δεκάδες χιλιάδες πυροκροτητών (Fuzes) για να εκτελεσθεί μια παραγγελία οβιδών για το Ιράκ. Όμως επειδή οι αμερικανικές αρχές έχουν επιβάλλει «έμπαρκο» στις πωλήσεις πολεμικού υλικού προς το Ιράκ, η ΠΥΡΚΑΛ και ο Λίλιος κατέφυγαν στο εξής «τέχνασμα», για να μη το

χαρακτηρίσουμε διαφορετικά: Πήραν από το ΥΠΟΒΙ ένα πιστοποιητικό που τους επέτρεπε να εισάγουν τους πυροκροτητές από τις ΗΠΑ, χωρίς να διευκρινίζουν όμως ότι θα τους χρησιμοποιήσουν για το Ιράκ. Το πιστοποιητικό, που το υπογράφει ο διευθυντής της ΥΠΟΒΙ υποστράτηγος Χαριδημος Τσαγκαράκης, είναι το εξής:

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ
ΠΡΟΣ: Τελωνείο Βιομηχανίας
Ευφλέκτων Υλών
Λ. Ηλιουπόλεως 1

ΕΠΕΙΓΟΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
Δ/ΝΣΗ ΕΞΩΤ. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΓΟΡΑΣ

ΤΗΛ. ΕΞΩΤ.: 6528611
Φ. 731.702/41586
Σ. 1336

Αθήνα 11 Ιουλίου 1986

ΘΕΜΑ: Χορήγηση Άδειας Εισαγωγής από το Εξωτερικό Εκρηκτικών Υλών.

ΣΧΕΤΙΚΑ: Αριθ. Πρωτ. 8029/ΓΓ/εκ/ από 3-7-86 ΕΚΤΕΛΩΝΙΣΤΙΚΟ.

1. Επιτρέπουμε στην Α.Ε.Ε. ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ εκπροσωπούμενη από τον κ. Χαλόστη Γεώργιο του Παναγιώτη να εισαγάγει από τις ΗΠΑ 110.000 τεμάχια FUZES (πυροκροτητές) MISQ M 577A1, DRAW 9352381.

2. Το υλικό αυτό θα χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή βλημάτων των 105 MM, και την υλοποίηση συμβάσεως της εταιρείας με ξένη χώρα έτους 1985.

Υπτιγος Χαριδημος Τσαγκαράκης
Διευθυντής

Π Ρ Ο Σ :	Τελωνείο Βιομηχανίας Ευφλέκτων Υλών Λ. Ηλιουπόλεως 1 Αθήνα 17236	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ Δ/ΝΣΗ ΕΞΩΤ. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΓΟΡΑΣ
Κ Ο Ι Ν :	ΑΕΕΠ-Κ Επτελεμιστικό (υπόψη κ. Μουσουρούλη) Λ. Ηλιουπόλεως 1 Αθήνα 17236	ΤΗΛ. ΕΞΩΤ.: 6528611 Φ. 731.702/ 41586 Σ. 985 Αθήνα 22 Μαΐ, 86
	ΥΠΟΒΙ/ΔΕΒΕ/ΓΕΑ-Μ'06π-ΥΣΕΕ	

Θ Ε Μ Α : Χορήγηση Άδειας Εισαγωγής από το Εξωτερικό Εκρηκτικών Υλών

ΕΣΤΙΧΑ :

1. Επιτρέπουμε στην Α.Ε.Ε. ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ εκπροσωπούμενη από τον κ. Χαλόστη Γεώργιο του Παναγιώτη να εισαγάγει από:
 - α. Την Ολλανδία 200.000 κιλά πυριτιδοπίστου Μ6
 - β. Τις Η.Π.Α. 50.150 τεμάχια FUZES PDM 557
2. Το υλικό αυτό θα χρησιμοποιηθεί το μόνον για παραγωγή για την κατασκευή νεμισμάτων M 119 A2, και την υλοποίηση της υπ αριθ. 2708 συμβάσεως 1985 της εταιρείας με το Γενικό Επιτελείο Στρατού, το δε 18 παράγρ. για την κατασκευή βλημάτων 105 MM και την υλοποίηση συμβάσεως της εταιρείας έτους 1985 με ξένη χώρα.

ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ

Οι «πίσω από την πόρτα», συναλλαγές της ελληνικής κυβέρνησης με το Ισραήλ δεν είναι βέβαια «είδηση», τώρα που οδεύουμε προς την «ντε γιούρε» αναγνώριση του γνωστού «χωροφύλακα» της Μέσης Ανατολής. Για την ιστορία, όμως, αφιερώνουμε στον κ. Παπούλια το παρακάτω ντοκουμέντο που αποδεικνύει ότι την εποχή που αυτός διέψευδε κατηγορηματικά ότι αγοράζουμε όπλα από το Ισραήλ, η ΠΥΡΚΑΛ αγόραζε από την ισραηλινή IMI καπνογόνες βόμβες, —που δεν κατασκευάζονταν εδώ— και τις μεταπούλουσε στο Ιράκ.

ΑΙ Τ Η Σ Η

Α.Ε.Ε. ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ - ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ
ΘΕΜΑ: «Χορήγηση άδειας εισαγωγής από το Εξωτερικό εκρηκτικών υλών».

ΑΘΗΝΑ 23 Ιούνη 1986

Προς το
Υπουργείο Εθνικής Άμυνας
Υπηρεσία Πολεμικής Βιομηχανίας
Δ/ση Εξωτερικών Βιομηχανικών Σχέσεων
Ε Ν Τ Α Υ Θ Α

Έχουμε την τιμή να παρακαλέσουμε όπως ενεργήσετε για να μας χορηγηθεί άδεια εισαγωγής από ΙΣΡΑΗΛ, 35.000 τεμάχια PROJECTILES 105 M/M (HOW) SMOKE W.P. M 60 A1, για την κατασκευή βλημάτων 105 M/M, Προγράμματος 85, Συμβάσεως Ιράκ, (BB 252).

Η εισαγωγή θα πραγματοποιηθεί δια του Τελωνείου Βιομηχανίας Ευφλέκτων Υλών, (Λ. Ηλιουπόλεως 1 ΥΜΗΤΤΟΣ).

Κάποιοι κυβερνητικοί αξιωματούχοι μας είπαν ότι «καλά έκανε η ΠΥΡΚΑΛ και αγόραζε καπνογόνα βλήματα από τους Ισραηλινούς, αφού ήταν οι φτηνότεροι». Και μάλλον έχουν δίκιο, με τις μεγάλες εκπτώσεις που γίνονται τελευταία στην εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ.

Έχουμε την τιμή να παρακαλέσουμε όπως ενεργήσετε για να μας χορηγηθεί άδεια εισαγωγής από ΙΣΡΑΗΛ, 35.000 τεμάχια PROJECTILES 105 M/M (HOW) SMOKE W.P. M 60 A1, για την κατασκευή βλημάτων 105 M/M, Προγράμματος 85, Συμβάσεως Ιράκ, (BB 252).

Δυο από τις οβίδες του σκανδάλου...

Όπως ο αναγνώστης μπορεί να διαπιστώσει εύκολα, ο διευθυντής της κρατικής ΥΠΟΒΙ κ. Τσαγκαράκης συνήργησε στην «κομπίνα» της ΠΥΡΚΑΛ γράφοντας στο πιστοποιητικό ότι τα «FUZES» θα πάνε σε «τρίτη χώρα» και όχι στο Ιράκ, επιτρέποντάς την έτσι να σπάσει το «εμπάργκο» των ΗΠΑ.

Δεν γνωρίζουμε ακόμα ποιες ήταν οι συνέπειες της «μπίζνες» αυτής στις ΗΠΑ. Είναι όμως γνωστό ότι στην Ουάσιγκτον εκκρεμεί μια δίκη εναντίον του κ. Λίλιου, με αφορμή μια παρόμοια υπόθεση: Την αγορά 75.000 πυροσωλήνων που χρησιμοποιήθηκαν στην ίδια παραγγελία του Ιράκ, κατά παράβαση πάλι του «εμπάργκο» των ΗΠΑ. Να και η σχετική αίτηση για άδεια εισαγωγής που υπέβαλε η ΠΥΡΚΑΛ προς την ΥΠΟΒΙ:

Αθήνα 29 Απρίλη 1986

ΑΙΤΗΣΗ
της Α.Ε.Ε. ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ
ΘΕΜΑ: «Χορήγηση άδειας εισαγωγής από το εξωτερικό εκρηκτικών υλών».

Προς το
Υπουργείο Εθνικής Άμυνας
Υπηρεσία Πολεμικής Βιομηχανίας
Δ/ση Εξωτερικών Βιομηχαν. Σχέσεων

Ενταύθα

Έχουμε την τιμή να παρακάλεσουμε όπως ενεργήσετε για να μας χορηγηθεί άδεια εισαγωγής από Αμερική 75.000 τεμάχια Πυροσωλήνων MTSQ - M577 A1, Προγράμματος 85 Σύμβ. Ιράκ, Σύμβ. (BB 252) για την κατασκευή βλημάτων 105 Μ/Μ.

Η εισαγωγή θα πραγματοποιηθεί δια του Τελωνείου Βιομηχανίας Ευφλέκτων Υλών, (Λεωφ. Ηλιουπόλεως 1-ΥΜΗΤΤΟΣ).

Με τιμή
Ανώνυμος Εταιρεία
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ & ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΓΡΑΦΕΙΑΣ ΑΣΦΟΔΡΟΣ ΚΑΙΟΥΠΟΛΕΩΣ 1, 172 38 ΥΜΗΤΤΟΣ

ΤΗΛΕΦΩΝΟ ΚΕΝΤΡΟ 871381) 30 ΓΡΑΜΜΕΣ 873001)

Αθήνα 29 Απρίλη 1986

Προς το
Υπουργείο Εθνικής Άμυνας
Υπηρεσία Πολεμικής Βιομηχανίας
Δ/ση Εξωτερικών Βιομηχαν. Σχέσεων
Ενταύθα

ΑΙΤΗΣΗ
της Α.Ε.Ε. ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ & ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ

ΘΕΜΑ: «Χορήγηση άδειας εισαγωγής από το εξωτερικό εκρηκτικών υλών».

ΕΞΕΛΙΞΙΑ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ
Ο ΠΡΟΪΚΑΤΟΡΑΣ του Παναγιώτη και Σπυριδούλας, γεννηθείς εν Αθή-
ναις το έτος 1953, κάτοικος Καλλι-
πόλεως, Δεσφ. Ταυτ. 028721/31-3.82
Τηλέφ. Ταξ. Αθηνών...

Έχουμε την τιμή να παρακάλεσουμε όπως ενεργήσετε για να μας χορηγηθεί άδεια εισαγωγής από Αμερική 75.000 τεμάχια Πυροσωλήνων MTSQ-M577 A1, Προγράμματος 85 Σύμβ. Ιράκ, Σύμβ. (BB 252), για την κατασκευή βλημάτων 105 Μ/Μ.

Η εισαγωγή θα πραγματοποιηθεί δια του Τελωνείου Βιομηχανίας Ευφλέκτων Υλών, (Λεωφ. Ηλιουπόλεως 1-ΥΜΗΤΤΟΣ).

Η άδεια, ταράκιση, όπως εκδίδεται στο όνομα του εκπαιδευτού μας, κ. Σωτηρή Γεωργίου, ο οποίος είναι υπεύθυνος, θα εναποθέθει με τις απαιτήσεις του Εργοστασίου ως Ελευθίως όπου θα μεταφερθούν δια φορτηγού αυτοκινήτου.

Με τιμή
ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟΥ

ανεβαίνουν στα ύψη τα χρέη της που καλούμαστε να τα πληρώσουμε μέσω της φορολογίας.

Για παράδειγμα οι 110.000 χιλιάδες πυροκροτητές που αγόρασε η ΠΥΡΚΑΛ από τις ΗΠΑ κατασκευάζονται εδώ και δεκαπέντε χρόνια στην Ελλάδα και η ίδια η ΠΥΡΚΑΛ αν οργανωθεί καλά μπορεί να κατασκευάσει 1000 κομμάτια την ημέρα. Από την άλλη μεριά ο κ. Λίλιος χρέωσε τους πυροσωλήνες στην ΠΥΡΚΑΛ 30% επάνω από την τιμή που τους αγόρασε από την αμερικανική HAMILTON με αποτέλεσμα να κοστίσουν στην ΠΥΡΚΑΛ 75 δολάρια το κομμάτι, τη στιγμή που πουλούσε την κάθε οβίδα 135 δολάρια. Αν στα 75 δολάρια προσθέσουμε το κόστος των άλλων υλικών και την εργασία, καταλαβαίνουμε τότε γιατί η ΠΥΡΚΑΛ μπαίνει μέσα.

Είναι και οι άλλες οι «δουλειές» που (έβαλαν μέσα) την ΠΥΡΚΑΛ. Το 1984 η γαλλική «Λυσαίρ» ακύρωσε μια παραγγελία οβιδών που προοριζόντουσαν για το Ιράν με αποτέλεσμα να αναγκασθεί η ΠΥΡΚΑΛ να τις πουλήσει «του σκοτωμού» στο Ιράκ και τον ελληνικό στρατό. Μια άλλη φορά, πάλι ο κ. Λίλιος έφερε εδώ για συναρμολόγηση κάτι αντιαρματικούς πυραύλους της νορβηγικής «Ράουφους» —προορισμός κι αυτών το Ιράν— αλλά η ΠΥΡΚΑΛ δεν κέρδισε πάλι ούτε μια δραχμή.

Το ερώτημα βέβαια είναι πού πάνε όλα αυτά τα λεφτά. Πρόκειται μόνο για ανικανότητα και κακοδιαχείριση, ή για τίποτα άλλο; Ας μας απαντήσουν, χωρίς διαψεύσεις αυτή τη φορά γιατί έχουμε στη διάθεσή μας αρκετά αποδεικτικά στοιχεία.

Είναι λοιπόν καιρός να ερευνηθεί κάποιος τις υπόκοφες εκρήξεις στα οικονομικά της ΠΥΡΚΑΛ και τις σχέσεις του κ. Λίλιου με τα διευθυντικά στελέχη της εταιρείας κκ. Βελη, Παπαντωνόπουλο, Δενδρινό. Να σημειωθεί ότι ο τελευταίος είχε εκδιωχθεί και αυτός ύστερα από αίτηση του σωματείου των εργαζομένων, αλλά επανήλθε και είναι διευθυντής «Έρευνας και Ανάπτυξης» της ΠΥΡΚΑΛ. Να είναι, άραγε, μόνο σύμπτωση το γεγονός ότι όσο ήταν εκτός ΠΥΡΚΑΛ οι κκ. Λίλιος και Δενδρινός είχαν από κοινού μια αντιπροσωπεία; Λέγεται, πάντως, ότι ο κ. Δενδρινός επανήλθε στην ΠΥΡΚΑΛ ύστερα από ένα τηλεφώνημα του κ. Γ. Ανωμερίτη, πρώην διευθυντή του Οργανισμού Ανασυγκρότησης επιχειρήσεων και σημερινού προέδρου της Κτηματικής Τράπεζας. Ανασυγκροτήθηκε όντως η ΠΥΡΚΑΛ αλλά κάτω από την παλιά της ηγεσία. Όπως φαίνεται οι άλλοι, είναι πλέον μόνο διακοσμητικά στοιχεία.

ΥΓ.: Κάνοντας αυτό το μικρό «ρεπορτάζ» για την ΠΥΡΚΑΛ μάθαμε και μια πληροφορία που δεν κατορθώσαμε, λόγω χρόνου, να τη διασταυρώσουμε: Εδώ και πολλά χρόνια σε κάποιο συρτάρι της ΠΥΡΚΑΛ έχει ξεχασθεί μια πατέντα για την κατασκευή βλημάτων της σουηδικής «Μπωφόρ». Επί Σωτηρή, όμως, η ΑΧΧΟΝ του κ. Λιακουνάκου πούλησε στην ΠΥΡΚΑΛ την ίδια πατέντα, έναντι του ευτελούς ποσού των 800.000 δολαρίων. Είναι έτσι κ. Σωτηρή; Περιμένουμε μια απάντησή.

Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ:

Πήγε για ποδαρικό και στραβοπάτησε...

του Πάνου Παναγιωτόπουλου

«Τι πρέπει να κάνει κάποιος, που φιλοδοξεί να γίνει πρωθυπουργός, στην αρχή κάθε καινούριας χρονιάς;».

— «Να πηγαίνει να κάνει «ποδαρικό» στον Μαξίμου!...».

Αυτή την προτροπή θα μπορούσε να είχε διατυπώσει προς τον πρόεδρο της ΝΔ κ. Κων. Μητσοτάκη λόχου χάριν πριν από 10 χρόνια, ένας οιοσδήποτε «αστρολόγος», από εκείνους στους οποίους καταφεύγουν συνήθως οι άνθρωποι, όταν αντιλαμβάνονται ότι δεν είναι σε θέση να «γεφυρώσουν» το εφικτό, για τους ίδιους, με το ευκταίο. Ωστόσο η επίσκεψη του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης στο γραφείο του πρωθυπουργού την Τρίτη 12 Ιανουαρίου 1988, είναι σαφές ότι δεν υποκινήθηκε από καμιά ανάλογη παρότρυνση.

Και τούτο, γιατί ο κ. Μητσοτάκης, καθώς είναι άνθρωπος πρακτικός, διαβλέπει ότι τα πεπραγμένα και οι παραλείψεις των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ όχι μόνον δεν καθιστούν τις φιλοδοξίες του για την εκλογή στο πρωθυπουργικό αξίωμα, εξωπραγματικές, αλλά αντίθετα προσδίδουν σε αυτές, για πρώτη φορά, στη μακρά πολιτική του σταδιοδρομία μια άμεση και απλή προοπτική. Κατά συνέπεια, δεν έχει κανένα λόγο να παρωθήσει τις βλέψεις του για την εξουσία στο χώρο της μεταφυσικής, αλλά του είναι επιβεβλημένο για να την πραγματοποιήσει να αναζητήσει την πλέον ενδεδειγμένη τακτική, που θα του επιτρέψει να επωφεληθεί, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, από τα σφάλματα του αντιπάλου.

Στα πλαίσια, λοιπόν, αυτής της αναζήτησης εντάσσεται και η πρωτοβουλία Μητσοτάκη για τη συνάντηση με τον πρωθυπουργό Α. Παπανδρέου.

Η σχετική απόφαση ελήφθη την Τρίτη 5/1/88 σε ειδική σύσκεψη που έγινε, με τη συμμετοχή ήδη στενών συνεργατών του Προέδρου της ΝΔ. Αντικείμενο της σύσκεψης ήταν ο πολιτικός σχεδιασμός της δραστηριότητας της ηγεσίας του κόμματος, κατά τους πρώτους μήνες του 1988.

Οι περισσότεροι από τους μετέχοντες στη σύσκεψη συνέκλιναν στην άποψη ότι ο κ. Α. Παπανδρέου δεν πρόκειται να κάνει πρόωρες εκλογές, γιατί, απλούστατα, δεν είναι διατεθειμένος να τις χάσει. Υπήρξαν, βέβαια και άλλοι, οι οποίοι επέμειναν ότι το ενδεχόμενο της προσφυγής στις κάλπες, μέσα στο 1988, πρέπει να μείνει «ανοικτό» για το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης και να ληφθεί σοβαρά υπόψη στην επιλογή της τακτικής που θα ακολουθηθεί κατά την καινούρια χρονιά.

Το ποια θα είναι όμως, τελικά, η γραμμή της ΝΔ το 1988, δεν ήταν θέμα εισηγήσεων, αλλά αναγκαιότητας την οποία ο κ. Μητσοτάκης και οι προσωπικοί του σύμβουλοι δεν μπορούσαν παρά να αντιληφθούν.

Η αδιέξοδη πορεία

Και τούτο γιατί με την εκπνοή του 1987 η ΝΔ δεν είχε πλέον τα περιθώρια της εμμονής στην «πορεία προς το λαό», την οποία κήρυξε ο κ. Μητσοτάκης, με κεντρικό άξονα το αίτημα για άμεση προσφυγή στις κάλπες. Εφ' όσον η «πορεία» αυτή, που χαρακτηρίστηκε περισσότερο από μια έντονη προεκλογική «ρητορική» της ηγεσίας και πολύ λιγότερο από κινητοποιήσεις των οπαδών, προσέκρουσε στη δεδομένη (και συνταγματικά) αδυναμία της αξιωματικής αντιπολίτευσης να υπαγορεύσει στην Κυβέρνηση το χρόνο των εκλογών.

Πολλοί θα θυμούνται, μάλιστα, ότι ο πρόεδρος της ΝΔ είχε δεχθεί επικρίσεις, καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς που πέρασε, για την επιλογή αυτής της τακτικής, από διάφορες πλευρές.

Οι επικρίνοντες όμως παρέβλεπαν ότι η «πρώιμη» προεκλογική κινητοποίηση, που επέβαλε εκ των άνω ο κ. Μητσοτάκης, λειτουργούσε θετικά, πριν από όλα, για τον ίδιο.

Πράγματι, η «χαλαρή» προεκλογική «γυμναστική» του κομματικού μηχανισμού, με τις περιόδους στην επαρχία και τις συγκεντρώσεις, η συνακόλουθη επικοινωνία του σημερινού αρχηγού της ΝΔ με τους οπαδούς του κόμματος, στα διάφορα διαμερίσματα της χώρας και η διαρκής υπόμνηση προς τους βουλευτές («νομιμόφρονες» και μη) ότι «εκλογές μπορούν να γίνουν ανά πάσα στιγμή...», συνετέλεσαν στην περαιτέρω ισχυροποίηση της ηγεσίας Μητσοτάκη. Καθώς και στην προβολή της εικόνας ενός «αγωνιστή προέδρου», ο οποίος «προσφεύγει στο λαό» για να ασκήσει «όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα την αντιπολίτευση, μέσα στα όρια που του παρέχει το Σύνταγμα».

Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι οι επιλογές αυτές του κ. Μητσοτάκη έγιναν μέσα στο κλίμα της εσωκομματικής κρίσης, που κορυφώθηκε με την αποχώρηση από τη ΝΔ του πρώην πρωθυπουργού κ. Γεωργίου Ράλλη στις 19 Μαΐου 1987. Και ως εκ τούτου προορίζοντο να διαδραματίσουν και ρόλο «αντιδότου» στην κρίση αυτή.

Αλλαγή κλίματος

Οι κινήσεις όμως που έκανε ο πρωθυπουργός στα τέλη του '87 πιστοποίησαν

ότι η εκδοχή των πρόωρων εκλογών απομακρύνεται, πλέον, και εκ του εμφανούς.

Για να μη γίνει λοιπόν, πασιδηλο το αδιέξοδο στο οποίο οδηγούσε τη ΝΔ η τακτική που ακολουθήθηκε το '87, ήταν επιβεβλημένο να υπάρξει αμέσως ένα εναλλακτικό σχέδιο, το οποίο θα διέσωζε τις εντυπώσεις.

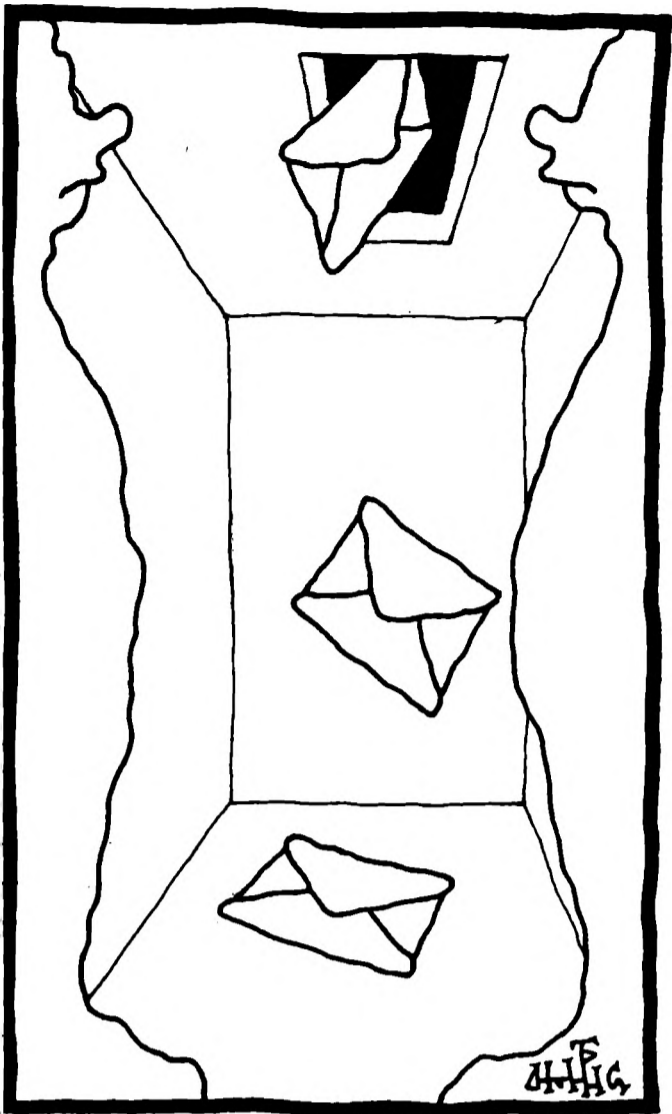
Η πρωτοβουλία της συνάντησης με τον κ. Παπανδρέου ήταν το πρώτο βήμα. Πρωτοβουλία, η οποία είχε ως στόχο να αναδείξει τον κ. Μητσοτάκη σε «παράγοντα σταθερότητας και ομαλής λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος», καθώς και σε «πρωτεργάτη της εμπέδωσης του ηπιού πολιτικού κλίματος» στην αφετηρία της μακράς προεκλογικής περιόδου, μέχρι την εξάντληση της τετραετίας.

Στο σχέδιο αυτό εντάσσονται και οι επικείμενες συναντήσεις του κ. Μητσοτάκη με τους κκ. Φλωράκη και Κύρκο, ενώ για τους «γνωρίζοντες» υπάρχει ένα ακόμη σημαντικό σκέλος, που αφορά τον «ευρύτερο χώρο της ΝΔ». Και περιλαμβάνει πρωτοβουλίες, οι οποίες με σημείο αναφοράς την επίσης επικείμενη συνάντηση του προέδρου της ΝΔ με τον κ. Κων. Καραμανλή, θα αναζητήσουν «αποδέκτες» όπως, ο κ. Γ. Ράλλης και ο πρόεδρος της ΔΗΑΝΑ κ. Κωστής Στεφανόπουλος.

Στα πλαίσια αυτών των κινήσεων, άλλωστε, ο κ. Μητσοτάκης έχει φροντίσει ήδη να βελτιωθούν, σε μεγάλο βαθμό, οι σχέσεις του με τον κ. Μ. Έμπερτ (εξ ου και η εγκάρδια υποδοχή που του επιφυλάχθηκε από τον δήμαρχο Αθηναίων στην κοπή της πίτας του Ρ/Σ «Αθήνα 984 FM»), ενώ αποθαρρύνει συστηματικά τον ιδιόμορφο «βοναπαρτισμό» του υποψηφίου «Μακεδονάρχη» κ. Κούβελα ο οποίος επικρίθηκε έντονα από τον αρχηγό της ΝΔ, για την «πειρατική» τηλεοπτική εκπομπή, το βράδι της Κυριακής 10/1/88. Η συνάντηση του όμως με τον πρωθυπουργό παρά την ιδιαίτερη προβολή της από τον Τύπο (το γεγονός ότι η συνομιλία δυο κορυφαίων παραγόντων του πολιτεύματος αποτελεί «συνταρακτική είδηση» είναι μια χαρακτηριστική ένδειξη της υπανάπτυξης των θεσμών και της ατροφίας των λειτουργιών της Δημοκρατίας στη χώρα μας) και η εν γένει κινητικότητα που αναπτύσσει (επισκέψεις σε Ιταλία, Λονδίνο κλπ.) δεν εκφεύγουν από το χώρο των εντυπώσεων. Στην επιδίωξη και καλλιέργεια των οποίων καταφεύγει η ΝΔ στην αδυναμία της να αντιπαραθέσει μια αποτελεσματική στρατηγική αντιπολίτευση, απέναντι στο σχέδιο ανάκτησης των «διαφυγόντων πολιτικών κερδών» του ΠΑΣΟΚ που εφαρμόζει ο κ. Παπανδρέου.

Η μάχη άρχισε - τα μέτωπα ορίστηκαν: Πράσινοι κατά Κόκκινων

του Ρεπόρτερ

διακηρύσσει η ηγεσία του Περισσού, αποκρυσταλλώνοντας και κωδικοποιώντας δυο κεντρικές της συλλήψεις που διέτρεξαν τις αποφάσεις της από το καλοκαίρι του '85 και μετά:

- ανάγκη απογαλακτισμού των κομμουνιστών από το μετεμφυλιακό και μεταδικτατορικό λαϊκίστικο σύνδρομο των «αντιδεξιών - προοδευτικών» δυνάμεων, με αναγωγή των διαιρετικών τομών όχι στην ιστορία και στην ιδεολογική συμβολική, αλλά στο παρόν και στην κοινωνική πρακτική των πολιτικών σχηματισμών: «*όχι στην Δεξιά και στη δεξιά πολιτική*», είναι το μόνο που συνοψίζει πλέον την αντίληψη του ΚΚΕ για τα μέτωπα και τις συμμαχίες, για τον τρόπο άρσης των ΕΑΜογενών και αυτόχρονα εξαρτηματικών χαρακτηριστικών πολιτικής συμπεριφοράς που εμφανίζει μια κρίσιμη ομάδα του εκλογικού του ακροατηρίου· σε αυτούς απευθύνεται ο φόβος του ΚΚΕ για την παγιδευτική επιχείρηση του ΠΑΣΟΚ·

- απόπειρα συγκρότησης ενός τρίτου «αριστερού» πόλου στην πολιτική σκακιέρα, ο οποίος θα παρεμβαίνει ρυθμιστικά στις εξελίξεις με προοπτική την ανάληψη διακυβέρνησης της χώρας· μετά από ένα διάστημα «κυβερνητικού» προφίλ του ΚΚΕ, ρεαλιστικών και συγκεκριμένων προγραμματικών του προτάσεων που θύμιζαν το λόγο μιας «πραγματιστικής» πολιτικής δύναμης, η ηγεσία του ΚΚΕ διακηρύσσει τώρα ανοιχτά ότι «*η ρεαλιστική εκτίμηση των πραγμάτων*» δεν επιτρέπει την «*πρόβλεψη ότι από αυτές τις εκλογές θα προκύψει αριστερή κυβέρνηση*» (βλ. ομιλία Γ. Φαράκου σε συγκέντρωση στελεχών του ΚΚΕ, Ριζοσπάστης 12-1-1987).

ΕΝΑΣ «*τριτογενής*» πολιτικός πόλος, λοιπόν, με την ουσιαστική σημασία του όρου: ούτε πρωτογενώς παραγωγικός, ούτε δευτερογενώς μεταποιητικός, αλλά παρέχων υπηρεσίες: ο κ. Φαράκος δήλωσε ότι μια ενισχυμένη Αριστερά θα μπορούσε να «*υποστηρίξει*» ή να «*ανεχθεί*» μια κυβέρνηση που «*θα παίρνει θετικά μέτρα*». Επιστροφή στο στυλ '81-'85 λοιπόν;

ΟΧΙ ΑΚΡΙΒΩΣ, η «*προσφορά υπηρεσιών*» είναι διαφορετική. Κι εδώ βρίσκεται το πρόβλημα που φαίνεται να απασχολεί τα στελέχη του ΚΚΕ: «*ο στόχος μας είναι να καταργηθεί εν γένει η αυτοδυ-*

ναμία και των δυο εταιρών του "αστικού μπλοκ"» (κατά τη θεωρία του «*διπολισμού*» του κ. Ν. Κοτζιά, που ελάχιστα μπορεί να συναρμοστεί με τη σκληρή πραγματικότητα του ιδεολογικού/συμβολικού διπολισμού της Ν.Δ. και του ΠΑΣΟΚ αλλά και με την ανάγκη του πολιτικού τριπολισμού που προβάλλει το κόμμα του...) τότε τι θα γίνει με την ακυβερνησία που θα προκύψει; Και επειδή πέρασε ανεπιστρεπτή η εποχή Σοφούλη - Σκλάβαινα, η διασκέδαση των ανησυχιών περί ακυβερνησίας είναι ήκιστα αποτελεσματική.

ΚΑΙ ΘΕΤΕΙ ένα αξιόλογο πρόβλημα: στην επιθετικότερη μέχρι τώρα στάση της, η ηγεσία του ΚΚΕ προσπαθεί να συνθέσει την επιθετική επιδίωξη της πολιτικής αυτονομίας (αλλά και επιβίωσης της), τον ουσιαστικά μονομέτωπο αγώνα της κατά του ΠΑΣΟΚ με τη διατήρηση του σχηματός μιας τυπικής ή άτυπης συγκυβέρνησης ή συνεργασίας με τον ισχυρότερο των «*προοδευτικών*» δυνάμεων: το ΠΑΣΟΚ.

ΑΥΤΗ η συγκυβέρνηση, αποκρουστική κατηγορηματικά από τον κ. Παπανδρέου. Οι Τσοχατζόπουλος - Κουσόγιωργας ανέλαβαν την προηγούμενη εβδομάδα να προωθήσουν ακόμα πιο ενεργητικά την επίθεση κατά του ΚΚΕ, και της Αριστεράς συλλήβδην: διατελώντας σε σύγχυση φρενών και ανακατεύοντας αλαρωσικά την ιστορία αυτοαναγορευθήκαν σε μόνη Αριστερά, συνεπικουρούμενοι στο «*ιδεολογικό*» αυτό μέτωπο από τη φυλλάδα του Ταύρου —ειρήσθω εν παρόδω, οι Κουρήδες λέγεται ότι θα αναλάβουν να «*εκσυγχρονίσουν*» κομμάτι τον αντιδεξιισμό: θα έχουν κεντρικό τους στόχο τις σχέσεις Μητσοτάκη - Χούντας (και όχι Μητσοτάκη - Γερμανών...) στις επόμενες εκλογές (!).

ΠΟΙΟΣ δεν καταλαβαίνει αυτό που δεν πρόφτασε να καταλάβει όταν ο κ. Παπανδρέου τράβηξε την τσόχα στις 9 Μαρτίου 1985; Ότι, δηλαδή, τώρα, εμφανώς πλέον, η σύγκρουση των δυο κόσμων στις ερχόμενες εκλογές (αιφνιδιαστικές ή όχι, με ή όχι άλλο εκλογικό νόμο, αλλά σίγουρα όσο ποτέ άλλοτε ποδοσφαιρικές και βάρβαρες) θα είναι ανάμεσα στους πάσης φύσεως κόκκινους και τους πράσινους;

Η ΜΗΠΩΣ δεν έπεισε η «*πρόβα*» του Οκτωβρίου 1986;

Η ΑΓΩΝΙΑ των επιτελών του ΚΚΕ για ένα «*δεύτερο 1985*» έγινε πλέον έκδηλη, όπως αποτυπώνεται στην τελευταία απόφαση της Ολομέλειας της ΚΕ που συνήλθε τις τελευταίες ημέρες του Δεκεμβρίου: το κόμμα καλείται επιτακτικά «*να είναι σε ετοιμότητα για να αντιμετωπίσει τυχόν εκλογικό αιφνιδιασμό*» και να συστοιχηθεί προς την «*παρατεταμένη εκλογική περίοδο*» στην οποία εισήγαγαν την πολιτική ζωή της χώρας οι Καλαβρυτινοί, Ακρατινοί και Αιγιώτες ιππότες της «*αλλαγής*» και της «*απαλλαγής*».

Η ΕΠΙΤΑΧΤΙΚΗ αυτή ετοιμότητα της «*πρωτοπορίας*» προσκρούει ωστόσο σε λειτουργικές αδυναμίες των στρατιών της: δεν είναι μόνον ότι δεν έγιναν μεγάλα βήματα στην «*ποιοτική στροφή της κομματικής δουλειάς*» στην κατεύθυνση των... εντολών που έδωσε το 12ο Συνέδριο· οι «*κεντροεπιτροπικοί διαπιστώνουν προβλήματα σε γενικότερο επίπεδο, προβλήματα πολιτικής στρατεύσης των μελών καθ' εαυτής, αφού αυτή κρίνεται πως πρέπει να εξασφαλιστεί σε ανώτερο επίπεδο*»

ΕΝΑΣ ΣΤΟΧΟΣ τόσο πιο δύσκολος όσο η βάση στην οποία πρέπει να επιτευχθεί είναι, όχι απλώς η αύξηση της τριτοπολικής αυτοδυναμίας του ΚΚΕ σε συνθήκες συνθλιπτικής πόλωσης των δυο συγκροτημάτων (των πράσινων και των βενετών), αλλά η για πρώτη φορά οριακή ρήξη με τον «*κόσμο του ηλίου*»: «*η αυτοδυναμία του ΠΑΣΟΚ είναι εξίσου επικίνδυνη με την αυτοδυναμία της Ν. Δημοκρατίας*»,

Όλοι οι «άσσοι» στο τραπέζι

του Βαγγέλη Γιαχνή

Επειδή σε τούτη τη χώρα τα όρια της προεκλογικής περιόδου είναι πάντα ασαφή και δυσδιάκριτα (ουσιαστικά αρχίζουν την αμέσως επόμενη μέρα των εκλογών) είναι δύσκολο να εντοπισθούν και οι όροι του προεκλογικού παιχνιδιού. Πού θα επικεντρωθεί η αντιπαράθεση και το καντοροχτύπημα των μονομάχων; Στον έωλο χώρο της οικονομίας; Στους δαιδαλώδεις και αινιγματικούς διαδρόμους των συζητήσεων για τις βάσεις; Στα προσφερόμενα για δημαγωγία εθνικά ζητήματα; Θα είναι τέλος πάντων μια αντιπαράθεση που θα επεκταθεί εφ' όλης της ύλης; Πιθανόν... Πάντως πριν από την απάντηση στα προαναφερόμενα ερωτήματα προέχει η διερεύνηση για το χρόνο των εκλογών.

Η «Ντάμα»...

ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ που διαρρέουν άλλοτε εσκεμμένα και άλλοτε όχι, είναι αντιφατικές και αντικρουόμενες, ως συνήθως. Οι περισσότερες θέλοντας να ενισχύσουν τη δημόσια πρωθυπουργική δήλωση, υποστηρίζουν ότι οι εκλογές θα πραγματοποιηθούν στις αρχές του '89. Υπάρχουν όμως και ορισμένες άλλες που επιμένουν ότι «οι εκλογές θα γίνουν οπωσδήποτε στις αρχές ή στα μέσα του φθινοπώρου». Πολλοί είναι οι λόγοι που ενισχύουν αυτή την τελευταία άποψη.

Το «καλάθι» βγάζει ψήφους

ΑΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙ δεχόμαστε ότι η μάχη των εκλογών κρίνεται κυρίως στο πεδίο της οικονομίας «από το περιεχόμενο του καλάθιού της νοικοκυράς» θα έλεγε ο Μένιος, τότε η ευνοϊκότερη περίοδος για την κυβέρνηση είναι ασφαλώς το φθινόπωρο. Μέχρι την 1η Οκτωβρίου θα έχει δοθεί η προβλεπόμενη ΑΤΑ και το διορθωτικό (12%). Ε-

Δυό Βαλέδες κι ένας Ρήγας...

νώ θα αρχίσουν να διαφαινούνται και κάποια αποτελέσματα από τις περιβόητες φορολογικές ελαφρύνσεις. Βέβαια το περιεχόμενο του καλάθιού της νοικοκυράς δεν πρόκειται να φτάσει στο ύψος που βρίσκονταν π.χ. το '85 αλλά κάτι παραπάνω θα έχει από ό,τι το '87. Παράλληλα τα ποσοστά των γενικότερων οικονομικών συντελεστών που είναι απαραίτητα για την τεκμηρίωση της κυβερνητικής επιχειρηματολογίας θα κρατηθούν είτε με τεχνητό τρόπο είτε για λόγους εποχιακούς σε χαμηλά επίπεδα.

Στο μέτωπο του πληθωρισμού π.χ. μπορούν να εφαρμοσθούν δυο αποτελεσματικές μέθοδοι:

- Η πρώτη είναι το πάγωμα των τιμών για τρεις μήνες έστω μόνο στον τομέα των υπηρεσιών της Κοινής Ωφέλειας, όπως ήδη φημολογείται.

- Η δεύτερη είναι η μέθοδος των διαρκών εκπτώσεων (που ήδη ισχύει άτυπα) μέχρι και τις αρχές του φθινοπώρου.

ΑΥΤΑ είναι αρκετά για να συγκρατήσουν τον πληθωρισμό (τεχνητά βεβαίως γιατί θα επακολουθήσει έξαρση) σε επίπεδα εντυπωσιασμού. Το ίδιο ισχύει και για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που λόγω του τουριστικού συναλλάγματος και της απορρόφησης των κονδυλίων της ΕΟΚ μπορεί να εμφανισθεί σε αρκετά χαμηλά επίπεδα.

ΠΡΕΠΕΙ εξάλλου να ληφθεί υπόψη ότι αν δεν πραγματοποιηθούν οι εκλογές το φθινόπωρο δεν είναι δυνατόν να επαναληφθεί το φαινόμενο των παροχών και της ιδιόμορφης «επέκτασης» του προϋπολογισμού όπως συνέβη φέτος. Τα όρια της οικονομικής αντοχής είναι γνωστά. Τουλάχιστον οι παροικούντες γνωρίζουν ότι αυτά εξατλούνται στο τέλος του τρέχοντος χρόνου. Συνεπώς εκλογές σε συνθήκες «οικονομικής παγωνιάς» δεν είναι δυνατόν να γίνουν.

ΑΛΛΑ υπάρχουν και ορισμένοι άλλοι λόγοι που ενισχύουν την πιθανότητα διεξαγωγής εκλογών φέτος το φθινόπωρο.

ΕΙΝΑΙ η πορεία της «ανασυγκρότησης» (ανεξάρτητα από την επιτυχή ή μη έκβαση της) και το προγραμματιζόμενο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ που θα προσδώσει θριαμβικούς τόνους και ατμόσφαιρα νίκης στο τέλος της προεκλογικής περιόδου. Είναι η προεδρία της ΕΟΚ (και στη Δανία έγιναν εκλογές εν μέσω της Προεδρίας) που θα επιτρέψει στον πρωθυπουργό να προβάλει τις διεθνείς του πρωτοβουλίες. Είναι τέλος και οι βάσεις που ως το φθινόπωρο θα έχουν αποσαφηνισθεί κάπως οι προθέσεις των δυο

πλευρών οπότε είτε διασφαλίζονται κάποια ανταλλάγματα και προβάλλεται η υπογραφή της συμφωνίας σαν εθνική επιτυχία είτε καλλιεργείται κλίμα έντονου αντιαμερικανισμού για να ξαναπέσει βεβαίως απότομα αμέσως μετά τις εκλογές.

ΑΥΤΑ σε ό,τι αφορά το χρόνο των εκλογών και επειδή ο χρονικός προσδιορισμός επηρεάζει πάντα τους όρους του προεκλογικού παιχνιδιού, είναι λογική η υπόθεση της αντιπαράθεσης εφ' όλης της ύλης. Υπάρχει η άνεση του χρόνου. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι η αντιπαράθεση θα γίνει και επί της ουσίας των προβλημάτων. Κάτι τέτοιο δεν θα συνέφερε στους δυο μονομάχους.

Τέλος του δικομματισμού

Η ΝΔ δεν έχει να παρουσιάσει μια διαφορετική π.χ. οικονομική πρόταση αλλά ούτε και συνολικότερη διαφορετική πολιτική. Συνεπώς θα πρέπει να αναμένεται μια ακόμη παρέλκυση του εκλογικού σώματος σε τεχνητές πολώσεις. Το βασικότερο όμως στοιχείο θα είναι η οξύτητα και οι υψηλοί τόνοι, γιατί όλοι αντιλαμβάνονται ότι οι ερχόμενες εκλογές θα είναι και οι τελευταίες του δικομματισμού. Ο όγκος και η πολυπλοκότητα των προβλημάτων απαιτούν μια νέα ανασύνθεση και ανακατάταξη του συσχετισμού των πολιτικών δυνάμεων.

ΜΠΡΟΣΤΑ σε αυτήν την πραγματικότητα δεν μπορεί να αντέξει ο δικομματισμός. Καμιά αυτοδυναμία της τάξης του 45-50% δεν μπορεί να αντιμετωπίσει προβλήματα σαν την ανεργία που παίρνει ενδημικές διαστάσεις, τη συνεχιζόμενη αποβιομηχάνιση, την προβληματικότητα του γεωργικού τομέα, το τεράστιο εξωτερικό χρέος, τις συνέπειες από την ενεισποίηση της ευρωπαϊκής αγοράς ενόψει του '92 τον καλπάζοντα πληθωρισμό, τις βάσεις, την εμπλοκή του Κυπριακού και των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Προβλήματα που υπήρχαν ασφαλώς από το '81, αλλά μετά από τις εξάχρονες παλινδρομήσεις, ανακολουθίες και καιροσκοπισμούς του ΠΑΣΟΚ πήραν πλέον εκρηκτικές διαστάσεις. Τελειώνει λοιπόν ο δικομματισμός αλλά στο τελευταίο εκλογικό του παιχνίδι θα πέσουν όλοι οι «άσσοι» στο τραπέζι. Δεν είναι καθόλου τυχαία η επιλογή του κ. Κουτσόγιωργα στη θέση του εννορηστρωτή της προεκλογικής φέστας.

«Χούντα ή Δημοκρατία;»

Η ΛΟΓΙΚΗ του «άσπρου - μαύρου» και οι πομφόλυγες της παρελθοντολογίας θα σκεπασούσαν την προεκλογική ατμόσφαιρα.

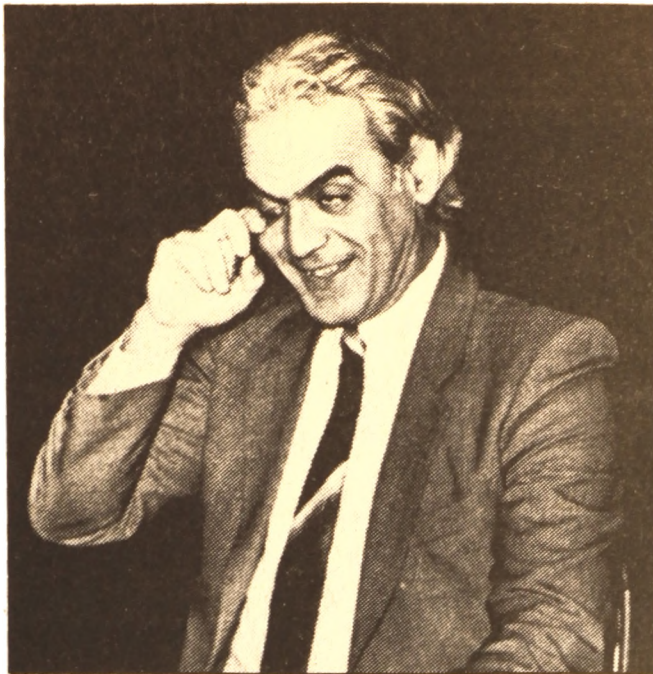
Αν οι εκλογές του '85 διεξήχθησαν με πυρά που αντλήθηκαν από το οπλοστάσιο του δοσιλογισμού και της αποστασίας οι ερχόμενες εκλογές θα διεξαχθούν πάνω στο διλημματικό άξονα «*χούντα ή δημοκρατία*». Υπάρχουν πληροφορίες —που δεν διασταυρώθηκαν βεβαίως ακόμη αλλά μπορούν να θεωρηθούν έγκυρες— που διατείνονται ότι ο κ. Παπανδρέου έχει στα χέρια του κάποια δήλωση του κ. Μητσοτάκη προς την ηγεσία της χούντας, που όχι μόνο αποδέχεται την «εθνική» της αποστολή αλλά και θέτει τον εαυτό του στην υπηρεσία της.

ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ αυτές ενισχύθηκαν από τη δημοσίευση μιας φωτογραφίας από την «Αυριανή» στην οποία απεικονίζεται ο Μητσοτάκης φέροντας στο στήθος του τον Παπαδόπουλο. Ίσως το δημοσίευμα της «Αυριανής» να είναι προπομπός των όσων θα επακολουθήσουν. Αλλά περί σχέσεων Μητσοτάκη και χούντας έκαμε ήδη κάποιες νύξεις στη Βουλή ο Πρωθυπουργός. Σύμφωνα με τις ίδιες πληροφορίες το ντοκουμέντο της δήλωσης έχει ήδη παραδοθεί σε «έγκυρο» κυριακάτικο φύλλο. Διόλου απίθανο να έχουν συμβεί βεβαίως όλα αυτά, αν ληφθεί υπόψη η φύση και ο χαρακτήρας του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

ΩΣΤΟΣΟ παρόμοιες δηλώσεις δεν έκανε μόνο ο αρχηγός της Ν. Δημοκρατίας. Πολλοί επώνυμοι, αλλά και ο ίδιος ο πρωθυπουργός δεν είχαν και τόσο πεντακάθαρη στάση απέναντι στη δικτατορία. Το θέμα συνεπώς δεν βρίσκεται σε αυτό το σημείο.

Αγώνας δρόμου των επιγόνων

ΟΜΩΣ ο κ. Κουτσόγιωργας επιμένει στην παγίδευση των αριστερών, αλλά και των

Και ο Μπαλαντέρ...

δημοκρατών της δεξιάς, ψηφοφόρων γιατί αντιλαμβάνεται ότι μόνο με αυτό τον τρόπο μπορεί πλέον να φτάσει το ΠΑΣΟΚ σε κάποιο αξιοπρεπές εκλογικό αποτέλεσμα. Στα εμπνευσμένα από τον κ. Κουτσόγιωργα προεκλογικά σχέδια αντιστέκονται οι λεγόμενοι κομματικοί που προωθούν την άποψη ότι η δεξιά πρέπει να αντιμετωπισθεί με ιδεολογικούς κυρίως όρους αλλά και με την προβολή του εξαχρονου έργου του ΠΑΣΟΚ.

ΣΤΗΝ ΑΤΥΠΗ ομάδα των «κομματικών» συμμετέχουν ενεργά οι Γ. Γεννηματάς, Κ. Λαλιώτης, Β. Παπανδρέου, Στ. Τζουμάκας και άλλα ανώτερα στελέχη που εφορμούν από διαφορετικές αφετηρίες (ο καθένας δουλεύει για τον εαυτό του) αλλά συνασπίζονται κατά του ίδιου στόχου. Και ο στόχος

στην προκειμένη περίπτωση είναι οι «κέντρωσι του '65» που αποτελούν το άμεσο περιβάλλον του πρωθυπουργού και τον ουσιαστικό πυρήνα της κυβερνητικής εξουσίας. «*Ουσιαστικά δεν κυβέρνησε το ΠΑΣΟΚ, αυτά τα έξι χρόνια, αλλά το «κέντρο του '65»*» έλεγε χαρακτηριστικά ανώτερο στέλεχος της προαναφερόμενης ομάδας.

ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ αυτής της διαμάχης βρίσκεται βεβαίως ο αγώνας για τη διαδοχή που έχει πλέον αναπτυχθεί σε όλα τα μέτωπα. Οι βολές αρχίζουν πια να αγγίζουν και τον ίδιο τον πρωθυπουργό, αμφισβητώντας την αυθεντία του. Πάντως στο μακρύ και σκληρό αγώνα δρόμου της διαδοχής τρέχουν κι άλλα «άλογα».

ΣΥΜΦΩΝΑ με έγκυρες πληροφορίες ο Γ. Παπανδρέου έχει έτοιμο τον προσωπικό του μηχανισμό αλλά και το επιτελείο του. Οι ίδιες πληροφορίες αναφέρουν ότι στο προσωπικό του γραφείο στην Πλάκα έχει συγκεντρωμένους τους φακέλους όλων των υπουργείων και πολλές φορές παρεμβαίνει αναιρώντας ειλημμένες αποφάσεις των υπουργών. Σε αντίθεση με τον πατέρα του που κινήθηκε στους χώρους της ριζοσπαστικής δημαγωγίας είναι αποφασισμένος να προβάλει την «ήρεμη δύναμη» που ανταποκρίνεται περισσότερο στη σημερινή πραγματικότητα της κοινοτικής Ελλάδας.

Η ΜΕΤΑΝΔΡΕΪΚΗ εποχή ουσιαστικά άρχισε, αν και ο Ανδρέας δηλώνει ότι «*θα αποχωρήσει μόνο όταν ολοκληρώσει την προσφορά του*». Η προεκλογική περίοδος θα είναι σίγουρα συναρπαστική. Και ίσως να πρέπει οι φωτογράφοι να ετοιμάζονται για κάποια αναμνηστική φωτογράφιση στις πρασιές απέναντι από τον Εθνικό Κήπο, ίσως πριν την αναμνηστική φωτογραφία του κ. Χρήστου Σαρτζετάκη.

ΤΟ ΚΟΣΜΗΜΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ!

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος

νέα
ελληνική
ιστορία
1204 • 1985

β' έκδοση συμπληρωμένη

Εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ Θεσσαλονίκη 1987

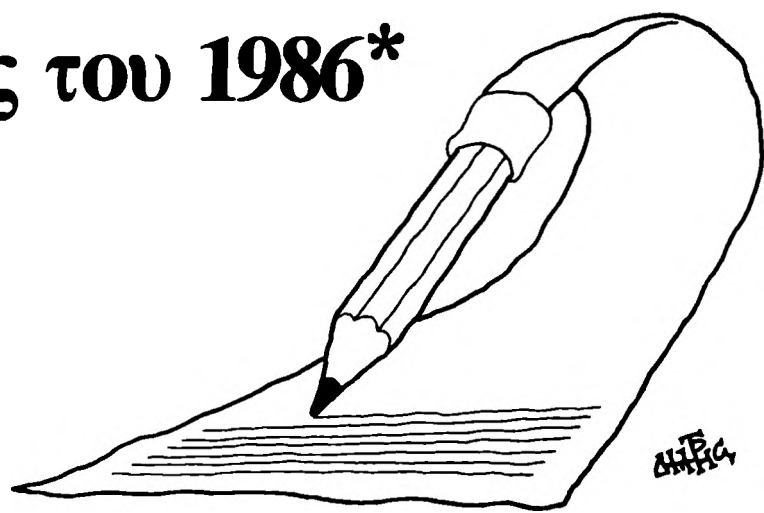
Ο κορυφαιός έλληνας ιστορικός Απόστολος Βακαλόπουλος ο άνθρωπος που μισό αιώνα τώρα ερευνά και συνθέτει την ιστορία του Νέου Ελληνισμού, παραδίδει στο αναγνωστικό κοινό σε δεύτερη συμπληρωμένη έκδοση την πιο εμπειριστατωμένη και την πιο σύγχρονη συνοπτική ιστορία της νέας Ελλάδας (1204-1985).

Ένα βιβλίο απαραίτητο για τον καθένα που θέλει να γνωρίσει την ιστορία του και να ανιχνεύσει την εθνική του ταυτότητα.

Εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ
Αρμενοπούλου 26, τηλ. 219493
Θεσσαλονίκη 1987

Η νομικοπολιτική σημασία της συνταγματικής αναθεώρησης του 1986*

του Αριστόβουλου Μάνεση

1 «Η αναθεώρηση του Συντάγματος... μοιάζει σήμερα σαν τον "φτωχό και λησμονημένο συγγενή" της πολιτικής επικαιρότητας..., ενώ οι περισσότεροι εκπρόσωποι της συνταγματικής επιστήμης απέφυγαν να εκθέσουν δημόσια απόψεις και προτάσεις»¹. Η μελαγχολική αυτή διαπίστωση νομίζω ότι δίνει ανάγλυφο το μέτρο της νομικοπολιτικής σημασίας της πρόσφατης αναθεώρησης του Συντάγματος. Ο αιφνιδιαστικός *τρόπος αφ' ενός*, με τον οποίο αυτή απροσδόκητα ξεκίνησε, και η επικέντρωσή της αφ' ετέρου σε ένα *περιορισμένο αντικείμενο*, τη συνταγματική θεσμοποίηση μιας ήδη «διαμορφωμένης συνταγματικής πρακτικής που είχε πια την ισχύ απaráβατων συνθηκών πολιτεύματος», όπως ομολογεί η εισηγητική έκθεση της «Πρότασης αναθεώρησης» των βουλευτών του ΠΑΣΟΚ της 9 Μαρτίου 1985², δημιούργησαν ευθύς εξ αρχής αμφιβολίες για το αν και κατά πόσο, χωρίς ίσως να είναι περιττή, ήταν πάντως αναγκαία.

Δεν είναι τυχαίο ότι η παρέμβαση της συνταγματικής θεωρίας στη δημόσια συζήτηση για την αναθεώρηση του Συντάγματος υπήρξε εντυπωσιακά περιορισμένη. Μέσα σε μια συγκυρία οξείας πολιτικής έντασης —χωρίς προηγούμενο στη μεταδικτατορική περίοδο— η οποία λίγο έλειψε να εξελιχθεί σε ανοιχτή κρίση, η επιφυλακτικότητα της επιστήμης του Συνταγματικού Δικαίου ήταν εύλογη και θεμιτή. Διότι η προηγηθείσα, πρόσφατη τότε, παρέμβασή της για την ενεργοποίηση της αμυντικής λειτουργίας του Συντάγματος απέναντι στην εξουσία —και ειδικότερα σε ορισμένες «ανορθόδοξες» όπως επιεικώς χαρακτηρίστηκαν μεθοδεύσεις της— είχε γίνει αντικείμενο παρεξηγήσεων, επικρίσεων και διαβολών, επειδή ακριβώς, έχοντας συναισθηθεί τόσο της επιστημονικής, όσο και της πολιτικής ευθύνης της, αρνήθηκε να συνεργήσει προσφέροντας θεωρητική κάλυψη. Η παραπέρα, εξ άλλου, επιστημονική παρέμβαση, αυτή τη φορά στο δεύτερο στάδιο των πολιτικών εξελίξεων με επίκεντρο τη συνταγματική αναθεώρηση, θα μπορούσε να ερμηνευθεί σαν αναγνώριση της «ιστορικής σημασίας» μιας συγκυριακής και επιτηδευμένης αναθεωρητικής του Συντάγματος πρωτοβουλίας και σαν επιδοκιμασία, εκ των υστέρων, των πολιτικών χειρισμών από τους οποίους αυτή προέκυψε.

Δεν υποτιμώ την πρόσφατη συνταγματική αναθεώρηση ως νομικοπολιτικό γεγονός καθεαυτό. Χωρίς να την θεωρώ ασήμαντη, νομίζω όμως ότι, εν όψει τόσο του περιεχομένου της, όσο και της έκτασής της, οι χαρακτηρισμοί που αφειδώς της έγιναν από την εξουσία και τους απολογητές της σαν «μεγάλου οροσήμου», σαν «διαβήματος ιστορικού», σαν «γεγονότος μεγάλης ιστορικής σημασίας», σαν «σημαντικού σταθμού», σαν «κατάκτησης» ή «τομής» και μάλιστα «κεφαλαιώδους σημασίας» και άλλα ηχηρά παρόμοια, είναι, στην κατάφωρη υπερβολή τους, ιδεολογήματα απαράδεκτως μεγεθυντικά της σαφώς ελάσσονος σημασίας της. Στοιχείο ενδεικτικό αυτής της σημα-

σίας της είναι και το γεγονός ότι το θέμα της αναθεώρησης του Συντάγματος παρέμεινε στο περιθώριο του ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης, αλλά και του προεκλογικού αγώνα των κομμάτων για την ανάδειξη της Στ' Αναθεωρητικής Βουλής, μολονότι υπήρξε, μαζί με το κυπριακό, το έτερο «εξαιρετικής σημασίας εθνικόν θέμα», του οποίου έγινε επίσημα επίκληση για να διαλυθεί η Βουλή, βάσει του άρθρου 41 παρ. 2 Σ., και να διεξαχθούν οι εκλογές της 2 Ιουνίου 1985 προς «ανανέωση της λαϊκής εντολής»...

Ήδη, αφού παρήλθε η επικαιρότητα και κατάκλισε ο συνταγματικοπολιτικός δημοσιογραφικός αναβρασμός, ήρθε, νομίζω, η ώρα για μια νηφάλια σφαιρική αξιολόγηση της νομικοπολιτικής σημασίας της πρόσφατης συνταγματικής αναθεώρησης.

2 Ο εν γένει θεσμός της αναθεώρησης του Συντάγματος υπηρχει βασικά ένα διττό σκοπό: αφ' ενός μεν καθιστά εφικτή την ως ένα σημείο *ομαλή προσαρμογή* του θεμελιώδους νόμου του κράτους προς τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές και άλλες συνθήκες, οργανώνοντας με σχετικώς μακρά προοπτική τον τρόπο μεταβολής των κανόνων του, δηλαδή *μέσα στο πλαίσιο του*, χωρίς να διακόπτεται η συνέχεια του δικαίου και χωρίς να καταλύεται η ισχύουσα συνταγματική τάξη· αφ' ετέρου δε, καθώς προϋποθέτει τη σχετική «αυστηρότητα» του Συντάγματος —το οποίο είναι η συμπυκνωμένη νομική έκφραση και συνισταμένη ενός συσχετισμού κοινοπολιτικών δυνάμεων— το προστατεύει απέναντι στις περιστασιακές θελήσεις της εκάστοτε πλειοψηφίας, με την περιοριστική ρύθμιση της αναθεώρησής του σε ό,τι αφορά τόσο τα ειδικότερα αντικείμενα, δηλαδή την έκτασή της, όσο και το αρμόδιο για την πραγματοποίησή της κρατικό όργανο και την όλη διαδικασία της αναθεώρησης.

Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986 διαφέρει σε δυο καιρία σημεία από τις προηγούμενες αναθεωρήσεις ελληνικών Συνταγμάτων: αφ' ενός μεν ήταν απροσδόκητη και αιφνιδιαστική· αφ' ετέρου όμως διενεργήθηκε σύμφωνα με την προβλεπόμενη από το ειδικό άρθρο 110 Σ. διαδικασία. Και ερωτάται: πώς εξηγούνται αυτές οι διαφοροποιήσεις;

Αιφνιδιαστικά, στις 9 Μαρτίου 1985, κατατέθηκε στη Βουλή από τους 161 βουλευτές της κυβερνητικής πλειοψηφίας (ΠΑΣΟΚ) «Πρόταση αναθεώρησης διατάξεων του Συντάγματος», με βάση την «Εισηγήση του προέδρου και του Εκτελεστικού Γραφείου του ΠΑΣΟΚ στην Κεντρική Επιτροπή» του. Στην «Εισηγήση» αυτή² γίνεται αναφορά στη στάση του ΠΑΣΟΚ στην αποκληθείσα Ε' Αναθεωρητική Βουλή, το οποίο τότε «έκφρασε [sic] με σαφήνεια και ένταση τις διαφωνίες, τις αντιθέσεις και τις διαφορές του» για το Σύνταγμα του 1975 και «δε [sic] το ψήφισε, όπως άλλωστε δε [sic] ψήφισε και την ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το 1975 και 1980..., αποδέχτηκε όμως, όπως όλα τα κόμματα, τους όρους και τη νομιμότητα του Μεταπολιτευτικού Συντάγματος». Επίσης στο ίδιο αυτό κείμενο περιλαμβάνεται η εξής φράση: «θα υποβάλω [σε πρώτο πρόσω-

* Το κείμενο αυτό είναι προδημοσίευση της εισαγωγής μελέτης με τον ίδιο τίτλο που δημοσιεύεται στο περιοδικό «Δίκαιο και Πολιτική» τεύχος 13ο (εκδόσεις «Παρατηρητής», Θεσσαλονίκη).

1. Βλ. Γ. Αναστασιάδη. Η αναθεώρηση του Συντάγματος. Μια πρώτη αξιολόγηση των νέων ρυθμίσεων για τον διορισμό της Κυβέρνησης και τη διάλυση της Βουλής, «ΑΝΤΙ» τεύχος 307 της 31.12.1985.

2. Βλ. το κείμενο της Εισηγήσης σε «Χρονικό της συνταγματικοπολιτικής έντασης» (επιμέλεια Γ. Αναστασιάδη) στο περιοδικό «Δίκαιο και Πολιτική», τεύχος 10 (εκδ. «Παρατηρητής», Θεσσαλονίκη 1985) σ. 41 επ.

πο ενικού] σε αυτήν [την Κ.Ο.] σχέδιο νόμου [sic] ώστε να ικανοποιηθεί άμεσα [sic] η διάταξη του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία απαιτούνται 50 τουλάχιστον υπογραφές βουλευτών για να γίνει δεκτή η πρόταση». Η κατάφωρη προχειρότητα, με την οποία είναι διατυπωμένη η «Εισηγήση», είναι χαρακτηριστική και δηλωτική του πόσο βεβιασμένη υπήρξε η αναθεωρητική πρωτοβουλία της 9 Μαρτίου 1985. Ως προς το κείμενο καθεαυτό της «Πρότασης αναθεώρησης» έχω να παρατηρήσω, επί πλέον τα εξής:

Πρώτον: δεν αρκέσθηκε στον προσδιορισμό των αναθεωρητέων διατάξεων και στην υπόδειξη της κατεύθυνσης προς την οποία θα έπρεπε να γίνει η αναθεώρησή τους, όπως έχει συμβεί με όλες τις παλαιότερες προτάσεις αναθεώρησης στην ελληνική συνταγματική ιστορία, αλλά, πρωτοτυπώντας, προχώρησε και στη διατύπωση του νέου περιεχομένου τους, σαν να ήθελε να οριοθετήσει σαφώς την πολιτική βούληση της κυβερνητικής πλειοψηφίας της Βουλής και να προδικάσει επίσης τη σχετική βούληση της επόμενης, της αναθεωρητικής Βουλής, η οποία εξ ορισμού είναι όμως κατ' αποκλειστικότητα αρμόδια να καθορίζει και διατυπώνει το περιεχόμενο των νέων ρυθμίσεων κατά το δεύτερο στάδιο της αναθεωρητικής διαδικασίας.

Δεύτερον: οι νέες ρυθμίσεις, που αρχικά διατυπώθηκαν με την «Πρόταση», υπέστησαν, στη συνέχεια, επανειλημμένες τροποποιήσεις, προσθαφαιρέσεις και βελτιώσεις, τόσο ως προς το περιεχόμενο, όσο και ως προς τη διατύπωσή τους, κατά τα διαδοχικά στάδια της όλης αναθεωρητικής διαδικασίας. Αυτές οι αλληπάλληλες αλλαγές μαρτυρούν για το ότι η αναθεωρητική πρωτοβουλία εκδηλώθηκε και διατυπώθηκε χωρίς την κατάλληλη προπαρασκευή και μελέτη· δεν ήταν καρπός πολιτικής διεργασίας ιστορικά ωριμασμένης, ούτε επακόλουθο κάποιας έντασης ταξικών ανταγωνισμών, αλλά προϊόν περιστασιακών πολιτικών επιλογών και ελιγμών και έκφραση αποσπασματικών, πρόχειρων και μη κατασταλαγμένων απόψεων.

3 Η βασιμότητα αυτών των διαπιστώσεων δεν αναιρείται από το γεγονός ότι η πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος στόχευσε και επικεντρώθηκε στην τροποποίηση, κατάργηση ή αντικατάσταση των διατάξεων, των σχετικών με τις αρμοδιότητες του προέδρου της Δημοκρατίας, οι οποίες είχαν αποτελέσει αντικείμενο έντονης κριτικής το 1975 τόσο από τα κόμματα της τότε αντιπολίτευσης (Ένωση Κέντρου - Νέες Δυνάμεις, ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, ΚΚΕ εδ'ωτ. ΕΔΑ) όσο και από τη σκοπιά της επιστήμης του Συνταγματικού Δικαίου.

Οι αδυναμίες και τα αρνητικά στοιχεία του Συντάγματος του 1975 δεν ήταν όμως κάτι καινούριο· ούτε άλλωστε είχαν προκαλέσει εμπλοκές στη λειτουργία του πολιτεύματος, η οποία από το 1975 έως το 1985 υπήρξε απολύτως ομαλή, όσο ποτέ άλλοτε στη χώρα μας. Εξ άλλου, η κοινοβουλευτική πλειοψηφία που το είχε ψηφίσει ήταν άνετη και αντιπροσώπευε την απόλυτη πλειοψηφία του ελληνικού λαού (54,3%). Οσοδήποτε περιστασιακή και αν χαρακτηριστεί αυτή η πλειοψηφία, την οποία είχε εξασφαλίσει το κόμμα της «Νέας Δημοκρατίας» κατά τις πρώτες μεταδικτατορικές εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1974, εν όψει και του επιτήδεια καλλιεργηθέντος διλήμματος «Καραμανλής ή τανκς» είναι πάντως βέβαιο ότι διέθετε ευρεία δημοκρατική νομιμοποίηση. Έτσι επέτυχε την ψήφιση, στις βασικές του γραμμές, του κυβερνητικού Σχεδίου Συντάγματος. Το Σύνταγμα του 1975 φέρει βεβαίως τη σφραγίδα της πολιτικής βούλησης και ιδεολογίας της συντηρητικής παράταξης που το ψήφισε. Δεν παύει όμως να είναι, όπως κάθε Σύνταγμα, η συνισταμένη ενός συσχετισμού κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων, έστω και αν συμβαίνει για λόγους συγκυριακούς, όπως πράγματι συνέβη μετά την πτώση της τελευταίας δικτατορίας, να μη τις αντανakλά επακριβώς. Δεν πρέπει συναφώς να λησμονείται ότι κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες και την όλη επεξεργασία του στις δυο υποεπιτροπές, στην επί του Συντάγματος επιτροπή και

στην ολομέλεια της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής οι παρεμβάσεις, οι αντιρρήσεις και οι αντιπροτάσεις των κομμάτων της τότε αντιπολίτευσης υπήρξαν, σε μερικές περιπτώσεις, γόνιμες και αποφασιστικές, καθώς συνέβαλαν στην τροποποίηση ορισμένων διατάξεων του κυβερνητικού Σχεδίου ή στην απόσυρση ή την προσθήκη άλλων. Άρα δεν είναι ακριβή τα λεχθέντα για «μονοκομματική επεξεργασία» του Συντάγματος του 1975. Τελικά πάντως αυτό ψηφίστηκε μόνον από τους βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος της ΝΔ, ενώ τα κόμματα της αντιπολίτευσης αποχώρησαν. Από αυτήν και μόνο την άποψη το Σύνταγμα τούτο μπορεί να χαρακτηριστεί «μονοκομματικό», όχι όμως και σαν απλό «προϊόν ενός κόμματος». Αποτελεί, άλλωστε, συνηθισμένο φαινόμενο στη συνταγματική μας ιστορία ψήφιση Συντάγματος από μονομερή κοινοβουλευτική πλειοψηφία· αυτό συνέβη και το 1911 και το 1952 και το 1975, αλλά και πρόσφατα το 1986, κατά τη συνταγματική αναθεώρηση περί της οποίας ο λόγος³...

Παρ' όλες όμως τις επικρίσεις που είχαν διατυπωθεί για το Σύνταγμα του 1975, κανένα πολιτικό κόμμα ή παράταξη δεν αμφισβήτησε τη «νομιμότητα» και την ισχύ του. Ακόμη περισσότερο: καθ' όλη τη δεκαετία 1975-1985 δεν προγραμματίστηκε ή τέθηκε ποτέ, πρακτικά, ζήτημα αναθεώρησης. Ούτε βέβαια από το ΠΑΣΟΚ, ούτε πριν ούτε μετά την άνοδό του στην εξουσία. Αντίθετα, τέσσερις μόλις μήνες πριν από την 9η Μαρτίου 1985, ο πρωθυπουργός δήλωνε: «Εμείς, σε αυτή τη σύνοδο, σ' αυτήν την περίοδο δεν προβλέπουμε ως Κυβέρνηση να προωθήσουμε οποιαδήποτε αναθεώρηση του Συντάγματος· την άλλη τετραετία θα δούμε...».

4 Και εντελώς απρόοπτα, στις 9 Μαρτίου 1985, ταυτόχρονα με την εντελώς απροσδόκητη για την κοινή γνώμη απόφασή του να προτείνει για πρόεδρο της Δημοκρατίας, αντί για τον μέχρι τότε πρόεδρο Κ. Καραμανλή —όπως είχε καλλιεργηθεί γενικά η εντύπωση— τον αρεοπαγίτη Χρ. Σαρτζετάκη «εν αγνοία του», ο πρωθυπουργός και πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ ανακοίνωσε αιφνιδιαστικά την εξ ίσου απροσδόκητη απόφασή του για αναθεώρηση του Συντάγματος. Οι δυο αυτές αποφάσεις του Ανδρέα Παπανδρέου έγιναν αποδεκτές χωρίς συζήτηση και ομόφωνα, «δια βοής», τόσο από την κεντρική επιτροπή, όσο και από την κοινοβουλευτική ομάδα του κυβερνώντος κόμματος (δεν κατέστη γνωστό αν με το θέμα ασχολήθηκε, εν όψει του άρθρου 82 παρ. 1 Συντ., το Υπουργικό Συμβούλιο). Η αιφνιδιαστική άρνηση του ΠΑΣΟΚ να υποστηρίξει την ανανέωση της θητείας του Κ. Καραμανλή εμφανίσθηκε σαν αναπόφευκτη συνέπεια της απόφασης για αναθεώρηση του Συντάγματος, επειδή το Σύνταγμα αυτό ήταν «πνευματικό τέκνο του Καραμανλή». Είναι όμως πια σήμερα αναμφισβήτητο ότι ακριβώς το αντίστροφο συνέβη: η απόφαση για τη συνταγματική αναθεώρηση πάρθηκε ξαφνικά και βιαστικά, ως παρακολούθημα της επίσης απρόοπτης απόφασης για απομάκρυνση του Καραμανλή· και προβλήθηκε σαν «άλλοθι» για να δικαιολογηθούν πολιτικά και συγκαλυφθούν νομικά - θεσμικά οι χειρισμοί με τους οποίους μεθοδεύθηκε η διεκπεραίωση αυτής της τελευταίας.

Εφ' όσον η μη προώθηση της «αλλαγής» θεωρήθηκε ότι οφειλόταν στην προεδρία Καραμανλή και στις περι αρμοδιοτήτων του προέδρου της Δημοκρατίας διατάξεις του Συντάγματος, που φάνταζαν σαν «μεγάλα συνταγματικά εμπόδια» για την εφαρμογή του κυβερνητικού προγράμματος, κρίθηκε ότι «το ΠΑ-

3. Πράγματι, η μεν αξιωματική αντιπολίτευση (ΝΔ) αποχώρησε από την ψηφοφορία, το δε ΚΚΕ —το οποίο, στην προηγούμενη Βουλή, είχε προσθέσει τις ψήφους των βουλευτών του σε εκείνες των βουλευτών του ΠΑΣΟΚ για να ξεκινήσει η διαδικασία της αναθεώρησης— καταψήφισε τέσσερα από τα σπουδαιότερα άρθρα της (41, 42, 44 και 48), ενώ για το τελικό ψήφισμα, με το οποίο τέθηκαν σε ισχύ οι αναθεωρημένες διατάξεις, οι βουλευτές του δήλωσαν απλώς «παρών».

ΣΟΚ έπρεπε με τόλμη και συνέπεια να προχωρήσει». Και με μια «συνδυασμένη διπλή κίνηση» προχώρησε στην αποκληθείσα «ρήξη της 9 Μάρτη» που χαρακτηρίστηκε σαν μεγάλης ιστορικής σημασίας. Σε αυτήν την «ρήξη» εντάσσεται και η όλη διαδικασία εκλογής νέου προέδρου της Δημοκρατίας, η οποία σημάδεύθηκε από τα έγχρωμα και «ομοιόμορφα» ψηφοδέλτια· από τον εγκλωβισμό των κυβερνητικών βουλευτών κατά εκλογικές περιφέρειες στα έδρανα του Κοινοβουλίου, στοιχημένων δίπλα-δίπλα προς αλληλοεπιτήρηση, ενώ η επιβαλλόμενη από το Σύνταγμα (άρθρο 32 παρ. 1) μυστικότητα της ψηφοφορίας παραβιάζοταν παράλληλα από τους βουλευτές της αξιωματικής αντιπολίτευσης, οι οποίοι φανερά αρνούσαν ψήφο ή δήλωναν «παρών»· και τέλος από την καταστάσα αναπόφευκτη —στην τρίτη και κρίσιμη ψηφοφορία— περιβόητη αλλά σωτήρια «ψήφο Αλευρά» (είναι χαρακτηριστικό ότι ο αναπληρωτής πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έλαβε μέρος στις δύο πρώτες ψηφοφορίες). Έτσι, με την εκλογή νέου προέδρου της Δημοκρατίας, έστω με οριακή και αμφισβητήσιμη πλειοψηφία και διαδικασία, αποφεύχθηκε «πάση θυσία» η διάλυση της Βουλής —της οποίας η περίοδος έληγε άλλωστε ύστερα από λίγους μήνες—, δηλαδή η προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία, οπότε η εκλογή προέδρου της Δημοκρατίας θα γινόταν, βάσει αυτής, από τη νέα Βουλή (άρθρο 32 παρ. 4).

Και όλα αυτά τα «ριζοσπαστικά» φαίνεται ότι πολύ συγκίνησαν την όψιμα, άνετα και εκ του ασφαλούς «επαναστατική» συνείδηση πολλών μικρομεσαίων κάθε είδους, οι οποίοι, έχοντας κάτι ακούσει για έφοδο εναντίον κάποιων «χειμερινών ανακτόρων» ενθουσιάστηκαν με τους «λεβέντικους» αδίστακτους αιφνιδιασμούς των πολιτικών τρικλοποδιών που προωθούσαν την πολυπόθητη «αλλαγή», έναν «άγιο» σκοπό που «αγίαζε» κάθε μέσο. Και λίθοι αναθέματος εκτοξεύθηκαν τότε από τους απολογητές της εξουσίας —σχετικούς ή άσχετους, όλους διαποτισμένους πάντως από μια πραξικοπηματική αντίληψη για την κοινωνική πρόοδο— κατά της αριστερής διανόησης και των συνταγματολόγων που ανήκουν σε αυτήν. Διότι, αντι να έχουν πολιτική «οξυδέρκεια» —ή ευκαμψία— ώστε, συμπαρατασσόμενοι με τη «ρήξη», να συγκαλύψουν, έστω με τη σιωπή τους, τις μεθοδεύσεις των κρατούντων, οι κριτικοί αυτοί διανοούμενοι παρέμειναν δήθεν «ανιστόρητοι», προσκολλημένοι στη «στείρα τυπολατρεία», στις «πολυτέλειες» των δημοκρατικών διαδικασιών, στους διανοουμενίστικους «καθωσπρεπισμούς» και στις «ευαισθησίες» του «ελιτιστικού» δημοκρατικού και αντιεξουσιαστικού ήθους τους, και δεν ενέδωσαν...

5 Έκρινα σκόπιμο να προβώ στις πιο πάνω επισημάνσεις για να προβάλω ορισμένες παραμέτρους της πολιτικής συγκυρίας μέσα στην οποία ξεκίνησε η αναθεωρητική του Συντάγματος πρωτοβουλία, η οποία, σε συνδυασμό με την αλλαγή στο πρόσωπο του προέδρου της Δημοκρατίας, χαρακτηρίστηκε σαν «ρήξη». Συναφώς μία παρατήρηση είναι εδώ επιβεβλημένη: ρήξεις πραγματικές και αποτελεσματικές είναι εκείνες που γίνονται στις *δομές* ή σε *θεμελιώδεις θεσμούς* του κατεστημένου κοινωνικοπολιτικού συστήματος.

Εξηγούμαι: α) «Ρήξεις» σε προσωπικό επίπεδο —σε επίπεδο προσωπικών φορέων της εξουσίας— δεν είναι κατά κυριολεξία ρήξεις ή είναι παραπλανητικές, εκτός αν η καθιδρυμένη εξουσία λειτουργεί προσωποπαγώς, ενσωματώνεται δηλαδή στον φορέα της, όπως συνέβαινε άλλοτε σε απολυταρχικά μοναρχικά πολιτεύματα ή, όπως συμβαίνει την εποχή μας, σε αυταρχικά - δικτατορικά καθεστώτα, όπου η εξουσία είναι επίσης προσωποποιημένη. Στις περιπτώσεις αυτές, όπου η εξουσία ταυτίζεται θεσμικά με το πρόσωπο του φορέα της, η ανατροπή του ή η φυσική εξόντωσή του επιφέρει, πράγματι, *ρήγμα στη δομή της εξουσίας*, στη συγκεκριμένη έννομη τάξη και στη «συνέχεια του δικαίου» —ή και προκαλεί «κενό εξουσίας»—, οπότε πρόκειται *ασφαλώς για ρήξη*. β) Πάντως η αναθεώρηση του Συντάγματος

δεν μπορεί, κατά νομική και πολιτική ακριβολογία, να θεωρηθεί ρήξη. Διότι η τροποποίηση, κατάργηση ή προσθήκη συνταγματικών διατάξεων πραγματοποιείται *μέσα στο πλαίσιο* της συγκεκριμένης συνταγματικής τάξης και νομιμότητας· δεν την αμφισβητεί ούτε την ανατρέπει, αλλά αντίθετα την *επιβεβαιώνει*. Η αναθεώρηση εξ ορισμού, δεν θίγει τη δομή ή θεμελιώδεις θεσμούς της εξουσίας· απλώς την ανακαινίζει ή, ενίοτε, την *αναπαλαιώνει*. Είναι λοιπόν, βέβαιο ότι η πρόσφατη αναθεώρηση του Συντάγματος δεν είχε χαρακτήρα «ρήξης», καθώς μάλιστα περιορίστηκε στη θεσμοποίηση μιας ήδη «διαμορφωμένης συνταγματικής πρακτικής που είχε πια την ισχύ *απαράβατων συνθηκών πολιτεύματος*», και πραγματοποιήθηκε επίσης σύμφωνα με τους ορισμούς του σχετικού άρθρου 110 του ισχύοντος Συντάγματος.

Έτσι, η αποκληθείσα «ρήξη της 9 Μάρτη» ήταν μεν εντυπωσιακή —ιδίως στο επίπεδο των κανόνων του πολιτικού παιχνιδιού και του ύφους ή ήθους της διεξαγωγής του— οι συνταγματικοπολιτικές της όμως συνέπειες εντοπίζονται κυρίως στα εξής:

- στην επελθούσα μεταβολή στην κορυφή της εκτελεστικής εξουσίας με την απομάκρυνση του Κ. Καραμανλή, όχι τόσο σαν πραγματικού κέντρου εξουσίας, αλλά μάλλον ως συντηρητικού άξονα πολιτικής ισορροπίας·

- στην εγκαθίδρυση ενός κλειστού κυκλώματος εξουσίας, υπέρ του κυβερνώντος κόμματος, μεταξύ των κύριων οργάνων του κράτους (Προέδρου της Δημοκρατίας, Κυβέρνησης και Βουλής), καθώς η πολιτική προέλευση των προσωπικών φορέων της έγινε κοινή, όπως άλλωστε συνέβαινε και πριν από το 1981, όταν ένα τέτοιο κλειστό κύκλωμα λειτουργούσε προς όφελος της συντηρητικής παράταξης·

- στην εξασφάλιση του αναγκαίου ποσοστού ψήφων, κατά τις εκλογές που επακολούθησαν στις 2 Ιουνίου 1985, ποσοστό που το χρειαζόταν το ΠΑΣΟΚ για να διατηρήσει την κοινοβουλευτική αυτοδυναμία του και τη μονοκομματική του κυβέρνηση, και να προχωρήσει στην ολοκλήρωση της διαδικασίας αναθεώρησης του Συντάγματος σύμφωνα με τις απόψεις του·

- στη διενέργεια της αναθεώρησης του Συντάγματος με επακριβή τήρηση των ουσιαστικών και διαδικαστικών διατάξεων του σχετικού άρθρου 110 Σ., γεγονός που συνέβη για πρώτη φορά στην ιστορία των συνταγματικών αναθεωρήσεων της χώρας μας και εγγράφεται ασφαλώς στα θετικά στοιχεία της πρόσφατης αναθεώρησης· δεν είναι δε ανεξήγητο: ήρθε σαν αυτόνομη συνέπεια και συνέχεια ενός δεκαετούς ομαλού πολιτικού βίου· και έπρεπε περίπου να αναμένεται, καθώς αποτελούσε μάλιστα τη θεσμική επισφράγιση μιας ήδη «διαμορφωμένης συνταγματικής πρακτικής»...

Πάντως ένα είναι βέβαιο: ότι με την πρόσφατη περιορισμένη αναθεώρησή του το δεκάχρονο Σύνταγμα του 1975 «ανακαινίστηκε», καθώς έγινε έμμεσα αλλά σαφώς αποδεκτό στο σύνολό του και από εκείνες τις πολιτικές δυνάμεις που δεν το είχαν εγκρίνει όταν αρχικά θεσπίστηκε⁴. Έτσι, η αποκληθείσα «ρήξη» απέληξε πρακτικά στην επιβεβαίωση του Συντάγματος του 1975, στη διεύρυνση της νομιμοποίησής του και στην τόνωση της ιστορικής του αντοχής... □

4. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα είπε σχετικά ο πρωθυπουργός Α. Παπανδρέου σε αγόρευση του κατά τη συνεδρίαση της Βουλής της 3.4.1985: «Οφείλω να ομολογήσω ότι, πράγματι, οι θεμελιώδεις διατάξεις αυτού του Συντάγματος δεν αποτελούν περιοριστικό παράγοντα στην πορεία προς την κοινωνική απελευθέρωση, την κοινωνική δικαιοσύνη» (βλ. πρόχειρα σε «Χρονικό» ό.π. σημ. 2, σ. 242). Πρβλ. όμως την ανακοίνωση του ίδιου, ως προέδρου του ΠΑΣΟΚ, στις 23.12.1974, κατά την οποία το Σύνταγμα αυτό «αποτελεί το Συντακτικό πλαίσιο απολυταρχισμού με κοινοβουλευτικό μανδύα...», αποτελεί στην πράξη προέκταση και επιφανειακή μόνο αλλοίωση του Συντάγματος του Παπαδόπουλου» (βλ. σε «Σύνταγμα για μια Ελλάδα δημοκρατική». Εισηγήσεις της ομάδας επιστημόνων του ΠΑΣΟΚ, Αθήνα, 1975, σ. 110-111).

της Ειρήνης Καρανασοπούλου

Οι περιφερειακές συγκρούσεις έχουν αρχίσει να γίνονται αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Σήμερα το Αφγανιστάν, αύριο η Μέση Ανατολή, αργότερα —ίσως— ο Περσικός Κόλπος...

Ούτε δύο μήνες δεν έχουν περάσει από την υπογραφή της αμερικανοσοβιετικής συμφωνίας για την εξάλειψη των πυραύλων μέσου και μικρότερου βεληνεκούς, κι οι συνέπειές της σε όλα τα επίπεδα του διεθνούς σκηνικού έχουν αρχίσει ήδη να διαφαίνονται.

Τον τελευταίο καιρό η ειδησεογραφία του διεθνούς Τύπου κυριαρχείται από δύο θέματα το «αφγανικό» και το «μεσανατολικό». Συναντήσεις υψηλού επιπέδου και δηλώσεις ανώτερων αξιωματούχων στο μεν, βιαιότητες και συγκρούσεις στο δε. Κι όμως, οι διαφορές μεταξύ αυτών των δύο θεμάτων δεν είναι τόσο πολλές όσο φαίνονται.

Η ταυτόχρονη επίσκεψη του Έντβαρντ Σεβερτνάντζε, του Σοβιετικού υπουργού Εξωτερικών στην Καμπούλ και του υφυπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, Μάικλ Άρμακοστ, στο Ισλαμαμπάντ υπήρξε απαρχή ενθαρρυντικών δηλώσεων από τις εκατέρωθεν πλευρές.

Γίνεται έτσι φανερό ότι οι συνομιλίες μεταξύ των διαπραγματευτών των δύο υπερδυνάμεων βαίνουν καλώς —ή άλλως πως «τα 'χουν βρει»— κι ότι είναι πιθανή η απομάκρυνση των σοβιετικών στρατευμάτων «μέσα στο χρόνο». Το μόνο θέμα που μένει εκκρεμές είναι το χρονοδιάγραμμα απομάκρυνσης, που κι αυτό μπορεί να τακτοποιηθεί κατά τον επόμενο γύρο των συνομιλιών.

Έτσι απλά μοιάζει να πηγαινει για κλείσιμο ένα κεφάλαιο οκτώ χρόνων ιστορίας του Αφγανιστάν. Απλά γιατί υπάρχουν λογικές πολιτικές εξηγήσεις:

Ο Σοβιετικός ηγέτης, Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, κληρονόμησε αρκετά πράγματα από την περίοδο Μπρέζνιεφ. Θέλει όμως να κρατήσει μονάχα αυτά που επιλέγει ο ίδιος —και σε αυτά δεν περιλαμβάνεται το αφγανικό ζήτημα.

Η «περεστρόικα» που θέλει να εφαρμόσει στην οικονομία απαιτεί ευχέρεια κεφαλαίων. Αν τα κονδύλια της Σοβιετικής Ένωσης δαπανώνται δεξιά κι αριστερά, όπως για παράδειγμα για τη διατήρηση των στρατευμάτων στο Αφγανιστάν, είναι προφανές ότι η οικονομική ανασυγκρότηση της ΕΣΣΔ αποδυναμώνεται. Κι αυτό σε μια εποχή όπου η πρακτική εφαρμογή του νέου συ-

στήματος αυτοχρηματοδότησης των σοβιετικών επιχειρήσεων δείχνει να συναντά εμπόδια —εμπόδια που οφείλονται κυρίως στην ύπαρξη νοοτροπιών της μπρεζνιεφικής περιόδου. Όμως, αν το νέο σύστημα υποστηριχθεί από όσο το δυνατόν περισσότερο κεφάλαια, οι πιθανότητες επιτυχίας του αυτόματα αυξάνονται.

Παράλληλα, ο Γκορμπατσώφ και η νέα του πολιτική βασίζονται πολύ στην εικόνα της εξωτερικής πολιτικής. Παιρνοντας υπόψη του μαθήματα... δημοσίων σχέσεων και διαφήμισης από τους Αμερικανούς έχει υιοθετήσει ένα «ίματζ» φιλειρηνικό και δημοκρατικό, που καθόλου δεν συμβαδίζει με την μπρεζνιεφική εισβολή της ρωσικής αρκούδας στο Αφγανιστάν. Η ρετσινιά λοιπόν πρέπει να φύγει. Αλλά, στις πρόσφατες δηλώσεις των Σοβιετικών αξιωματούχων —για το Αφγανιστάν απουσιάζει παντελώς η αυτοκριτική στάση: καμιά εξήγηση για το «πώς και γιατί» της σοβιετικής παρουσίας ή για το «γιατί» της σοβιετικής απόσυρσης. Σαν να πρόκειται για διαβουλεύσεις αξιοπρεπών κυρίων που κουβεντιάζουν για την από κοινού χρηματοδότηση μιας επιχείρησης.

Κι αυτό δεν είναι τυχαίο. Γιατί αυτό που καθορίζει κατά κύριο λόγο τη σημερινή σοβιετική πολιτική δεν είναι η ιδεολογία, αλλά η χρησιμότητα κι η αποτελεσματικότητά. Το αφγανικό θέμα πρέπει απλά να «κλείσει».

Στην περίπτωση του «Παλαιστινιακού» αυτό που κυριαρχεί είναι η φρίκη. Τα αυτόματα όπλα των ισραηλινών στρατιωτών απέναντι στις πέτρες των Παλαιστινίων δεν μπορούν παρά να γεννήσουν αυτήν την αντίδραση, και συνακόλουθα την οργή και την αίσθηση του παραλόγου που έτσι κι αλλιώς ενέχει κάθε πόλεμος.

Οι Παλαιστίνιοι των κατεχομένων αρπάχθηκαν από το μοναδικό πράγμα που είχαν: τις πέτρες. Η ηγεσία τους έχει καταστεί αναποτελεσματική λόγω των εσωτερικών συγκρούσεων, οι αραβικές χώρες ανησυχούν πάρα πολύ για το Ιράν για να ασχοληθούν και με το Ισραήλ —η απειλή είναι μεγαλύτερη από κει— κι η διεθνής κοινή γνώμη...ε, από αυτήν έχουν πάψει να περιμένουν κάτι εδώ και καιρό.

Το αυθόρμητο στοιχείο της εξέγερσης όμως δεν εμπόδισε την αποτελεσματικότητά της. Η διεθνής κοινή γνώμη αφυπνίσθηκε αντιδρώντας στο πρωτογενές αίσθημα της φρίκης, Η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης άρπαξε την ευκαιρία. Εκείνο όμως που θεωρήθηκε ως το πιο ενδιαφέρον στοιχείο ήταν η αποστασιοποίηση των Ηνωμένων Πολιτειών. Ο ντε φάκτο πιο πιστός πλέον, του Ισραήλ κρατά τις αποστάσεις του πλέον, γίνεται κριτικός και

δεν προσπαθεί —όπως άλλες φορές— να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα.

Θα ήταν αφέλεια να πιστέψουμε ότι οι ΗΠΑ συγκινήθηκαν από το δράμα των Παλαιστινίων. Απλούστατα, η πολιτική της καταστολής που ακολουθεί το Ισραήλ χρεώνεται και σε αυτές. Κι η χρέωση αυτή θα τους μειώνει την διαπραγματευτική δύναμη όταν φθάσουν σε κάποια φάση να κουβεντιάσουν την περιφερειακή σύγκρουση της Μέσης Ανατολής.

Αντίστοιχα, η Σοβιετική Ένωση βλέπει να βελτιώνεται η διαπραγματευτική της θέση, κι είναι γι' αυτό που τηρεί μια στάση προσεκτικής αναμονής. Από το περασμένο καλοκαίρι άλλωστε, που έφθασε στο Ισραήλ μια άτυπη διπλωματική επιστολή, έγινε φανερό ότι ο Γκορμπατσώφ δε θεωρεί καθόλου χαμένο το παιχνίδι της Μέσης Ανατολής, και σκοπεύει να παίξει ευέλικτα και έξυπνα.

Η πρόταση για διεθνή διάσκεψη με αντικείμενο το Μεσανατολικό έμοιαζε πριν από μερικούς μήνες όνειρο ουτοπικό. Τώρα μοιάζει μια πιθανή προοπτική, αφού ακόμα και κύκλοι του Στέιτ Ντηπάρτμαντ εκτιμούν ότι δεν είναι κάτι το δεδομένα αρνητικό για την αμερικανική πολιτική. Μένει όμως η ρύθμιση των όρων σύμφωνα με τους οποίους θα γίνει.

Όμως οι δύο υπερδυνάμεις έχουν δείξει πια ότι μπορούν να τα βρουν, καταλήγοντας σε ένα παζάρι που να συμφέρει και τις δύο.

Το ANTI είχε επισημάνει, με αφορμή την υπογραφή της πρόσφατης αμερικανοσοβιετικής συμφωνίας, τις προοπτικές που διαγράφονται για τις σχέσεις Ανατολής - Δύσης. Λέγαμε τότε ότι ο ανταγωνισμός των δύο υπερδυνάμεων μεταφέρεται σε άλλα επίπεδα, όπως είναι αυτό της οικονομίας και των νέων τεχνολογιών.

Βιάζονται λοιπόν οι δύο να κλείσουν τους ανοιχτούς τους λογαριασμούς, που είναι τελικά ανοιχτοί λογαριασμοί του κόσμου. Ο επανακαθορισμός της σφαίρας επιρροής του καθενός είναι η άμεση προτεραιότητα —μια σοφιστική «πόκα» που θα παιχθεί πάνω από ένα τραπέζι, με δυο μονάχα παίκτες.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες κι η Σοβιετική Ένωση αρχίζουν από τις απλές στη δομή τους περιφερειακές συγκρούσεις —όπως είναι το Αφγανιστάν— για να προχωρήσουν σε πιο σύνθετες —όπως είναι η Μέση Ανατολή.

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουν να λύσουν θέματα όπου ξεπροβάλλει και τρίτος παίκτης με διεκδικήσεις, όπως είναι το θέμα του Περσικού Κόλπου και της ιρανικής δύναμης. Σε αυτήν την περίπτωση όμως, τα πράγματα δεν θα είναι τόσο απλά και υπολογισμένα.

Χωρίς να αμφισβητούμε την αναγκαιότητα να υπάρξει ειρήνη στις τόσο ταλαιπωρημένες αυτές περιοχές του κόσμου, δεν μπορούμε να μη διαβλέπουμε και τους κινδύνους που υπάρχουν όταν οι δύο μεγάλοι «τα βρίσκουν». Για το λόγο ότι δεν είναι μόνοι τους σε αυτήν τη στρογγυλή σφαίρα, κι αν η ιστορία φθάσει να καθορίζεται μονάχα από αυτούς, μπορεί να έχουμε ως ανεπιθύμητο αποτέλεσμα την εξαφάνιση της βούλησης λαών, κινημάτων και —μακροπρόθεσμα— την εξάλειψη της πολιτικής διεκδίκησης των ανθρώπινων ομάδων.

«Δεν πρόκειται να εξαντλήσει την πενταετία» γράφει —ήδη λίγες εβδομάδες μετά τις εκλογές— το περιοδικό «Προς το 2000» στο εξώφυλλό του με φωτογραφία «ενός Οζάλ επιθετικού».

Μεσολάβηση Χόνεκερ στα ελληνοτουρκικά;

Οι πληροφορίες μας από την Άγκυρα λένε ότι, ύστερα από το πήγαινε - έλα των μηνυμάτων με τον Έλληνα πρωθυπουργό και εν όψει της συνάντησής τους στο Νταβός, ο Οζάλ κάνει ό,τι μπορεί για να πείσει τους στρατηγούς συνεταιρούς του στην εξουσία, να ανοίξουν το δρόμο της Τουρκίας προς την ΕΟΚ, δίνοντας μια λύση στο Κυπριακό.

Βέβαια αν θα καταφέρει να τους πείσει ή όχι, είναι άλλη ιστορία. Η μετάθεση, πάντως, της επίσκεψης του Εβρέν στην κατεχόμενη Κύπρο σε «άλλη ημερομηνία» πρέπει να θεωρηθεί ως ένδειξη πως ο Οζάλ αρχίζει να πειθεί τους στρατηγούς ότι η σωτηρία της άθλιας τουρκικής οικονομίας μπορεί να έλθει μόνο από την ΕΟΚ, ο δρόμος, όμως, προς την οποία περνάει από την Κύπρο.

Από την άλλη μεριά, αν ο Οζάλ κατορθώσει να βάλει σε μια τάξη τις σχέσεις με την Ελλάδα και βγάλει από το καπέλο του την προοπτική μιας λύσης του Κυπριακού, θα μειώσει κατά πολύ τη δυσανεμία των Ευρωπαίων για τη «βαρβαρότητα» του τουρκικού καθεστώτος. Θα γίνει έτσι «πιο αποδεκτός».

Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο το γεγονός ότι ο Γάλλος πρωθυπουργός Ζακ Σιράκ και ο ηγέτης της Ανατολικής Γερμανίας Έριχ Χόνεκερ συζήτησαν την ελληνοτουρκική διένεξη και έκαναν πίσω από τις κουρτίνες νόημα στον Οζάλ: «Αντε λοιπόν, κέρδισες και τις εκλογές. Τι περιμένεις για να δώσεις μια λύση στο Κυπριακό για να σε πάρουμε ανάμεσά μας, πολιτισμένο πλέον;».

Λύση στο Κυπριακό; Και ποια άραγε; Και τι πάει να κάνει ο κ. Παπανδρέου στο Ανατολικό Βερολίνο; **T.**

Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟ ΝΤΑΒΟΣ

Πρόκριμα κρίσιμων επιλογών στην εξωτερική πολιτική

του Ανδρέα Μπίστη

Με τις πρώτες κιόλας μέρες της καινούριας χρονιάς, όλα δείχνουν ότι το 1988 θα είναι έτος κρίσιμο και αποφασιστικό για μια σειρά κορυφαία όσο και εκκρεμή εξωτερικά ζητήματα που απασχολούν εδώ και καιρό τη χώρα μας.

Η συμφωνία Ρήγκαν - Γκορμπατσόφ για τα τακτικά πυρηνικά όπλα, ενώ επέτρεψε τη δημιουργία ενός κάποιου κλίματος ύφεσης μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, από την άλλη υπήρξε αφετηρία μιας νέας εξάρσης στις περιφερειακές συγκρούσεις (Αφγανιστάν, Περσικός, Κόλπος κλπ.), καθώς η ανάγκη διατήρησης του ελέγχου στις αμοιβαίες σφαίρες επιρροής αύξησε τη σημασία των συμβατικών εξοπλισμών και τη σταθεροποίηση των εκατέρωθεν θέσεων (βάσεων), που η κάθε μια από τις δυο υπερδυνάμεις διαθέτει στον περίγυρο των τοπικών εστιών έντασης.

Σ' αυτά τα πλαίσια αποκτά ιδιαίτερη σημασία για τις ΗΠΑ, η διατήρηση του δικτύου των βάσεων που διαθέτουν στη Μεσόγειο και στη χώρα μας φυσικά. Το δεδομένο αυτό προσφέρει τη δυνατότητα στην Ελλάδα να προβάλλει απαιτήσεις για ισχυρά ανταλλάγματα (οικονομικά και άλλα), ώστε να ικανοποιηθούν τα «ύψιστα εθνικά συμφέροντα», προκειμένου να υπογράψει μια νέα συμφωνία παραμονής των αμερικανικών βάσεων στη χώρα μας. Και επειδή στο τέλος του '88 εκπνέει η ισχύουσα συμφωνία του '83, οι ελληνοαμερικανικές διαπραγματεύσεις, των οποίων ο δεύτερος γύρος διεξάγεται τις μέρες αυτές στην Αθήνα, προβλέπεται ότι θα είναι αρκετά «σκληρές».

Αν όμως η Ελλάδα βρίσκεται να έχει ορισμένα πλεονεκτήματα σε αυτή τη διαπραγμάτευση, η αμερικανική πλευρά διαθέτει το «χαρτί» της Άγκυρας και των επεκτατικών της βλέψεων σε βάρος της Ελλάδας και της Κύπρου. Στο ζήτημα αυτό η ελληνική πλευρά υποπίπτει σε ένα σοβαρότατο σφάλμα χειρισμών. Αντί να μεριμνήσει άμεσα για την αμυντική θωράκιση ολοκλήρης της γραμμής αντιπαράταξης απέναντι στην ορατή και διαρκή εξ ανατολών απειλή, με την προώθηση της Παλαικής Άμυνας από τον Έβρο στα νησιά του Αιγαίου και μέχρι την Κύπρο, πραγματοποιεί μια θεαματική στροφή επαναπροσέγγισης προς την Άγκυρα, με την ψευδαισθητική ότι έτσι θα μπορέσει να εξουδετερώσει το ενδεχόμενο, ταυτόχρονων και συνδυασμένων αμερικανοτουρκικών πιέσεων. Στο ζήτημα αυτό η Αθήνα δείχνει να μην αντιλαμβάνεται ή να λησμονεί ότι, μπορεί οι πολιτικές πιέσεις και οι εκβιασμοί να προέρχονται από δυο πλευρές (Ουάσιγκτον και Άγκυρα), ωστόσο το εξωτερικό μέτωπο μιας ενδεχόμενης στρατιωτικής προσβολής παραμένει πάντα ένα και είναι αυτό της Άγκυρας που μπορεί να έχει και την ενθάρρυνση των Η.Π.Α. εφόσον η Ουάσιγκτον κρίνει ότι με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να καμφθούν οι αντιαμερικανικές αντιστάσεις ή δυστροπίες στην Ελλάδα. Προϊόν αυτής της θεαματικής στροφής είναι η προσεχής συνάντηση Παπανδρέου - Οζάλ στο τέλος του Γενάρη, στο Νταβός της Ελβετίας, την οποία —ας σημειωθεί— ενθαρρύνουν τό-

σο η Ουάσιγκτον όσο και άλλα δυτικά κέντρα, όπως οι Βρυξέλλες (ΝΑΤΟ, ΕΟΚ).

Στην προσπάθεια αντιμετώπισης «τριγωνικών» σχέσεων Αθήνας - Ουάσιγκτον - Άγκυρας, καθοριστικό ρόλο παίζουν οι σχέσεις της Ελλάδας με την ΕΟΚ κατά κύριο λόγο, αλλά και με τους βόρειους γείτονές της. Σε ό,τι αφορά την ΕΟΚ στη διάρκεια του '88 αναμένεται να έχει κριθεί η τύχη της «δέσμης μέτρων Ντελόρ» που αποτελεί «κλειδί» για να ανοίξει ο δρόμος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μέχρι το 1992. Και είναι γνωστό ότι η Αθήνα συναρτά ευθέως την αποδοχή της δέσμης μέτρων με τη δυνατότητα δημιουργίας της «ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς», ενώ πρόσφατα ο Έλληνας πρωθυπουργός δεν απέκλεισε ακόμη και το ενδεχόμενο μιας «τραγικής διάλυσης της ΕΟΚ»¹, εφόσον αυτό δεν γίνει δεκτό από τους «12». Ως προς το δεύτερο ζήτημα, εξέχουσα σημασία πρέπει να αποδοθεί στην προσεχή Διαβαλκανική Σύνοδο Κορυφής, που πρόκειται να πραγματοποιηθεί στο Βελιγράδι στα τέλη του Φλεβάρη. Μια θετική έκβασή της θα προσφέρει όχι μόνο τη σταθεροποίηση των διακρατικών διαβαλκανικών σχέσεων, αλλά και τις δυνατότητες μιας διευρυμένης οικονομικής συνεργασίας. Ακριβώς σε μια τέτοια «αγορά 120 εκατ. πολιτών»² στη Βαλκανική, φαίνεται να προσβλέπει και ο Α. Παπανδρέου, σαν εναλλακτική διεξοδό για την περίπτωση που «δεν πάει καλά»³ η Κοινότητα των «12».

Προτεραιότητα στην ΕΟΚ

Η προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, που μόνον πέρσι αποφασίσθηκε και προγραμματίσθηκε για το 1992, ήταν ακόμη μια ιδέα πολύ θολή και απόμακρη, όταν η κυρίαρχη κοινωνική και οικονομική ολιγαρχία του τόπου, αποφάσιζε, στις κρίσιμες συνθήκες των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης, την επίτευξη των διαδικασιών ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ, σαν νέο «εξωτερικό στήριγμα», που θα της επέτρεπε την όποια αποστασιοποίηση από την προγενέστερη και καταστροφική αμερικανική κηδεμονία και τη σταθεροποίηση της νεαρής και εύθραυστης ελληνικής δημοκρατίας. Με την ίδια λογική εξακολουθεί να αντικρούζει, και μάλιστα ιεραρχημένο σαν ζήτημα απόλυτης προτεραιότητας, την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά μέσα στα επόμενα 5 χρόνια, ανεξάρτητα από οποιοδήποτε κόστος. Απέναντι στην πραγματικότητα αυτή, προσαρμόσθηκε σταδιακά και η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ παρά τις περι του αντιθέτου διακηρύξεις της όσο ήταν στην αντιπολίτευση.

Επειδή, ωστόσο, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση προωθείται στο παρόν στάδιο κάτω από την καθοδήγηση του νεοσυντηρητικού «διευθυντήριου» των σκληρών ευρωπαϊών μονεταριστών (της Γερμανίας του κ. Κολ, της Γαλλίας του κ. Σιράκ και της Αγγλίας της κ. Θάτσερ), κάτω δηλαδή από τους επαχθέστερους οικονομικούς όρους για τους ασθενέστερους εταίρους και κυρίως για τη φτωχότερη όλων Ελλάδα, οι τελευταίοι μαζί με την Ελλάδα προσπαθούν να πετύχουν τη βελτίωση αυτών των όρων, για να μην ε-

Ξαναγκασθούν, σε «αποχωρήσεις»⁴.

Τη γραμμή «άμυνας» των ασθενέστερων εκπροσωπεί η «δέσμη μέτρων Ντελέρ» η οποία υποτίθεται ότι εξασφαλίζει τη λεγόμενη «σύγκλιση των οικονομιών» και την «συνοχή» της Κοινότητας.

Ωστόσο, ακόμη και αν η «δέσμη μέτρων Ντελέρ» γίνει αποδεκτή από το «κλαμπ των πλουσίων» ως έχει, τούτο θα σημαίνει ότι οι πόροι των κοινοτικών ταμείων θα αυξηθούν από τα σημερινά 35 δις ECU στα 58 δις ECU μέχρι το 1992 (1 ECU = 160 δρχ. = 1,2\$). Και επειδή από τα χρήματα αυτά είναι ζήτημα αν θα εισρεύσουν στα ελληνικά ταμεία στην καλύτερη περίπτωση πάνω από 10 δις ECU (περίπου 12 δις \$), μπορεί κανείς να βγάλει πολύ χρήσιμα συμπεράσματα για το «βαθμό»... σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας προς την κοινοτική μέσα στα επόμενα 5 χρόνια, όταν για παράδειγμα τα χρήματα αυτά δεν αρκούν για να καλύψουν ούτε το σημερινό εξωτερικό χρέος της χώρας, που υπολογίζεται στα 16 δις \$.

Με τι χρήματα επομένως θα πραγματοποιηθούν οι εντελώς απαραίτητες αναδιαρθρώσεις, ούτως ώστε να μην καταρρεύσει η ελληνική οικονομία μέσα στους κόλπους της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς; Μόνη διέξοδος προβάλλει η προσέλκυση ξένων επενδύσεων, μιας και οι εγχώριοι πόροι, παρά τα προγράμματα λιτότητας αποδεικνύονται ανεπαρκείς;

Αλλά οι ξένοι επενδυτές, πέρα από τους όποιους άλλους όρους για την εξασφάλιση των κερδών τους απαιτούν και ένα ειρηνικό περιβάλλον για να τοποθετήσουν τα χρήματά τους.

Να λοιπόν ένα σπάνιο παράδειγμα «αρμονικού» συνδυασμού συμφερόντων, ανάμεσα στις ελληνικές ιεραρχήσεις προς την ΕΟΚ, στις αντίστοιχες τουρκικές προτεραιότητες για ταχεία και πλήρη ένταξη της Τουρκίας στην Κοινότητα, στα στρατηγικά συμφέροντα του δυτικού παράγοντα στην περιοχή και στις απαιτήσεις των ξένων επενδυτών, που όλα μαζί οδηγούν στο Νταβός και στην εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Η πορεία προς το Νταβός

Ποιος, αλήθεια, ιδανικότερος χώρος θα μπορούσε να βρεθεί για μια τέτοια «ιστορική» συνάντηση Παπανδρέου - Οζάλ εκτός από αυτή την ελβετική πόλη, που κάθε χρόνο φιλοξενεί το ομώνυμο διεθνές οικονομικό φόρουμ, όπου συμμετέχει η αφρόκρεμα των διεθνών οικονομικών παραγόντων;

Κάτω από τα άγρυπνα βλέμματα των ξένων μπιζνεσμαν και μετά από μια μεθοδική παρασκηνιακή προετοιμασία μέσω της «διπλωματίας των επιστολών», οι πρωθυπουργοί της Ελλάδας και της Τουρκίας «θα δώσουν τα χέρια», εγκαινιάζοντας την αρχή μιας θεαματικής επαναπροσέγγισης, 10 μόλις μήνες μετά την ελεγχόμενη κρίση του περασμένου Μάρτη, που εμφάνιζε τις δυο χώρες να βρίσκονται στα πρόθυρα μιας ένοπλης αντιπαράθεσης.

Σύμφωνα με τις μέχρι στιγμής πληροφορίες, η συνάντηση των δυο ηγετών στο Νταβός θα έχει έναν χαρακτήρα «γνωριμίας», όπου μέσα από μια ανταλλαγή απόψεων «εφ' όλης της ύλης» κατά τα φαινόμενα, θα επιδιωχθεί κατ' αρχήν η εδραίωση ενός κλίματος «αμοιβαίας εμπιστοσύνης». Κατόπιν αυτού θα επακολουθήσουν, πιθανά, και νέες συναντήσεις είτε του ίδιου επιπέδου είτε ανάμεσα σε αξιωματούχους των δυο χωρών, ίσως για τη μεθόδευση της προσφυγής στη Χάγη για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας.

Αυτή ή όχι και τόσο τυχαία χρονική σύμπτωση του ελληνοτουρκικού διαλόγου με τις ελληνοαμερικάνικες διαπραγματεύσεις για τις βάσεις και η παράλληλη διεξαγωγή τους, ίσως να εξηγεί και την περίπτωση του αμερικανού «μεσολαβητή» για τα ελληνοτουρκικά και το κυπριακό, που μας πρόκυψε με την απροσδόκητη (;) απόφαση του Κογκρέσου, την οποία έσπευσε κιόλας ο πρόεδρος Ρήγκαν να επικυρώσει με την υπογραφή του. Οι περιστάσεις, στη δημιουργία των οποίων, όσο και αν με αφανή τρόπο, δεν υπήρξε αμέτοχη η Ουάσιγκτον, της προσφέρουν μια θαυμάσια ευκαιρία για μια επιδιαιτητικού χαρακτήρα παρέμβαση στην ελληνοτουρκική διένεξη, «ανταποκρινόμενη» στο ελληνικό αίτημα περί εξυπηρέτησης των «ύψιστων εθνικών συμφερόντων» για την υπογραφή μιας νέας συμφωνίας για τις βάσεις.

Επακόλουθα

Εάν τελικά η Άγκυρα αποδεχθεί τη διαδικασία της Χάγης, δεν θα ζημιώσει. Διότι μπορεί μεν να υποχρεωθεί να «αναγνωρίσει» το διεθνώς ωστόσο κατοχυρωμένο δικαίωμα των νησιών να έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα σύμφωνα με το Νέο Διεθνές Δίκαιο των Θαλασσών, αλλά θα αποκομίσει σημαντικά οφέλη:

α) Την έμμεση όσο όμως και σαφή παραίτηση της Ελλάδας από το δικαίωμά της να επεκτείνει τα ελληνικά χωρικά ύδατα στο Αιγαίο στα 12 μίλια, καθώς η όλη διαδικασία της προσφυγής στην Χάγη με πρωτοβουλία της Αθήνας, γίνεται σιωπηρά στη βάση των 6 μιλίων που ισχύουν σήμερα.

β) Την εξασφάλιση, φυσικά, μεγαλύτερων εκτάσεων υφαλοκρηπίδας εφόσον η οριοθέτηση γίνει με βάση τα 6 και όχι τα 12 μίλια.

γ) Τη συγκάλυψη του επεκτατισμού της, που μαζί με τη δημοκρατική μεταμφίεση της στρατοκρατίας, με το «Δημοψήφισμα» του περασμένου Σεπτεμβρίου και τις πρόσφατες «ελεύθερες» εκλογές, θα ενισχύσει το διεθνές «προφίλ» της Τουρκίας σαν μιας «φιλειρηνικής» και «δημοκρατικής» χώρας και τις προσπάθειές της για μια γρήγορη ένταξη στην ΕΟΚ.

Κατόπιν αυτών δεν είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς γιατί το νομοσχέδιο για την «Παλαική Άμυνα» στο Αιγαίο το έχουν φάει τα μαύρα σκοτάδια, όπως επίσης και γιατί ουδείς λόγος πια γίνεται, τουλάχιστον στην Αθήνα, για την ενίσχυση της αμυντικής θωράκισης της Κύπρου.

Ζήτη, λοιπόν, η «ελληνοτουρκική φιλία» στο «πνεύμα του Ε. Βενιζέλου» όπως αναφωνεί «υπερήφανα» η «Αυριανή» της 8/1/88.

Τι κι αν αυτή η «φιλία», κάτω από τις δοσμένες περιστάσεις εξωτερικών παρεμβάσεων και εσωτερικών ιεραρχήσεων, σημαίνει:

α) Ότι η Άγκυρα στο διάστημα των τελευταίων 14 χρόνων, μετά την κατάκτηση της μισής Κύπρου, βρίσκεται σήμερα στα πρόθυρα προώθησης των θέσεών της και στο Αιγαίο.

β) Ότι αναπαράγεται πλήρως το πλέγμα της ξένης εξάρτησης, με την παραμονή των αμερικανικών βάσεων στη χώρα μας, με την πολύ πιθανή αποκατάσταση των σχέσεων της Ελλάδας και με το ΝΑΤΟ μετά την αποκατάσταση της ελληνοτουρκικής «φιλίας», χωρίς φυσικά από την τρομερή περιπέτεια της συμμετοχής στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

γ) Ότι η χώρα μας ευθυγραμμίζεται, θέλοντας και μη, με τα σχέδια του Ρήγκαν για

διατήρηση του αμερικανικού ελέγχου σε ολόκληρη την περιοχή του μεσανατολικού χώρου και του Περσικού Κόλπου, με την προσθήκη και της Ελλάδας στο ρόλο του ασφαλούς μετώπισθεν για τα προωθημένα φυλάκια των ΗΠΑ στο Ισραήλ και στην Τουρκία.

Και αναρωτιέται κανείς μπροστά σε μια τέτοια ζοφερή προοπτική:

Είναι δυνατόν να γίνεται αποδεκτό από κάποιους ιθύνοντες ένα τέτοιο αβάσταχτο συνολικό κόστος, προς χάριν του «οράματος» του 1992, «για το οποίο θα πρέπει να ξανασκεφθούμε τα πράγματα το '93, το '94 ή το '95 για να δούμε αν αντέχουμε»⁴ (!).

(1), (2), (3), (4), από την συνέντευξη του Α. Παπανδρέου στο πρωτοχρονιάτικο «ΒΗΜΑ» με τίτλο, «Γιατί αποφάσισα να μείνουμε στην ΕΟΚ».

ΙΑΝΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΕΚΔΟΣΕΙΣ-ΓΚΛΑΞΕΡΙ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΣΑΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

Το μαύρο γάλα της αυγής

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΟΝΑΣ

Ψεύτικες βλεφαρίδες

SIMPLE MINDS

Η ιστορία του συγκροτήματος

ΚΑΙΤΗ ΓΚΡΕΎ'

Αυτή είναι η ζωή μου, β' έκδοση.

ΖΥΡΑΝΑ ΖΑΤΕΛΗ

Στην ερημιά με χάρη.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΟΝΑΣ

Το όνομά μου είναι Τζαίμς Ντην.

Ο ΤΡΕΛΟΣ ΧΟΡΟΣ ΤΗΣ ΜΑΙΡΙΛΥΝ

Η ζωή και ο θάνατος της Μαίριλυν Μονρόε.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΡΩΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 7 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Μικροπωλητές και μικροπολιτική

Η οικιστική ανάπτυξη του Πειραιά δεν είναι κάτι που μας αφήνει αδιάφορους, όταν η αρχιτεκτονική μονοτονία ολόκληρου του λεκανοπεδίου και η αδιαφορία για την αισθητική της κατοικίας και της γειτονιάς κάνουν πιο δύσκολη την ήδη υποβαθμισμένη ζωή των κατοίκων. Όταν όμως η μεταφορά του βδομαδιατικού παζαριού, του γιουσουρούμ, από την πλατεία Ιπποδαμείας καλύπτεται υπό το πρόσχημα της ανάπτυξης, της αναβάθμισης, του εξωραϊσμού, τότε έχουμε κάθε δικαίωμα να προβάλλουμε αντιρρήσεις.

Το παζάρι αποτελεί ένα κύτταρο κοινωνικής ζωής. Τις Κυριακές συνωθούνται, συναναστρέφονται και συναλλάσσονται άνθρωποι από τις λαϊκές κυρίως τάξεις, δίνοντας έναν τόνο στο χώρο και νόημα στον ελεύθερο χρόνο τους. Η αισθητική του χώρου είναι αξεδιάλυτα δεμένη με την ανθρώπινη συνάφεια και η ανάπτυξη του δεν νοείται παρά ως βίαιη παρέμβαση αν δεν συνοδεύεται από τη συναινετική επιδοκιμασία των άμεσα ενδιαφερόμενων.

Αντί της συναινεσης όμως, ο δήμαρχος κ. Ανδριανόπουλος κατέβασε το νεοφιλελεύθερο προσωπίδιο που συντηρεί, και επιχείρησε με τη δυναμική της αστυνομοκρατίας και της βιαιοπραγίας το μεγάλο «ξεκαθάρισμα».

Προκαλώντας έτσι τους δημότες και τους μικροπωλητές που δεν εννοούν να απεμπολήσουν τα ήθη τους ή και τα συμφέροντά τους, αλλά και δημιουργώντας πλαστά μέτωπα αντιπαράθεσης, που καλύπτονται κάτω από μια ανεργία, χωρίς μελέτη πολιτική περί οικιστικής ανάπτυξης - στην ουσία, δηλαδή, μικροπολιτικής.

Σημειωματάριο ειδήσεων

- Τα κινηματογραφικά έντυπα, που σε άλλες χώρες (Γαλλία π.χ.) ανθούν, στη χώρα μας φυτοζωούν. Τελευταία περιοδικά θεωρίας και κριτικής του κινηματογράφου σε μια χώρα σαν την Ελλάδα που η τέχνη αυτή βιώνει μια κρίση έλλειψης πνευματικότητας απέμειναν τα αραιά και πού εκδιδόμενα στη Θεσσαλονίκη «Οθόνη» και «Κινηματογραφικά Τετράδια». Τα νέα τεύχη τους που κυκλοφόρησαν πριν από λίγες μέρες περιέχουν εκτενή αφιερώματα στον ελληνικό κινηματογράφο και στην ταυτότητά του, όπως αυτή εκφράστηκε στο τελευταίο φεστιβάλ Θεσσαλονίκης. Και κάτι αισιόδοξο: η «Οθόνη» ανακοινώνει τη συστηματικότερη παρακολούθηση των κινηματογραφικών συμβάντων και την αυστηρά τακτική κυκλοφορία της από δω και στο εξής κάθε δύο μήνες. Μακάρι...

- «Στο κύλισμα των ανήσυχων χρόνων του Μεταπολέμου ο Νόρμαν Μαίηλερ θεωρήθηκε ταυτόχρονα, ζωγράφος της φρίκης και αλιεύς νέων ψυχών». Έτσι χαιρέτιζε στα 1970 ο Β. Α. Καζαντζής το συγγραφέα τότε Μαίηλερ. Κάπως έτσι χαιρετίζουν σήμερα οι κριτικοί, τον κινηματογραφιστή Μαίηλερ. Η ταινία που εντυπωσίασε στο τελευταίο φεστιβάλ των Καννών «Οι σκληροί δεν χορεύουν» προβάλλεται αυτές τις μέρες

στις αθηναϊκές αίθουσες. Κόντρα στην ηθική των «πρέπει» και των «απαγορεύσεων» ο δημιουργός κάνει μια σκληρή ταινία δράσης, αληθινά γοητευτική.

- Για τους οπαδούς της περεστρόικα στον κινηματογράφο, παίζεται από σήμερα η χαρακτηριστικότερη ίσως ταινία του ρεύματος: «Η Μετανοία» του Γεωργιανού Τεγκίζ Αμπουλάντζε. Λόγος για την εξουσία και την αναζήτηση της ελευθερίας που καταφεύγει στο συμβολισμό και στον στομφώδη ρητορισμό. Ότι ηχεί βαρύγδουπο, πάντως, εμάς δεν μας προδιαθέτει.

- Αν δεν είδατε τον «Τελευταίο αυτοκράτορα» του Μπ. Μπερτολούτσι, σπεύσατε. Πρόκειται για μια ταινία που την είδε ως και ο κύριος Σαρτζετάκης.

- 25 χρόνια μετά το θάνατο της Μαίριλιν Μονρόε, και ο μύθος συνεχίζει να ακτινοβολεί στις μέρες μας. Μάλιστα, άρχισαν να προβάλλονται σε επανέκδοση τέσσερις χαρακτηριστικές ταινίες στις οποίες πρωταγωνιστούσε; 7 χρόνια φαγούρα του Μπίλλυ Ουάιλντερ, Νιαγάρας, Ποτάμι χωρίς επιστροφή του Ότο Πρέμινγκερ και Έλα ν' αγαπηθούμε του Τζωρτζ Κιούκρ.

- Απ' τις εκθέσεις της περιόδου που διαγύομε, επισημαίνουμε;

— Στην «Ώρα» την τέταρτη ατομική έκθεση της Όλγας Σταυρίδου, τη ματιά της οποίας ο κριτικός Κ. Σιμόπουλος θεωρεί ως «μια δημιουργική εποπτεία, που (...) προσδίδει κίνηση στις ευαίσθητες της και μεταμορφώνει τις στατικές φυσικές φόρμες σε ζωντανές στιγμές μιας εικαστικής αφήγησης» (μέχρι τις 29-1).

— Στην «Ώρα» επίσης, εκθέτει για πρώτη φορά η Μαρία Χατζηανδρέου, απόφοιτος της ΑΣΚΤ. Οι πίνακές της αποτελούν μια εντυπωσιακή έκρηξη χρώματος και φωτός, που ξαφνιάζει και συγκινεί.

Ζωγραφική σφριγηλή και δυνατή, απόδειξη της δημιουργικής θητείας της κοντά σε άξιους δασκάλους (Τέτσης, Μυταράς) και, ταυτόχρονα, γεμάτη φρεσκάδα και νεανικότητα· στοιχεία που υπόσχονται ένα δημιουργικό μέλλον (μέχρι τις 29-1).

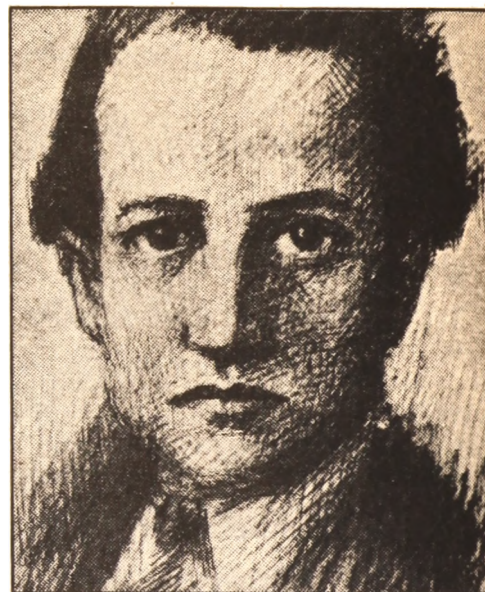
— Στον «Αστρολάβο» του Πειραιά την έκθεση της νέας δουλειάς του καθηγητή Γιώργου Μαυροΐδη. Επίσης, στην ίδια γκαλερί, τελευταίες γελοιογραφικές συνθέσεις του Αντώνη Καλαμάρα (μέχρι τις 23-1).

— Στο «Τρίτο Μάτι» την έκθεση του Hans Giesen με τίτλο «Half a stranger in the land of light», που πραγματοποιείται με την υποστήριξη του Ιδρύματος Prins Bernard του Άμστερνταμ (μέχρι τις 30-1).

- Αν τα απειράριθμα ημερολόγια που κυκλοφορούν εντός ή εκτός εμπορίου με την ευκαιρία κάθε ημερολογιακής αλλαγής έχουν συνήθως ένα αισθητικό κέντρο βάρους, ένα αντίστοιχο που απευθύνεται σε παιδιά δεν θα εκπλήρωνε τους στόχους του αν δεν είχε και μια φιλοδοξία να επιτελέσει έναν ψυχαγωγικό - παιδευτικό σκοπό. Κάτι που με το παραπάνω, νομίζουμε, το κατορθώνει το «Παιδικό ημερολόγιο του 1988» της Λίζας Ηλιού, που κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις «Κέδρος». Πρωτότυπη, καλαισθητή, γεμάτη ιδέες για παιχνίδια και κατασκευές η εργασία αυτή σηματοδοτεί την εναλλαγή των ημερών συντροφεύοντας τους μικρούς αποδέκτες του και εναρμονίζοντας τις δημιουργικές τους ενασχολήσεις με την επικαιρότητα.

- Εκδοτικό γεγονός των ημερών μας είναι το πεντάτομο έργο με την αποδελτίωση όλων των ποιημάτων της ελληνικής περιόδου (1931-1940) του Γιώργου Σαραντάρη, που επιμελήθηκε ο μελετητής Γιώργος Μαρινάκης. Τη σημασία της έκδοσης υπογράμμισε η χτεσινή παρουσίασή της στην αίθουσα της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας στην Παλιά Βουλή, με την παρουσία της υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη. Εισηγήσεις για την αξία του

ποιητικού έργου του Σαραντάρη έκαναν ο επιμελητής της έκδοσης και ο ακαδημαϊκός Κ. Ι. Δεσποτόπουλος, ενώ ο Κώστας Καστανάς και ο Δημήτρης Λιγνάδης διάβασαν αποσπάσματα.

- Σε συνέντευξη Τύπου παρουσιάστηκε την προηγούμενη Δευτέρα το βιβλίο του συνεργάτη μας «Αντήνορα» Σοφιανού Χρυσοστομίδη «Ρήσεις και αντιρρήσεις — η επικαιρότητα μιας τετραετίας» που περιέχει επιλεκτικά, άρθρα που είχαν παρουσιασθεί τα τελευταία χρόνια στην «Αυγή».

Ο συγγραφέας πιστεύει ότι την ιστορία τη γράφουν καθημερινά ζωντανοί άνθρωποι που ζουν τον παλμό των γεγονότων στην πατρίδα τους και σε ολόκληρο τον κόσμο. Αρκεί, εφόσον είναι δημοσιογράφοι, να σέβονται τον εαυτό τους, να μην κρύβουν τις αποτιμήσεις τους, να αναζητούν πέρα από το εφήμερο το βάθος, πέρα από τα γεγονότα την αιτία τους.

Διεθνές Συμπόσιο για τον αρχιεπίσκοπο Ντανίλο Β' και την εποχή του στο Βελιγράδι

Η απόφαση της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών να οργανώσει στο Βελιγράδι (14-18 Δεκεμβρίου 1987) διεθνές συμπόσιο για να τιμήσει τα 650 χρόνια από το θάνατο του αρχιεπισκόπου Ντανίλο Β' συνιστά κατά το γράφοντα, μια πράξη με διττή σημασία: πολιτική και επιστημονική. Σήμερα, το κύμα του ισλαμισμού στην καρδιά της Σερβίας, αυτός ο άνεμος ιερού πολέμου που θυμίζει Ιράν και Λιβύη, θίγει καίρια τους Σέρβους, οι οποίοι αποτελούν τη μεγαλύτερη Δημοκρατία μέσα στην Ομόσπονδη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Το σερβικό στοιχείο απειλείται και πλήττεται από ένα αλλότριο: το Ισλάμ, που αν στα πλαίσια μιας ευρύτερης πολιτικής πρακτικής με στόχο την προαγωγή της ιδέας και της πραγματικότητας της γιουγκοσλαβικής ταυτότητας ήταν ανεκτό, σήμερα θίγει την εθνική παράδοση των Σέρβων και απειλεί με ακρωτηριασμό τη σερβική γη. Στην ήδη κλονιζόμενη Γιουγκοσλαβία από βαθιά πολιτική, κοινωνική και οικονομική κρίση προστίθεται το πρόβλημα του ισλαμικού επεκτατισμού και της άμυνας των Σέρβων.

Η οθωμανική κατάκτηση και τα τετρακόσια χρόνια ένταξης στην οθωμανική αυτοκρατορία αποτελούσαν ως σήμερα αντικείμενο έρευνας και μελέτης και όχι καυτό παρόν. Οι Σέρβοι κατόρθωσαν να διατηρήσουν αλώβητη τη συνείδηση εθνότητας αντλώντας από τη λαϊκή παράδοση, όχημα του μεσαιωνικού έπους, όλα τα αναγκαία ιδεολογικά στηρίγματα ποτισμένα και εμπλουτισμένα από την Ορθοδοξία. Ο Διαφωτισμός, η γαλλική επανάσταση, η συμβολή του ελληνικού στοιχείου —είτε των Βαλκανίων είτε της διασποράς— ενίσχυσαν σημαντικά την απόφαση της σερβικής άρχουσας τάξης να προχωρήσει στη δική της εθνική επανάσταση του 19^{ου} αι. και τη σύσταση του εθνικού κράτους. Οι βαλκανικοί πόλεμοι, ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, η δυναμική αντίσταση στο ντόπιο φασισμό και στη ναζιστική κατοχή βρήκαν τους Σέρβους με ολοκληρωμένη την εθνική τους συνείδηση και περήφανους για το έπος τους. Επομένως, ένα διεθνές συμπόσιο αφιερωμένο στην πιο λαμπρή περίοδο του σερβικού μεσαιώνα αποτελεί απάντηση στην πρόκληση των καιρών.

Η μακρά και γόνιμη ενασχόληση των Γιουγκοσλάβων ερευνητών με το μεσαιώνα επέτρεψε την παροχή στη διεθνή επιστημονική κοινότητα πλειάδα σημαντικών εργασιών. Οι ιστορικοί, οι ιστορικοί της τέχνης, οι αρχαιολόγοι, οι

φιλόλογοι παρουσιάζουν έργο αξιολογικό. Οι δάσκαλοι των σημερινών πανεπιστημιακών και ερευνητών όπως π.χ. ο Ι. Μπόζιτς, ο Μ. Ντίνιτς, ο Γ. Οστρογκόρσκυ, ο Σβ. Ραντοϊτσίτς και ο Φρ. Μπάρισιτς (για να αναφέρουμε τα πιο γνωστά ονόματα) δημιούργησαν σχολές και παράδοση επιστημονικής παραγωγής με υψηλή ποιότητα. Οι επίγονοι πράγματι δεν υπολείπονται: η συλλογή, αξιολόγηση και διύλιση της διασπαρτής πληροφορίας με σύγχρονες τεχνικές, ανεξάρτητα από την ένταξη του κάθε ερευνητή στα όποια διεθνή ρεύματα και αντιλήψεις για την Ιστορία και τις μεθόδους της ιστορικής επιστήμης, επιτρέπουν στο μελετητή της ιστορίας του σερβικού μεσαιώνα μια άνετη προσέγγιση.

Στο συμπόσιο για το Ντανίλο Β', οι σαρανταπέντε ανακοινώσεις επέτρεψαν μια πλήρη αναφορά στην περίοδο του μεσαιωνικού σερβικού κράτους (ΙΒ' - ΙΔ' αι.). Τα προβλήματα που θίγηκαν, έστω και αν, άμεσα ή έμμεσα, αναφέρονταν στην τόσο σύνθετη προσωπικότητα του Ντανίλο (άνθρωπο του άμεσου βασιλικού περιβάλλοντος, μοναχού - επισκόπου - αρχιεπισκόπου Σερβίας, ικανού πολιτικού, επιδέξιου διπλωμάτη, αξιόλογου διανοούμενου και συγγραφέα), αφορούσαν, σε τελευταία ανάλυση, στην προσπάθεια της σερβικής άρχουσας τάξης να διεκδικήσει από την Κωνσταντινούπολη το δικαίωμα στον πολιτικό λόγο στη σύσταση δηλαδή αυτόνομης και ανεξάρτητης κρατικής μονάδας. Η απόφαση των σέρβων ευγενών να αποσπασθούν από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία δεν σήμαινε όμως την αποχώρηση από τη βυζαντινή Οικουμένη. Η Ορθοδοξία, στοιχείο συστατικό και αναπόσπαστο της σερβικής συνείδησης εθνότητας, με κυρίαρχο κέντρο τη μονή Χιλανδαρίου στον Άθω (δηλαδή μέσα στη Βυζαντινή επικράτεια) επέβαλλε την παραμονή στο χώρο εκείνο, όπου ο «έν Χριστώ τῷ Θεῷ πιστός βασιλεύς και αυτοκράτωρ «Ρωμαίων» και ὁ «ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οἰκουμενικός Πατριάρχης» βρισκόταν στην κορυφή του. Η Εκκλησία μηχανισμός του σερβικού κράτους, επιστρατεύεται για να στηρίξει το εθνικό κράτος και τη μοναρχική ιδέα αλλά παράλληλα επιβάλλει την παραμονή στην ανατολική χριστιανοσύνη και στη βυζαντινή οικουμενικότητα αντιπαρατιθέμενη στην παγκοσμιότητα και στις βλέψεις της Αγίας Έδρας.

Ο φεουδαρχικός τρόπος παραγωγής, η οργάνωση της κοινωνίας, η εξάρτηση ανθρώπου από

άνθρωπο παρακολούθησαν κυρίως το βυζαντινό πρότυπο (φαινόμενο που παρατηρείται και στο μεσαιωνικό βουλγαρικό κράτος αλλά μέσα από άλλη παράδοση και άλλες διαδικασίες). Το πράγμα γίνεται εναργέστερο αλλά και πιο σύνθετο, αν δεν λησμονηθεί μια σημαντική παράμετρος. Το, ή πιο σωστά, τα πρότυπα που προσφέρονταν και προπαγανδίζονταν στη Σερβία —τόσο στο χώρο της πραγματικότητας όσο και στο χώρο του ιδεατού— από τη δυτική χριστιανοσύνη. Η άμεση σχέση των αδριατικών αστικών κέντρων με τη Δυτική Ευρώπη επέτρεπε την άνετη διακίνηση ανθρώπων, ιδεών και ρευμάτων, τα οποία συνιστούσαν πρόσκληση για άλλες επιλογές. Ελλοχεύει στους σύγχρονους ιστορικούς η τάση να υποτιμάται αυτός ο παράγοντας εξαιτίας ενός σερβοκεντρισμού (αντιστοιχού, θα λέγαμε, προς τον ελληνοκεντρισμό των ελλήνων ιστορικών), τυπικού προϊόντος του πρόσφατου παρελθόντος των Βαλκανίων.

Οι σέρβοι διανοούμενοι του μεσαιώνα, όλοι μέλη των μεγάλων μοναστικών κέντρων, πολύ γρήγορα «λησμονούν» ότι το βασιλικό στέμμα στάλθηκε αγιασμένο από την Εκκλησία της Ρώμης (1217). Ταυτίζοντας τον ιδρυτή της δυναστείας των Νέμανιτς Στέφανο με το δεύτερο γιό του Σάββα, ιδρυτές της μονής Χιλαν-

δαρίου —μετά την παραχώρησή της από τον αυτοκράτορα Αλέξιο Άγγελο— όπου θα μονάσουν και οι δυο, εντάσσουν ανεπίστρεπτα τη Σερβία στην Ορθοδοξία. Ο μοναχός /πρίγκιπας Ράσκο/ Σάββα θα δεχθεί τον τίτλο του αρχιεπισκόπου Σερβίας από το βυζαντινό αυτοκράτορα και τον οικουμενικό πατριάρχη ενώ ο μεγαλύτερος αδελφός του βασιλιάς (Κράλης) Στέφανος ο Πρωτόστεπτος θα συγγράψει τη βιογραφία ή μάλλον την αγιογραφία του πατέρα τους ηγεμόνα /μοναχού Στέφανου/ Συμεών. Η αγιοποίηση τέλος των ηγεμόνων από τη σερβική εκκλησία θα επισφραγίσει τον ορθόδοξο χαρακτήρα του βασιλείου και τον ΙΣΤ' αι. οι ιδιότυποι αυτοί άγιοι θα ενταχθούν στους αγίους της ανατολικής χριστιανοσύνης.

Το συμπόσιο του Βελιγραδίου με αφορμή την προσωπικότητα και το έργο του Ντανίλο Β' αγκάλιασε όλες τις εκφάνσεις της θεματικής, που αναφέραμε. Οι οργανωτές του πέτυχαν να παρουσιάσουν την αποκρυστάλλωση των επιμέρους ερευνών και να ανοίξουν δρόμους για καινούριες. Ο σχετικός τόμος προβλέπεται ότι θα εκδοθεί σύντομα και θα αποτελέσει σημαντικό εργαλείο για τους ερευνητές του Μεσαιώνα.

Λένος Μαυρομάτης

28
ΧΡΟΝΙΑ ΚΟΝΤΑ ΣΑΣ

Ο Μανώλης Μπαρμπουνάκης και οι συνεργάτες του
σας περιμένουν στα **4 μεγάλα βιβλιοπωλεία**

- 1** ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 4. ΤΗΛ. 228 682
- 2** ΕΓΝΑΤΙΑ 150. ΤΗΛ. 235 916
- 3** **ΤΟ ΚΑΤΩΪ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ**
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 6. ΤΗΛ. 271 853
- 4** **ΤΟ ΣΠΙΤΑΚΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ**
ΚΑΡΟΛΟΥ ΝΤΗΛ 3. ΤΗΛ. 239 746
το μοναδικό παιδικό βιβλιοπωλείο

ΤΩΡΑ
ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ
(Αγγλικά · Γερμανικά · Ιταλικά · Γαλλικά)

Βιβλία, χιλιάδες βιβλία για σας και τα **παιδιά** σας από 30 δρχ.
Εγκυκλοπαιδείες, **παιδικές** και μεγάλες με τις καλύτερες τιμές.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

τοαντισρακη

Για τις κριτικές αναλύσεις των κόμικς

Ελάσσονες Φρόυδ
απέναντι σε μικρούς Μιχαήλ Αγγέλους

Το κείμενο αυτό είναι η ομιλία που έγινε στο «χώρο τέχνης: Εύμαρος», στη σειρά των εκδηλώσεων με συνολικό τίτλο Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΟΜΙΚΣ, το Νοέμβριο του 1987.

του Πέτρου Μαρτινίδη

Δεν αποκλείεται όμως και να έχουμε προσεγγίσει σαν υπερβολικά σοβαρές και βαθύτατα σημαντικές κάποιες λεπτομέρειες που δεν σημαίνουν τίποτα για τον καλλιτέχνη, λεπτομέρειες που αυθαίρετα εισήγαγε από formalισμό και χωρίς καμιά κρυφή πρόθεση. Δεν αποκλείεται να υιοθετήσαμε την πεποίθηση τσόνων και τσόνων ερμηνευτών που νόμισαν ότι διακρίνουν πράγματα τα οποία ο καλλιτέχνης δεν είχε την παραμικρή συνειδητή ή ασυνειδητή πρόθεση να εκφράσει.

S. FREUD Ο Μουσής του Μιχαήλ Αγγέλου

Μέσα στις υπερβολές που χαρακτηρίζουν την εποχή μας, κατά τους ενθουσιασμούς ή τις απορρίψεις της και κυρίως στις καταναλωτικές της επιδόσεις, τα κόμικς έχουν αποκτήσει μια πάνδημο αναγνώριση και υψηλούς τίτλους μεγάλης Τέχνης, ενώ μέχρι πριν δύο δεκαετίες, περίπου, κατακρίνονταν ως κατακάθια της κουλτούρας και ψυχαγωγία των αφελών, των αγραμμάτων και των κοπανατζήδων.

Ακαμάτηδε, ίσως, αναγνώστες και ακάματοι, σίγουρα, δημιουργοί πέτυχαν τη ριζική αυτή αντιστροφή του στάτους των κόμικς όχι μόνο χάρη στην ψυχαναγκαστική τους προσήλωση (οι μεν) ή χάρη στο εξαιρετικό ταλέντο τους (οι δε), αλλά και χάρη στη σπουδή με την οποία ένα πλήθος κριτικών (στρουκτουραλιστών, ψυχαναλυτών και σημειολόγων) έσπευσαν να επισημάνουν τις κρυφές αρετές και να αναδείξουν την καλλιτεχνική σπουδαιότητα των κόμικς.

Τα ζητήματα που θα επιδιώξει να διερευνήσει ακροθιγώς αυτή η ανακοίνωση είναι: Ποιοι βαθύτεροι λόγοι υποστηρίζουν την αιφνίδια άνοδο της «ζωγραφιστής λογοτεχνίας» των κόμικς στο χρηματιστήριο των πολιτιστικών αξιών; Με τι επιχειρήματα και επικλήσεις προβάλλουν αυτοί οι λόγοι; Ποιο πραγματικά μπορεί να είναι το «βάθος» του χαρτιού όπου αραδιάζονται τα κόμικς για να το ανασκάπτουν τόσοι και τόσοι κριτικοί;

Από τη θέση του αναγνώστη

Θα μιλήσω από τη θέση του αδηφάγου αναγνώστη και μόνον. Θέση, ίσως, προνομιακά μοναδική, σε μια συνάντηση τσόνων

λαμπρών δημιουργών της εικονογραφικής αυτής αφήγησης που αποκαλούμε «κόμικς», ή θέση ευτελή και ασήμαντη, εφ' όσον πρόκειται για ένα είδος με τόσο πολλές εικόνες και τόσο περιορισμένο κείμενο. Έτσι ή αλλιώς, πάντως, πριν από 10-15 χρόνια, η θέση του αφοσιωμένου είτε αφικορου καταναλωτή κόμικς δεν είχε τίποτα το αξιοζήλευτο. Πριν από 20 με 30 χρόνια, μάλιστα, η ανάγνωση των κόμικς ήταν κάτι που ένα παιδί είχε, κατά κανόνα, να το κρύβει από τους δασκάλους και τους γονείς του και, κατά περίπτωση, να εξομολογείται την διάπραξη του στον παπά της ενορίας του, ενώ ένας ενήλιξ ποτέ δεν θα το ομολογούσε στους γνωστούς του και, κατ' εξαίρεση μόνο, στον ψυχιάτρο του.

Παιδιαρώδης ή περιθωριακή λοιπόν και, κυρίως περιφρονημένη η ανάγνωση των κόμικς θεωρούνταν μέχρι προσφάτως κάτι σαν αναψυχή για ανθρώπους με δείκτη ευφύιας κάτω του 90 ή κάτι σαν το «σινεμά των φτωχών» —των φτωχών τω χρήματι, που μη μπορώντας να πληρώσουν κάθε τόσο εισιτήρια για τις ταινίες του Ρούνεϋ, του Μπόγκαρτ κ.ά. περιορίζονταν στο να παρακολουθούν τα καθραρίσματα και τα ακίνητα πλάνα ενός Τσέστερ Γκουλντ ή ενός Άλεξ Ρέιμοντ· αλλά και των φτωχών τω πνεύματι, ασφαλώς, εκείνων που μερικά αδρά περιγράμματα ανθρωπόμορφων είτε ζωόμορφων ηρώων αρκούσαν για να τους συγκινηθούν με μίαν ένταση ανάλογη προς εκείνη που κατατρόμαζε τους πρώτους θεατές των αδελφών Λυμιέρ.

Οι αλλαγές στην αξία της ανάγνωσης

Και να που μέσα στα τελευταία είκοσι χρόνια —στην μυθώδη πλέον δεκαετία του

'60— οι αντιλήψεις για τα κόμικς (όπως και τόσες άλλες) μεταβλήθηκαν άρδην. Η άγνοσή τους, από περιθωριακή και περιφρονημένη, ανεδείχθη σε περιφανή και περιπόθητη: Οι ανήλικοι όχι μόνο δεν τα κρύβουν από τους κηδεμόνες τους αλλά τα αποστηθίζουν συχνά ως διδακτέα ύλη· και οι ενήλικες όχι μόνο δεν τα αγοράζουν από τα περίπτερα με την ψιθυριστή φωνή και τις συνωμοτικές χειρονομίες που αγόραζε κανείς κάποτε αριστερές εφημερίδες ή προφυλακτικά, παρά τα ξεφυλλίζουν με κάθε δημοσιότητα και παραπέμπουν σ' αυτά με κάθε ευκαιρία και έπαρση.

Μια πρώτη εξήγηση αυτής της ραγδαίας μεταβολής θα μπορούσε ίσως να αποτελεί το ότι οι μεταπολεμικές γενιές ανθρώπων δεν «βιάσθηκαν» να ενηλικιωθούν όπως οι γενιές των δύο μεγάλων πολέμων. Μια άλλη εξήγηση, συναφής, θα μπορούσε να αναζητηθεί στην εμφάνιση κόμικς που, όπως η Μπαρμπάρελα λ.χ. ή η Μόντεστου Μπλεήζ, προορίζονταν εξ αρχής για ένα κοινό ενηλίκων, ή στη δημιουργία κόμικς που, όπως ο Ασπερίξ, κατ' εξοχήν διέθεταν πολλαπλά επίπεδα ανάγνωσης, ώστε σαν πέπειες να συγκινούν τα παιδιά, αλλά και σαν λογοπαίγνια και αλληγορίες της πολιτικής επικαιρότητας, να διασκεδάζουν τους μεγάλους (Και ειδικά για την Ελλάδα θα μπορούσε να σημειώσει κανείς μια εξοκείωση και αναθεώρηση που πιθανόν να οφείλονται σε ευφύεστες σειρές —μεταξύ γελοιογραφίας και κόμικς— οι οποίες σχολιάζουν την πολιτική ή τη σεξουαλική μας ζωή, το ευρωπαϊκό μας παρόν ή το μέλλον μας μετά τον Τρίτο Παγκόσμιο Πόλεμο· εκείνες του Ιωάννου ή του Αρκά π.χ.) Τέλος, μια τρίτη εξήγηση, συμπληρωματική και συνεχόμενη, στις δύο προηγούμενες

Morris · Goscinny: Lucky Luke

«Οι στρατοί του κατακτητή» των Dionnet · Gal

νες, είναι πως ένας ποταμός μιας κριτικής αρθρογραφίας άρχισε να ρέει μέσα από εξειδικευμένα περιοδικά και καθημερινές εφημερίδες, αποκαλύπτοντας ολοένα και περισσότερα προσόντα στα ζωγραφιστά κουτάκια των κόμικς και ανάγοντάς τα σε καινούργια μεγάλη Τέχνη (9η, στη σειρά των «καλών τεχνών», και όχι οπωσδήποτε σε κατιούσα αρίθμηση).

Παρουσιάζεται έτσι οι εξής θαυμαστή ανακύκλωση: Η ακαριαία εμπορική διάδοση των κόμικς συνοδεύεται από μια ενθουσιώδη κριτική τους διερεύνηση, αλλά και οι πιο λεπταίσθητες αναλύσεις τους ακολουθούνται από μια χειμαρρώδη εκδοτική επιτυχία. Πολύ χαρακτηριστικά, στο βιβλίο του «Aporalittici e Integrati» ο Έκο μαρτυρούσε πως, όταν σ' ένα συνέδριο για τη μαζική κουλτούρα, στο Μιλάνο, αρχές του '60, πήγε να κάνει κάποιες πρώτες τεκμηριώσεις για την προσέγγιση της σύγχρονης κοινωνίας μέσω ορισμένων ηρώων της, κουβαλώντας μαζί και όλα του τα τεύχη από τον «Σούπερμαν», οι διάφοροι σύνεδροι, μεταξύ των οποίων και αρκετοί Ιταλοί ιερωμένοι, με το πρόσχημα πως εξετάζουν το ενδιαφέρον αυτό πρωτογενές υλικό, του εξαφάνισαν τα μισά κάτω από τα ρούχα ή τα ράσα τους.

Μαζική κουλτούρα και happy few

Το κεντρικό ζήτημα που θέτουν αυτές οι «ανακυκλώσεις», το κεντρικό ζήτημα που ακόμη παίζεται ή υποφώσκει πίσω από την πρόσφατη αντιστροφή στην εκτίμηση - αξιολόγηση των κόμικς είναι, νομίζω, το ζήτημα των σχέσεων ανάμεσα σε μια σοβαρή, ευγενή και μεγάλη κουλτούρα, και μια

κουλτούρα εύπεπτη και φτωχή. Και η σύγχυση που, κατά τη γνώμη μου, ενέχεται σε αυτή την αντιστροφή και τις αρτιφάνειες κριτικές που την υποστηρίζουν, είναι μια σύγχυση ανάμεσα στην αφαιρετική απλότητα στην οποία έχουν φθάσει οι δημιουργοί των κόμικς, και στην αφαιρετική απλότητα από την οποία ξεκινούν οι περισσότεροι αναγνώστες τους κινδυνεύοντας, ενδεχομένως, να παραμείνουν αιωνίως σ' αυτήν.

Δεν ξέρω κατά πόσο αυτό το ενδεχόμενο ισχύει ή όχι· σίγουρα πάντως δεν μπορεί κανείς να το αντιπαρέλθει θεωρώντας τα κόμικς σαν μια αυτόνομη κουλτούρα που συμπυκνώνει όλες τις άλλες. Κι ακόμη πιο σίγουρα το κριτήριο της κινητοποίησης - ενεργοποίησης του θεατή, αναγνώστη ή ακροατή των διαφόρων μορφών τέχνης δεν είναι τόσο ασήμαντο. Απέναντι σε έναν ιμπρεσιονιστικό πίνακα π.χ., σε ένα διήγημα του Γκριγιέ ή ένα μυθιστόρημα του Τζόυς, σε μια σονάτα του Μπαχ ή του Ραχμάνινοφ, ο φιλότεχνος νέος ή ο ενήλιξ έχουν να στηρίξουν το θαιμισισμό και την αισθητική τους απόλαυση σε μια δραστηριοποίηση της διάνοιάς τους· σε βαρυστημένους ή άκριτους ο ιμπρεσιονιστικός πίνακας θα μοιάζει, δικαίως, με μουτζούρα, το νεωτεριστικό μυθιστόρημα σε παραλήρημα, η κλασική ή η ρομαντική σονάτα με ενοχλητικό θόρυβο. Μια προηγούμενη παιδεία όσο και μια νοητικά δραστήρια ευαισθησία χρειάζονται απολύτως για να «δεις» ο θεατής την ίδια τη διαδικασία της όρασης, που θέλει να παρουσιάσει ο ζωγράφος, για να «διακρίνει» ο αναγνώστης την ίδια την επεξεργασία της γλώσσας, μέσω της οποίας ο συγγραφέας στήνει την αφήγησή του, και να «παρακολουθήσει» ο ακροατής τις διαδρομές και

τις παραπομπές μιας μελωδίας.

Όλη η πάλη του καλλιτέχνη με το υλικό της τέχνης του, θα μπορούσαμε να πούμε με μια συνοπτική διατύπωση, είναι παρούσα μέσα στα μεγάλα έργα, και η παρακολούθηση - διερεύνησή της αποτελεί θεμελιώδες συστατικό της ευχαρίστησης που αυτά προσφέρουν έτσι, συνολικά, και όχι μόνο σαν «μασημένα» κι ετοιμοπαράδοτα αποτελέσματα. Αντίθετα, μια φωτογραφία ειδυλλιακού ηλιοβασιλέματος, ένα αστυνομικό διήγημα του Μίκυ Σπιλαϊν ή μια μουσική σύνθεση disco παρέχουν αμέσως, σε απολύτως ενιαία συσκευασία, όλη την οριστική τους συναισθηματολογία: Τι ο θεατής να εκτιμήσει από το κάλλος της φύσης, τι ο αναγνώστης να θαυμάσει από το σθένος του μοναχικού ήρωα απέναντι στην ωμότητα της ανταγωνιστικής κοινωνίας, τι ο ακροατής να ενσωματώσει από μια ανώδυνη ρυθμική ευωχία...

Μοιραία λοιπόν, απέναντι στο βιβλίο που διαβάζεται μέσα στην ευκολία και τη νωθρότητα, απέναντι στο εικονογράφημα που ξεφυλλίζεται μέσα στην ακρίσια και την απλοϊκότητα, ή το ακρόαμα που χαϊδολογεί τ' αυτιά μέσα σε μίαν αόριστη ευδιαθεσία, κι αντίθετα προς άλλα αντίστοιχα έργα που απαιτούν διερεύνηση και διεισδυση, ευρύνοια και ευρυμάθεια, είναι φυσικό να δημιουργείται μια σαφής διάκριση (Δεν ζούμε άλλωστε άδικα στην κοινωνία των διακρίσεων). Μια τέχνη, ακριβώς, της ακρίσιας, της νωθρότητας και της ανέμελης ευδιαθεσίας, από τη μια, και μια τέχνη των μνημένων καλλιεργημένων και λιγοστών (των happy few) από την άλλη.

Προσωπικά δεν θα είχα αντίρρηση στο ότι κάπως έτσι έχουν τα πράγματα σε ό,τι αφορά τις ίδιες τις κουλτούρες (και υπό την

αίρεση πως μια τέτοια απομόνωση θα ευσταθούσε). Διότι, πράγματι, άλλο σύστημα αισθητικών συγκινήσεων ορίζει λ.χ. ο «κανόνας» του Πάχελμπελ και άλλο η μουσική των σούπερ-μάρκετ, άλλο οι διαφημιστικές γιγαντοαφίσες και άλλο οι πίνακες του Μαξ Ρόθκο, παρά τις πολλαπλές συνάφειες αυτών των έργων. Εκείνο όμως για το οποίο θα είχα πολλές αντιρρήσεις είναι η «στεγανότητα» που λαμβάνεται ως δεδομένη ανάμεσα στους κοινωνούς της μιας και τους κοινωνούς της άλλης κουλτούρας, και ο τεκμαιρόμενος αποκλεισμός στη μια μόνο είτε στην άλλη μόνο. Ανάλογες, πάντως, αντιρρήσεις θα είχα και για μια τάση ξεπεράσματος αυτών των στεγανών που δεν στηρίζεται στην αναγκαία συμμετοχή των ανθρώπων σε κάθε λογής πολιτιστικό προϊόν, αλλά προβάλλει αρετές και υπερπροσόντα στη μια κουλτούρα απολύτως εφάμιλλα της άλλης. Γιατί αν είναι απολύτως δυνατό οι ίδιοι άνθρωποι που κάποιες στιγμές βυθίζονται π.χ. στις μεταμορφώσεις της ηθικολογίας, όπως τις εκθέτει η τρίτομη «Ιστορία της σεξουαλικότητας» του Μ. Φουκώ, κάποιες άλλες στιγμές να χαιρόνται στον έπακρο τις ανάλαφρες σεξουαλικές ιστορίες του Μ. Μάναρα, και οι ίδιοι άνθρωποι που κάποιες στιγμές προσηλώνονται στους ποιητικούς στοχασμούς του Τ.Σ. Έλιοτ, κάποιες άλλες να απολαμβάνουν τις ρομαντικές περιπέτειες του Κόρτο Μαλτέζε, αυτό δεν σημαίνει διόλου πως ο Μάναρα υποκαθιστά τον Φουκώ, ο Ούγκο Πρατ τον Έλιοτ, κ.ο.κ.

Βεβαίως, το κεντρικότερο θέμα κάθε αφήγησης —εκείνο της ανυπέβλητης θέσης του κάθε ανθρώπου απέναντι στη μοίρα του— μπορεί όντως να είναι κοινό παντού, αλλά άλλο πράγμα προκύπτει όταν το χειρίζεται αυτό το θέμα ο Σοφοκλής ή ο Μπέκετ και άλλο όταν το χειρίζεται ο Ερμάν με τον Ζερεμιά, ή ο Ζιρώ με τον Μπλούμπερου... Και τα κόμικς, όπως ίσως και όλοι οι τραγικοί ήρωες, δεν μπορούν να υπερβούν τη μοίρα τους, οσαδήποτε και αν λένε γι' αυτά οι κατά καιρούς αναλυτές και εγκωμιαστές τους.

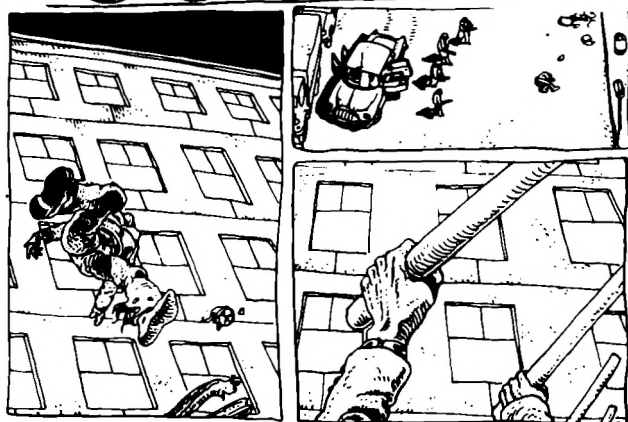
Παρένθεση για την εξέλιξη και τη δομή των κόμικς

Ειδοποιό χαρακτηριστικό των κόμικς, κι άρα απαρχή της ιστορικής τους εξέλιξης και της δομικής τους ταυτότητας είναι οι φωνές μέσα σε «μπαλονάκια» και η αλληλούχηση κάποιων κινήσεων σε γειτονικά πλαίσια (βινιέτες) και μαζί με αυτά η τυπογραφική αναπαραγωγή και η μεγάλη κυκλοφορία. Χωρίς τα παραπάνω χαρακτηριστικά μπορούμε να μιλάμε γενικά για εικονογραφίες κειμένων, για ζωγραφικούς πίνακες μικρού μεγέθους, για πολύπτυχα σκαριφήματα κ.ά., πάντως όχι για κόμικς. Ο απαρέγκλιτος συσδυασμός αυτών των τριών χαρακτηριστικών μαζί, μας επιτρέπει να εντοπίζουμε το ξεκίνημα των κόμικς όχι νωρίτερα από τα πρώτα χρόνια του αιώνα μας, να επισημαίνουμε την ιδιαίτερη αξία του καθενός ανάλογα με το πώς, συνολικά, οργανώνει την αίσθηση του ήχου και της κίνησης μέσα στη σιωπή και την ακινησία των σελίδων, και να αξιολογούμε, συνεπώς, το είδος της τέχνης που αποτελούν μέσα από τα διάφορα τεχνάσματα που συγκροτούν το είδος, και όχι ανάλογα με τους υψηλούς, ποιητικούς μόνο ή εικαστικούς μόνο, στόχους του κάθε δημιουργού, ή ανάλογα με τις πολλαπλές ψυχολογικές προβολές που θα μπορούσαν να κάνουν άπειροι εν δυνάμει αναγνώστες.

Μ' άλλα λόγια, χωρίς αλληλοσυμπληρούμενα τοπία και ήρωες που τα διατρέ-

χουν, χωρίς μακρινά ή κοντινά πλάνα, χαμηλά ή ψηλά καδραρίσματα, θαμπά βάθη οριζόντων και καθαρά περιγράμματα προσώπων, χωρίς ήχους αναγεγραμμένους στο τοπίο (σαν θορύβους, ψόφους ή ορυμαγδούς) είτε μαζεμένους στα μπαλονάκια (σαν φωνές, ψιθύρους, κραυγές), και χωρίς συναισθήματα συμβολοποιημένα σε ιδεογραμματικές παραστάσεις, δεν υπάρχει ούτε και η εύκολα αναγνωρίσιμη ευαρέσκεια, οργή, ένταση, χαλάρωση, σπουδή, διέγερση, περίσκεψη και τόσες άλλες καταστάσεις της ζωής των ηρώων, παρακολουθησιμη μέσα στην υπέροχη ημι-νάκρωση με την οποία συνήθως διατρέχονται τα κόμικς. Γιατί ακόμη πιο έντονα ειδοποιό χαρακτηριστικό των κόμικς, από το «Γέλουου Κίντ» ως το «Ράν Ξίροξ», κι από τους «Κάτζεντζάμερς» ως τον «Τορπέντο» και την «Βαλεντίνα», είναι, κατά τη γνώμη μου, αυτή η υπέρτατη ευκρίνεια στη λήψη των οπτικών - λεκτικών μηνυμάτων και η συστηματική οιστηρηλάτηση του ασήμαντου στην ανάπτυξη της κάθε αφήγησης. Και το ότι λ.χ. ο Σούπερμαν εμφανίζεται με ικανότητες να διακόψει την περιφορά της γης, αλλά περιορίζεται μόνο στο να συλλαμβάνει διαρρήκτες, το ότι ο Μπλούμπερου εμφανίζεται με ικανότητες να κερδίσει από μόνος του τον αμερικάνικο εμφύλιο, αλλά περιορίζεται μόνο στο να κερδίζει μικροσυμπλοκές, ή το ότι οι Γαλάτες του Αμπραρακουρσίξ διαθέτουν τα μέσα να κατακτήσουν τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία και, παρ' όλα αυτά, περιορίζονται στο να διατηρούν ελεύθερο το χωριό τους, δεν είναι τίποτα άλλο από το συνδυασμό της υπερβολής και της απλοϊκότητας, που χρειάζονται, συχνά σε μια χρυσή δοσολογία, ώστε να τρέχει αενάως η αφήγηση, θαυμαστή και εύληπτη.

Από πού λοιπόν βρίσκουν να συναγάγουν οι πρόσφατες πολυάριθμες κριτικές τα τόσα μεγάλα και κοσμογονικά, βαθύτατα συμβολικά ή πληρωτέα τη εμφανίσει, προσόντα των κόμικς; Αυτό είναι τώρα το ζήτημα. Τι λογής σκοτεινές αβύσσους θα είχαν να φωτίσουν στρουκτουραλισμοί, σημειολογίες και ψυχαναλύσεις πίσω από τις δισδιάστατες όλο-όλο επιφάνειες των κόμικς; Τι, στ' αλήθεια, μπορεί να έχουν να παραθέτουν οι αδελφοί Ντάλτον σε έναν ψυχαναλυτή;

Τα κόμικς στο φως της κριτικής και της ψυχανάλυσης

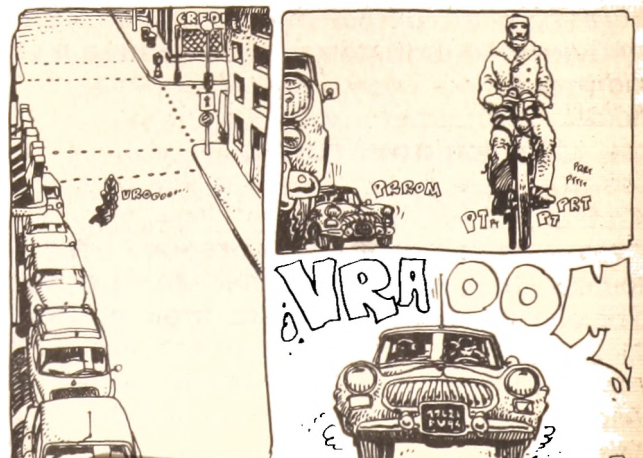
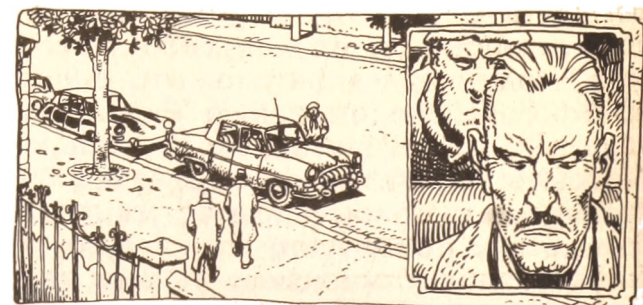
Ξέρουμε, από τον Ρ. Μπαρτ αν όχι από το Ζεν, πως με πολλή άσκηση ορισμένοι βουδιστές καλόγεροι καταφέρνουν να διακρίνουν ένα ολόκληρο τοπίο πάνω σ' ένα βότσαλο. Μένοντας σε αυτή την αναφορά θα ήθελα να προσθέσω πως το τοπίο χρωστάει βέβαια την εμφάνισή του όχι τόσο στις ραβδώσεις του βότσαλου, όσο στην εξασκημένη αυτοσυγκέντρωση του μοναχού. Τα απειράριθμα κριτικά σχόλια και αναλύσεις που δέχονται τα κόμικς, πιθανόν να οφείλουν, κι αυτά, περισσότερο στις αναλυτικές μεθόδους των μοναχικών ερευνητών παρά στις ιδιότητες της εικονογραφημένης αφήγησης σε αλληλουχούμενα πλαίσια.

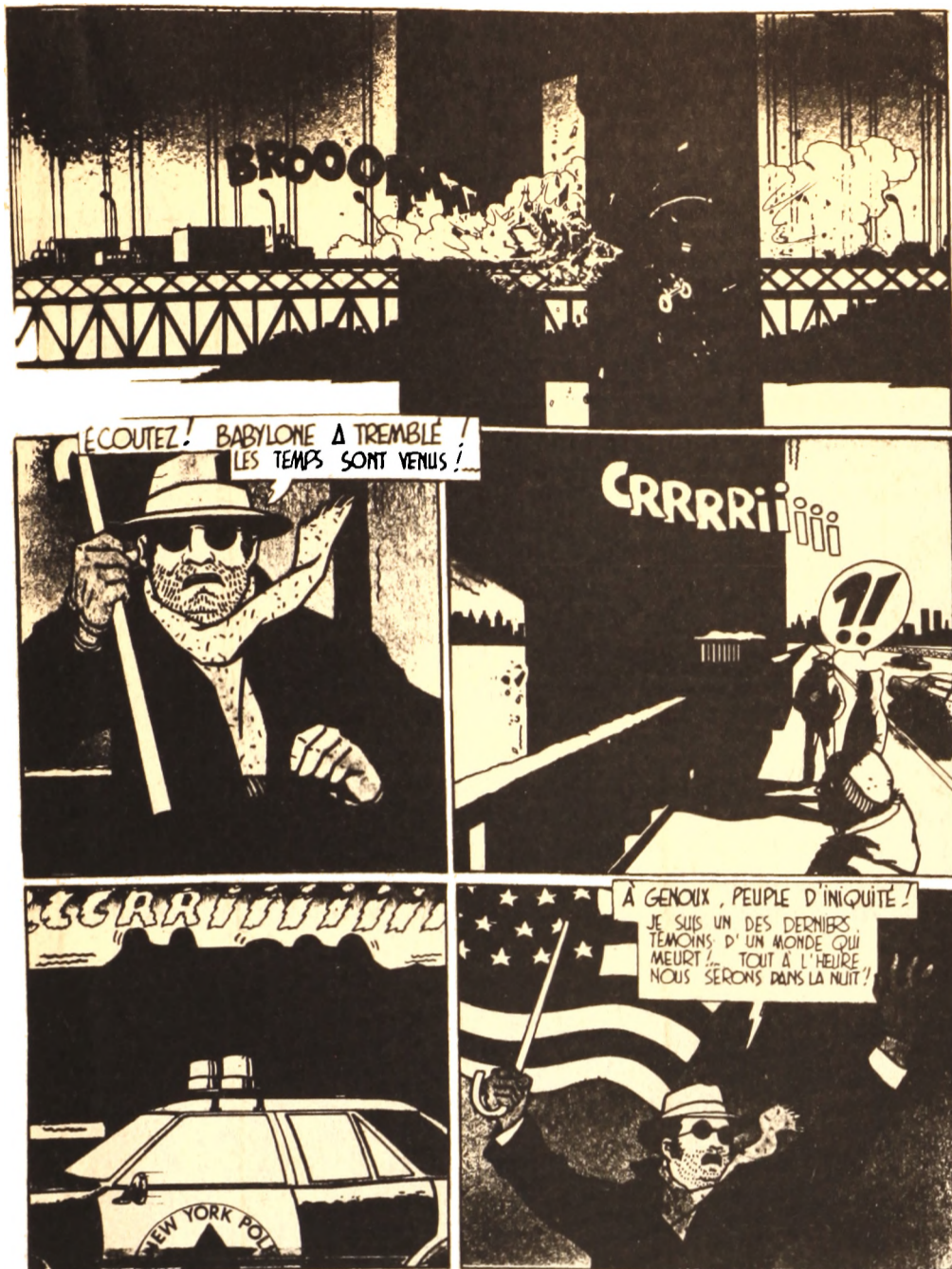
Από τις χιλιάδες κριτικές, σε μορφή άρθρων, ειδικών μελετών, αυτόνομων βιβλίων και διδακτορικών διατριβών, που γράφονται συνέχεια για τα κόμικς, ιδού, τώρα, ένα ανθολόγημα μερικών αντιπροσωπευτικών απόψεων ομαδοποιημένο σε τρεις κατηγορίες που αφορούν: α) Όσα λέγονται για τους ήρωες, β) όσα λέγονται για την ιδιαίτερη γραφιστική των κόμικς, και γ) όσα διατυπώνονται σαν συνολικές εκτιμήσεις της αξίας τους.

— Μια από τις πρώτες μεγάλες επιτυχίες ήρωα των κόμικς (και της κινηματογραφικής του εμφάνισης σε cartoons), εκείνη του Μίκυ - Μάους, αποδόθηκε στη γκροτέσκα ενσάρκωση του καταφερτζή μικρομεσαίου Αμερικάνου που ελίσσεται και θριαμβεύει πάντα απέναντι στις παγίδες ενός «ελεύθερου» ανταγωνισμού, τον οποίο ενσαρκώνει κυρίως ο Πέγκλετκ Πήτ, και ανταμείβεται κατόπιν από τις διαχύσεις της καλής του Μίνης (Με την αποθέωση του ηρωισμού τοποθετούμενη βέβαια στην εδραίωση της μονογαμικής ευτυχίας).

— Ένα μέρος της φαντασιακής αυτής ικανοποίησης του καταπιεσμένου υπαλλήλου ανέλαβε, λίγο αργότερα, να τη διεκπεραιώσει, σύμφωνα με άλλες κριτικές, η σειρά των περιπετειών του Λι Άλ Άμπνερ, σχεδιασμένη από τον Αλ Καπ. Και γι' αυτόν επίσης γράφηκε ότι συμπυκνώνει μέσα στις καθημερινές του ατυχίες και το παραπαιόν ειδύλλιο του με τη Νταιίζυ Μέη (την πρώτη

«Ο Λευκός εφιάλτης» του Moebius

«Ο μεγάλος σκύλος» του A. Hughes

«Les 7 vies de l'Épervier» των Cothias - Juillard

σεξοβόμβα των κόμικς) τα τρία μεγάλα ενδιαφέροντα του ανθρώπου: Έρωτα - Θάνατο - Εξουσία, πείθοντας σταθερά τους αναγνώστες του πως, όσο άσχημη κι αν ήταν η μέρα τους, αυτού, του Λι Άλ Άμπνερ, ήταν χειρότερη.

Άλλες κριτικές πάλι εντοπίζουν στον Σούπερμαν και την κατοπινή σειρά υπερηρώων από τα Marvel Comics, όλη τη λαχτάρα των εφήβων να υπερβούν την κατάσταση τους και να φαντασιώνουν πως κάτω από τα καθημερινά τους ρούχα και τις φορτικές σχολικές ή οικογενειακές τους υποχρεώσεις μπορεί να κρύβεται ένα υπεράνθρωπο, ικανό να πετάει, να κατατροπώνει και να καταπλήσσει τους πάντες. Αρκετή μελάνη έχει χυθεί έτσι, στην προσπάθεια να αποδειχθεί πως μέσα από τέτοιες φαντασιώσεις, οι έφηβοι των σύγχρονων μεγαλουπόλεων περνούν, μάλλον ανώδυνα, τη δοκιμασία της ενηλικίωσής τους, που για διάφορους ιθαγενείς της Πολυνησίας ή της Ν. Αμερικής π.χ. συνεπάγεται πορείες, νηστείες και προσευχές, ώσπου να τους αποκαλυφθεί το τοτέμ τους και να προβάλει, μέσα από την εξάντληση, η εικόνα της προστατευτικής τους θεότητας...

— Παρόμοια στοιχεία έχουν κατά κόρον επισημανθεί και στον Ταρζάν, βεβαίως, ο οποίος, ανεξάρτητα από τις διαβαθμίσεις του ταλέντου των διαφόρων σχεδιαστών του (από τον Χ. Φόστερ και τον Μπ. Χόγκαρθ ως τον Ρ. Μάνινγκ και τον Τζ. Κέην), παραμένει το πρότυπο του μεγάλου ήρωα του δυνατού και νοήμονος γυμνού ανθρώπου απέναντι στη φύση και τις αγριότητες της: την επιθετικότητα ορισμένων ζώων και την απληστία ορισμένων ανθρώπων. Η απεικόνιση της πρωτόγονης φύσης, κάποιων πανάρχαιων και όλο μυστήριο πολι-

τειών, τυλιγμένων από πυκνή ζούγκλα ή θαμμένων κάτω από ερήμους κλπ. έχουν ερμηνευθεί σαν «υποβλητικός συμβολισμός» της πάλης ανάμεσα σε έναν διαβητικό πολιτισμό και μια βαθύτερη ανθρωπινή φύση που προσβλέπει στον παράδεισο, ανάμεσα σε μια «ανώφελη μελαγχολία» και μια «ζωϊκή χαρά για τη ζωή» κ.ο.κ.

— Μετατοπίζοντας κάπως την έμφαση από τη σχέση άνθρωπος - φύση στη σχέση άνθρωπος - άνθρωπος, κάποιες κριτικές (πάντα θετικές) ψάχνουν μια εξιδανικευμένη, χαριτωμένη ή υπέρπουσα σεξουαλικότητα ανάμεσα στον Ταρζάν και τη Τζέην ή τη νεαρή πιθηκίνα Τικλα, ανάμεσα στον Τεντέν και την Κασταφιόρε ή τον Τσαν, ανάμεσα στον Αλιξ και τον Ενάκ, και πολλούς άλλους ακόμη, για να βρουν ότι τα κόμικς έχουν τη δυνατότητα να εισηγούνται μια σεξουαλική απελευθέρωση ακόμη και χωρίς σεξ, ή πως μπορούν να προωθούν ιδεώδεις νεαρούς ήρωες πάντα χωρίς οικογενειακούς καθορισμούς (χωρίς γονείς και συγκεκριμένη πράξη γέννησης) και, άρα, ακατάβλητους από το χρόνο (χωρίς γερατιά, αρρώστειες και μοιραία κατάληξη): Απαλλαγμένους λοιπόν από το θάνατο (κι αναμφίβολα, ένα από τα πιο τυπικά και θαυμαστά χαρακτηριστικά των ηρώων των κόμικς είναι πως έχουν όλοι τους εξορκίσει το θάνατο και διατηρούνται αγέραστοι και απαράλλακτοι, παρέχοντας την πιο κρίσιμη σταθερή αναφορά σε ένα κοινό που υπόκειται σε όλες τις αλλαγές και τις φθορές του χρόνου).

— Ανάλογα θετικά κι ακόμη πιο ενθουσιώδη σχόλια έχουν διατυπωθεί για τους ήρωες του Τσ. Σούλτς —τον Σνούπυ και τον Τσάρλυ Μπράουν, τον Λάινους, τη Λούσυ, τον Σρέντερ— που παραμένοντας παιδιά ε-

πί σειρά δεκαετιών προβάλλουν κριτικές, για όλες τις ψυχολογικές καταστάσεις και τις συνθήκες ζωής των μεγάλων: Μοναξιά, κοινωνικές συμβατικότητες, αλληλεγγύη και αφοσίωση ή κυνισμός και αριβισμός, ρομαντική προσήλωση σε χαμένες υποθέσεις κ.ά., είναι θέματα που επανέρχονται και ξεψαχνίζονται συνεχώς, με την ιδιόρρυθμη απλότητα των σκίτσων του Σούλτς, στον οποίο μάλιστα μια ορισμένη κριτική έφθασε να αναγνωρίζει την επαγγελία μιας νέας θρησκευτικότητας, θεωρώντας τα Reanuts συνολικά σαν έναν τύπο ιδεωδών θρησκευτικών «παραβολών», που ταιριάζουν ακριβώς στην εποχή μας.

— Τέλος, μένοντας πάντα στους πιο γνωστούς ήρωες, κριτικούς διθυράμβους έχει δεχθεί πολλούς και ο Αστερίξ —σαν υπέροχο σχόλιο πάνω στις εθνικιστικές περηφάνειες των Γάλλων, σαν καυτηριασμός του παρορμητισμού τους, ανάλυση των σχέσεών τους με άλλους λαούς, γελοιογραφική αλλά και απολύτως τεκμηριωμένη απεικόνιση του αρχαίου κόσμου, κι ακόμη σαν μεταγλωσσικός σχολιασμός ορισμένων «εμμόνων ιδεών» που πρυτανεύουν στα ίδια τα κόμικς (Δεν ονομάζεται τυχαία «Ιντεφίξ» ο σκύλος του Ομπελίξ, όταν ο κάθε μεγάλος ήρωας των κόμικς έχει ανυπερθέτως κι έναν σκύλο: Ο Μίκυ τον Πλούτο, ο Τεντέν τον Μιλού, ο Τσάρλυ Μπράουν τον Σνούπυ...).

Από μian άλλη προσέγγιση τώρα, εκείνη της ιδιαίτερης γραφιστικής των κόμικς, οι κριτικές επίσης δεν φειδονται εγκωμίων: Η έμφαση των κόμικς σε μια στοιχειώδη αφηγηματική μονάδα —το πλαίσιο (βινιέτα)— έχει από διάφορους συνδεθεί με τη γέννηση της μοντέρνας ζωγραφικής και το «άσπρο τετράγωνο πάνω σε άσπρο φόντο»

του Μάλεβιτς. Η εκφραστική υπερβολή του σκίτσου, πάλι, και οι πάντα ακραίες γκριμάτσες, που καθιστούν απολύτως φανερή π.χ. την οργή, την ευδαιμονία, τη χαρά, τη λύπη κ.ά. συναισθήματα των προσώπων, έχουν υπογραμμισθεί σαν συνθήκες μιας ιδεώδους επικοινωνιακής σαφήνειας, η οποία και λέγεται ότι διευκολύνει στο έπαρκο την κινητοποίηση όλων των ψυχολογικών μηχανισμών «προβολής - ενδοβολής» (projection - introjection) από πλευράς αναγνώστη.

Ακόμη πιο «διεισδυτικές» παρατηρήσεις για τη συμβολική του ίδιου του σκίτσου και της γραφιστικής των κόμικς έχουν διατυπωθεί από επαγγελματίες ψυχαναλυτές (Σ. Τισερόν, Α. Ρέ κ.ά.). Μια τέτοια αναλυτική ματιά, διακρίνει κυρίως: Στις περιοδικές διακοπές και εξακολουθήσεις μιας ιστορίας σε συνέχειες, σε κάποιο εβδομαδιαίο ή άλλο περιοδικό, την εκ νέου μάθηση των διαδοχών: απώλεια - επανάκτηση του αντικειμένου της επιθυμίας —εξέλιξη της θεμελιακής σχέσης κάθε παιδιού με τη μητέρα του· στις κινήσεις των ματιών για την παρακολούθηση μιας αφήγησης από πλαίσιο σε πλαίσιο και από σελίδα σε σελίδα, την ανάμνηση των κινήσεων με τις οποίες το παιδί, από το χαμηλό του ύψος, εξερευνούσε όλο μαγική περιέργεια τον κόσμο των μεγάλων· και στις ταχύτερες χειρονομίες με τις οποίες οι έμπειροι σχεδιαστές κόμικς απεικονίζουν περιβάλλοντα και πρόσωπα, την αίσθηση μιας πρωταρχικής ενότητας οράσεως και αφής, με τις οποίες, ακριβώς, το κάθε ανθρώπινο ον πρωτοεξερεύνησε τον πραγματικό κόσμο, ενδύω προσπαθούσε να στήσει τον εαυτό του σαν μονάδα ανεξάρτητη από τη συγχωνευτική σχέση με το σώμα της μητέρας.

Τέλος σ' αυτή την παράθεση υμνητικών κριτικών για τη θεματολογία και τα εκφραστικά μέσα των κόμικς αξίζει να αναφερθούν απλώς ορισμένες καλές ιστορίες του είδους, γραμμένες κυρίως από Βέλγους και Γάλλους (τον Ζ. Σαντούλ, τον Ζ. Μπλανσάρ, τον Μπρ. Ρενώ κ.ά.), όπου τα κόμικς αποκτούν «pedigree» πανάρχαιης λογοτεχνικής φόρμας. Κι αξίζει να μείνουμε λίγο παραπάνω σε μερικά δείγματα προλόγων από ειδικά αφιερώματα ή εισαγωγών σε συλλογές μελετών, όπου τα καλά αισθήματα των εκδοτών απέναντι στην προβολή των κόμικς και την θετικότατη επαναξιολόγησή τους τους οδηγούν τελικά σε μια πολύ κακή λογοτεχνία.

Για παράδειγμα, ένας πρόλογος σε άλμπουμ του Κόρτο Μαλτέζε καταλήγει με την εξής συναισθηματική επίκληση:

«...Θελήσαμε λοιπόν να σας κάνουμε δώρο μια συγκίνηση, γιατί σας αγαπάμε. Το κάναμε μόνο για σας. Ένας Θεός ξέρει πόσο άσχημο είναι να ζει κανείς σε έναν κόσμο χωρίς περιπέτειες, χωρίς φαντασία, χωρίς κέφι. Πείτε πως μας καταλαβαίνετε φίλοι μου...».

Κάποιος άλλος, κριτικός του Κόναν του βάρβαρου και ιστοριοδίφης των «Νουμιδικών Χρονικών», φαίνεται να βρίσκει επίσης σαν κολοφώνα της συγγραφικής αμεσότητας το δεύτερο ενικό πρόσωπο:

«...Βρισκόμαστε ξαφνικά σε έναν κόσμο που τα πάντα είναι απλά (...). Σ' αυτό τον κόσμο τα πάντα είναι μια συνεχής περιπέτεια, τα πάντα βρίσκονται σε συνεχή εγρήγορση. Υπάρχουν όντα και αντικείμενα εντελώς ακατανόητα, που μπορεί στην πρώτη οπτική επαφή μαζί τους η πρώτη αντίδραση να είναι το χαμόγελο. Μήπως όμως με το ίδιο χαμόγελο δεν αντιμετωπίζεις τους δράκους, τα τέρατα και τα οράματα της παιδικής σου φαντασίας;».

Κι ένα ακόμη δείγμα τέτοιου λογοτεχνι-

κού κιτς, από μια γενική εισαγωγή, που λέει για τα κόμικς:

«...Είναι ένα μέσο που σε κάνει να ξεχνάς την πεζή πραγματικότητα της καθημερινής ζωής με όλους τους καταναγκασμούς της και σε μεταφέρει σε άλλους κόσμους, του παρελθόντος, του παρόντος ή του μέλλοντος, εκπληκτικά όμορφους κι απίστευτα ωραίους(!). Είναι ένα απαραίτητο όχημα που αλαφραίνει την πληκτική ζωή του σήμερα και σε απομακρύνει από την ασφυκτική ατμόσφαιρα της τσιμεντένιας πολυκατοικίας ή από την κόλαση του καταπιεστικού κατεστημένου που σε περιτρυγρίζει και σε εξουθενώνει...».

Δεν ξέρω πόσο ακριβώς με εξουθενώνει το καταπιεστικό κατεστημένο (υποθέτω αρκετά και ίσως γι' αυτό διαβάζω τόσα κόμικς) αλλά δεν βρίσκω τίποτα πιο εξουθενωτικό από μια χιλιοχρησιμοποιημένη κοινοτοπία που προσπαθεί να περάσει σαν εμβριθής κριτική, ή μια κακοδιατυπωμένη μπαρούφα που εγείρει αξιώσεις υψηλής συνηγορίας.

Το «βάθος» του χαρτιού

Κάθε πολιτιστικό προϊόν, έργο υψηλής τέχνης ή δείγμα απλής «τεχνογνωσίας», α-

πό τις συμφωνίες του Μπρούκνερ π.χ. ως τα τριμπουσόν, έχει τη δυνατότητα να «μιλήσει» για ολόκληρο ίσως το σύστημα που το παρήγαγε (Σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, καταμερισμού της εργασίας, ιεραρχίας αισθητικών αξιών και λειτουργικών στόχων κ.ο.κ.). Δεν χρειάζεται λοιπόν φιλοσοφία ή σπινθηροβόλος οξυδέρκεια για να προβλέψει κανείς πως, όσο πιο ευαίσθητος ο ερευνητής και οι μέθοδοί του τόσο περισσότερες αναγωγές θα μπορέσει να πετύχει από το συγκεκριμένο έργο προς τις συνθήκες που το διαμόρφωσαν, τέτοιο κι όχι αλιώτικο, προς τις επιδιώξεις του δημιουργού του και τις απολαβές των καταναλωτών του. Αλλά το ότι τα «τρυπητόνια» μιλούν για την κοινωνία και τη νοημοσύνη που τα εφήυρε, όπως και οι συμφωνίες του Μπρούκνερ μιλούν για την αισθητική και την ιδεοληψία εκείνου που τις συνέθεσε, δεν σημαίνει πως μπορούμε να ανοίγουμε μπουκάλια με την 4η συμφωνία, την λεγόμενη «ρομαντική» ή να ακούμε το «πλοπ» μιας εκπωματώσεως σαν το «σκέρτσο» από το 2ο μέρος της 9ης.

Κι εκεί ακριβώς, παρά την υπερβολή ή εξ αιτίας της, βρίσκεται η πιο κεντρική μου θέση για τις κριτικές αναλύσεις των κόμικς: Υποβλητικά στην ρεαλιστική τους λεπτομέ-

Η κοκκινσκοουφίτσα, με τον τρόπο του Picasso...

ρεια είτε μεγαλοφυή στη γελοιογραφική τους αφαίρεση, λογιότατα στη γλώσσα τους είτε απλώς ευρηματικά στις ονοματοποιίες τους, τα κόμικς αποτελούν πάντα έναν εύκολο (με την έννοια του ευανάγνωστου, οπωσδήποτε, αν όχι και με την έννοια του εύπεπτου) συνδυασμό σχεδίου και κειμένου, που από τη φύση και τη θέση της κυκλοφορίας του δεν μπορεί να έχει άλλη επιδίωξη πέρα από την άμεση αναγνώρισή του μέσα στις σελίδες που φιλοξενούν και άλλα κείμενα ή άλλα κόμικς, και την άμεση πρόκληση εντυπωσιασμού και ενδιαφέροντος ως την επόμενη συνέχεια.

Καταλαβαίνετε πως, με τέτοιες επιτακτικές προϋποθέσεις, ακόμη και οι πιο μεγάλοι της ζωγραφικής αν καταπιανόντουσαν να φτιάξουν κόμικς, περισσότερο θα πετύχαιναν ένα είδος ευδιάθετης χαλάρωσης παρά μια επαναστατική προώθηση της τέχνης τους.

Το να θέλει κανείς να συναγάγει από τους διαστάτους ήρωες όλα τα απύθμενα βάθη του ανθρώπινου ψυχισμού είναι λίγο σα να θέλει να συνθέσει συμφωνική μουσική με αλληπάλληλα «πλοπ» από ξεβουλώματα (προσπάθεια μάλλον α-φελώς καταβαλλόμενη)! Με όλη την τυποποίηση που χρειάζονται για να παραμένουν ευανά-

γνωστα και με όλη την υπερβολή των εξωτικών ταξιδιών - περιπετειών που πολύ συχνά χρησιμοποιούν για να θέλγουν τους νεαρούς αναγνώστες, τα κόμικς δεν μπορούν να μεγαλουργήσουν παρά σε αυτά ακριβώς τα πεδία: των τεχνασμάτων πάνω στις τυποποιήσεις και των εύκολων φυγών σε ξυπνητές ή ημι-ξυπνητές ονειροπολήσεις επ' ωφελεία ευφάνταστων νεαρών και αρκετών, ίσως, ενηλικών ή υπερηλικών οι οποίοι, περισσότερο από τη μαγεία των ίδιων των κόμικς, αφήνονται στη νοσταλγία της εποχής που τα πρωτοδιάβασαν.

Αλλιώς, όλος ο ξέχειλος ενθουσιασμός και τα πιστοποιητικά μεγάλης Τέχνης που δίνονται αφειδώς στα κόμικς καθιστούν όποιον τα αγαπά εδώ και αρκετές δεκαετίες, και εννοεί να τα υπερασπίζεται σαν υπέροχο βίτσιο, έναν απλό και τετριμμένο φιλότεχνο· ή, ακόμα χειρότερα, έναν προοδευτικό τεχνοκρίτη.

Μεγάλη τέχνη μικρές απολαύσεις· μικρή τέχνη τι;

Κάθε άνθρωπος, ενδεχομένως, έχει και μια τουλάχιστον φτηνή πλευρά στον ψυχισμό του και κανείς, φαντάζομαι δεν θα άντεχε μια ζωή με συνεχείς και αλληπάλλη-

λες εξάρσεις μεγαλείου, υπέρτατης ομορφιάς και απόλυτης αλήθειας. Το μεγάλο, το ωραίο και το αληθινό, η λεγόμενη σοβαρή τέχνη (τραγωδίες και συμφωνικά έργα, εικαστικές συνθέσεις, ξακουστά μυθιστορήματα, σπουδαία φιλμ κ.ά.) μας το προσφέρει, και καλά κάνει, σε ξεχωριστές και ιδιαίτερες ευκαιρίες. Όποιος έχει δοκιμάσει να γνωρίσει το Λούβρο ή την Ουφίτσι με μια μόνο επίσκεψη, θα ξέρει καλά πόσο γρήγορα έρχεται ένας κορεσμός των ματιών, και πως από ένα σημείο και πέρα, αρχίζει να προσπερνά αριστουργήματα με αδιάφορο βλέμα. Αντίθετα, οι μικρές απολαύσεις μπορούν να διαρκούν πολύ περισσότερο, κι ασφαλώς είναι εύκολο να περνά κανείς ώρες ακούγοντας τζαζ, Βιβάλντι ή Τέλεμαν, διαβάζοντας αστυνομικά ή επιστημονική φαντασία γλεντώντας βουβές κωμωδίες στην τηλεόραση, κλπ. κλπ.

Το μεγαλύτερο λοιπόν μέρος της ζωής μας θα μπορούσε να ερμηνευθεί καλύτερα προσεγγιζόμενο από την πλευρά των μικρών και φτηνών απολαύσεων, παρά από εκείνη των μοναδικών και σπουδαίων. Και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πολύ σοβαρές και αξιόλογες μελέτες έχουν γίνει και συνεχίζονται πάνω στο πώς λ.χ. ο κόσμος διαλέγει τα ρούχα του ή τα ζυμαρικά του, πώς ξοδεύει τις ελεύθερες ώρες του, με τι κριτήρια αγοράζει κάποιες εφημερίδες ή με πόση προσοχή διαβάζει τα συνθήματα στις δημόσιες τουαλέτες... Αλλά και αντίστροφα, σύντομες και χαριτωμένες μελέτες, χωρίς πολλούς ισχυρισμούς εξαντλητικότητας και εμβριθούς εξειδικεύσεως, έχουν γίνει για εξαιρετικά μεγάλα και αναγνωρισμένα έργα ή καλλιτέχνες και για στιγμές υψηλής και μοναδικής συγκίνησης στην ανθρώπινη ζωή. Δεν βρίσκω καταλληλότερο παράδειγμα αυτής της κατεύθυνσης από τα δύο άρθρα του Φρόντ: ένα για τον ναρκισισμό στη θεματογραφία του Νταβίντσι κι ένα για την θυελλώδη οργή που κρύβεται κάτω από μια επιφανειακή ηρεμία του Μωϋσή του Μιχαήλ Αγγέλου.

Δεν ξέρω αν χρειάζεται να είναι κανείς Φρόντ για να προσεγγίζει σοβαρά θέματα με κάποιαν ελαφρότητα (ή Ρ. Μπαρτ για να καταπιαστεί μεθοδικά κι εξαντλητικά με θέματα όχι τόσο σοβαρά), πάντως σίγουρα δεν χρειάζεται να βαφτισθεί ένα θέμα σπουδαίο για να καταστεί τέτοια και η προσέγγισή του.

Τα κόμικς τα χρειαζόμαστε, όσοι τα χρειαζόμαστε, για τις χαλαρές, νωθρές και φτηνές στιγμές μας, κι ασφαλώς τα χρειαζόμαστε τέτοια: Χαλαρά, νωθρά και φτηνά. Και δεν βλέπω κανέναν λόγο να τα εξυψώσουμε σε υπερτέχνη, σε κρίσιμο συνδυασμό όρασης και αφής, εικόνας και λόγου, ή σε ιμάντα άμεσης επαναφοράς στην περίοδο της υπέρτατης ευτυχίας (τότε που είμαστε ένα με τα κορμιά των μαμάδων μας), για να μπορούμε κατόπιν να τα απολαμβάνουμε σαν θεία μετάληψη της ύψιστης δημιουργίας ή σαν ακριβά ψυχοφάρμακα· όπως δεν βλέπω για ποιο λόγο πρέπει να κάνουμε κόλαση τις τσιμεντένιες πολυκατοικίες και το κατεστημένο χειρότερα καταπιεστικό από όσο ήδη είναι, ώστε να μας αρκεί κατόπιν οποιαδήποτε προχειρότητα για να μας παρηγορεί και να μας μαγεύει.

Αν τέτοιες, σοβαροφανείς και ψευδολυρικές κριτικές έχουν συμβάλει στη μεγάλη αύξηση της κυκλοφορίας των κόμικς και στην αντιστροφή της αξιολόγησής τους, τότε καλύτερα να έχουμε λιγότερα κόμικς και αυστηρούς παιδαγωγούς που να τα καταδιώκουν. Στο κάτω - κάτω πάρα πολλά πράγματα, γιατί όχι και τα κόμικς, είναι σαφώς γοητευτικότερα ενόσω παραμένουν λιγιστά και καταδιωκόμενα.

...και του F. Léger, από τον J. Actte

Ψυχανάλυση, υποκειμενικότητα και κοινωνικές επιστήμες

του Στέλιου Στυλιανίδη

Με αφορμή το βιβλίο
«ΕΓΩ, για την ατομικότητα»
(Εκδ. MESSIDOR, 1987)

Α

Η δυσκολία της μαρξιστικής θεωρίας να προσεγγίσει την υποκειμενικότητα γενικά, δηλ. (σύμφωνα μ' έναν «τυπικό» ορισμό) το πλήρες σύνολο των προσωπικών σταθερών (μη μεταβλητών)*, αλλά και ειδικότερα (την υποκειμενικότητα) του ενταγμένου πολιτικά ατόμου, μέσα στην εξιδανίκευση - φετιχοποίηση της λενινιστικής οργάνωσης δομής των παραδοσιακών Κ.Κ. δεν είναι κάτι καινούργιο.

Η ανανέωση του πολιτικού λόγου της Αριστεράς περνάει αναγκαστικά και από την ανάλυση του «εγώ», των αντιφάσεων ενός κοινωνικού υποκειμένου που παλεύει με το απειλητικό άγχος της εξατομίκευσης, της απομόνωσης, ενός υποκειμένου που έτσι συχνά διαλέγει να παρουσιάζεται ως συνειδητός επαναστάτης ή έστω «φορέας αλλαγής» (Θα ήταν ίσως παράλογο ν' αναζητούμε κάτι τέτοιο στη χώρα μας, εν μέσω της τεράστιας κοινωνικής και υποκειμενικής κρίσης που μας περιβάλλει).

Η συνάντηση του μαρξισμού και της ψυχανάλυσης στο χώρο της υποκειμενικότητας στη δεκαετία του '70. υπήρξε πολύ λι-

γότερο γόνιμη για τη σκέψη μας, από αυτό τουλάχιστον που προσδοκούσαμε.

Οι λόγοι αυτής της δυστοκίας είναι, από τη μια μεριά η δυσκαμψία, αυτάρκεια και επόμενα η εσωστρέφεια κάθε θεωρητικού μοντέλου που εν μέρει «κατείχε την αλήθεια για το άτομο». Αυτή η δυσκαμψία, στη μεν περίπτωση του μαρξισμού εκφράζεται και με την αγωνία και τη βιασύνη του ν' απελευθερωθεί από τον «μαλθακό ανθρωπισμό», χαρακτηρίζοντας κάθε λόγο αποκατάστασης ή απλής ενασχόλησης με το υποκειμενο ως αστική διαστρέβλωση. Στη δε περίπτωση της ψυχανάλυσης και με την αδυναμία της τελευταίας να συνδέσει το θεραπευτικό πλαίσιο, την τεχνική και τη θεωρία της με το κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι.

Από την άλλη μεριά, σε ένα πρακτικό επίπεδο, η ίδια δυστοκία οφείλεται στη φετιχοποίηση της θεωρίας, στο φόβο του ανοίγματος στο απρόβλεπτο, στην ασφάλεια της επανάληψης μέσα στο κοινωνικό κλίμα της μεταπολίτευσης —στη χώρα μας— με την ακραιφνή ιδεολογικοποίηση των πάντων.

Γιατί η ψυχανάλυση, ιδιαίτερα η παραγωγή ψυχαναλυτικής θεωρίας, έξω από το χώρο των ιδιωτικών ιατρείων ή των ελαχίστων επαγγελματικά μνημένων, παραμένει αυτάρεσκα κλειστή μέσα στην περιθωριοποίησή της.

Αλλά και γιατί ο μαρξισμός και οι προσπάθειες ανανέωσής του δοκιμάζονται σκληρά από τη δυσκαμψία και τα φαινόμενα χρονιοποίησης στο ΚΚΕ όπως και από την λίγο πειστική κοινωνική πρακτική του ανανεωτικού χώρου.

Μια όχι ευκαταφρόνητη συνέπεια αυτής της μη σύζευξης είναι η άγνοια της διεργασίας γύρω από το φανταστικό στοιχείο και τη διαπλοκή του με μια κοινωνικοπολιτική καθημερινότητα, γύρω από την ταυτοποίηση και τη «βιογραφία» του υποκειμένου. Άγνοια που οδηγεί στο σχηματισμό αντιθετικών διπόλων όπως, χειραφέτηση / αλλοτρίωση, σώμα / αντικείμενο, εμπόρευμα / πολιτισμός, εργασία / ελεύθερος χρόνος, που είναι πια στερημένα από μια εξηγητική και αναλυτική δύναμη.

Οι προσπάθειες μιας νέας προσέγγισης του ατόμου, όταν δεν ολισθαίνουν προς μια —όχι πάντα αδικαιολόγητη ως προσωπική στάση— νεοορθόδοξη ανακάλυψη, περιορίζονται σε μεμονωμένα άρθρα ή συζητήσεις.

Τα προηγούμενα βέβαια μόνο ως μια αμυδρή θεωρητική δυνατότητα. Διότι η πρακτική της Αριστεράς —στη χώρα μας— τουλάχιστον προς το παρόν, ακυρώνει ανάλογες προσπάθειες.

Β

«Η κοινωνική ιστορία των ανθρώπων δεν είναι παρά η ιστορία της ατομικής τους ανάπτυξης». Κ. Μαρξ.

Το να αναφέρεται κανείς στον Μαρξισμό δεν σημαίνει αυτόματα πως επιλέγει το αντικείμενο ενάντια στο υποκειμενο, το ιστορικό ενάντια στο βιογραφικό, το υλικό ενάντια στο συμβολικό, το μεταβαλλόμενο,

ενάντια στο αμετάβλητο.

Μια τέτοια αναφορά μπορεί αντίθετα να ανοίγει δυνατότητες κατανόησης, αδιάσπαστης κίνησης του ατομικού και του συλλογικού, του εγώ και του εμείς, της φαντασίωσης και της πραγματικότητας.

Άλλωστε το κοινωνικό γίνεσθαι δεν πραγματοποιείται παρά από και με τη διαμεσολάβηση των υποκειμένων (αν δεν χαρακτηριστεί και το ίδιο από κάποιες υποκειμενικές «στιγμές»);

Και η ψυχανάλυση;

Γ

Ίσως από αυτήν την τελευταία άποψη —της πρακτικής δηλαδή δυνατότητας— η ψυχανάλυση να αποτελεί ένα πεδίο περισσότερο γόνιμο ή τουλάχιστον λιγότερο δύσκαμπο.

Ας ξεκινήσουμε με μερικές διατυπώσεις: — Η ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική, αν και δύναμι ευαισθητοποιεί περισσότερο κόσμο, δεν έχει ούτε θεσμοποιημένη υπόσταση, ούτε, εκτός από ελάχιστες νησίδες, μεταβολίζεται μέσα στην ψυχιατρική πρακτική.

α) Το θεωρητικό ενδιαφέρον, που είναι αδύνατο να σκιαγραφήσουμε εδώ, μιας ερευνητικής δουλειάς συνάρθρωσης της ψυχαναλυτικής ψυχοπαθολογίας με την κοινωνιολογία, την εθνολογία, τη φιλοσοφία και την ιστορία. Απλά επιθυμούμε να υπογραμμίσουμε το βάθος και την πληρότητα που αποκτά η ίδια η κλινική πράξη, μέσα από μια τέτοια διαπλοκή.

β) Τη διερεύνηση της εξέλιξης της ψυχανάλυσης, μέσα στην κοινωνική και ιστορική της διάσταση, στην Ελλάδα του σήμερα. Είναι η προσπάθεια ανάδειξης της ζωντανίας της ψυχαναλυτικής θεωρίας, όχι σαν κλειστό ερμηνευτικό σύστημα αξιών, αλλά σαν «πολιτιστικό» γεγονός ανοικτό στη διαπλοκή του με την πραγματικότητα.

γ) Τέλος, την επαλήθευση ή μη της λειτουργικότητας, της αντοχής των μεταψυχολογικών εννοιών μέσα στο θεραπευτικό έργο, μέσα στην κοινωνική πρακτική μεταρρύθμισης στην ψυχιατρική. Σ' αυτή την προοπτική η μεταφορά ξένων επιστημονικών μοντέλων και εννοιών μπορεί να γίνει γόνιμη, με τη δημιουργία εκείνων των συνθηκών (ιδρυματικών, θεσμικών, οργανωτικών), που θα επιτρέπουν το μεταβολισμό τους στην αντιφατική ελληνική ψυχιατρική πραγματικότητα.

* Ο ορισμός αυτός έχει τυπικό (ορθότερα: σημαντικό) χαρακτήρα αφού το ουσιαστικό πρόβλημα είναι να μάθει κανείς αν η προέλευση αυτών των μεταβλητών είναι ιδιοσυγκρασιακή, παρορμητική ή γνωστική ή ίσως συνδυασμός και των τριών αυτών στοιχείων.

Όπως υποστηρίζει ο L. Seve με το να ερμηνεύσει κανείς τις πράξεις του ατόμου μόνο στο πλαίσιο μιας συμπεριφοριολογικής ανάλυσης δεν παραγνωρίζει μόνο το συναρπαστικό μεταβαλλόμενο πλούτο αυτών των πράξεων, αλλά και συσκοτίζει την υπαρξιακή διαφορά «ανάμεσα στις ατομικές πορείες, την ιδιαίτερη ψυχική πραγματικότητα, συνειδητή και ασυνειδητή του ατόμου».

3

Βιβλιοπωλεία

ΔΙΑΛΟΓΟΣ : Χ. Σμύρνης 16 & Κοραή
πλ. 9705726 Βύρωνα
ΚΙΒΩΤΟΣ : Αγαθοδαιμόνος 3
πλ. 3421551 Πετράλωνα
ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ : Μέτωνος 62
πλ. 6523145 Χολαργός

Προτείνουν

- ΓΙΑΝΝΗ ΣΠΑΝΔΩΝΗ
«Προς άγνωστη κατεύθυνση»
- ΧΑΟΥΑΡΝΤ ΦΑΣΤ
«Ο Πολίτης Παιήν»
- ΜΑΙΡΗΣ ΡΕΝΩ
«Η μάσκα του Απόλλωνα»
- ΑΛΚΥΟΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗ
«Η πόρα»
- ΜΙΚΑ ΒΑΛΤΑΡΙ
«Ο Ετρούσκος»
- ΚΟΝΤΕΣΑΣ ΝΤΕ ΣΕΓΚΥΡ
«Ένας καλός μικρός διαβολάκος»

ΚΑΛΕΝΤΗΣ

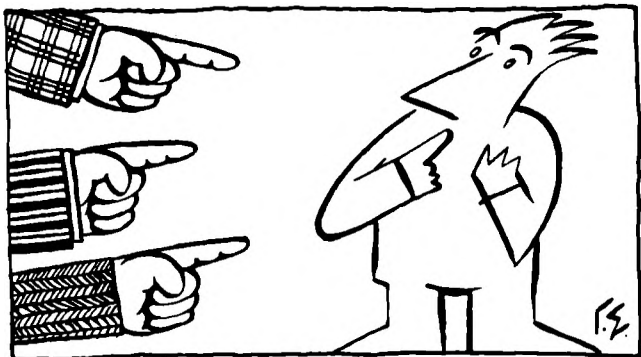

Εκθεση: Μαυραμιάλη 5 (1ος όροφος)
πλ. 3623553 106 79 ΑΘΗΝΑ
Γραφεία: Κολοκοτρώνη 15 (1ος όροφος)
πλ. 3234270 105 62 ΑΘΗΝΑ

Bernard Doray

Το «ΕΓΩ» στο Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα

Ο Bernard Doray είναι ψυχίατρος - ψυχαναλυτής. Μέλος του Κ.Κ.Γ. Έχει ασχοληθεί συστηματικά από τη δεκαετία του 1970 με την έρευνα πάνω στα ψυχολογικά προβλήματα που συνδέονται με τις συνθήκες εργασίας και τις παραγωγικές σχέσεις. Το σχόλιό του αυτό γράφτηκε ειδικά για το «ANTI».

Τον περασμένο Μάρτη οι εκδόσεις Messidor του ΚΚΓ δημοσίευσαν το «ΕΓΩ», ένα συλλογικό έργο οκτώ μαρξιστών συγγραφέων πάνω στο θέμα της ατομικότητας.*

Απόπειρα για να σκεφθεί κανείς διαλεκτικά τις κινήσεις της «Μεγάλης» ιστορίας, συνδέοντας τις υποκειμενικές διαδικασίες, το βιβλίο αυτό προτείνει μια νέα προσέγγιση για ένα σύνολο ερωτημάτων: εμπειρίες, εργασίες και κουλτούρα της επιχείρησης, οικογενειακές ιστορίες και διαδρομές, κρίση της εφηβείας, εξέλιξη των θρησκευτικών πρακτικών και απεικονίσεων, ένταξη και πολιτική ζωή.

Δεν είναι και πολύ συχνό γεγονός, η δημοσίευση ενός θεωρητικού βιβλίου να προκαλεί παθιασμένες αντιδράσεις μιας πολιτικής ηγεσίας.

Είναι ένα γεγονός που αξίζει πράγματι να επισημανθεί. Η εφημερίδα "Humanite", κεντρικό όργανο του Κ.Κ.Γ. δημοσίευσε στις 15 Μαΐου 1987 την κριτική —πάνω σ' αυτό το βιβλίο— της κοινωνιολόγου Daniele Bleitrach, μέλους της Κεντρικής Επιτροπής: πολιτική κριτική ιδιαίτερα βαριά, μια και απευθυνόταν σε ένα άλλο μέλος της Κ.Ε., το φιλόσοφο Lucien Seve, συγγραφέα του βιβλίου και ειδικότερα του κεφαλαίου για την κρίση της πολιτικής ένταξης σήμερα.

Η κριτική αυτή ήθελε να «αποκαλύψει» καθαρά ότι ανάμεσα στις γραμμές και στα ερωτήματα, ο L. Seve ήθελε να προτείνει ένα «συνεκτικό θεωρητικό σύστημα» με στόχο να αποδείξει τον ξεπερασμένο χαρακτήρα της ύπαρξης ενός «πρωτοπόρου κόμματος».

Αυτή η προβοκάτσια (που απέδιδε με χονδροειδή τρόπο στο φιλόσοφο ιδέες

που του ήταν τελειώς ξένες) ενισχύθηκε τις προσεχείς μέρες, σε μια συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής, από τα ομαδικά πυρά του George Marchais, γ.γ. του Κ.Κ.Γ., του διευθυντή της "Humanite" Roland Leroy και από τις παρεμβάσεις άλλων στελεχών.

Αν γίνει μια «τυπική» ανάγνωση του γεγονότος, πρόκειται για μια αυστηρή ανάκληση στην τάξη, για έναν επαναπροσδιορισμό των ορίων και της λειτουργίας μεταξύ της «πολιτικής» και της «έρευνας».

Αλλά όπως είναι πολύ δύσκολο να ισχυρισθεί κανείς για το ποιο προσδιορισμό, ποιων ορίων και ποιων κανόνων πρόκειται, είναι νόμιμο να αναρωτηθούμε γύρω από την πραγματική προέλευση αυτής της παθιασμένης αντίδρασης, έτσι όπως τουλάχιστον εκφράστηκε με αυτή την ευκαιρία.

Εδώ λοιπόν αρχίζουν τα πραγματικά ερωτήματα: αυτά που ξεπερνούν ένα πρώτο ανεκδοτολογικό επίπεδο και ακόμα αυτό των δυσκολιών της μαρξιστικής έρευνας σ' ένα Κ.Κ., όπου τα εσωτερικά προβλήματα είναι σημαντικά και ανησυχητικά.

Για παράδειγμα: Υπάρχει πράγματι μια ριζική αδυναμία να πούμε «εγώ» σ' έναν ιδεολογικό σχηματισμό, δηλαδή σ' ένα σχηματισμό χτισμένο πάνω στο λόγο του «εμείς»;

Υπάρχει εδώ μια πραγματική αντίθεση, μια και ο λόγος του «εγώ» και ο λόγος του «εμείς» δεν δομούν το υποκείμενό τους με τον ίδιο τρόπο.

Μέσα σε κοινωνίες που πιστεύουν όλο και λιγότερο σε μοντέλα και σε μεταφορικές έννοιες —φορείς σφαιρικών στόχων— είναι σίγουρα μια σημαντική πηγή δυσκολιών, η προσπάθεια να βιώσει κανείς μια επαναστατική ταυτότητα και κουλτούρα.

Παρ' όλα αυτά, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αυτό που δρα, που υπάρχει σε διεργασία στις κοινωνίες μας, μέσα από μερικές και ορατές παρεμβάσεις στον κοινωνικό χώρο, είναι η ζύμωση των νέων αξιών. Για παράδειγμα, όπως αυτές εμφανίστηκαν σ' ένα πολιτικό επίπεδο στη Γαλλία, μέσα από το πανίσχυρο και φευγαλέο κίνημα της φοιτητικής νεολαίας, στο τέλος του 1986.

Όλο το πρόβλημα, για ένα πρωτοπόρο κόμμα, είναι λοιπόν να καταφέρει να αναπαράγει τη δύναμή του και την ταυτότητά του, απομονώνοντας ταυτόχρονα τις συντηρητικές απεικονίσεις από τη συλλογική του φαντασία.

Γνωρίζουμε πως ο Μαρξ αστειευόταν με την επανάληψη: «όταν η ιστορία ψευδίζει, τα μεγάλα γεγονότα και τα ιστορικά πρόσωπα υπάρχουν με ένα τραγικό τρόπο και επαναλαμβάνονται σαν φάρσα».

Αυτό που ο Μαρξ αναδεικνυε με διασκεδαστικό τρόπο, είναι η φανερή ανικανότητα και της πιο ελεγχόμενης φαντασίας, να τα καταφέρει έτσι ώστε η πραγματικότητα να αιχμαλωτίζει τα φετιχ που αυτή η ίδια δημιούργησε.

Νομίζουμε, πως αν υπάρχει κάτι πολύτιμο σ' αυτό το βιβλίο, αυτό δεν είναι η εκφρασμένη πρόθεση των συγγραφέων του να δημιουργήσουν σταδιακά μια θεωρία της υποκειμενικότητας, που να αναφέρεται στο μαρξισμό. Είναι η συνοχή μιας συλλογικής προσπάθειας, με την εμμονή να μην παραμείνει σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά να τροφοδοτείται από την κλινική δουλειά και την κοινωνική πρακτική.

Έτσι, ένα πρωτοποριακό κόμμα, για να ανυψωθεί προς τον «απελευθερωμένο» χρόνο, αυτόν της Μεγάλης Ιστορίας και για να κρατήσει τη θέση του, πρέπει να απομονώνει συνέχεια τις επαναληπτικές μορφές στις οποίες το ιδεολογικό «εμείς» το προσελκύει, αναδεικνύοντας έτσι τη συλλογική ταυτότητα των μελών του.

Μ' αυτή την προοπτική, η σκέψη για μια επαναστατική οργάνωση σήμερα, περνάει μέσα από ένα σοβαρό στοχασμό γύρω από την υποκειμενικότητα.

Απόδοση από τα Γαλλικά
Στέλιος Στυλιανίδης

Υγεία - Κοινωνία - Πολιτική

ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ
ΤΟΥ «ANTI»
ΓΙΑ ΤΟ
ΕΘΝΙΚΟ
ΣΥΣΤΗΜΑ
ΥΓΕΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΟΥ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ
ΚΕΝΤΡΟΥ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

* «ΕΓΩ, για την ατομικότητα. Πρακτικές προσεγγίσεις / μαρξιστικά ανοίγματα». Michele Bertrand, Antoine Casanova, Yves Clot, Bernard Doray, Françoise Hurstel, Yves Schwartz, Lucien Seve, Jean-Pierre Terrail - Messidor 1987.

Οι ανοιχτές πληγές της ελληνικής Τ.Υ.

του Δημήτρη Παναγιωτάτου

Με αφορμή το σήριαλ —το δημοφιλέστερο τηλεοπτικό είδος, αλλά συγχρόνως αυτό που αριθμεί τις περισσότερες και μεγαλύτερες αποτυχίες— έγινε σε προηγούμενο τεύχος του ANTI μια διαπίστωση που ισχύει, γενικότερα, για όλα τα είδη ελληνικών τηλεοπτικών προγραμμάτων: η αποτυχία τους, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, είναι *προβλέψιμη* πριν καν ακόμα αρχίσουν να γυρίζονται. Με άλλα λόγια, τα προγράμματα της τηλεόρασης υποφέρουν απ' τη σύλληψή τους. Άλλοτε λόγω θέματος, άλλοτε λόγω συντελεστών, άλλοτε λόγω ανεπαρκούς παραγωγής, άλλοτε λόγω όλων αυτών μαζί. Τι συμβαίνει τότε και, παρ' όλα αυτά, γυρίζονται; Καιρός να τεθούν κάποια χρόνια προβλήματα της ελληνικής τηλεόρασης που, χωρίς την κατανόησή τους, δεν μπορεί να δοθεί μια σφαιρική, ολοκληρωμένη απάντηση στο ερώτημα.

Η βάση κάθε τηλεοπτικού προγράμματος —τουλάχιστον στο εξωτερικό— είναι ο παραγωγός του. Είναι ο άνθρωπος που επιλέγει το θέμα και τους συντελεστές που θα το υλοποιήσουν. Αυτός που έχει την ευθύνη για την οργάνωση και εκτέλεση της παραγωγής. Η «ψυχή» του προγράμματος.

Τι προσόντα πρέπει να έχει ο παραγωγός; Πριν απ' όλα, να γνωρίζει άριστα τον τομέα των εκπομπών του. Γενικά και ειδικά. Αν κάνει σήριαλ, ντοκιμαντέρ ή μουσικό πρόγραμμα, να ξέρει καλά τι σημαίνει καθένα απ' αυτά για την τηλεόραση. Να ξέρει και σε ποιους ανθρώπους θα απευθυνθεί για το α ή β συγκεκριμένο θέμα. Γιατί κανένας δεν μπορεί να κάνει τα πάντα —κι αυτό ισχύει φυσικά και για την ελληνική τηλεόραση, όσο και αν η ίδια μοιάζει να το αγνοεί.

Τα φαντάσματα της χούντας

Φανταστείται την ατυχία της (νεογέννητης) ελληνικής τηλεόρασης: την εποχή που έπρεπε ν' αρχίσουν να δημιουργούνται οι πρώτοι τηλεοπτικοί παραγωγοί, συνειδητοποίησε ότι ο γονιός της ήταν η χούντα. Κι έτσι, αντί για παραγωγούς, πλάστηκε μια φουρνιά από *μεσάζοντες* —άτομα που αναλάμβαναν παραγωγές χωρίς να ρισκάρουν τίποτα και, κυρίως, με τη σιγουριά ενός ικανοποιητικού κέρδους. Τα χρήματα, έτσι ή αλλιώς, τα έδινε η τηλεόραση (πάντα τα δίνει η τηλεόραση). Οι «παραγωγοί» έστηναν τη δουλειά μ' ένα μέρος των χρημάτων, και τα υπόλοιπα τα έβαζαν στην τσέπη τους. Το κέρδος ήταν ανάλογο με το βαθμό εντιμότητας (βλέπε: απληστίας) του παραγωγού.

Φυσικά, τα χρήματα ήταν λίγα. Η τηλεόραση έπρεπε να 'ναι νοικοκυρεμένη, δεν επιτρέπονταν μεγάλα ανοίγματα. Λίγα χρήματα, αλλά πολλά επεισόδια. Πολλά, ατελείωτα. Από έναν αριθμό και μετά, ερχόταν πια το κέρδος. Κι όλοι ήταν ευχαριστημένοι. Με

το ελάχιστο κόστος, μέγιστο εκμετάλλευση και υποκουλτούρα για τον κόσμο. Συγχρόνως, βολεύουμε τους ημέτερους στα πόστα των παραγωγών —είτε πρόκειται για κάποιους αποτυχημένους του θεάματος, είτε πρόκειται για εντελώς άσχετους, για ανθρώπους που άνοιξαν γραφεία παραγωγής μαθαίνοντας, στην κυριολεξία, «στου κασιδή το κεφάλι». Οι βάσεις για μίαν αναξιόπιστη τηλεόραση είχαν τεθεί.

Νέα Δημοκρατία:

Ούτε ήθελε, ούτε μπορούσε

Με τη μεταπολίτευση η ελληνική τηλεόραση πέρασε στο δεύτερο στάδιό της. Τώρα δεν είναι πια μωρό. Είναι ένα καθυστερημένο, εξαιρετικά προβληματικό παιδί. Το πρόβλημα της παραγωγής —σ' αυτό θα περιοριστούμε εδώ— δεν αντιμετωπίστηκε ουσιαστικά και κάποιες προθέσεις εκσυγχρονισμού εκφυλίστηκαν γρήγορα. Άνθρωποι αξιόλογοι εγκατέλειψαν τρέχοντας τις διευθυντικές τους θέσεις (ή απομακρύνθηκαν). Φως φανάρι, ότι η ίδια οικονομίστικη πολιτική εξυπηρετούσε και τη Νέα Δημοκρατία. Ο Αβέρωφ έτριβε τα χέρια του με την «νοικοκυρούλα» ΥΕΝΕΔ. Το παλιό καθεστώς των εργολάβων - παραγωγών έμεινε αναλλοίωτο. Με ορισμένες βέβαια ανακατατάξεις. Κάποιοι καινούργιοι ημέτεροι προστέθηκαν στον κατάλογο, κάποιοι παλιοί χουντικοί άλλαξαν στρατόπεδο και έγιναν αργότερα όψιμοι νεοδημοκράτες (με την ίδια ευκολία που θα γίνονταν αργότερα όψιμοι πασοκτζήδες). Όσοι από αυτούς είχαν την εξυπνάδα να διαλέγουν ικανούς συντελεστές στις παραγωγές τους (σκηνοθέτες, σεναριογράφους, ηθοποιούς) αποτελούσαν την εξαίρεση —κι έκαναν επιτυχίες με τη δουλειά άλλων. Όσοι ήταν της αντίληψης «ό,τι φάμε ό,τι πιούμε» αποτελούσαν τον κανόνα — κι έκαναν τις γνωστές αναρίθμητες αποτυχίες.

Εντωμεταξύ τα χρόνια περνούσαν και η αναξιόπιστία της ελλη-

νικής τηλεόρασης κινδύνευσε να της γίνει δεύτερη φύση. Οι ελάχιστοι σοβαροί επαγγελματίες αποθαρρύνονταν. Πώς να ρισκάρουν χρήματα και να προτείνουν κάτι έτοιμο στην τηλεόραση, έξω από τα καθιερωμένα; Ποιος ή ποιοι να το εγκρίνουν; Και με πόσα χρήματα - ψίχουλα;

ΠΑΣΟΚ

δεν θέλησε, αν και μπορούσε

Η Αλλαγή μπήκε φουριόζικη στα κανάλια. Με πολλά «θα», αλλά και πάμπολλες ειλικρινείς προθέσεις. Όλοι την περίμεναν. Άλλοι με πανικό, κι άλλοι —όλος ο προοδευτικός χώρος— με αγαλλίαση. Όλα ήταν έτοιμα γι' αυτήν... εκτός από την ίδια την πολιτική εξουσία του ΠΑΣΟΚ. Κι όταν δεν υπάρχει *πολιτική βούληση* για ουσιαστική αλλαγή στην τηλεόραση, κανένας διευθυντής της δεν είναι σε θέση να την κάνει.

Το πρόβλημα της παραγωγής αντιμετωπίστηκε βραχυπρόθεσμα, ευκαιριακά: για ένα διάστημα οι μεσάζοντες αντικαταστάθηκαν από τους σκηνοθέτες. Οπωσδήποτε, αυτό ήταν χίλιες φορές προτιμότερο. Αλλά δεν ήταν λύση. Ως τότε ένας σκηνοθέτης θα έπαιζε τους δυο ρόλους (σκηνοθέτης και παραγωγός) μαζί; Κι αν δεν ήθελε να τους παίξει; Ή αν, μπροστά στη σκοπιμότητα του κέρδους, αδιαφορούσε για το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα; Ποιος μπορούσε να τον ελέγξει γι' αυτό;

Για να φτάσει να εξαγγείλει ένα σύστημα οργάνωσης και ελέγχου της τηλεοπτικής παραγωγής —διαδικασία που δεν απαιτούσε περισσότερο από δυο χρόνια— το ΠΑΣΟΚ έπρεπε να διανύσει...έξι χρόνια εξουσίας. Τι 2 τι 6, θα πει κανείς. Κάλιο αργά παρά ποτέ...

Όμως το κακό είχε γίνει πια. Το ΠΑΣΟΚ άργησε υπερβολικά. Σχεδόν εγκληματικά. Και στο διάστημα αυτό έγιναν πολλά. Πριν απ' όλα, εξανεμίστηκε η ελπίδα για μια αλλαγή στην τηλεόραση. Σε αυτά τα έξι χρόνια αναμονής, τα πράγματα ξαναβάλλωσαν και η ελληνική τηλεόραση βρέθηκε πάλι στην αρχή της. Κάποια πρώτα δειλά βήματα για κάτι καινούριο δεν αποτελούν ούτε ανάμνηση. Ανίκανο —όσο περνούσε ο καιρός— να αντισταθεί στις πιέσεις και τα συμφέροντα, το ΠΑΣΟΚ αντάμειψε προκλητικά τα χειρότερα του στελέχη και τσάκισε ανεπίτρεπτα τα καλύτερά του. Όψιμοι «πράσινοι», χωρίς κανένα άλλο προσόν, άρχισαν να αναλαμβάνουν παραγωγές, κατά τα πρότυπα της ΝΔ. Όσοι αντιστάθηκαν και πήγαν να κάνουν κάτι διαφορετικό (Ρωμαίος, Λαλιώτης, Χαλάτσης) κατατομήθηκαν με τρόπους που ελάχιστα ταιριάζουν σε σοσιαλιστικά ήθη. Η κυβέρνηση έδειξε ότι ήθελε μονάχα διεκπεραιωτές των επιλογών της.

Με τον Ενιαίο Φορέα, το πρόβλημα της παραγωγής απλώς μετατοπίζεται. Τώρα δεν είναι πια

κυρίως πρόβλημα *θεσμών* —ο Φορέας προβλέπει δημιουργία εταιρείας οργάνωσης και ελέγχου της παραγωγής— αλλά *προσώπων*. Πόσοι αξιόλογοι —εντός ή εκτός ΠΑΣΟΚ— απέμειναν για να επανδρώσουν όλες αυτές τις θέσεις; Πόσοι έχουν πια το κέφι, την όρεξη, τη φλόγα; Πόσοι είναι διατεθειμένοι να ξοδέψουν για την κρατική τηλεόραση τις δυνάμεις τους; Πόσοι —και ποιοι; Ο ιδιωτικός τομέα ενισχύεται, το πνεύμα αντικρατισμού κερδίζει συνεχώς έδαφος. Το ΠΑΣΟΚ «κατόρθωσε» να δώσει στην κρατική τηλεόραση το τελειωτικό χτύπημα: θεσμοποίησε την αναξιόπιστία της.

ΣΤΟΠ-ΚΑΡΕ

● Ότι υπάρχουν ελληνικές τηλεοπτικές εκπομπές με κάκιστους τίτλους, το ξέραμε. Αλλά ότι υπάρχουν και τέτοιες χωρίς καθόλου τίτλους, αυτό το διαπιστώσαμε κατάπληκτοι παρακολουθώντας το σήριαλ **Η ΚΥΡΙΑ ΜΑΣ**. Σίγουρα κανένα λόγο να νιώθουν περήφανοι για τη δουλειά τους και να διαφημίζουν ιδιαίτερα τα ονόματά τους. Όμως δεν υπάρχει συμβατική υποχρέωση από την ΕΤ-1 να υπογράφεται κάθε παραγωγή; Ο υπεύθυνος του σήριαλ (βιντεοπαραγωγός, απ' ό,τι μάθαμε) γιατί κρύβεται; Πειρατική εκπομπή κάνει;

● Παρασκευή βράδυ στην ΕΤ-1. **ΟΙ ΔΙΑΒΟΛΟΓΥΝΑΙΚΕΣ**, ψυχολογικό θρίλερ του Κλουζώ.

Δεν έχουν περάσει ούτε 45 λεπτά ταινίας, κι ενώ η αγωνία αρχίζει να κορυφώνεται... ένας τίτλος εμφανίζεται αδιάκοπα στην εικόνα του φιλμ προειδοποιώντας ότι το Δελτίο Ειδήσεων θα μεταδοθεί δέκα λεπτά αργότερα! Μια, δυο, τρεις φορές. Η αγωνία μετατοπίζεται από την ταινία στο σπαστικό αυτό τίτλο. Πότε επιτέλους θα πάψει να εμφανίζεται;

Διακοπή —ως συνήθως, ένα άγαρμπο κόψιμο που ισοδυναμεί με μαχαιριά— για τις Ειδήσεις.

Το δεκάλεπτο του Δελτίου περνάει. Γίνεται τέταρτο. Είκοσι λεπτά. Κρύος ιδρώτας. Τι θα γίνει με τον προϋπολογισμό; Εικοσιπέντε λεπτά. Ουφ, ψηφίστηκε! Τριάντα λεπτά.

Η ταινία ξαναρχίζει μια παρά είκοσι. Λυπήθηκα που δεν την κατέγραψα σε κασέτα. Να 'χω στο αρχείο μου το θρίλερ που υπερτερεί όλων, αυτό της ελληνικής τηλεόρασης!

του Αλέξανδρου Ξύδη

Σκηνικά του Τσαρούχη, Μουσείο Κυκλαδικής και Αρχαίας Τέχνης Γουλιανδρή.

Στη Θεσσαλονίκη το 1981, όταν οργανώσαμε με το Μακεδονικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης τη μεγάλη αναδρομική έκθεση Τσαρούχη, εμπρόθετα δεν περιλάβαμε κανένα έργο του για το θέατρο (σκηνικά, κοστούμια, μακέτες κτλ.). Ξέραμε πως ήταν αναριθμητά και ότι χρειαζόταν ένας Ηρακλής για να τα εντοπίσει, να τα συγκεντρώσει, να τα καταγράψει απλώς για τον κατάλογο, χωρίς καν να τα μελετήσει. Στην πραγματικότητα ήταν πολλά, περισσότερα από όσα φανταζόμουν. Εδώ το ρόλο του Ηρακλή μοιράστηκαν ο Γιάννης Τσαρούχης με το ίδρυμά του (που έχει στην κατοχή του σήμερα το μεγαλύτερο μέρος του υλικού*) και το Μουσείο Γουλιανδρή. Ένωσαν τις δυνάμεις τους για να παρουσιάσουν μια έκθεση γεμάτη χρώμα, χορό, χαρά. Ωραίο άνοιγμα για ένα χρόνο που ξεκινάει μουντός.

Δεν θα αναλύσω τις τρεις περίπου εκατοντάδες των εκθεμάτων που είναι αναρτημένα μάλλον χρονολογικά, ούτε θα εκθειάσω το σχεδιαστικό ταλέντο, τη φαντασία, το γούστο, τη ζωντάνια και την αυθορμησία που τα διακρίνει. Αν θυμόμαστε με θαυμασμό κι ευχαρίστηση επεισοδιακά ορισμένα από τα έργα που ανέβηκαν με σκηνικά και κοστούμια του Τσαρούχη, ειδωμένα συνολικά, μαζεμένα απαρτίζουν μια άγνωστη, αλλά σημαντική, όσο η σκιερή πλευρά της σελήνης, όψη της δημιουργίας του Γιάννη Τσαρούχη. Δεν επισκιάζει την άλλη όψη, την ανοιχτή, την πασιγνωστή, τη ζωγραφική του, τη συμπληρώνει και την υποβοηθεί. Δεν θα άφηνε ποτέ ο Τσαρούχης το

σκηνογραφικό του δαιμόνιο να υποσκελίσει τη ζωγραφική του —ας του εμπνέει ενίοτε ορέξεις σθηθεσίας. Η ζωγραφική, παραμένει όπως ξεκίνησε, η κύρια όψη του έργου του. Ίσως να βρίσκεται στη σκηνογραφία μια διέξοδος για το υπερχειλισμένο ασυγκράτητο ζωγραφικό του οίστρο, έναν τρόπο να ζέψει στο θριαμβικό άρμα της τέχνης του (βλέπω μια τσαρουχική εικόνα να υποφώσκει) την τέμπερα, την γκούας, την ακουαρέλα, το σχέδιο, παράγοντας έργα «ελαφράς ύλης» που υπηρετούν μιαν άλλη τέχνη, το θέατρο. Τούτα όμως δεν υποκαθιστούν τις μεγάλες συνθέσεις του, τους πίνακες που φτιάχνει συνήθως με το λάδι. Απλώς κάνει και με αυτά τα «ταπεινά» μέσα αριστουργήματα. Δεν είναι σκηνογράφος που ζωγραφίζει. Είναι ζωγράφος που κάνει και σκηνικά, και τους αφιερώνει την ίδια φροντίδα που δίνει στη ζωγραφική του. Είναι χαρακτηριστικό ότι περιμενε τα 77 του για να μας παρουσιάσει μαζεμένο το σκηνογραφικό του έργο.

Μερικές μόνο σημειώσεις από μια πρώτη περιδιάβαση:

● Τα σκηνικά για τα μπαλέτα «Συλφίδες» (1948) και «Ζιζέλ» (1954), για τις «Τρωάδες» (1953), για τη «Μήδεια» του Κερουμπίνι (1961) ξεπερνούν το «εφήμερο» του σκηνικού για να προσεγγίσουν τη μονιμότητα αληθινού πίνακα ζωγραφικής.

● Ως τα 30 του (από τα 17 του) ο Τσαρούχης είχε φτιάξει σκηνικά και κοστούμια, για έργα που ανέβηκαν από μεγάλους σκηνοθέτες με μεγάλους ηθοποιούς, για αρκετές τραγωδίες του Ευριπίδη, του Σοφοκλή, του Αισχύλου, για έργα «σύγχρονα» όπως του Μαιτερλινγκ, και του Καλομοίρη, για έργα ακόμα και της Κρητικής Α-

ναγέννησης (Ερωφίλη, Ερωτόκριτος, Θυσία του Αβραάμ), για πολλά έργα του Σαίξπηρ, δυο του Σίλλερ, από ένα του Οστρόβσκι, του Σω, του Ίψεν. Από το 1934 κιόλας έφτιαξε τις πρώτες σκηνογραφίες για όπερα (Τραβιάτα) και για μπαλέτα (Βέμπερ, Ντεμπουσσύ, Ντελίμπ).

— Από το 1942 ως το 1960 —είχε γίνει 50 χρονών— είχε προσθέσει τις μεγάλες του επιτυχίες για το Ηρώδειο, την Επίδαυρο, για το Ντάλλας, το Λονδίνο, το Μιλάνο (με την Κάλλας), δίχως να περιφρονήσει τον Ξενοπούλο, τον Σακελλαρίου, ούτε τον Ουάιλντ, τον Πρίστλευ, τον Μπαλζάκ. Για το καθένα από τα έργα αυτά αναλώνει το μέγιστο του ταλέντου του, αντλεί από την απύθμενη φαντασία του και από το βαθύτατο ταμείο της καλλιτεχνικής, αισθητικής και ιστορικής παιδείας του της θεατρικής πρακτικής που έκανε πάντα τις παραστάσεις τις σκηνογραφημένες από τον Τσαρούχη απολαυστικές για θεατές και ηθοποιούς, κι ας λεγόταν Κοτοπούλη, Κάλλας, Παξινού, Ανδρεάδη.

● Ότι μεταξύ 1968 και 1975, όταν βρισκόταν στο Παρίσι, φτιάχνει μια σειρά από σκηνικά που λειτουργούν περισσότερο σαν ζωγραφική, δεν έχουν το ψιλόλογημα των άλλων. Είναι ειδωμένα σαν μια σειρά τοπίων του μύθου εσωτερικών παλατιών του ονείρου. Δεν υπάρχουν ενδείξεις για το αν παίχτηκαν τα έργα, που και

πότε. Εικάζω ότι είναι προτάσεις για έργα που δεν ανεβάστηκαν ούτε στο Παρίσι της εξορίας, ούτε στην Αθήνα της χούντας. Μας απομένουν σαν ωραίοι πίνακες που πρέπει να μεταταχθούν στην άλλη όψη του έργου του, τη ζωγραφική, μαζί με τη μεγάλη ακουαρέλα για τις «Τρωάδες» της Οδού Καπλανών (1977).

Τέτοια είναι τα έργα που με κάνουν να δυσανασχετώ όταν εκθέτονται σε διάφορες γκαλερί σκαριφήματα του Τσαρούχη που μπορεί να είναι γνήσια, και να φέρουν την υπογραφή του, αλλά αποπροσανατολίζουν όποιον δεν γνωρίζει το αληθινό του έργο.

Αναρωτιόμουν στο περασμένο μου σημείωμα «πόσες σπίθες γνησιότητας και αλήθειας θα δούμε το 1988». Στην οδό Νεοφύτου Δούκα 4 υπάρχει μια εστία σπινθήρων που δεν διάττων, αλλά καταυγάζουν σαν πανηγύρι πυροτεχνημάτων διαρκείας. Ας οδηγηθούν προς τα εκεί όσοι θέλουν να γνωρίσουν τον αληθινό Τσαρούχη των μεγάλων σκηνογραφιών και της γνήσιας «ζωγραφικής». Μόνον ο παραδοξολόγος Τσαρούχης μπορεί να αποκαλεί την έκθεση με κινέζικη μετριοφροσύνη εικονογραφία «της ιστορίας μας ανυπόφορης αποτυχίας».

* Πρέπει να υπάρχουν αρκετά ακόμα σε συλλογές θεάτρων, χορευτικών σωματείων και ιδιωτών.

Έκδόσεις Στιγμή

ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 91-93, ΑΘΗΝΑ 114 73
τηλ. 36.44.064

Ιωάννης Ανδρέας Τρώιλος

ΡΟΔΟΛΙΝΟΣ

(έμμετρη τραγωδία 17ου αιώνα)

Πρόλογος

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

Έπιμέλεια

ΜΑΡΘΑ ΑΠΟΣΚΙΤΗ

‘Η τραγωδία *Ροδολίνος* τυπώθηκε για πρώτη και τελευταία φορά το 1647. Γραμμένη σε σφριγηλούς στίχους και έντονα προσωπικό και πυκνό ύφος, είναι, χωρίς αμφιβολία, από τα καλύτερα έργα του Κρητικού Θεάτρου.

Ο μαχόμενος δημοτικισμός

του Απόστολου Γ. Παπαϊωάννου

Βιβλιοκρισία για το βιβλίο του Γιάννη Παπακώστα: «Ο Φώτης Φωτιάδης και το Αδερφότο της Εθνικής Γλώσσας». Η αλληλογραφία. Εκδότης: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1985, σελ. 661 + 3 χ.α..

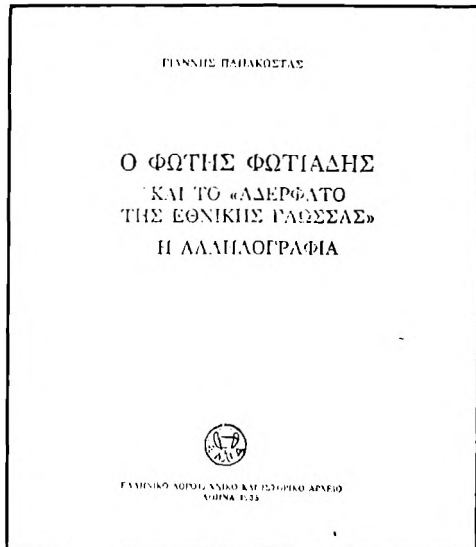
Οι ρίζες βέβαια δε φαίνονται «όμως το ξέρεις» σ' αυτές κρατιέται το δέντρο. Γιάννη Ρίτσου: «Χάρτινα», Αθήνα 1974, σελ. 54

Όποιος πάρει στα χέρια του τον ογκώδη τόμο «Ο Φώτης Φωτιάδης και το Αδερφότο της Εθνικής Γλώσσας» του Γιάννη Παπακώστα για να διαμορφώσει καθαρή άποψη για το γλωσσικό ζήτημα τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, θα αιφνιδιαστεί από το πλήθος των ειδήσεων, των πληροφοριών και των στοιχείων-μαρτυριών που για πρώτη φορά έρχονται στην επιφάνεια.

Τίθεται έτσι αμέσως το πρόβλημα των πραγματικών ελλείψεων που υπάρχουν σχετικά με τη σφαιρική γνώση του γλωσσικού ζητήματος. Η έκδοση, καρπός πολύμοχθης, εντατικής και μακροχρόνιας προσπάθειας, ξεφεύγει από τα γνωστά όρια οποιασδήποτε ατομικής πρωτοβουλίας. Η παρατήρηση αυτή έχει τις προεκτάσεις της: μπορεί και πρέπει να λειτουργήσει ως άξονας ή γνώμονας ώστε να πάψει η καθυστέρηση που μας διακρίνει στη δημοσίευση παρόμοιων εργασιών. Απαιτείται η συγκέντρωση και η με κάθε τρόπο και θυσία διάσωση όλου του απαραίτητου υλικού που σχετίζεται με το γλωσσικό ζήτημα, η κριτική του αποτίμηση και η έκδοσή του.

Ο Φώτης Φωτιάδης (1849-1936) δεν είχε πάρει τη θέση που του έπρεπε στην ιστορία της νεοελληνικής παιδείας. Σκόπιμα παραγνωρισμένος και αγνοημένος περιέπεσε η όλη προσφορά του στην αφάνεια με αποτέλεσμα να λείπει από τη νεοελληνική γραμματεία η συνολική θεώρηση του έργου του. Το ηθικά αδικαιολόγητο αυτό κενό διαπιστώνουμε ότι καλύπτεται σήμερα απόλυτα με τη συνθετική εργασία του Γ. Παπακώστα που, πέρα από την υποδειγματική μεθοδολογία που τη διακρίνει στο σύνολό της, αξίζει να επισημανθεί ιδιαίτερα η φιλολογική και η κριτική της πληρότητας.

Το πολυσέλιδο αυτό δημοσίευ-

Η προμετωπίδα της μελέτης του Γιάννη Παπακώστα «Ο Φώτης Φωτιάδης και το Αδερφότο της Εθνικής Γλώσσας».

μα ήταν απαραίτητο από τη μια μεριά γιατί τοποθετεί αντικειμενικά και αποφασιστικά την προσωπικότητα και το έργο του Φ. Φωτιάδη στα νεοελληνικά γράμματα και, από την άλλη, γιατί οι τεκμηριωμένες πληροφορίες και αναλύσεις του αποτελούν ουσιαστική βοήθεια στο μελετητή και ερευνητή του γλωσσικού ζητήματος και γενικότερα του εκπαιδευτικού δημοτικισμού.

Ίσως θα έπρεπε να τονιστεί το κέρδος που αναπόφευκτα και αυτονόητα ξεπροβάλλει από τις εκδόσεις αυτού του τύπου που σπανίζουν στις μέρες μας. Γίνεται προσιτός ένας από τους σημαντικότερους εκπρόσωπους του δημοτικισμού. Μέσα από τη ζωή και το έργο του αναγνωρίζεται οριστικά η προσφορά του Φ. Φωτιάδη στην προσπάθειά του να επιβάλει τη γλώσσα του λαού, ενώ παράλληλα αναδειχονται τα προβλήματα και τα ζητήματα που συνδέθηκαν με τη γλώσσα, με την επίσημη εκπαίδευση και γενικότερα με τις πολιτικές και τις πολιτιστικές αναζητήσεις, όπως αποκρυσταλλώθηκαν στις τρεις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας.

Στο προοίμιο ο συγγραφέας αναφέρεται στο κεντρικό θέμα του βιβλίου, στους σκοπούς, στους στόχους και στα αποτελέσματα που προκύπτουν από την ανάγνωση και τη μελέτη του. Δηλώνει επίσης με ακρίβεια την προέλευση του αρχαιικού υλικού που δημοσιεύει και περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια τη μέθοδο που χρησιμοποίησε για την έκδοση των γραμμάτων και των άλλων μαρτυριών.

Η ευσυνείδητη και συστηματική εργασία του Γ. Παπακώστα αποτελείται από τρία μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει εκτενή βιογραφία και εργογραφία του Φ. Φωτιάδη. Επίσης στο ίδιο μέρος υπογραμμίζεται ο ρόλος του

όταν διατέλεσε πρόεδρος του «Αδερφότου της Εθνικής Γλώσσας».

Δικαιολογημένα ο συγγραφέας παραπέμπει σε προηγούμενο έργο του, *Η ζωή και το έργο της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου* (1980), για την πνευματική κατάσταση που επικρατούσε στην Κωνσταντινούπολη στο δεύτερο μισό του περασμένου αιώνα και στις αρχές του εικοστού. Είναι σαφές ότι ο μελετητής παρουσιάζει με πληρότητα τη ζωή του Φ. Φωτιάδη και ερμηνεύει με ακρίβεια τις δραστηριότητές του. Αυτός ο συνδυασμός μπορεί να θεωρηθεί πετυχημένος όχι μόνο γιατί ο συγγραφέας είχε στα χέρια του τις πηγές που απαιτούνταν ή που μπορούσε να χρησιμοποιήσει, αλλά και γιατί είχε την ικανότητα, μέσα από τη μεθοδολογία που ο ίδιος επέλεξε, να εξηγήσει και να αναλύσει τη ζωή, το έργο και τη δράση του Φ. Φωτιάδη.

Αξίζει να επισημάνουμε την εγκυρότητα των στοιχείων που παραθέτει ο συγγραφέας για να σκιαγραφήσει τη ζωή και να αποτιμήσει το έργο ενός πραγματικά μεγάλου ανθρώπου. Είναι βέβαιο ότι έπρεπε να επιλυθούν πολλά προβλήματα και να ξεπεραστούν πολύ μεγάλες δυσκολίες, γεγονός που επιτεύχθηκε όχι μόνο με πραγματολογικές καταγραφές, αλλά κύρια με την εμπειριστική έρευνα που αποτελεί άλλωστε ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των εργασιών του Γ. Παπακώστα.

Μέσα από υπεύθυνες διερευνήσεις, εξηγήσεις και ερμηνείες προβάλλει η προσωπικότητα του Φ. Φωτιάδη με τον πνευματικό της πλούτο, την ακτινοβολία και τη διανοητική της ωριμότητα. Ο Φ. Φωτιάδης, γιατρός στο επάγγελμα, δεν δίστασε να πάρει μέρος στις πνευματικές εξορμήσεις του καιρού του που είχαν χαρακτήρα καθαρά εθνικό. Οι αγώνες του για την επικράτηση του δημοτικισμού στην εκπαίδευση τον ανέδειξαν σε πρωτοποριακή φυσιογνωμία που συνέβαλε καθοριστικά στη νεοελληνική αναγέννηση. Η παρατήρηση του Γ. Παπακώστα ότι θα μπορούσε να θεωρηθεί συνεχιστής της παράδοσης «των γνωστών ιατροφιλοσόφων και διαφωτιστών παλιότερων εποχών και ειδικότερα του Κοραή» είναι εύστοχη.

Το συγγραφικό έργο του Φ. Φωτιάδη παρουσιάζεται αμερόληπτα με κριτική παρατηρητικότητα, αλλά και με αγάπη, χωρίς να προδοθεί ο επιστημονικός χαρακτήρας της μελέτης. Ο Γ. Παπακώστας συνειδητοποίησε την καθυστερημένη οφειλή στο πρόσωπο του Φ. Φωτιάδη, που με τη συνολική προσφορά του βοήθησε καθοριστικά στην ανάπτυξη του πνευματικού μας πολιτισμού.

Ο Φ. Φωτιάδης εμφανίζεται στους αγώνες για τη δημοτική γλώσσα και για την αναμόρφωση και την εξυγίανση των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων με το δημοσίευμα, *Το γλωσσικόν ζήτημα*

κι η εκπαιδευτική μας αναγέννησις, που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1902. Ορθά σημειώνεται ότι θα κατανοηθεί ο σκοπός της συγγραφής του όταν συσχετιστεί με το σύνολο των πραγματικοτήτων της εποχής του. Ασφαλώς δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο δημοτικισμός στην ουσία ήταν ένα φιλελεύθερο αστικό πνευματικό κίνημα που οι κύριοι εκφραστές του και βασικά ο Φ. Φωτιάδης καθόρισαν και τους βασικούς άξονες που ήταν η επικράτηση της ομιλούμενης γλώσσας, ο καθορισμός της θέσης της κλασικής παιδείας στην κρατική εκπαίδευση και η επανατοποθέτηση των εθνικών παραδόσεων σε συνδυασμό με την αποσαφήνιση του ρόλου τους στην πολιτιστική πορεία και ζωή.

Η αποφασιστική αντιμετώπιση της δημοτικής γλώσσας στο έργο του Φ. Φωτιάδη συνταιριάζεται και με τολμηρές για την εποχή εκείνη θέσεις με διδακτικές και παιδαγωγικές προεκτάσεις και γενικότερα με προτάσεις που αφορούσαν στην εκπαιδευτική πράξη. Θρεμμένος με ευρωπαϊκή παιδεία στα καλύτερα χρόνια της ζωής του ήταν επόμενο να επηρεαστεί από τους σύγχρονους του Γερμανούς διανοητές είτε και από άλλους, παιδαγωγούς κυρίως, που το έργο τους στην Ευρώπη γνώρισε μεγάλη διάδοση.

Επίσης ο Φ. Φωτιάδης από τις αρχές του 1904 άρχισε να αρθρογραφεί στο *Νουμά*. Τα άρθρα του αναφέρονταν στη δημοτική γλώσσα, στη σχολική πράξη ή είχαν καθαρά επιστημονικό περιεχόμενο. Στον κατάλογο των έργων του πρέπει οπωσδήποτε να προστεθούν το δημοσίευμά του *Στη Φοιτητική Συντροφιά* με υπότιτλο *Τόλμησον φρονεῖν* (Αθήνα 1911) και το *Έμφυτον Θερμόν* (Αθήνα 1935), καθαρά επιστημονικό έργο που αναφέρεται στη φυσική θερμοκρασία του ανθρώπου.

Με το συγγραφικό του έργο ο Φ. Φωτιάδης προσπάθησε με τρόπο αγωνιστικό να επιβάλει τη δημοτική γλώσσα στη σχολική πραγματικότητα, ενώ ταυτόχρονα πρότεινε και τρόπους ευρύτερης καθιέρωσης και εδραίωσης της. Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες ξεπροβάλλει όχι μόνο ο επιστήμονας γιατρός, αλλά και ο γλωσσολόγος φιλόλογος και παιδαγωγός.

Παράλληλα ο Φ. Φωτιάδης αντιμετώπιζε πρακτικά τη δημοτική γλώσσα και τα εκπαιδευτικά θέματα. Συνδέθηκε με όλους εκείνους που εκπροσωπούσαν μέσα και έξω από την Ελλάδα επιδιώξεις, τάσεις, ανησυχίες και προβληματισμούς παράλληλους με τους δικούς του σχετικά και γύρω από τη φυσική γλώσσα. Το σωματείο ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1905 με την εύγλωττη επιγραφή «*Η Ανάσταση*».

Ο Γ. Παπακώστας, βαθύς γνώστης των προβλημάτων της εποχής, τοποθετεί το «Αδερφότο της Εθνικής Γλώσσας» αντικειμενικά

κά στο συγκεκριμένο χώρο που εμφανίστηκε, καταγράφοντας και αξιολογώντας τις ποικίλες όσο και διαφορετικές αντιδράσεις που προκάλεσε η σύστασή του. Δεν παρέλειψε επίσης να καταγράψει την απήχηση που είχε στην ελεύθερη Ελλάδα και ειδικότερα στους κύκλους εκείνους που δρούσαν παράλληλα με τους δημοτικιστές της Πόλης. Για πρώτη φορά πληροφορούμαστε με ακρίβεια για τις διαδικασίες της σύστασης του συλλόγου, για τα ιδρυτικά του μέλη και για τους σκοπούς και τη συνολική δραστηριότητά του μέσα από τα επίσημα πρακτικά, που «κατά εξαιρετική τύχη», όπως σημειώνει ο Γ. Παπακώστας, διασώθηκαν.

Η οξυδέρκεια των παρατηρήσεων του συγγραφέα του τόμου και η άνεση που τον χαρακτηρίζει να διατυπώνει τις κρίσεις του συμβάλλουν στην προώθηση των ερευνών της νεοελληνικής λογοτεχνίας και ανοίγουν ένα νέο κεφάλαιο στην ιστορία της. Τα νέα στοιχεία που εμφανίζονται στο κεφ. Γ' «Από τη θεωρία στην πράξη» σελ. 63-100 της συγγραφής που παρουσιάζουμε, θέτουν επιτακτικά και άμεσα προβλήματα που σχετίζονται με την αναζήτηση, την ανεύρεση, την αξιοποίηση και τη χρησιμοποίηση ανάλογων στοιχείων - μαρτυριών άλλων αντίστοιχων συλλόγων ή σωματείων της ίδιας περιόδου, που λανθάνουν ή που οι ειδήσεις που έχουν διασωθεί για ορισμένα από αυτά, είναι ελλιπείς.

Μέσα στους στόχους του αδερφάτου, όπως καταγράφηκαν στο επίσημο καταστατικό του, πέρα από την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας ήταν η ίδρυση σχολείων, η συγγραφή σχολικών αναγνωσμάτων και άλλων παιδικών βιβλίων, η έκδοση περιοδικού και η διοργάνωση διαλέξεων και πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως τις εννοούσαν εκείνα τα χρόνια. Αν οι στόχοι αυτοί ειδοθούν συνολικά, φαίνεται καθαρά η ευθύνη των διανοουμένων που είχαν συγκροτήσει το αδερφάτο και οι αντιλήψεις τους σχετικά με τις κοινωνικές υποχρεώσεις τους για τη μόρφωση των παιδιών και για το ιδεολογικό περιεχόμενο του εκπαιδευτικού δημοτικισμού.

Ο συγγραφέας του τόμου, καθώς αναφέρεται στη νέα προσπάθεια του Φ. Φωτιάδη για την έκδοση και την κυκλοφορία της εφημερίδας του αδερφάτου, μια προσπάθεια που κράτησε από τα τέλη του 1908 ως τα μέσα περίπου του επόμενου χρόνου, ταυτόχρονα καταγράφει και τους κοινωνικούς και πολιτικούς της προσανατολισμούς. Από την παράθεση των στοιχείων φάνηκε ότι η εφημερίδα βρήκε πλούσια ανταπόκριση και πέτυχε να ευαισθητοποιήσει ένα ευρύτερο κοινό που στις τάξεις του, όσον αφορούσε στην κοινωνική του διαστρωμάτωση, δεν ανήκαν ούτε ο Φωτιάδης ούτε οι συνεργάτες του.

Ο Φ. Φωτιάδης συνέχισε τους αγώνες για την επικράτηση της

δημοτικής γλώσσας και μετά τη διακοπή της κυκλοφορίας του «Λαού», και τον τερματισμό των εργασιών του αδερφάτου. Ο Γ. Παπακώστας δικαιολογημένα οδηγείται στο συμπέρασμα που ταυτίζεται και με «τη διάχυτη αντίληψη ότι ο εισηγητής του εκπαιδευτικού δημοτικισμού ήταν ο γιατρός της Πόλης, Φώτης Φωτιάδης, και ως τέτοιος παρέμεινε στην ιστορία των γραμμάτων μας» (σελ. 109).

Στο πρώτο μέρος του τόμου, όπως διαπιστώθηκε, ο μελετητής επιχείρησε και πέτυχε να καλύψει ένα πραγματικά μεγάλο κενό στην ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Η νέα θεώρηση με την οποία αντιμετώπισε το θέμα του καρποφόρησε όχι μόνο γιατί συγκέντρωσε και πρόσφερε νέα βιογραφικά και εργογραφικά στοιχεία, αλλά και γιατί αξιοποιώντας το υλικό των πηγών διόρθωσε τα λάθη που υπήρχαν, εξήγησε και ερμήνευσε τις δραστηριότητες και τις ενέργειες του Φ. Φωτιάδη και μας επέτρεψε μέσα από τις μετακινήσεις του και τις συμμετοχές του σε συλλογικές προσπάθειες να παρακολουθήσουμε τους αγώνες και τα αποτελέσματά τους για την επικράτηση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού.

Το δεύτερο μέρος της μελέτης περιλαμβάνει την αλληλογραφία του Φ. Φωτιάδη, τα πρακτικά του «Αδερφάτου της Εθνικής Γλώσσας» και κατάλογο ονομάτων γνωστών δημοτικιστών που υπήρξαν μέλη του ή με οποιονδήποτε τρόπο το υποστήριξαν. Το αρχαιακό αυτό υλικό, εκτός από τις επιστολές του Φ. Φωτιάδη προς την Πηνελόπη Δέλτα, παρουσιάζεται για πρώτη φορά. Η παρατήρηση αυτή αρκεί για να αποδείξει τον πολυσήμαντο χαρακτήρα της έκδοσης. Δημοσιεύονται εξήντα τέσσερα γράμματα του Φ. Φωτιάδη προς τον Πέτρο Βλαστό, την Πηνελόπη Δέλτα, τον Ίωνα Δραγούμη, τον Αλέξανδρο Πάλλη και το Δημήτρη Ταγκόπουλο καθώς επίσης και διακόσια εξήντα οχτώ γράμματα στο Φωτιάδη από τους Π. Αργέντη, Π. Βλαστό, Δημήτρη Γληνό, Αλέξανδρο Δελμούζο, Πην. Δέλτα, Ί. Δραγούμη, Κωστή Παλαμά, Α. Πάλλη, Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Γιάννη Ψυχάρη και άλλους. (Για το αριθμητικό σύνολο των επιστολών βλ. υποσημείωση στη σελ. 476).

Τα γράμματα αυτά καλύπτουν την περίοδο 1900-1936 και δημοσιεύονται σε αυστηρή χρονολογική σειρά με όλους τους τύπους και τους κανόνες της διπλωματικής μεθόδου, όπως σημειώνεται και στο προοίμιο της μελέτης (σελ. 12-13). Είναι φανερό ότι πρόκειται για μια από τις σημαντικότερες μαρτυρίες που, πέρα από την ανθρώπινη πλευρά της, αναφέρεται σε πολύ σημαντικά θέματα και ζητήματα της νεοελληνικής φιλολογίας. Οι νέες ειδήσεις που έρχονται στο φως μέσα από την αλληλογραφία αυτή, κα-

ταγράφουν την παρουσία και τη ζωή των πρωταγωνιστών του δημοτικισμού, καθώς κινούνται και δρουν στην κοινωνία της εποχής τους.

Πρόκειται για την παράθεση τεράστιου υλικού που έχει τιθασει απόλυτα, γεγονός που το καθιστά προσπελάσιμο και αξιοποιήσιμο από τον επιστήμονα ερευνητή, αλλά και από κάθε άλλον που ενδιαφέρεται για τα ζητήματα της νεοελληνικής παιδείας. Οι ορθές εκτιμήσεις και οι αντικειμενικές διαπιστώσεις του συγγραφέα που προκύπτουν ύστερα από το λεπτομερειακό κριτικό έλεγχο των πηγών που εξετάζει και δημοσιεύει οδηγούν στη σωστή κατεύθυνση την κρίση του αναγνώστη και τον βοηθούν να αποκρυσταλλώσει τις δικές του απόψεις για το γλωσσικό ζήτημα και για τον εκπαιδευτικό δημοτικισμό γενικότερα.

Η αλληλογραφία είναι στην κυριολεξία μια πολύτιμη συλλογή κειμένων που μας επιτρέπουν την άντληση ουσιαστικών γνώσεων, αφού όπως είναι γνωστό η ιστορία απαιτεί τεκμήρια. Η άποψη αυτή δικαιώνεται γιατί η έκδοση του Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου (Ε.Λ.Ι.Α.) δε στηρίζεται μόνο στην αυθεντικότητα των εγγράφων αλλά και στη παράθεσή τους, πράγμα που καθιστά το δημοσίευμα του Γ. Παπακώστα ασυζητητί αποτελεσματικό.

Με την ίδια επιγνώση της αξίας των μαρτυριών και με υψηλή συνείδηση ευθύνης δημοσιεύονται και τα πρακτικά του αδερφάτου.

Αξίζει να αντιγράψουμε έναν από τους βασικότερους σκοπούς του αδερφάτου, όπως δηλώνεται στην πρώτη συνεδρία:

«Εμείς οι τέσσερις: Φώτης Φωτιάδης γιατρός, Γιάννης Σιώτης γιατρός, Γιάνκος Παντελίδης Παππά έμπορος και Δημητρός Τανταλίδης ελεχτής του Μονοπωλείου του Τουμπεκίου, συναγμένοι σήμερα, 3 Απρίλη 1905 μέρα Κεριακή ώρα 7 τ' απομεσήμερο, στο σπίτι του γιατρού Φώτη Φωτιάδη, αποφασίσαμε κι' ιδρύσαμε αδερφάτο με τ' όνομα:

Η Ανάσταση

Μια ιδέα μας ένωσε: Όσο η Κυβέρνηση στην Ελλάδα κι' η Εκκλησία εδώ μας επιβάλλουν για όργανο γλωσσικό την καθαρεύουσα είναι αδύνατο το έθνος να νοιώσει την ψυχή του, αδύνατο και να την καλλιεργήσει κατά το δικό της τον ιδιαίτερο χαρακτήρα, αδύνατο να ιδή των νέων γενεών το νού να βλαστήσει στα γράμματα, στην τέχνη, στις επιστήμες, στον ανθρωπισμό.

Μια απόφαση μας δεσμεύει από δω και μπρος. Να κάνουμε ό,τι μπορούμε για να σπειρούμε και στο έθνος την ιδέα αυτή να του δώσουμε να καταλάβη πόση ανάγκη έχει να γκρεμίσει το γρηγορότερο αυτή την επίσημη και φκιστή γλώσσα, πόση ανάγκη έχει να βάλει στον τόπο της τη δημοτική, τη μόνη αληθινή της ψυχής του γλώσσα, αυτή στο σκολεϊό, αυτή

στο νόμο, στην πολιτεία, σ' όλα τέλος· ότι όσο δεν το κάνει αυτό θα μένει η ψυχή του σκλάβος αλευτέρωτος, δίχως ελπίδα να ιδή ποτέ την αληθινή του εσωτερική ξαναγέννηση» (σελ. 433).

Το δεύτερο μέρος του τόμου περιέχει και έναν πλήρη ονομαστικό κατάλογο 291 μελών, φιλικών προσώπων και υποστηρικτών του αδερφάτου που διασώθηκε στο αρχείο του Φωτιάδη.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της μελέτης (σελ. 473-644) ο συγγραφέας παραθέτει τα απαραίτητα σχόλια στην αλληλογραφία, στα πρακτικά του αδερφάτου και στον ονομαστικό κατάλογο. Τα σχόλια αυτά συντελούν στην κατανόηση των κειμένων και στον ακριβή προσδιορισμό της προσωπικότητας όλων αυτών που αλληλογραφούν. Μέσα από τα σχόλια και τις παρατηρήσεις του μελετητή γίνεται προσιτό το παρελθόν καθώς αναγνωρίζονται τα πραγματικά γεγονότα. Η παράθεση των στοιχείων αυτών, χρονολογίων, βιβλιογραφικών αναφορών, εκδόσεων, διαπιστωμένων γεγονότων, δεν συμβάλλει μόνο στη γνώση του παρελθόντος από μια πλευρά άγνωστη ως τώρα, αλλά και κρατά αδιάπτωτο το ενδιαφέρον για όσα συνέβαιναν σε μια κρίσιμη για την παιδεία μας εποχή, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί ισχυρό ερέθισμα και κίνητρο για νέες μελέτες και επιστημονικές έρευνες.

Ύστερα από την άψογη φιλολογική επεξεργασία όλων των εγγράφων που δημοσιεύονται στο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΟΛΥΤΥΠΟ**

ΣΕΙΡΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ
ΨΗΦΙΔΕΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ
ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΠΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΝΙΚΟ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

ΕΠΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

Αλέξανδρος Αργυρίου • Γιώργος Ιωάννου
Στρατής Τσίρκας • Ντίνος Χριστιανόπουλος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

δεύτερο μέρος ακολουθούν δύο χρονολογικοί - αριθμητικοί πίνακες και ένα γεωγραφικός (τοπικός). Στον πρώτο πίνακα (σελ. 645) αναγράφεται με απόλυτη χρονολογική σειρά ο αριθμός των γραμμάτων που απέστειλε ο Φ. Φωτιάδης στα πρόσωπα με τα οποία αλληλογραφούσε. Ο δεύτερος πίνακας περιέχει με τον ίδιο τρόπο τον αριθμό των επιστολών που απηύθυναν γνωστοί λόγιοι και φίλοι του αδερφάτου στο Φωτιάδη. Ο τελευταίος πίνακας παρουσιάζει τον τόπο αποστολής των γραμμάτων. Έτσι πληροφορούσιάζει τον τόπο αποστολής των γραμμάτων. Έτσι πληροφορούμαστε ότι τα περισσότερα γράμματα είχαν σταλεί από το Λίβερπουλ και είχαν σχεδόν όλα αποστολέα τους τον Αλέξ. Πάλλη που εργαζόταν εκεί ως εμπορικός αντιπρόσωπος των αδελφών Ράλλη.

Το έργο συμπληρώνει ενιαίο ευρετήριο ονομάτων, τόπων και τίτλων περιοδικών, εφημερίδων και δημοσιευμάτων που γίνεται για αυτά ιδιαίτερος λόγος στον τόμο. Ο επιμελητής του τόμου κόσμησε την έκδοση με φωτογραφημένα αυτόγραφα του Φωτιάδη, του Ίωνα Δραγούμη, της Πηνελόπης Δέλτα, του Αργύρη Εφταλιώτη, του Αλέξανδρου Πάλλη, με πλούσιο φωτογραφικό υλικό άγνωστο ως τώρα, με την αναπαραγωγή των προμετωπίδων των τριών έργων του Φωτιάδη, καθώς επίσης και με άλλα έγγραφα που κατά τη γνώμη του έπρεπε να συμπεριληφθούν στην έκδοση όπως ήταν στο πρωτότυπο. Ο αναγνώστης μπορεί να θαυμάσει τη λιθογραφία του Γιάννη Παππά, που είναι εγγονός του Φ. Φωτιάδη και ακαδημαϊκός σήμερα, που παρουσιάζει το Φωτιάδη στο γραφείο του (σελ. 4) και στη σελ. 10 του δημοσιεύματος το πορτρέτο του, ελαιογραφία του χειρουργού Αλέξ. Παππά. Ίσως θα ήταν χρήσιμος ένας συνοπτικός κατάλογος του φωτογραφικού υλικού που θα πληροφορούσε τον αναγνώστη για τις μαρτυρίες και τις πηγές που έκρινε σκόπιμη τη φωτογραφική τους αναπαραγωγή ο συγγραφέας.

Η έκδοση θα ήταν περισσότερο εύχρηστη αν είχε έναν πλήρη βιβλιογραφικό οδηγό για τα ζητήματα που διαπραγματεύεται, απόλυτα εφικτό για τον επιμελητή ή αν επαναλάμβανε τις βιβλιογραφικές πηγές και τα βοηθήματα που χρησιμοποιούσε σε ένα συγκεντρωτικό αλφαβητικό ή χρονολογικό κατάλογο. Οι παρατηρήσεις αυτές δεν ελαττώνουν την πολυσήμαντη αξία της μελέτης που αποτελεί άλλωστε ανεκτίμητο βοήθημα για όσους καταγίνονται ή θα θελήσουν να ασχοληθούν με τα ζητήματα που εξετάζει.

Η συγγραφή του Γιάννη Παπακώστα πρέπει να θεωρηθεί αποφασιστική συμβολή για τη γνώση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού.

Γιάννενα, Σεπτέμβρης του 1987

ΚΩΣΤΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ

Ντοκουμέντο

Εκδ. *Ελεύθερο Κάστρο, Αθήνα 1987*

«Την υποστήριξη της αντικειμενικής αλήθειας για τα γεγονότα του 1940-1949 και την αποκατάσταση της ιστορικής πραγματικότητας» στοχεύει η εργασία αυτή, όπως την προσδιορίζει ο συγγραφέας της. Από αφορμή το βιβλίο του Ευάγγελου Αβέρωφ - Τσοίτσα «Φωτιά και τσεκούρι», ο Κ.Ζ. ξεκινάει να ανασκευάσει μεθοδικά και διεξοδικά τις θέσεις ενός βιβλίου που και «ο τίτλος του ακόμη είναι απαράδεκτος, γιατί δεν εκπροσωπεί την πραγματικότητα με τον επεικέστερο χαρακτηρισμό...». Η επιχειρηματολογία, έτσι του Κ.Ζ. δεν μπορεί παρά να στηρίζεται σε αποδείγματα γεγονότα.

Ακριβώς λοιπόν τα γεγονότα και οι πολιτικές πράξεις είναι το βασικό υλικό της συγγραφής, η κύρια πηγή διεξαγωγής συμπερασμάτων και άρθρωσης επιχειρημάτων. Χωρίς εμπάθειες και μισαλλοδοξίες, αναγνωρίζοντας τις λογοτεχνικές αρετές, μάλιστα του κ. Αβέρωφ, απαντάει επί της ουσίας καλύπτοντας την ιστορική περίοδο της κήρυξης του πολέμου και της γνωστής επιστολής του Ν. Ζαχαριάδη μέχρι την οργάνωση της παλλαϊκής εθνικής αντίστασης του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ και του Δημοκρατικού Στρατού.

Ο συγγραφέας με πλήθος αποκαλυπτικά στοιχεία επισημαίνει την αδιάκοπη μεταπολεμική προσπάθεια των δυνάμεων της συντήρησης να συντριψούν το αδούλωτο λαϊκό φρόνημα καθώς ανδρώθηκε στην εθνική αντίσταση, προσδιορίζει τις αφορμές της δημιουργίας του δεύτερου αντάρτικου, επισημαίνει τις προσπάθειες του ΚΚΕ για εσωτερική συμφιλίωση, προσδιορίζει το ρόλο των Άγγλων και των Αμερικανών στον εμφύλιο, προσπαθεί να εντοπίσει τις κυβερνητικές και ατομικές ευθύνες διαφόρων πολιτικών ηγετών στην περιπέτεια της περιόδου 1946-49, και εξαιρεί τον αγώνα του λαού για πραγματική ανεξαρτησία και κοινωνική δικαιοσύνη, αιτήματα για τα οποία πλήρωσε με χιλιάδες νεκρούς σε μάχες, δολοφονίες ή εκτελέσεις. Στο επίκεντρο των επιχειρημάτων του βιβλίου βρίσκεται ο καθοδηγητικός ρόλος του ΚΚΕ στην οργάνωση και διεξαγωγή της αντίστασης.

Ο Κωστής Ζαχαρίας, δεν είναι επαγγελματίας συγγραφέας. Στρατευμένος στην υπόθεση της Αριστεράς που —όπως αυτοπροσδιορίζεται— είναι «αγωνιστής στην πρώτη γραμμή στους ένοπλους αγώνες του Έθνους και του Λαού και κατέβαλε μετά όσες προσπάθειες διέθετε για την εθνική συμφιλίωση, υπεύθυνα με λόγους και έργα», σκύβει με αληθινό ενδιαφέρον και συνέπεια πάνω από το υλικό του. Κατορθώνει έτσι να διεκπεραιώσει μια μεθοδική εργασία, καίρια και ρηξικέ-

λευθη τοποθέτηση απέναντι σε μια ιστορική περίοδο που σε πολλούς συμφέρει να συσκοτίζεται.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΝΙΑΤΑΚΟΣ

Κάτω από ξένο ήλιο

Εκδ. *Βιβλιοπωλείου της Εστίας, Αθήνα 1987*

Μια νεαρή Ελληνίδα κρύβει στο σπίτι της έναν νεαρό Άγγλο αξιωματικό, την περίοδο της κατοχής. Πληρώνει γι' αυτό με σκληρές οικογενειακές και προσωπικές δοκιμασίες, χωρίς όμως όλα αυτά να την καταβάλουν. Μετά την απελευθέρωση αρχίζει μια καινούρια ζωή, σύζυγος πλέον του Βρετανού στη δική του πατρίδα. Εδώ θα αντιμετωπίσει έναν καινούριο πόλεμο: φυλετικό και ταξικό. Με μόνη τη μικρή βοήθεια του νεότερου αδελφού του άντρα της θα απαντήσει στην αλλοτρίωση του εχθρικού περιβάλλοντος με συνέπειες ανυπολόγιστες...

Ο συγγραφέας, με πολύχρονη δόκιμη θητεία στη δημοσιογραφία, στήνει με ρεαλιστικά δεδομένα το μύθο, που ξετυλίγεται μέσα στο πλαίσιο της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας. Η συμβολική διάσταση, συνεπώς, που προσδίδεται είναι αναπόφευκτη.

P.W. ATKINS

Η δημιουργία

Μετάφρ.: Θ. Τσουκαλαδάκης

Εκδ. *Κάτοπτρο, Αθήνα 1987*

Καθηγητής του Lincoln College της Οξφόρδης, ο συγγραφέας του βιβλίου επιχειρεί μια όσο το δυνατόν πιο συνοπτική και κατατοπιστική περιγραφή της φύσης και των φαινομένων της σταχυολογώντας από τη σύγχρονη επιστήμη μεθόδους και ερμηνείες. Εκκλαίκευοντας την επιστημονική γνώση ο συγγραφέας επιχειρεί τολμηρά να εξηγήσει το πρόβλημα της δημιουργίας. Καταθέτει το λόγο του —ένα κράμα επιστημονικού λόγου και ποιοτικής, προσωπικής έκφρασης— χρησιμοποιώντας τις πιο πρόσφατες ανακαλύψεις της σύγχρονης επιστήμης με ξεχωριστό συνθετικό τρόπο.

Το βιβλίο συμπληρώνουν αποσπάσματα από κλασικά κείμενα φυσικής θεωρίας και εκτενής βιβλιογραφίας.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ Α. ΣΚΑΡΤΣΗΣ

Το δημοτικό τραγούδι - τόμος β'

Εκδ. *Πατάκη, Αθήνα 1987*

Με τον τόμο αυτό ο ποιητής Σ.Α. Σκαρτσής ολοκληρώνει την παρουσίαση - ερμηνεία των δημοτικών τραγουδιών. Παρ' όλο που η μελέτη αυτή δεν βασίζεται καθόλου στις διαιρέσεις και διακρίσεις των δημοτικών τραγουδιών όπως έχουν καθιερωθεί από τους παλιούς μελετητές, εντούτοις η σειρά παρουσίασης των τραγουδιών σεβάστηκε για λόγους μεθόδου τις παλιές αυτές ταξινομήσεις. Έτσι στον τόμο αυτό παρουσιάζονται και ερμηνεύονται τα ηρωικά, τα ιστορικά, τα κλέφτικα, τα θρησκευτικά ή λατρευ-

τικά, τα ερωτικά, τα γαμήλια, τα νανουρίσματα, της ξενιτιάς, τα μοιρολόγια, τα γνωμικά, τα σατιρικά, τα εργατικά, τα παιδικά, τα ξόρκια, τα λαχνίσματα, τα αινίγματα και οι παροιμίες.

Η γλώσσα και τα διάφορα στοιχεία της —ιδιαίτερα τα μυθολογικά και η μυθική τους φύση— είναι η βάση της ερμηνείας στο έργο αυτό. Με αυτό τον τρόπο η έρευνα πηγαινει πέρα από το δημοτικό τραγούδι, ανακαλύπτοντας το πρωταρχικό, τη γνήσια λαϊκή ψυχή.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΛΙΑΠΗΣ

Για μια ριζοσπαστική ανανέωση

Εκδ. *«Εστίας», Αθήνα 1987*

Από τους νεότερους συντηρητικούς πολιτικούς, ο ανιψιός του τέως προέδρου της δημοκρατίας Κ. Καραμανλή συγκέντρωσε στον τόμο αυτό 21 άρθρα και συνεντεύξεις της περιόδου 1986-87 που έχουν δημοσιευτεί σε ευρύ φάσμα του ημερήσιου, κυρίως, τύπου. Έντονα επηρεασμένος από τη σκέψη του Κ. Καραμανλή, ο Μιχάλης Λιάπης επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην επισήμανση και ανίχνευση των όρων του πολιτικού αδιεξόδου της χώρας, προτείνοντας την κάπως αόριστη και γενικευτική λύση του «ριζοσπαστικού εκσυγχρονισμού» σε πρόσωπα, ιδέες και θεσμούς. Ούτως ή άλλως, όμως, η συλλογή αυτών των άρθρων αποτελεί χρήσιμο οδηγό και δείκτη για την ανάγνωση των σημείων μετασηματισμού της συντηρητικής ιδεολογίας στη σημερινή Ελλάδα.

ΜΑΡΙΑ ΝΟΥΤΑΟΥ

Το δάσος Φουφουμάγια

Εικονογράφηση: Γιώργος Ακοκαλίδης

Εκδόσεις «ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ» Θεσσαλονίκη 1987

Ένα σύγχρονο παραμύθι με ζωτικά και νεράιδες, με στοιχειά γέρικα και δάση μυθικά, με παιδιά ζωηρά και αυστηρές μητέρες, που ωστόσο δεν αποβλέπει μονάχα στη διασκέδαση του παιδιού, αλλά προχωράει και μακρύτερα. Η συγγραφέας επιχειρεί (και το κατορθώνει) να μεταφέρει και ορισμένες βασικές παιδαγωγικές ιδέες στο κείμενό της, με τρόπο εύρυθμο όμως, που δεν μετατρέπουν με κανένα τρόπο το παραμύθι σε κήρυγμα.

Στο κλίμα του βιβλίου και η εικονογράφηση του Γιώργου Ακοκαλίδη.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Ιστορίες του κάπου και του κάποτε

Εικονογράφηση: Κώστας Σιδηρόπουλος

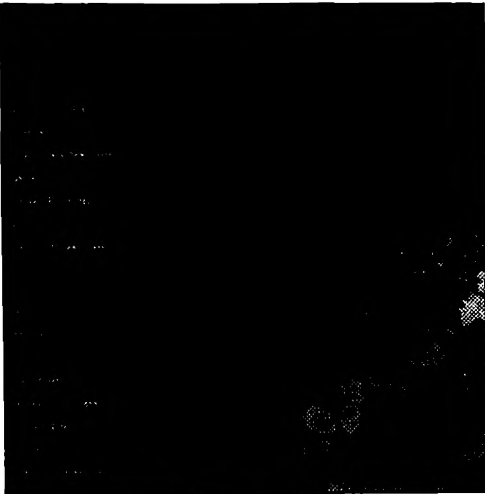
Εκδόσεις «ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ» Θεσσαλονίκη 1987

Πέντε ιστορίες που δοκιμάζουν να αναπαραστήσουν μέσα από την επινοημένη πλοκή τους η καθεμιά, τον κόσμο όπως είναι, στο βάθος και την ουσία του.

Χαρακτηριστικά του βιβλίου είναι ο λυρισμός και μια τρυφερή, ποιητική διάθεση.

Παραδοσιακή μουσική και μουσική δωματίου

Θάνος Μικρούτσικος:
«Στο Μάνο Λοίζο - Νύχτα με
σκιές χρωματιστές»

Ανήσυχη και ιδιαίτερα δυναμική φύση ο Θάνος Μικρούτσικος έχει κατά καιρούς βρει διάφορους τρόπους για να διατυπώσει τις δημιουργικές του τάσεις. Κύριος εκφραστής αυτών των αναζητήσεων οι διαφορετικές όψεις της μουσικής του, οι οποίες συνθέτουν και το ψηφιδωτό της συνθετικής του προσωπικότητας. Ένα ψηφιδωτό, που αποτελείται από σύνθετους χρωματικούς συνδυασμούς, αφού δεν διστάζει να προσεγγίσει εντελώς ανόμοια μεταξύ τους μουσικά είδη και να ενασχοληθεί σοβαρά μαζί τους. Έτσι, η μουσική του ταυτότητα δεν περιχαράκωνεται σε ένα μονάχα τρόπο γραφής, και βρίσκει διεξόδους κατασκευάζοντας δυο πρόσωπα. Το ένα, είναι αυτό που είναι γνωστότερο στο πλατύ κοινό και αφορά τις λαϊκές ελαφρολαϊκές και ελαφρές συνθέσεις του, ενώ το άλλο είναι πολύ λιγότερο προσιτό και έχει να κάνει με την εκπροσώπηση του συνθέτη στο χώρο της κλασικής, αλλά και της σύγχρονης ή ηλεκτρονικής μουσικής.

Μέσω αυτού του δεύτερου προσώπου του λειτουργεί αυτή τη φορά ο Θ. Μικρούτσικος γράφοντας, μουσική δωματίου.

Το πρώτο έργο που καταλαμβάνει και το πρώτο μέρος της α' πλευράς του δίσκου είναι ένας κύκλος τεσσάρων τραγουδιών σε ποίηση του Γιώργου Σεφέρη, αφιερωμένος στο Μάνο Λοίζο. Γράφτηκε στις Βρυξέλλες, το 1982, ακριβώς μετά από το θάνατο του Λοίζου. Αποτελεί επομένως τη διατύπωση όλου του συγκινησιακού φόρτου που ένιωσε ο συνθέτης εξαιτίας του γεγονότος. Σημείο που γίνεται καταφανές στο δίσκο από τους μινόρε τόνους και τις εναλλαγές των ρυθμικών σχημάτων από γρηγορότερους σε άλλους που βαδίζουν πιο αργά. Το forte σε διαρκή αντίθεση με το piano τονίζει το συναισθηματικό στοιχείο που είναι συνυφασμένο με την υφή της συγκεκριμένης μελωδίας. Οι μεταπτώσεις από το ένα όργανο στο άλλο,

ή η συνήχησή τους με τη φωνή λειτουργεί εκφράζοντας την προσωπική συνθετική δυναμική του Θ. Μικρούτσικου. Με το πιάνο να κυριαρχεί (Θ. Μικρούτσικος) και το φαγκότο ευγενικά να ακολουθεί (Σπύρος Καζιάνης) υπογραμμίζοντας τα μελωδικά σχήματα και τις εισαγωγές του βαρύφωνου Φραγκίσκου Βουτσίνου, το αποτέλεσμα που συντίθεται είναι ιδιαίτερα περίτεχνο και ενδιαφέρον.

Ο συνθέτης προτίμησε την αγγλική μετάφραση των ποιημάτων γιατί όπως λέει δεν ήθελε ο θάνατος του Μ. Λοίζου να λειτουργήσει σαν ευκαιρία σε αυτόν για να προβάλλει τη μουσική του. Εμείς θα προτιμούσαμε την ελληνική απόδοση των ποιημάτων, η οποία φέρει αναλλοίωτη τη σημασία τους. Ο φόβος του συνθέτη για να μην νομισθεί ότι θέλησε να εκμεταλλευτεί το γεγονός, τον οδήγησε στο να εκδώσει μόλις τώρα το δίσκο. Η πρώτη εκτέλεση του έργου έγινε το 1984 στον τόπο που γράφτηκε, ενώ η δεύτερη έγινε στην Αθήνα, στην Εθνική Πινακοθήκη, το Νοέμβριο του 1985.

Το δεύτερο έργο με τίτλο «Νύχτα με σκιές χρωματιστές» έχει πολύ μεγαλύτερη διάρκεια από το πρώτο, είναι μια σουίτα για μετζοσοπράνο και κουαρτέτο εγχόρδων. Για τη σύνθεσή της ο Θ. Μικρούτσικος στηρίχτηκε στο μουσικό υλικό που είχε γράψει για την παράσταση του ομώνυμου έργου του Πωλ Βιλλέμς, που ανέβηκε στο Εθνικό Θέατρο του Βελγίου το Φεβρουάριο του 1983. Η ευκαιρία για την καινούρια αντίληψη δόθηκε όταν ζητήθηκε στο Θ. Μικρούτσικο, εξαιτίας τριήμερου αφιερώματος στη μουσική του, που έγινε το 1984 στις Βρυξέλλες, να γράψει δυο έργα που θα παίζονταν σε πρώτη εκτέλεση. Το έργο ερμηνεύεται από τη μεσόφωνο Ιρέν Ζάρσκι. συνεργάτης για πολλά χρόνια του Π. Μπουλέζ, κορυφαία τραγουδίστρια της δεκαετίας του '70 στη σύγχρονη μουσική και με συμμετοχές σε πολλά διεθνή φεστιβάλ και από το κουαρτέτο εγχόρδων Ραζουμόβσκι.

Δύσκολο εκφραστικά το έργο, λόγω της κίνησής του σε διαφορετικούς μουσικούς χώρους, «απαιτεί» από τους εκτελεστές του ιδιαίτερη δεξιότητα, καθώς επίσης εμπειρία και γνώση πάνω σε ανόμοια είδη μουσικής. Παρά τις υπάρχουσες δυσκολίες, η Ιρέν Ζάρσκι και οι μουσικοί του κουαρτέτου Ραζουμόβσκι πραγματοποίησαν μια ανάγνωση εξαιρετικής διαύγειας και εκφραστικότητας.

Αξίζει τέλος να αναφερθεί η πολύ προσεγμένη παραγωγή, εμφάνιση και ηχογράφηση των δυο έργων.

Ross Daly - Λαβύρινθος:
«Ανάδυση»

Οι παραγωγές παραδοσιακής μουσικής καλύπτουν μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό της τρέχουσας δισκογραφίας. Έτσι ένας διπλός δίσκος με τέτοια μουσική και μάλιστα τόσο καλά μελετημένος όπως αυτός, δεν μπορεί παρά να αποτελεί ένα ευχάριστο, όσο και σημαντικό γεγονός. Περιέχονται εδώ συγκεκριμένα, συνθέσεις του Ross Daly, του Ηλία Παπαδόπουλου, του Νεϊζέν Σαλίχ Ντεντέ ενός Κωνσταντινοπολίτη Μεβλεβί Ντερβίση που γεννήθηκε το 1818 και πέθανε το 1888, καθώς επίσης παλιοί σκοποί της Κρήτης, ένα παραδοσιακό της Άγκυρας και ένα από τον Πόντο και πλήθος, τέλος, αυτοσχεδιασμών από τους συμμετέχοντες οργανοπαίχτες.

Το χρώμα της «Ανάδυσης» περίτεχνα όσο και απλά μεταφέρει όλη την ειλικρίνεια και αφθαρσία των ήχων της παράδοσης. Το άκουσμα του δίσκου, ενεργοποιεί μουσικούς κόσμους που επίμονα παραμένουν ζωντανοί μέσα στην παραμέλησή τους από το σύγχρονο κόσμο. Πρόκειται για αυθεντική μουσική πράξη, που αναδύεται μέσα από τη σχέση των μουσικών με τα όργανά τους και την ίδια την ιστορία. Ανάμεσα στην ελευθερία του αυτοσχεδιασμού και την εύθραυστη ισορροπία της «διάσωσης» της παράδοσης ή της «έντευξης ανανέωσής» της, ο δίσκος αυτός έχει βρει τη χρυσή τομή.

Ας δούμε όμως τους συντελεστές: Ο «Λαβύρινθος» είναι ένα ανοιχτό μουσικό εργαστήριο, μια μυητική διαδρομή. Ξεκίνησε στην Κρήτη με κεντρικό πυρήνα μια 20χρονη διαδρομή στα όργανα και τους ήχους της Ανατολής από το Ross Daly. Πάνω σε αυτή τη στέρεη βάση άρχισε η προσπάθεια να ενώνονται σιγά - σιγά μουσικοί με μακρόχρονη πειθαρχία σε παραδοσιακά όργανα, ενσωματώνοντας μουσικούς πολιτισμούς (ενεργούς ή ιστορικά ολοκληρωμένους) της ευρύτερης περιοχής της Ανατολής σε ένα μουσικό παρόν που αποδεσμεύει

την ενέργεια που έχει κάθε αυθεντική μουσική πράξη, ανεξάρτητα από τον ηχητικό κόσμο στον οποίο κινείται.

Ο Ross Daly είναι ο γνωστός Ιρλανδός μουσικός που ζει στην Ελλάδα από το 1975 — μετά από μια μακροχρόνια περιπλάνηση σε χώρες της Ανατολής όπως Ινδία, Αφγανιστάν, Περσία, Τουρκία κλπ. — μελετώντας τα διάφορα είδη της μουσικής της Ανατολής και παίζοντας ο ίδιος αρκετά παραδοσιακά όργανα.

Ο «Λαβύρινθος» αποτελείται από τους μουσικούς Ηλία Παπαδόπουλου (ποντιακή λύρα, λαούτο, σάζι) τον Τούρκο Σενίχ Ουντεγιέρ (βιολί), τον Περικλή Παπαπετρόπουλο (σάζι, ταμπούρ), την Αρμένισσα Ανιές Αγκολιάν (κανονάκι), την Ελληνοαμερικανίδα Ιωάννα Αντριους (ούτι), το Σουδανέζο Αμίν Αλαγκαμπού (νακάρες, μπεντίρ, τυρί), την Κατερίνα Παπαδοπούλου (μπεντίρ, ντέφι, ξύλινα κουτάλια, κουντούμ) και τον Άγγλο Τιμ Πάουελ (κοντραμπάσο). Στην εκτέλεση λαμβάνει μέρος και ο δεξιότεχνος του κλαρίνου Βασίλης Σούκας.

Όπως λέει ο Ross Daly η λέξη «Λαβύρινθος» χρησιμοποιείται «επειδή για μας η ίδια η μουσική είναι ένας ατέλειωτος Λαβύρινθος που βαδίζουμε με νήμα το σεβασμό και την αγάπη γι' αυτή, προσπαθώντας να φτάσουμε όσο μπορούμε πιο κοντά στο κέντρο».

Προσπάθεια, οπωσδήποτε σεβαστή όσο και αναγνωρίσιμη.

Δέσποινα Σαββοπούλου

Παραδίδονται μαθήματα Σχεδίου και Ζωγραφικής από απόφοιτο της Σχολής Καλών Τεχνών (του εργαστηρίου των καθηγητών Μόραλη και Μαυροϊδη).
Τηλ: 6421428 (6-11 μ.μ.).

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

αντι

1986.

**ο 24ος τόμος
(Α' εξάμηνο 1986,
τεύχη 308-320)**

- ★ *Για όσους νιώθουν τη χαρά να κοινωνούν των ένδοξων στιγμών της γλώσσας μας*
- ★ *Για όσους δέν θά μπορούσαν ίσως να υποψιαστούν τὸ ἀληθινὸ εὖρος τῆς τόσο πρόωρα σθημένης λυρικής του φωνῆς*
- ★ *Για ὅσες «ἐνήμερες» ἢ «εἰδοποιημένες» διάνοιες περίμεναν κοντὰ μισὸν αἰῶνα*

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

τὰ ποιητικὰ ἅπαντα

(ἐλληνικὸ καὶ ξενόγλωσσο ἔργο)

τοῦ *Γιώργου Σαραντάρη* (1908-1941)

ἐνὸς γνήσιου πρωτοπόρου σὲ στοχασμὸ καὶ στίχο, μάρτυρα τῶν ιδεῶν καὶ τιμητῆ τοῦ ὄνειρου·

τοῦ τελευταίου «μεγάλου» τῆς Γενιάς τοῦ '30·

τοῦ μοναδικοῦ δημιουργοῦ ποὺ παραβλήθηκε μὲ τὸ Σολωμό (Θέμελης, Μερακλῆς κ.ἄ.)·

μιάς ἀπὸ τίς τρυφερότερες κι ἐρωτικότερες ἰδιοσυγκρασίες στὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Σὲ 5 ἐξαιρετικὰ φροντισμένους καὶ καλαίσθητους τόμους

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ, ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: Γ. Γ. ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ

Ἐκδόσεις GUTENBERG

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ

● Από τον Γιάννη Κ. Τσέγκο πήραμε την επιστολή που ακολουθεί.

Αγαπητό ANTI,

Δυο λόγια συμπληρωματικά στο άρθρο μου «Θεραπευτικές Κοινότητες στην Ελλάδα» («Αντί», τ. 356) και μια αγαπαιά διευκρίνιση στην επιστολή του κ. Θ. Μεγαλοοικονομού (τ. 360). Εκτός από τις έξι Θεραπευτικές Κοινότητες που ανέφερα, υπάρχουν, ακόμη, άλλες δυο, που τη μεν μια ταρέλεια από βιασύνη, τη δε δεύτερη από άγνοια: είναι, αντίστοιχα η Ανοικτή Θεραπευτική κοινότητα της Ψυχιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων που άρχισε το 1984 από τον καθηγητή κ. Α. Λιάκο και η του ψυχιατρικού Θεσσαλονίκης από τον ψυχολόγο κ. Μπαϊρακτάρη.

Σχετικά τώρα με την επιστολή του κ. Θ.Μ. και όσον αφορά στο Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο, σ' αυτή, ο κ. Μεγαλοοικονομού ψεύδεται και λασπολογεί συνειδητά και γνωρίζει άριστα (αν μη τι άλλο, παρακολούθησε και ένα από τα σεμινάρια του Α.Ψ.Κ. επί 8μηνο) ότι πρόκειται για ένα μη κερδοσκοπικό οργανισμό. Συνεπώς το διάλογο μαζί του, που τόσο φαίνεται να επιθυμεί, θα τον έχει αφού βελτιώσει πρώτα το ήθος του και όταν βέβαια αρχίσει να διαβάσει λίγο περισσότερο από όσο δημοσιεύει.

Ευχαριστώ
Γιάννης Κ. Τσέγκος

ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ

● Σε σχόλιό μας για το προσκύθημα στην εικόνα του «Αξιόν Εστί» αναφέρεται το γράμμα του μοναχού Κοσμά, από την Ι.Μ. της Μεγίστης Λαύρας στο Άγιο Όρος:

Κύριε Διευθυντά,

Απορώ πώς το «Αντί» ένα περιοδικό που αγωνίζεται για ελεύθερο προβληματισμό και αδέσμευτη πληροφόρηση, έγραψε για «Ελληνο-Χριστιανικό με-

σαιώνα» εξαιτίας του παλλαϊκού προσκυνήματος της εικόνας «Αξιόν Εστί». Εκπλήσσομαι δυσάρεστα γιατί ενώ το περιοδικό σας συνεχώς αυτοδιορίζεται ως προστάτης των λαϊκών συμφερόντων, δεν τιμά έστω και τυπικώς αυτά τα οποία ο λαός στη διαδρομή των αιώνων σεβάσθηκε. Δεν είναι αυτό μια αντινομία;

Θα έπρεπε όμως το μπετόν της ιδεολογικής ακαμψίας του περιοδικού να δεχθεί ένα σωστικό ρήγμα στα πλευρά του, αφού τις μυριάδες των προσκυνητών που ήταν πολλοί περισσότεροι των κομμουνιστικών κομμάτων, δεν τις εξηνάγκασε κανένα κλαδικό κνούτο και κανένα δικτάτορα. Όταν μάλιστα ανάμεσα σ' αυτούς δεν πήγαν μόνο απλοϊκές γριούλες, και θρησκόληπτοι γέροι αλλά και φοιτητές, επιστήμονες, εύποροι και άποροι. Ή είναι προτιμότερο όταν η δογματική μαρξιστική ανάλυση αδυνατεί να εξηγήσει ορισμένα φαινόμενα όπως αυτό, να ομιλεί για σκοταδισμό, και να εκτρέπεται σε απαράδεκτους χλευασμούς όπως ο υπό τα στοιχεία Δ.Κ.Ψ. κρυπτόμενος συνεργάτης σας;

Ίσως, κ. Διευθυντά οι μοναχοί να μην είναι όλοι άγιοι, ίσως να γίνεται και εκμετάλλευση διαφόρων εορτών αλλά αυτά δεν σημαίνουν ότι πρέπει να χλευάζονται αναρίθμητα πλήθη λαού. Τι θα λέγατε αίφνης αν κάποιος πρότεινε να καταργηθούν οι φιέστες στο Πολυτεχνείο επειδή γίνεται άγρια κομματική εκμετάλλευση; Δεν θα στήνονταν αμέσως οδοφράγματα και δεν θα γράφονταν καταγιστικά άρθρα;

Ύστερα από όλα αυτά δεν μένει παρά να μκκτηρίσετε τα Απομνημονεύματα του σκοταδιστού Μακρυγιάννη και ιδιαίτερα εκείνα τα μεσαιωνικά «Οράματα και θάματα». Τότε η ελληνική Αριστερά θα είναι συνεπής στον παρατεινόμενο (φευ!) ιδεολογικό εγκλωβισμό της. Εκτός αν κάποιος άλλος Κορνήλιος Καστοριάδης επι θρησκευτικού επιπέδου πια, δείξει απλώς τη βοώσα πραγματικότητα...

Μετά τιμής
Κοσμάς μοναχός Λαυριώτης

ΓΙΑ ΤΟ «ΑΝΤΙ»

● Σχετικά με καταδίκη του ANTI και παίρνοντας αφορμή από δημοσιεύματα στον Τύπο, ο καθηγητής της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων κ. Βασ. Α. Κύρκος γράφει, ανάμεσα σε άλλα:

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, βέβαια δεν επιτρέπεται και ούτε υπάρχει πρόθεση εκ μέρους μου να κρίνω την απόφαση του δικαστηρίου, στην προκειμένη περίπτωση του Εφετείου, για τη χρηματική ποινή των 6.000.000 δρχ., την οποία επέβλε στο περιοδικό.

Είναι αυτονόητο, πως το ποσό αυτό αδυνατεί να το καταβάλει ένα περιοδικό με περιορισμένο σχετικά αναγνωστικό κοινό. Πάντως, προκαλεί εντύπωση στον απλό πολίτη και σε κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο η τόσο μεγάλη διαφορά κρίσεως και εντέλει αποτίμησης της αξιόποινης πράξης από τα δυο δικαστήρια, δηλαδή, η αθωοτική απόφαση του Πρωτοδικείου και η βαρύτατη ποινή που επέβαλε το Εφετείο. Με δικαιολογημένη αδημονία περιμένουμε την απόφαση του Αρείου Πάγου, την τελευταία ένδικη δυνατότητα του περιοδικού. Θα είναι ασφαλώς και η απόφαση αυτή σεβαστή, γιατί έτσι απαιτεί το κύρος της δικαιοσύνης και σε τελευταία ανάλυση το συμφέρον της κοινωνίας.

Θα πρότεινα ωστόσο, αν τελικά ο Άρειος Πάγος επικυρώσει την απόφαση του Εφετείου, οι τριάντα χιλιάδες (30.000) περίπου αναγνώστες του περιοδικού να ανοιξουμε έναν τραπεζικό λογαριασμό και να προσφέρουμε όλοι (και όσοι άλλοι θέλουν —και είμαι βέβαιος πως είναι πολλοί)—θα χρειαστεί άλλωστε μια μικρή χρηματική συμβολή των 200 δρχ., ώστε το περιοδικό να αντιμετωπίσει την «κρίση» και να επιβιώσει. Θα είναι ατυχία κυρίως για την ελληνική κοινωνία και τη δημοκρατία, αυτή η θαρραλέα και αδέσμευτη δημοσιογραφική φωνή να σιγήσει, και μάλιστα σε τέτοιους καιρούς. Πρέπει να σωθεί το ANTI.

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία
Με εξαιρετική τιμή
Βασ. Α. Κύρκος

ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΕ ΣΤΥΛ...

● Μελαγχολική και τρυφερή αλλά κατά βάθος αισιόδοξη είναι η ακόλουθη επιστολή συμπαράστασης στη γραμμή του «Αντί», γραμμένη από φίλο που θέλει να τηρηθεί η ανωνυμία του:

Αγαπητέ παλιόφιλε Αντί,

Γεια σου! Σου γράφω αυτό το γράμμα και δεν σου κρύβω ότι είμαι πολύ θυμωμένος μαζί σου. Τι σου έχω κάνει και δεν με αφήνεις να γίνω οπαδός κάποιου κόμματος, σαν άνθρωπος και εγώ; Άσε που δεν αντέχω που διαβάζω στον ημερήσιο Τύπο κάθε τόσο ότι σε διώκουν ποινικώς οι μεγάλοι.

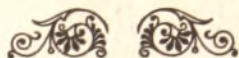
Τι σε ενοχλούν τα σκανδαλάκια τους καημένε, καλά δεν είναι σκεπασμένα; Μην τα σκαλίζεις και μας έσπασες τη μύτη ντε!

Δεν θυμάσαι τι είπε σε μια συνέντευξή του ο σκηνοθέτης Θεόδωρος Αγγελόπουλος, ότι η Ελλάδα είναι μια έννοια πεθαμένη. Τι ωφελεί τώρα να την κλαιμε, αφού εμείς είμαστε και ενοχοί διότι τόσο καιρό είχαμε αναθέσει την προστασία της σε ξένους. Για πολλά χρόνια μαρμπέρηδες, ντόπιοι και ξένοι, μαθήτευσαν στο κεφάλι της και εμείς χαμπάρι!

Οι καλύτεροι μαρμπέρηδες της Ευρώπης και της Αμερικής εδώ έμαθαν την τέχνη. Εν τω μεταξύ διάφοροι άλλοι, ηθοποιοί (λες και δεν είχαμε καλά ήθη), έμποροι, εργολάβοι, πολιτικοί, καταπατητές οικοπεδοφάγοι, αεριτζήδες προσπάθησαν να αλλάξουν —και το κατάφεραν— όλα τα χαρακτηριστικά της μάνας πατρίδας μας. Ομολογουμένως έκαναν καλή δουλειά.

Τα δάση μας κάηκαν, οι θάλασσές μας βρώμισαν. Παντού ξεφύτρωσαν τσιμεντένια απόκοσμα μεγαθήρια. Εμένα όμως με φοβίζει πιο πολύ το κάψιμο και οι καταπατήσεις της αθώας και ευγενικής ελληνικής ψυχής. Στη θέση της σκέπτονται να βάλουν ένα ελατήριο και ένα κουρδιστήρι, ε-

Τύπος
ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ
φθηνά ΠΟΛΥ φθηνά βιβλία
Έγκυκλοπαίδειες μισοτιμής
Ευκολίες πληρωμής

ΜΠΟΣΤΑΝΟΓΛΟΥ - ΓΙΑ ΤΟ ΦΘΗΝΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ 92. ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΤΗΛ. 4112258

ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΜΗΝΑ:

Ξενογλωσσα βιβλία τέχνης
σε προσιτές τιμές

ΤΟ
ΚΟΥΤΙ
ΤΗΣ
ΠΑΝΩΡΑΣ

ΒΙΒΛΙΑ
ελληνική και
ξένη λογοτεχνία
εκδόσεις τέχνης
φιλοσοφία
πολιτική
ψυχολογία
παιδικά
κινηματογράφος
θεατρο
ξενογλωσσα
τέχνες
γκραβούρες
λιθογραφίες
μεταξοτυπίες
αφίσσαες

Πλάκα • Βύρωνος 9 — τηλ. 32.22.394

άν ήδη δεν το έχουν βάλει. Και έτσι αλίμονο σε αυτούς που θα κυκλοφορούν ξεκούρδιστοι. Π.χ. εμένα και εσένα.

Πού ζεις βρε «Αντί»; Προσαρμόσου. Δεν βλέπεις ότι ακόμη και ο τσολιάς στη Βουλή έχει από χρόνια τώρα εκσυγχρονισθεί και φοράει τη φουστανέλα του κοντή. Εσύ όμως το χαβά σου. Ό,τι πρέπει να φοράει μακριά φουστάνια σαν τον προπάππου του Κολοκοτρώνη που ήταν κάτω από το γόνατο. Και αρχίζεις και τις θεωρίες αδελφέ μου, ότι δήθεν η φουστανέλα του σημερινού τσολιά —τι πάει να πει τσολιάς;— είναι κιτς και κάτι τέτοιες σαχλαμάρες.

Τι νομίζεις δηλαδή, ότι εάν γίνει ελληνοτουρκική σύρραξη θα βάλουν στο ραδιόφωνο δημοτικά τραγούδια για να εμψυχώσουν το λαό όπως το 1940; Φυσικά όχι. Ροκ θα βάλουν. Ακόμη και το ΚΚΕ το κατάλαβε αυτό και στο φεστιβάλ της νεολαίας του (τι πάει να πει φεστιβάλ) είχε φέρει αγαπητοί μου συγκρότημα ροκ. Και δεν μας φτάνουν όλα αυτά, έχουμε και εσένα κακομοίρη μου και μας προσφέρεις με το ζόρι την αλήθεια. Δεν μπορούμε να τη χωνέψουμε γνήσια, πάρτο απόφα-

ση, βάλε και λίγη σάλτσα μέσα. Άλλωστε συμφέρον σου είναι διότι θα αυξησεις την κυκλοφορία σου και θα λιγδώσει και εσάς λίγο το αντεράκι σας φουκαράδες μου.

Και δεν θα σε κατατρέχει και κανένας. Θα είσαι κύριος. Και όχι τίποτε άλλο, αλλά καταδιώκεις και μένα με τη στάση σου. Δεν πιστεύω να ξεχάσεις ότι πηγαίναμε στο ίδιο σχολείο και θυμάσαι καλά τι μας διδασκαν εκεί. Να μην είμαστε προδότες. Πώς μπορώ λοιπόν τώρα να σε προδώσω. Τέτοια μας μαθαίνανε αυτοί τότε σαν αλήθεια. Να αγαπάμε την πατρίδα μας, τη θρησκεία μας και να είμαστε τίμιοι αξιοπρεπείς, ειλικρινείς κτλ. Σωκράτηδες, Περικλήδες, Θεμιστοκλήδες, Λεωνίδες. Και εμείς το τρώγαμε κανονικά το κουτόχορτο που μας τάζαν, και όλα αυτά τα πιστέψαμε. Και τώρα μας έχουν του χεριού τους. Πώς την πατήσαμε έτσι εμείς, ρε «Αντί», και μείναμε απ' έξω; Είδες τι έξυπνα μας την έφεραν.

Και εσύ το χαβά σου. Αλήθεια αλήθεια, αλήθεια. Ευτυχώς που οι περιπετράδες σε κρύβουν και δεν σε βλέπει ο κόσμος ο πολύς. Για-

τι θα σε είχανε ταραξει στις μηνύσεις και θα σε είχε φάει το μαύρο φίδι.

Τι τραβάω κάθε φορά που πάω να σε αγοράσω! Δεν σε βρίσκουνε με τίποτα εκεί που σε έχουν πλακωμένο. Τώρα η μόνη μας ελπίδα «Αντί» μου είναι να βγει αληθινός ο μακαρίτης ο Μακρυγιάννης. Και να μείνει λίγη μαγιά για να φτιάξουμε άλλη πιτα. Εάν προλάβουν και τη φάνε όλη τα θηρία κλάψε μας.

Τώρα που σου γράφω ευρισκόμει στο υπόγειο του φίλου μας του Ντοστογιέφκι και μου λέει εάν λόγω ανωνυμίας δεν δημοσιεύσεις την επιστολή μου λίγο να με νοιάζει. Του είπα εντάξει. Μέσα όμως, κρυφά, εγώ σου στέλνω ένα δάκρυ μου και ελπίζω από αυτό να με γνωρίσεις και να με αναγνωρίσεις.

ΑΘΗΝΑ, συννεφιασμένη Κυριακή 20/12/87
Μεθ' αγάπης
Μ.Χ.

**Αγοράσατε
τον νέο Χόρχαιμερ,
τον νέο Λούκατς;**

**Αγοράσατε τις
Ιστορίες της Σκακιέρας;
Εκδόσεις Κριτική
Πατούσα 3, τηλ. 3639434**

ΣΕΙΡΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Μεξ Χόρχαιμερ

**Η ΕΚΛΕΙΨΗ
ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ**

Μπιτγκοφ Γκιου Μιντλιν

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΣΕΙΡΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Γκέοργκ Λούκατς

**ΑΣΤΙΚΗ
ΚΑΙ
ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ**

Μπαρμπάρι Έικενσπερ Λούκατς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΣΕΙΡΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

*Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών
της Φιλοσοφίας*

**ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ
ΔΟΚΙΜΙΑ**

Επιμέλεια Τ.Β. Ανθόπουλου και Μ.Χ. Χορζχαιμερ

Μπαρμπάρι Λούκατς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
«Ο ΕΡΩΤΑΣ ΣΤΑ ΧΙΟΝΙΑ»
ΤΟΥ ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ
ΜΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
«Ο ΕΡΩΤΑΣ ΣΤΑ ΧΙΟΝΙΑ»
ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Πημανόδιον
ΑΘΗΝΑ ΧΕΙΜΩΝΑΣ '87-'88

ΓΙΑΝΝΗΣ ΖΑΡΚΑΛΗΣ: Όχτω ποιήματα * ΝΙΚΟΣ ΦΩΚΑΣ: Από τη χρηστική στην ποιητική γλώσσα * ΒΕΡΟΝΙΚΗ ΔΑΛΑΚΟΥΡΑ: τρία ποιήματα * TENNESSEE WILLIAMS: Ιστορίες ζωής ('Απόδοση: Ανδρέας Αγγελάκης) * Ν.Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ: Ο θυμός της σάρας * ΠΑΝΟΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ: Φτώχειας Χριστούγεννα * ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΤΣΙΜΗΣ: Τέσσερα ποιήματα * ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΗΣ: Γέφυρες *

PERCY BYSSHE SHELLEY
Μιά υπεράσπιση της ποίησης

ΓΙΑΝΝΗΣ ΥΦΑΝΤΗΣ: Τρία ποιήματα * MATTHEW ARNOLD: Τα Ελαττώματα του αγγλικού ρομαντισμού (Μετάφραση: Γιάννης Πατίλης) * MICHEL TOURNIER: Δύο κείμενα ('Απόδοση: Θανάσης Χατζόπουλος) * ΝΤΙΝΟΣ ΣΙΩΤΗΣ: 'Ηχώ ξερού ήχου' * GRAHAM HOUGH: 'Η υπεράσπιση της ποίησης (Μετάφραση: Νατάσα Κεαμέτη) * ΤΟ ΜΕΓΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ: 'Απ' όλη την επικράτεια της ελληνικής γλώσσας * ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΕΣ: Ποιήματα από συλλογές του 1987 * ΕΝ ΠΑΡΩΔΩ: Βιβλιοκρισίες και σχόλια. Γράφουν: Κ. ΠΑΛΗΣ, ΑΡΗΣ ΜΠΕΡΑΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΛΟΥΚΗΣ

5

αντι

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Συντακτική επιτροπή:
ΒΑΣΙΛΗΣ ΖΗΣΗΣ
ΤΑΚΗΣ ΚΑΦΕΤΖΗΣ
ΧΡ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΛΩΡΟΣ
- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Γραμματεία-Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμ:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«ΝΕΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» Α.Ε.
Μπουμπουλίνας 16
Τηλ. 27.94.550

• Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
• Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού
Εξαμ. 1.100 δρχ. - Ετήσια 2.200
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 8.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού
Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 14
ετήσια: δολ. 28
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 17
ετήσια: δολ. 34

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 100
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 200

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.32.819
- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Ε ΟΧΙ
ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΜΕ
ΚΑΙ ΣΕ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΤΟΡΑ!...

ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ
Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΡΟΜΟΣ
ΑΥΣΤΗΡΟΣ
ΑΚΑΤΑΛΛΗΛΟΝ
ΕΚΔ "ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ"

ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΚΑΛΠΗΣΟ.
ΕΚΔ "ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ"

ΧΑΜΟΓΕΛΑ
... ΜΑΣ ΒΛΕΠΟΥΝ

ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ
Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΡΟΜΟΣ
ΑΥΣΤΗΡΟΣ
ΑΚΑΤΑΛΛΗΛΟΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΚΑΛΠΗΣΟ.

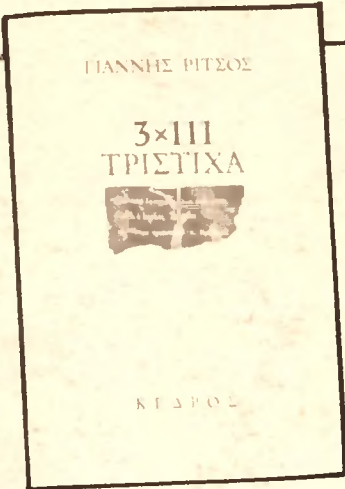
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 3 - τηλ. 36.02.007

Γιάννης Ρίτσος

3x111 ΤΡΙΣΤΙΧΑ

Η δεκοχτούρα απ' τα χαράματα φωνάζει:
18, 18, 18. Κάλεσμα; Κλάμα;
Εγώ ένα 3 της αντιπαραθέτω.

3x111 Τρίστιχα, λοιπόν, ο Ρίτσος αντιπαραθέτει άλλη μια φορά στο μαύρο. Στίχοι που ζητούν να καθι-
λώσουν το φως μέσα απ' τις λάμπες

της ελάχιστης στιγμής. Σ' αυτόν τον μικρόκοσμο αποτυπώνεται πάν-
τα ο κόσμος, από κει ξεπηδά και το θαύμα της ίδιας της ποίησης.
«Στο διάφανο φτερό ενός εντόμου / μελέτησα τη γεωγραφία / της τέ-
χνης», λέει ο ποιητής.

Τάσος Λειβαδίτης

ΠΟΙΗΣΗ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1972-1977

Στο δεύτερο τόμο
του Τάσου Λειβαδίτη περιέχονται
τα παρακάτω
έργα του:

Νυχτερινός επισκέπτης και άλλα διηγήματα

Οι τρεις

Ο διάβολος με το κηροπήγιο

Σκοτεινή πράξη

Βιολί για μονόχειρα

Δ. Ν. Μαρωνίτης

ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΜΙΚΡΑ

Η όποια ιδιορρυθμία αυτού του τόμου,
σε σχέση με τους προηγούμενους ή και
παράλληλους συγγενείς του, βρίσκεται
ίσως σε δύο, αποκλίνοντα μεταξύ τους,
σημεία: ορισμένα τουλάχιστον κείμενα
παραπέμπουν σ' ένα χώρο προσωπικό-
τερο και σχεδόν ιδιωτικό: κάποια άλλα
υπερασπίζονται, με μεγαλύτερο φανατι-
σμό από άλλοτε, τη δημόσια αμηχανία

του διανοουμένου στον τόπο μας. Η λέξη «αμηχανία» είναι μάλλον με-
ση απέναντι στην αύξουσα άρνηση για μια μορφή διαλόγου που ενδιαφέ-
ρεται λιγότερο για τα παθολογικά του υποκείμενα και περισσότερο για
το ζητούμενο αντικείμενό του.

Νίκος Νικολαΐδης ο Κύπριος

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

Με το βιβλίο αυτό εγκαινιάζεται η έκ-
δοση ολόκληρου του έργου του σπου-
δαίου αυτού λογοτέχνη και ζωγράφου
που πέθανε πριν 30 χρόνια στην Αίγυ-
πτο. Στο Βιβλίο του Μοναχού ο λογο-
τέχνης και ο ζωγράφος συνεργάστη-
καν για να παρουσιάσουν ένα εξαιρε-
τικό στην πρωτοτυπία του έργο, τόσο
στην εμφάνιση όσο και στο περιεχόμε-
νο. Ο Στρατής Τσίρκας, που τόσο είχε
αγαπήσει τον άνθρωπο και το έργο του είχε πει: «Πρόκειται για θεμέ-
λιο του ουμανισμού, δηλαδή της ανθρωπιάς και του καλλιερημένου
ύφους στα νεοελληνικά γράμματα, θεμέλιο και παρουσία, ένα βιβλίο
που με την έκδοσή του η λογοτεχνία μας πλουτίζεται με τον αισθητικό-
τερο τρόπο».

Μίκης Θεοδωράκης

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ

Ο ΕΦΙΑΛΤΗΣ
ΤΟΜΟΣ ΙΙΙ

Ο Μίκης Θεοδωράκης παρου-
σιάζει τον τρίτο τόμο της συ-
ναρπαστικής αυτοβιογραφίας
του: «Οι Δρόμοι του Αρχάγγε-
λου».

Αυτή τη φορά καλύπτει την εποχή στο Μακρονήσι 1949-
1950, όπου του δίνεται η ευκαιρία να εκφράσει τις σκέψεις του
για την πολιτική κατάσταση.

Ειρήνη Σπανίδου

ΤΟ ΦΙΔΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Παιδί ενός υπερήφανου, δάναου και
ανταρχικού πατέρα και της όμορφης αλ-
λά απόμακρης κι απογοητευμένης γυ-
ναίκας του, η Άννα αγωνίζεται να με-
γαλώσει μέσα στην Ελλάδα του 1950 - σ'
ένα τοπίο καταρρημαγμένο από τον πόλε-
μο και τον εμφύλιο. Ο πατέρας της φέ-
ρνει στο σπίτι διάφορα ζώα - φίδια, ένα
κοράκι, ένα ελάφι, μια σκύλα - προσπα-

θώντας να χαράξει πάνω της τη δικιά του σκληρή αντιμετώπιση της ζωής
και να την πλάσει σύμφωνα με το δικό του άτεγκτο αντρικό πρότυπο. Η
Άννα όμως, που μ' έκπληκτα μάτια παρακολουθεί κι αναρωτιέται για
όλα γύρω της, που λαχταράει γι' αγάπη, βγάζει τα δικά της συμπεράσμα-
τα από τις έντονες συγκρούσεις μαζί του.